

E-YAZI

Büyükelçi Anılarına Devam

E-YAZI
BÜYÜKELÇİ ANILARINA DEVAM

Proje Koordinatörleri

E. Ruşen İnceoğlu / GİF İdari Direktörü
Ata Mert Aladađ / GİF Program Direktörü
Fulya Kocukođlu / GİF Program Direktörü

Global İlişkiler Forumu

E-Yazı / Büyükelçi Anılarına Devam

Aralık 2024

Copyright © 2024 Global İlişkiler Forumu. Tüm Hakları Saklıdır.

İşbu kitabın üzerindeki mali haklar, yayın hakları, inceleme, yayma, çoğaltma hakları Global İlişkiler Forumu'na aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve/veya paragrafı kısmen ve/veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile, elektronik posta veya başka herhangi bir araçla çoğaltılamaz, dağıtılamaz, basılamaz. Normal ölçüyü aşan iktisaplar yapılamaz. Normal ve kanuni iktisaplarda kaynak olarak gösterilmesi zorunludur.

ISBN: 978-605-71291-9-2

Matbaa Sertifika No: 43432

Türkiye'de basılmıştır.

Gren Ajans, İstanbul. www.grenajans.com

Tasarım ve Dizgi

Wodern Tasarım&Yazılım Ajansı. www.wodern.com

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU

Yapı Kredi Plaza A Blok Levent 34330

İstanbul, Türkiye

T: +90 212 339 71 51 F: +90 212 339 61 04

www.gif.org.tr | info@gif.org.tr

Bu kitabı ücretsiz olarak www.gif.org.tr adresinden indirebilirsiniz.

Dışişleri Bakanlıklarında iletişim veya diğer bir ifadeyle haberleşme en önemli işlemlerden biridir. Yurt dışında temin edilen bilgilerin bir an önce Ankara'ya iletilmesi veya merkezden bir temsilciliğe gidecek talimatın zamanlaması bazen hayati bir durum alabilmektedir. Genelde iki türlü haberleşme vardır. Biri, gizli olmayan, açık kaynaklarda bulunabilen ve yabancı devletler veya üçüncü şahıslar tarafından okunsa bile zararsız sayılabilecek bilgilerin aktarılmasıdır. Bunlara, e-mail hayatlarımıza girene kadar açık telgraf denirdi. Diğer haberleşme türü ise saklanması gereken gizli bilgilere ilişkindir. Bunlara şifreli yazı veya kripto haberleşme denir. İlk kitabımızın başlığını "Açık Telgraf" olarak kullandıktan sonra şimdi günümüze uygun olarak "E-Yazı" şeklinde değiştirmeyi uygun bulduk.

Bu kitapta toplanan yazılar, belki bir zamanlar gizli kalması gereken hususları ihtiva etmekle beraber, artık kamuoyunca bilinmesinde sakınca değil bilakis yarar olduğunu düşündüğümüz bilgiler içermektedir.

Önsöz

2021 yılında Global İlişkiler Forumuna üye emekli Büyükelçilerimizin uzun diplomatik hayatlarından kesitleri, kimi eğlendirici, kimi düşündürücü anıları ve edindikleri değerli tecrübeleri derleyip kitap haline getirerek, ‘Açık Telgraf’ adı altında yayımlamıştık. Bu yayının epey ilgi çektiğini bu süre zarfında gözlemledik.

GİF olarak son iki yıldır düzenlediğimiz ve son olarak ‘İlter Türkmen’ adıyla sürdürdüğümüz Diplomasi Seminerlerine katılan gençlerin de bu kitaptan yararlandığını gördük.

Aradan geçen süre zarfında Global İlişkiler Forumuna dahil olan diğer emekli Büyükelçilerimizin yanı sıra yine daha önce katkıda bulunmuş olanların başka anıları olabileceğini düşünerek ikinci bir kitap çıkarmanın faydalı olacağını düşündük.

Dışişleri memurları olarak en temel vazifelerimizden biri yazmak, not almak ve nihayet bilgi ve görüş aktarmaktır. Meslek hayatımız boyunca ilk yıllarımızdan emekli olana dek birçok tanınmış şahsiyetle karşılaşma imkânına sahip olduk. Kimi zaman yapılan görüşmelerde not tuttuk, kimi zaman heyetin bir parçası olarak izledik ve yeri geldiğinde de katkıda bulunmaya çalıştık. Bu yayınımda, daha önce olduğu gibi dünyanın değişik yerlerinde görev yaptıktan sonra mesleği ardında bırakan değerli Büyükelçilerimizin hatırında kalan ve okuyucunun ilgisini çekebilecek, artık aktarılmasında bir sakınca olmayan bilgi ve anıları sunmayı amaçladık.

Ancak bu kitabın başlığını ‘E-Yazı’ olarak değiştirdik. Zira teknolojik gelişmeler çerçevesinde yazışmalar artık dijital biçimde yapılmaya başlandığında Dışişleri de buna uydu ve resmi evraklar dijital ortamda yazılarak arşivlendi. Bu yazışmalar açık biçimde yapılırken gizli yazışmalar farklı bir uygulamaya tabi oluyordu. Dolayısıyla aynı kitabın başlığını Bakanlıktaki gelişmeleri de yansıtmak amacıyla bu şekilde yenilemeyi tercih ettik. Yapay zekânın gündemde olduğu bir dönemde, gelecekte nasıl bir haberleşme sistemi kurulur onu şimdiden kestirmek zor. Ama eminim Bakanlığımız ona da uyar.

Keyifli okumalar dileğiyle saygılarımı sunarım.

Selim Yenel

Büyükelçi (E), Global İlişkiler Forumu İcra Komitesi Başkanı

İçindekiler

- 2 **Rafet Akgünay** - Bölük Pörçük Anılar
- 13 **Ender Arat** - Uluslararası Zeytin Konseyi Olayı
- 24 **Hilal Başkal** - Kadın Diplomat Olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni Temsil Etmenin Onuru
- 37 **Ali Bilge Cankorel** - Diplomasinin Temel Destek Güçleri: Arşiv, Protokol, Tanıtım, Güvenlik
- 49 **Hasan Göğüş**-2008 Yılında Güvenlik Konseyi Seçimlerini Nasıl Kazandı
- 55 **Erdoğan İşcan** - Avrupa Konseyi Günlerinden İki Anı
- 66 **Osman Korutürk** - 1990'lı Yıllarda Türkiye'nin Filistin'e Desteği
- 76 **Ertuğrul Kumcuoğlu** - Hariciye'ye Dair Kırık Kopuk Anılar
- 82 **Sumru Akıncı Noyan** - Myanmar (Birmanya)
- 90 **Rauf Engin Soysal** - Amcam Mümtaz Soysal ve Diploması Anıları
- 96 **Namık Tan** - Türkiye'nin ABD'de Caz Diplomasisi
- 109 **Ahmet Üzümcü** - Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (KSYÖ) Genel Direktörlüğü ve 2013 Nobel Barış Ödülü
- 118 **Volkan Vural** - Moskova Günlükleri
- 130 **Ümit Yalçın** - Dubček
- 137 **Selim Yenel** - Türkiye'nin Öncelikleri

Diplomasi mesleğine gönül verenlere...

Rafet Akgünay

Ankara, 1953 doğumlu olan Büyükelçi Akgünay, sırasıyla TED Ankara Koleji (1971), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Lisans-1975), Fletcher School of Law and Diplomacy (Yüksek Lisans-1976) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinde (Doktora-1992) öğrenim görmüştür.

Diplomatik yaşamına 1977'de Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs-Yunanistan İşleri Dairesinde başlayan Rafet Akgünay, daha sonra sırasıyla Lefkoşa, Tel Aviv (Maslahatgüzar) ve Atina'da görev yapmıştır. 1985'te yurda dönüşünde Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü NATO Askeri İşler Dairesinde Şube Müdürü olan Akgünay, daha sonra Roma NATO Savunma Kolejinde Kıdemli Türk Temsilcisi ve Fakülte Danışmanı olarak çalışmıştır. Ankara'da, bu kez, NATO Askeri İşler Dairesi Başkanlığını yürütmüş ve 1993'te Elçi Müsteşar/Misyon Şefi Yardımcısı olarak Vaşington Büyükelçiliğine atanmıştır. 1997'den sonra bir yıl boyunca Siyaset Planlama Genel Müdür Yardımcısı ve müteakiben Cumhurbaşkanı Özel Kalem Müdürü görevlerinde bulunan adı geçen, 2000-2004 arası Pekin Büyükelçisi, 2004-2005 Başbakan Dışişleri Kıdemli Danışmanı, 2005-2008 Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı ve 2008-2012 yıllarında ise Ottawa Büyükelçisi olarak çalışmıştır.

Bu arada, 2002 yılında Kuzey Kore ile diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra Pyongyang'a da Türkiye'nin ilk büyükelçisi olarak akredite edilmiş ve 2007-2008'de Terörle Mücadele Yüksek Temsilcisi görevini deruhte etmiştir. 2012 yılında emekli olan Büyükelçi Akgünay, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsünde öğretim görevlisi ve Rektör Danışmanı olarak çalışmıştır.

KKTC'de, ayrıca, 2012-2014 arası Cumhurbaşkanlığı Danışma Kurulunda hizmet vermiş olup, bir dönem de üyesi bulunduğu Beşparmaklar Düşünce Kuruluşunun Genel Koordinatörlüğünü yürütmüştür.

Bölük Pörçük Anılar

“Hariciyeci” olmak. Nereden aklıma girdi, neden gönlüme düştü tam olarak anımsamıyorum. Sadece, her çocuk gibi “büyüyünce ne olacaksın” sorusuna her zaman ya asker ya da hariciyeci şeklinde yanıtladığım aklımda kalmış.

Asker olmayı anlıyorum da hariciyecilik mesleğinin ayırdına acaba nereden ve ne zaman varmıştım? Asker örneği önümdeydi. Babam, söylendiğine göre, 1933 yılında Kıbrıs’tan ayrılıp, Türkiye’ye subay olmaya giden ilk beş Kıbrıslı Türk genci arasında yer almıştı. Ailesi, 1974 Barış Harekâtı’na kadar Baf’ın, Kalkanlı köyünde yaşamlarını sürdürmüştü.

Annemin anne ve babası ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından Saraybosna’dan İnegöl’e göçmen olarak gelmiş ve bu süreçte hem akrabalarının tamamına yakınına hem de tüm varlıklarını kaybetmiş ailelerden geliyorlardı.

Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyetimizin yüceliği ve genlerimize işlenen şükran duygusu aile içinde aldığım terbiye ve eğitimin temelini oluşturdu. Aslında, evde verilen terbiye ve eğitim derken sadece anne tarafımdan söz etmem daha doğru olacaktır. Babamın subay olması nedeniyle Kıbrıs’a gidişimiz çok zordu. Anımsadığım, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilan edildiği 16 Ağustos 1960’tan iki gün sonra Kıbrıs’a giderek bir ay süreyle babaannemin evinde kaldığımızdır. Yedi yaşındaydım ve Kıbrıs’taki hayat çok değişik ve çekici gelmişti.

Babamın 1964’te emekliliği ertesinde, Kıbrıs’taki ailemizle daha sık görüşebileceğimizi umuyorduk. Ancak, 1963 olaylarının başlamasından sonra vize taleplerimiz Makarios hükümeti tarafından sürekli reddediliyordu. Sonuçta, 1974 sonrasına kadar ne babaannemi, ne dedemi, ne de eğitim için Türkiye’ye gelenler dışında hiçbir aile mensubunu görme-tanıma fırsatı buldum. Bu arada, Kıbrıs’taki dedem 1973’te hayatını kaybetti.

Ailemizin, uzaktan yakından tanıdığı bir Dışişleri mensubu yoktu. Evde de siyaset pek konuşulmazdı. Sadece, Kıbrıs’taki gelişmeler dikkatlice izlenir ve bu bağlamda Ada’daki akrabalarımızın durumu endişe yaratırdı. Bu da sanırım, benim çocuk bilinçaltıma “Osman Dedemin” ve “Aslıhan Nenemin” mahsur durumda kaldıkları düşüncesini nakşetmişti.

Her sabah eve gelen gazeteyi dikkatlice okur, daha sonra sokakta oynama yerine anneannemlerin evinin altındaki berber dükkanına giderek onların müşterileri için satın aldıkları gazeteleri hatmederdim. Tabiatıyla, o yıllarda ülke gündemini meşgul eden Kıbrıs konusu benim de ilgi odağımdaydı. ABD, İngiltere, SSCB, Mısır, Yunanistan ve Türkiye’nin Kıbrıs politikalarına ilişkin haber ve yorumları dikkatlice okuduktan

sonra, berberde çalışan “ağabeylerle” ve berbere gelen müşterilere değerli(!) görüşlerimi anlatmaya ve tartışmaya girmeye başladım. İlkokul öğrencisi bu çok bilmiş(!) ile tartışmak çoğu müşterinin hoşuna gidiyor ve dükkana gitmeyi aksattığım zaman sitemlerle karşılaşırıyordum! Herhalde eğleniyorlardı, ama olsun. Bana kendimi önemli hissettiriyorlardı.

Bu durum, anneannemlerin oradan taşınmasına ve babamın emekli olup Ankara’ya dönmesine kadar sürdü. Yıl 1964 olmuş, ben ilkokulu bitirmiştim. Ama, dış politikaya ilgimde bir azalma olmamıştı. Nasıl olsun ki 1963 sonrası Kıbrıs sorunu ayyuka çıkmış, dünyadaki gelişmelere olan ilgim artarak sürmüş ve artık ileride ne yapacağım kafamda belirlenmeye başlamıştı. O kadar ki TED Ankara Kolejinde öğrenciyken Türkiye’nin Tayvan ile ilişkilerini kesmesinden sonra, sınıfımızdaki bir Tayvanlı diplomatın kızının bizden gözyaşları içinde ayrılmak zorunda kalmasından sonra bu işlerin düzeltilmesi gerektiğine karar vermiştim! Özgüvene bakar mısınız? Yıllar sonra, bazı arkadaşlarım daha o zaman kendilerine benim Dışışleri Bakanlığına girip, Pekin’e Büyükelçi olacağımı söylediğimi hatırlattılar. Doğrusu, unutmuşum.

Üniversite sınavını kazandığımda, hiç tereddütsüz Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) İdari İlimler Fakültesine gitmeye karar vermiştim. Bakanlık’ta ODTÜ mezunları çok az sayıda olmasına karşın, eğitim dilinin İngilizce olması çekici gelmişti. Mezuniyetimin ertesinde aldığım burs ile ABD’de Fletcher School of Law and Diplomacy’ye gittim. Artık önümde, doktora çalışması yaparak akademisyen olma seçeneği de vardı. Ancak, Fletcher’ın doktora bursu da vermesine karşın, gönlümde yatan dışışleri mesleğine katılmak amacıyla Türkiye’ye dönmeye karar verdim.

Kuşkusuz konu karar vermekle kapanmıyordu. Önümde çok zorlu bir seçme sınavı bulunuyordu. Üstelik sınav Siyasal Bilgiler Fakültesinin eğitim programına göre düzenlenmiş bir içerikteydi. Önce yabancı dil ve Türkçe’den kompozisyon ile çeviri içeren dört ayrı sınava girmemiz gerekiyordu. Bu sınav eleme niteliğindedeydi. Kazananları, daha sonra Siyasi Tarih, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Genel ve Özel Hukuk, İktisat, Türk Medeni Hukuku, Borçlar Hukuku ve Genel Kültür konularında dört gün süren bir sınav maratonu bekliyordu.

Bu sınava gireceğimi söylediğim birçok kişi, öncelikle “torpilim” olup olmadığını soruyor, olumsuz yanıtım üzerine de Bakanlığın sadece “Mülkiye” mezunlarını tercih ettiğini, diğer okul mezunlarının Bakanlığa girişte pek şanslı bulunmadığını söyleyerek üstü kapalı bir şekilde vazgeçirmeye çalışıyordu.

Gerçekten de bizim göreve başladığımız yıllara baktığımızda Bakanlık kadrolarının ana kaynağının Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜ-SBF) mezunları tarafından doldurulduğu görülmekteydi. Ancak, bunda yönetimin, söz konusu güzide eğitim kurumumuzun mezunlarını kayırmalarının sonucu olduğunu söylemek en

azından haksızlık olacaktır. Geleneksel algı, “Mülkiye”nin Devlet hizmetine giren kariyer mensuplarını yetiştiren en önemli kaynak olduğu yönündeydi. Dışişleri Bakanlığında görev yapan diğer üniversite çıkışlıların sayısının düşüklüğü, diğerleri meyanında herhalde bu algının da sonucuydu. Nitekim, ODTÜ’den 5 veya 6 kişi sınava girdik. 40 kişinin kazandığı sınavda birinci ve ikinci dahil ilk 10’da 4 ODTÜ’lü bulunuyordu. Diğer arkadaşlarımızın hemen tamamı gibi bizler de orta sınıf ailelerdendik. Kurum içinde ayrımcılık yapmadan ve ayrımcılığa hedef olmadan diğer arkadaşlarımızla birlikte zamanlıca terfi ettik ve Büyükelçi rütbesinde güzel görevlere geldik.

Sınavları kazandıktan sonra, 1977 Nisan ayı sonunda Dışişleri’nde Kıbrıs Dairesinde göreve başladım. Üç ay sonra da askere gittim.

Askerlik ertesinde, Yunan Dairesinde görevlendirildim. Tabiatıyla, işimden çok hoşlanmıştım. Özellikle, Dairede yeterli memur olmadığı için bütün konularla doğrudan ilgilenme, sorumluluk üstlenme ve üst makamlara aracısız erişme olanağı buluyordum. Kuşkusuz Bakanlık görevime yetişmem konusunda usta-çırak ilişkileri çerçevesinde, Şube Müdürüm Ali Arsin’i anmadan geçmem haksızlık; evrak-dosya düzeni başta olmak üzere idari hususlarda bilgi ve deneyimini bana aktaran Nurcan Çakar’ın ismini zikretmezsem vefasızlık yapmış olurum.

O dönemde, içerikli işlerimden biri de 1978 yılından beri Türk-Yunan Dışişleri Genel Sekreterleri aracılığıyla yürütülen görüşmelerdi. Askerden dönüşümden ilk tayinime kadar geçen süre içerisinde Yunanistan Büyükelçiliği ile yapılan hazırlık çalışmalarından Bakanlık’ta ben, Yunan tarafında ise Büyükelçiliğin İkinci Katibi sorumluydu. İki genç memur olarak biz, aynı zamanda dosyaları hazırlıyor ve tutanakları da tutuyorduk.

İki ülke Dışişleri Bakanlıkları Genel Sekreterlerinin yürüttükleri müzakere süreci, zamanın başbakanları Bülent Ecevit ile Konstantin Karamanlis’in Mart 1978’de Cenevre’de gerçekleştirdikleri zirve toplantısı ertesinde başlamıştır. Zirvede iki ülke arasında her konuda görüş ayrılıklarının varlığı saptanarak, bunların hemen ortadan kaldırılmasını beklemenin gerçekçi olmayacağı düşüncesiyle ilk aşamada bu tür bir mekanizma kurulması kararlaştırılmıştı. Genel Sekreterler Şükrü Elekdağ (daha sonra rahmetli Özdemir Yiğit) ile Byron Theodoropoulos, dönüşümlü olarak Ankara ve Atina’da müzakerelere ev sahipliği yapmıştı.

İkinci Kâtip Pavlos Pilavakis, 1878 Berlin Antlaşması müzakerelerini yürüten Osmanlı Heyeti Başkanı ve daha sonra Hariciye Nazırı görevine getirilen Aleksandros Karatodori Paşa’nın torunu idi! Nüktedan ve hoşgörülü yeni Genel Sekreterimiz Büyükelçi Özdemir Yiğit, kendi ev sahipliğinde yapılan Şubat 1979 toplantısının başında, doğal olarak açılış konuşmasını üstlenmişti. Pilavakis’in özgeçmişini öğrenen

Büyükelçi Yiğit, Yunan heyeti ile aynı sırada oturan Pavlos'a yanlış yerde oturduğunu büyük bir ciddiyetle söyledi. Salona büyük bir sessizlik çöktü. Doğrusu, oturma planını da ben yaptığım için, acaba bir hata mı var diye panik oldum. Neyse ki Yunan Genel Sekreter, imdadımıza yetişti ve her şeyin düzgün olduğunu biraz da şaşkınlık içerisinde ifade etti. Özdemir Bey ısrar etti ve "Pavlos bizim Bakanımızın torunu onu böyle almamız gerekiyor." diye yanıt verdi. Bu sözler, gülüşmelere ve toplantının neşeli ve yumuşak bir ortamda başlamasını sağladı. Diplomasinin asık suratlı bir iş olmadığını ve mizaha ve insani ilişkilere de mutlaka yer verilmesi gerektiğini bir ders olarak aklımda bir yere kaydettim.

Müzakerelerde öncelikle üç konu üzerinde durulması öngörülmüştü. Bunlar, ilişkilerin normalleşmesi için siyasi bir belge hazırlanması, Ege Denizi kıta sahanlığının sınırlandırılması ve Ege hava sahasına ilişkin sorunların bir çözüme kavuşturulması idi. İki ülkede bulunan azınlıkların durumu ise zaman zaman gündeme düşse de şimdilik ayrı bir başlık altında ele alınmıyordu. İmzalanması düşünülen siyasi metinde bir gelişme kaydedilemedi.

Kıta sahanlığı konusunda da bir yakınlaşma sağlanması mümkün olmadı. Türk tarafı olarak, kıta sahanlığıyla kara sularının sınırlarının dışında kalan deniz alanlarında yürütülecek tüm araştırma veya üretimin ortaklaşa yapılması önerisini gündeme getirdik. Ancak Yunanistan'ın, Türkiye'nin Ege'de kısaca Anadolu kıyılarına hapis olması sonucunu doğuracak katı tutumunu esnetme başarısı gösteremedik.

Pavlos Pilavakis'e ilişkin Genel Sekreterimizden çıkarttığım dersin bir benzeri de dört aylık Lefkoşa deneyimim sonrasında atandığım Tel Aviv'de benim başıma geldi. İsrail'in Kudüs'ü ebedi başkenti olarak ilan etmesi ertesinde İsrail'deki temsil düzeyimiz İkinci Katip düzeyine indirilmiş, ben de Lefkoşa'dan Tel Aviv'e maslahatgüzar olarak atanmıştım. Kalıcı yönergem, çağrılmadıkça İsrail makamlarıyla temas etmemem doğrultusunda idi. Oraya gittikten bir iki yıl sonra iki ülke arasında sivil uçuşlar hakkında bir sorun çıktı. Sorunu görüşmek üzere İsrail Dışişleri Müsteşar Yardımcısı tarafından Kudüs'teki İsrail Dışişleri Bakanlığına çağırıldım. Olağanüstü bir samimiyet ve nezaketle karşılandım. Görüşmemiz kısa sürdü. Elimden geldiğince öne sürülen iddiaları yanıtladım. Doğrusu, gösterilen nezaket sonrasında ele alınan konunun içeriğinden hoşlanmadım. Üzüldüm. Vedalaşmak üzere ayağa kalktığımızda, benden çok kıdemli olan İsrailli Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi "Bak Rafet" diyerek söze başladı ve siyasi sorunlarımıza karşın beni çok sevdiklerini, çalışmalarımı takdirle izlediklerini, özellikle konsolosluk şubemizin Türk ve İsrail vatandaşlarına olumlu yaklaşımının gözlerinden kaçmadığını, o nedenle bana ilettikleri hususların kendisinin değil makamlarının talimatını yansıttığını, benim de konuyu kişisel olarak almadan olduğu gibi Ankara'ya bildirmemi ve alacağım yanıtı kendilerine iletmemi istedi. Diplomaside konuları kesinlikle kişisel düzeyde algılamamın gereğini vurguladı. Bu öğüdü hiç unutmadım ve hep uyguladım.

Diplomatlar, vatandaşlarımızın yurt dışındaki sorunlarını halletmek ile de sorumludurlar. Nüfus işlerinden askerlik konularına, noterlik işlemlerine kadar kadar bir çok hususun konsolosluklarda çözülmesi beklenir. Bir yakını kaybeden vatandaşımızın mutlaka konsolosluğa uğraması gerekecektir. Böyle bir durumda, ister istemez başvuru sahibinin acısını paylaşmak, bir insanlık görevi olarak karşınıza çıkacaktır. Ancak, konsolosluk işleri kuşkusuz salt olumsuz, her zaman hüznü konuları kapsamaz. Birbirleriyle evlenmek isteyen çiftleri evlendirmenin, yeni doğan bebekleri nüfusa kaydettirmenin hazzı yadsınamaz. Ne var ki, nikahını kıydığımız bir çiftin bazen günler sonra boşanma talebiyle konsolosluğa gelmesi, tatsız bir durum olarak karşınıza çıkar. Boşanmaların mahkemelerin işi olduğunu anlatmak da bazen ikna kabiliyetinizi kullanmanızı gerektirir.

Tabii bunların yanı sıra, yurt dışında vatandaşlarımız tarafından kendilerini ilgilendiren tüm konuların halledilmesini beklerler.

Daha mesleğimin çok başında İsrail’deyken, konsolosluk şubemize başvuran orta yaşın üzerinde meslek sahibi bir Filistinli Türkiye’de öğrenciyken evlendiği vatandaşımız olan eşiyle aralarında cinsel sorunları olduğunu belirterek, sorunun halli için yardımını istedi. Kendisinin ısrarla ortaya koyduğu taleplerini dinlemeye, 1-2 saatimi ayırdıktan ve engin(!) psikolojik ve tıbbi bilgilerim çerçevesinde yanıtlamaya çalıştıktan sonra kendisini, sonunda, konsolosluk şubemize eşiyle birlikte gelmeye ikna ederek geri gönderdim. Çok şükür, bir daha gelmediler. Gelselerdi ne yapardım doğrusu hâlâ bilmiyorum. İnşallah sorunlarını suhuletle halletmişlerdir.

Özellikle, vatandaşlarımızın yoğun yaşadıkları bölgelerde görev yapan Dışişleri mensuplarının başlarına gelen bu tür hüznü ya da sevinçli olaylarla karşılaşmaları olağandır.

Burada şunu belirtmeden geçemeyeceğim; bu konsolosluk işleri belki de mesleğimizin en nankör diyebileceğim boyutudur. Konsolosluklara gelen her bireyin işi “çok önemli”, “çok ivedi” ve “kolaylıkla” çözülebilecek niteliktedir. İşler yolunda gider ve iş hemen sonuçlandırılırsa sorun yoktur. Ancak, biraz uzarsa başvuru sahibi için adeta dünyanın sonu gelmiştir. Kendimizi başvuranların yerine koyduğumuzda bunu da anlayışla karşılamamız gerekir. Sonuçta, vatandaşın devletten kendisinin gurbette önemsenmesi gibi basit bir isteği ve nazı vardır. Konsolosluklarımızda da bu kadar nazın hoşgörüsüyle karşılanması gerekir ki, birçok yerde bunun bu şekilde yapıldığı bilinmektedir.

Diplomatlar, sadece güncel dış politika veya Türk vatandaşlarının sorunlarıyla uğraşmazlar. Gündemleri sadece konsolosluk işleri ile de sınırlı değildir. Hele Türkiye gibi bir ülkede, Osmanlı’dan kalan sorunlarla uğraşmak konuların en azından bir kısmı için tarihe tam anlamıyla vakıf olmayı ve arşivlerle içli dışlı çalışmayı gerektirir.

Örnek verecek olursam, görevde iken, söz gelimi, Yunanistan'ın Yanya Bölgesinde yaşayan ve Osmanlı İmparatorluğu zamanından beri süregelen iki Yunan arasındaki arazi ihtilafında Türkiye'deki arşivlerde bulunan tapu kayıtlarının çıkarılması için makamlarımızın yardımını sağlama konusu bayağı zamanımızı alırdı. Özellikle Lozan Antlaşması'nın uygulanması da Dışişleri'nin sorumluluğundadır. Lozan'ın getirdiği ahdi sorumluluk, Türk Boğazları'ndaki seyrüseferden azınlık konularına, insan haklarına kadar çok değişik ve ilginç alanları kapsar. Dolayısıyla, diplomatlarımız aynı zamanda iyi bir 'hukukçu' olmalıdır. Askeri alanda da başta NATO olmak üzere, ülkemizin çeşitli yükümlülükleri askeri konuları da bilmeyi zorunlu kılar. Tüm bu değişik konuları tek başınıza sağlamanın olanaksızlığı ortadadır. O nedenle, Dışişleri'nin diğer, belki de en önemli görevi, ilgili makamlarımızla zamanında ve aksatmadan eş güdüm sağlamaktır.

Amerikalı Diplomat ve ABD'deki Fletcher School of Law and Diplomacy'nin Dekanı Edmund Gullion'un 1965 yılında uluslararası ilişkilere kazandırdığı 'kamu diplomasisi' kavramı ile yine Amerikalı Profesör Joseph Nye tarafından 1990'lı yıllarda gündeme getirilen 'yumuşak güç' tanımı ülkemizde, birçok kez gerçek anlamlarından saptırılarak, ancak 2000'li yıllarda tartışılmaya başlanabilmektedir. Söz konusu kavramlar Sayın Dışişleri Bakanı'nın sıkça kullanımı ile medyanın da günlük kullanımına girmiştir. Böylece, stratejik derinlik ve komşularla sıfır sorun politikalarını övgüye layık çevrelerin sözlüklerine iki yeni kelime daha girmiştir.

Guillon'ın Dekanı olduğu okulda yaptığım lisansüstü çalışmalarım sırasında çalıştığım kamu diplomasisi konusu meslek yaşamımda ilgi duyduğum ve kuramını uygulamaya geçirdiğim konuların başında gelmiştir. 2009 yılında uluslararası kamuoyunu meşgul eden Somali'deki gelişmeler Türkiye'nin yumuşak gücünün gösterilmesi için fırsat oluşturmuştur.

Bu fırsattan 2008 – 2012 döneminde Büyükelçi unvanıyla görev yaptığım Kanada'nın başkenti Ottawa'da ben de yararlanmışım. Büyükelçiliğimiz, Bakanlığımızın yönergesi uyarınca 2011 yılında Kanada'daki Somali toplumunun önderleriyle ilişki kurmuştu. Bu dönemde bir gün, Kanada Parlamentosu'nda bir milletvekilini ziyarete gitmişim. Adet olduğu üzere, milletvekilinin yardımcısı binanın önünde beni karşıladığı sırada, Parlamento'yu gezmekte olan Kanada vatandaşı Sudanlı bir grubun içindeki bazı şahıslar 'Türkiye Büyükelçisini' tanıdılar ve milletvekili yardımcısının hayret dolu bakışları altında benimle el sıkışma, hatır sorma, fotoğraf çekirme yarışı içine girdiler. Fotoğraf çekirme seansından kurtulup binanın içine girdiğimizde randevu zamanından yaklaşık on beş dakika geçmişti. Kanadalı milletvekiliyle o gün yaptığım görüşmede olduğu gibi, daha sonraki birkaç ay Parlamento'da gerçekleştirdiğim temaslarda bana yöneltilen soruların başında bu olay geliyordu. Anlaşılan, görüştüğüm milletvekili ile yardımcısı bu durumu meslektaşlarına yoğun bir şekilde aktarmışlardı. Nitekim, bu konu Kanadalı parlamenterle yaptığım uzun temaslarda uzun bir süre ana konu oldu.

Kanadalıların merakının nedenleri ne olursa olsun, bu olay, sanırım Türkiye'nin yumuşak gücünü göstermesi bakımından ilginç bir örnekti ve deneyimimi Bakanlık'taki arkadaşlarımla yaptığımız sohbetlerle de paylaştım.

Diplomatlar aynı zamanda iyi birer tur rehberi, esnek tur düzenleyicisi ve alışveriş uzmanı olmak zorundadırlar. Gelen heyetlerin alışveriş ve programlarının düzenlenmesinde son dakikada meydana gelebilecek değişikliklerin aksamlara yol açmadan yürütülmesi genellikle Büyükelçilerin sorumluluğundadır. Büyükelçiliğin haberi olmayan konularda bile herhangi bir aksamanın faturası, gün sonunda Büyükelçilik çalışanlarının sırtına kalır.

Sayın Recep Tayyip Erdoğan, 2002 seçimlerinden sonra Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Genel Başkanı sıfatıyla bazı ülkeleri ziyarete başlamıştı. Bu meyanda Pekin ve Şanghay'a da gelmişti. Kendisine Başbakanlık yolunu açan 14 Mart Siirt seçiminden önce gerçekleştirilen bu ziyarette, beraberinde çok sayıda bakan, milletvekili ve iş adamı ile parti yetkilisi de bulunmaktaydı. Devlet Konuk Evinde, Başbakanlara uygulanan protokole göre ağırlandılar.

Heyetin varışından itibaren profesyonel olmayan bir kargaşa gözle görülebiliyordu. Dışişleri Bakanlığı ve normalde bu tür ziyaretleri planlayan ve yürüten Dışişleri Protokolü adeta devre dışıydı. Etrafta bir çok 'danışman', uluslararası uygulamaya uygun olup olmadığına bakmaksızın pişmiş aşı su katıyorlardı. Örneğin, o zamana kadar bizim öğrendiğimiz ilgili ülkedeki Büyükelçinin heyet başkanına sunum yapması uygulaması ayak üstü geçirilerek, adeta, bu 'danışmanların' kulaktan dolma bilgilerini aktarma yarışına dönüştü. İki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında daha önceden kesinleştirilen toplantılara katılacak heyetimizde kimlerin olacağı ve heyetin kaç kişiden oluşacağı gibi teknik ancak önemli uygulamalar göz ardı ediliyordu. Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Zhu Rongji ile görüşmeye gidildiğinde, salon kapasitesinin çok üstünde kişi içeri doluverdi. Bu arada, ben de ayakta kaldım. Çinli ev sahiplerimiz hayret içindeydiler. Başbakanlarının uyarısıyla bana bir sandalye ayarlayıp, ikinci sıra yaptılar.

Bu tür gezilerin diğer bir özelliği ise, programın hazırlandığı şekilde yürütülmesi ve zamanlamalara uyulmasıdır. Pekin Havalimanına gittik, Türk Hava Yolları'nın özel uçağına bindik. Çinli yetkililer, uğurlamaya gelmişlerdi. Uçak bir türlü motor çalıştırmıyordu. Bir süre sonra anladık ki, heyette bulunan bir konuğun hiçbir resmi sıfatı veya işi bulunmayan babası alışverişini bitirememiş ve Devlet Konuk Evine zamanında gelmemişti. Kendisine doğrudan havaalanına gitmesi söylenmiş, o da yaklaşık bir, bir buçuk saat gecikmeyle uçağına ulaşmıştı, uçakta bekledik. Çinliler, tabiatıyla ayrıldılar. Ama, Şanghay'daki karşılayıcıların bu tür bir lüksü olmadığı için beklemeye devam ettiler.

Heyeti ve heyet başkanını bekletmek, doğrusu, kabul edilemez davranış olarak görülür ve haklı ve zorunlu bir nedene dayanmaz ise kabul edilmez. NATO Savunma Kolejinde iken, kursiyerlerin Portekiz, Lizbon'dan, ABD Norfolk'a özel uçakla giderken yetişemeyen müttefik bir ülkenin subayı ile eşini geride bırakma konusunda Okul Komutanı en ufak bir tereddüt göstermemişti. Benzer şekilde, Kasım 1999'da Rahmetli Cumhurbaşkanı Demirel ile bazı okulların açılışı Borçka ve Muratlı barajlarının temel atma törenlerine katılmak üzere yola çıkmıştı. Plan uçak ile Trabzon'a gidip, oradan helikopter ile tören yerlerine gidilmesiydi. Ancak, Çoruh Vadisinde yoğun sis bulunduğu için helikopterler Hopa'ya kadar gelmiş sonrasını karayolundan yapmıştık. Demirel, adeti olduğu üzere 3 veya 4 tanınmış basın mensubunu da davet etmişti. Hopa'ya geldiğimizde, basın mensubu arkadaşlarımız uyarılarımıza karşın bizimle gelmeyecek, Hopa'da kalmayı yeğlemişler ve dönüş saatinde helikopterlerin bulunduğu yerde olacaklarını söylemişlerdi. Aksilik işimiz erken bitti. Ve erken döndük. Tahmin edilebileceği üzere gazeteci yolcularımızı da geride bıraktık. Onlar da kendi imkanlarıyla Trabzon'a ve oradan uçakla İstanbul'a gitmişlerdi. Protokolde yaşadıklarımızdan sonra havaalanında yaşadıklarımız bence, Çinli ev sahiplerimize olduğu kadar birkaç ay içinde Başbakan olacak bir siyasetçiye de saygısızlıktı. Büyükelçi olarak bu yaşananlardan şahsen mahcubiyet duydum. Ama, galiba böyle hisseden sadece bendim.

Şanghai'da Şanghai Belediye Başkanı'nın verdiği resmi yemeğe geldiğimizde, protokol masasında ben dahil birçok yetkililerin yerlerine Sayın Erdoğan'ın yakını olduğu söylenen kişiler yerlerini almıştı bile. Bu durumda ya Çinli ev sahiplerimiz önünde itişip-kakışacak ya da kaderimize razı olacaktık. İkinci seçeneği tercih ettik ve heyet otele döndükten sonra yakındaki bir lokantada geç bir yemek yedik. Ertesi sabah bir sayın milletvekili, sert bir üslupla gelerek, "Sayın Büyükelçi, dün geceki rezalet neydi?" dedi. Anladım, ama yine de ne olduğunu sordum. "Fark etmediniz mi, protokol masasında benim yerim yoktu, diğer masalardan birine oturmak zorunda kaldım." diye ters bir yanıt verdi. Ben ise, tüm masumlugumu takınarak, fark etmediğimi, çünkü benim de yerimde Guangzhou'da yaşayan ve Sayın Genel Başkanın tanıdığı olan bir iş insanının oturduğunu, bana olduğu gibi, diğer arkadaşlarıma da yer kalmadığı için resmi yemeğe katılmadığımızı ifade ettim. Şaşırdı, veya öyle göründü!

Bu tür aksaklıklar hemen her ülkedeki resmi gezilerde yaşanır. Hatta, diplomatlar arasında, resmi gezilerde en güzel anının, heyeti ülkelerine geri götürecektir uçağın havaalanından teker kaldırması olduğu esprisi yapılır. Sayın Erdoğan'ın heyeti de, salimen uçaklarına yerleşti ve Şanghai'dan ayrıldı. Yorgunluk o zaman daha iyi anlaşılıyor. THY'nin Bölge Müdürü ile birlikte, bizi Pekin'e götürecektir Air China uçağına binerken telefonu çaldı. Kendisinin buz kestiğini gördüm. Uçağımız, Pekin semalarını geçtikten az sonra arızalanmış ve geri dönüyormuş! Buz kesme sırası bana gelmişti. Hemen Büyükelçilikteki mesai arkadaşlarımı aradım, durumu bildirdim ve ihtiyaten bir otele yer ayırtmalarını söyledim. Pekin'e vardığımızda, heyetin VIP

salonunda stres ve yorgunluktan adeta yere serildiklerini gördüm. Arkadaşlarım ikram dahil her türlü önlemi almışlardı. Neyse ki, uçak onarıldı ve havaalanından ayrılmalarına gerek duyulmadan yolcularımızı saat 03.00 gibi uğurladık.

2004 Kasım ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye döndüm. Merkezdeki Büyükelçiliklerin görevlendirildiği pozisyon sayısı sınırlı olduğu için doğrusu nasıl ve nerede görevlendirileceğimi merak ediyordum. Yurda varışımın ertesi günü Bakanlığımıza, Müsteşarımız Büyükelçi Ali Tuysan'a uğradım. Müsteşarımız, Başbakan Dışişleri Başdanışmanı Büyükelçi Ender Arat'ın Müsteşar Yardımcısı görevine getirildiğini, yerine de benim atandığımı bildirdi. Cumhurbaşkanı Özel Kalem Müdürü görevinde de halef – selef olduğum Büyükelçi Arat ile yollarımız yine keşişmişti.

Müsteşarımızın yönergesi üzerine hemen Bakanımızın yanına gittim. Bakanımız Abdullah Gül ile ayrıldığım görevime ve yeni görevimin özelliklerine ilişkin kısa bir sohbetimiz oldu. Daha sonra birlikte, Çankaya'daki Başbakanlık Konutu'na gittik. Ankara'ya varışımın yaklaşık 18 saat sonra, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın karşısına çıktım. Sayın Bakan ile daha önce Vaşington'da tanışmış ve daha sonra da birkaç kez resmi çerçevede görüşme olanağı bulmuştuk. Sayın Başbakan ise, AKP Başkanı olarak Pekin'i de ziyaret etmişti. Ancak, doğal olarak, benim daha önceden yaptığım görevlerden bilgi sahibi değildi. Bakanımız, benim Merhum Demirel ile Sayın Ahmet Necdet Sezer ile birlikte çalıştığımı söylediğinde, Erdoğan, kendisine soran gözlerle baktı. Bunları duymaktan pek hoşlanmadığı aşıkardı. Bakan, benim mesleki yeteneklerimi vurgulayarak, geçmiş deneyimlerimden yararlanılabileceğini belirtmek zorunda kaldı.

Beklediğim üzere, Başbakan, Cumhurbaşkanlarıyla hangi minvalde çalıştığımız sorusunu yöneltti. İzah ettim. İvedi ve öncelikli konularda, kendisine günün herhangi bir saatinde ulaşabilmemin önemine işaret ettim. Çok ivedi olmayan ya da gece gündeme gelen konularda ise sabah saatlerinin çok önemli olduğuna değindim. Sabah saatlerinin kendisinin bir gün önce verdiği talimatların izlenmesi ve yeni talimatlarının alınması bakımından da önem taşıdığını belirttim. Deneyimlerime göre, kendisi iç siyasi çalışmalara dalmadan dış politikayı ilgilendiren hususları gündemden almamızın yararına değindim. Bu bağlamda, makamına geldiğinde ilk beni kabul etmesini önerdim. Bu mümkün olmazsa, sabah erken bir saatte, hatta kahvaltı masasında veya evinden çıkıp makamına gelirken yolda arabanın içinde dahi maruzatta bulunabileceğimi söyledim. Makamına gelir gelmez benimle buluşmayı uygun buldu. Bu kararını Özel Kalem Müdürü Hikmet Bulduk'a iletmemi istedi. Tabii, çok memnun oldum. Her ne kadar Bulduk, “Abi böyle bir uygulamaya geçmeniz olası değil. Bu tür bir uygulama doğasına uygun değil, ama hadi hayırlısı.” dediyse de, iyi bir başlangıç yaptığımı düşündüm.

Bu düşüncemin yanlış olduğunu anlamak için sadece 2-3 gün yetmişti. Randevu verdiği birçok kişiyi olduğu gibi ben de saatlerce bazen beyhude beklemeyi çok kısa sürede öğrenmiştim. Allah'tan, Başbakanlık Dışişleri Başdanışmanlığında gerçekten yetenekli arkadaşlarım vardı. Onlarla birlikte, yüz yüze görüşme yerine dış teşkilattan gelen raporları düzenli şekilde ve gecikmeden özetleyip kendisine zarf içinde sunmaya başladık. Başbakan işe geldiğinde bu özetlerimizi masasında buluyordu. Gün içindeki gelişmeleri ise, kendisine yetiştirerek göze girme yarışında olan siyasi 'danışmanları' bulunuyordu. Ek bilgi gerekirse biz, Dışişleri Bakanlığı, zaten sürekli devredeydik.

Yaklaşık iki yıl sonra Ankara'da karşılaştığım manzara, Çin'dekinden biraz farklıydı. En azından bizim çalıştığımız ortamda, gereksiz kalabalık azalmıştı. Yine de ne iş yaptıklarından emin olmadığım ya da ne yaptıklarını kendilerinin de bilmediğim birileri ile koridorda karşılaşılabiliyorduk. Bir gün iki bey odama 'hoş geldin' ziyaretine geldiler. Aynı meslekten olduğumuzu söylediler. Dışişleri küçük bir camia olduğu için hemen herkes birbirini şu veya bu şekilde bilir. Çıkartmadığımı özür dileyerek ifade ettim ve nerelerde görev yaptıklarını sorguladım. Kendilerinin, önceden İstanbul Belediyesinde protokol bölümünde görev yaptıklarını şimdi de Başbakanlık'ta görevlendirildiklerini belirttiler. Kendilerinin iyi niyetlerinden kuşku duymadığım bu şahıslar ile bir daha rastlaşamadık. Ancak, kadroların ne şekilde doldurulduğu konusunda bu kısa ziyaret bana bir ders oldu.

Aramızda en zor koşullarda ve ortamlarda görev yapanlar oldu. Sanırım birkaçı dışında hiçbir ülkenin diplomatları teröre karşı bizim kadar uyanık ve duyarlı değillerdir. Ben kendi payıma, daha mesleğimin en başında İsrail'de üç yıla yakın İsraili makamların verdiği koruma ile dolaşmak zorunda kaldım. Atina'da ise, tehdit değerlendirmesinin yüksek olmasına karşın Yunan makamlarından -en azından ben orada bulunduğum sürece- fazla bir yardım görmedik. Takip ve taciz üst seviyede idi. Aynı şekilde Kanada'da da Kanada makamları uygun gördükleri her zaman gerekli koruma önlemlerini aldılar. Tabii, bu önlemler, sadece bizde değil, ailelerimizde de travma yarattı.

Bakanlık'ta birlikte göreve başladığımız arkadaşlardan Müsteşar Ömer Haluk Sipahioğlu'nu 1995'te Atina'da şehit verdik. İkinci Katip (şimdi Emekli Büyükelçi) Hasan Servet Öktem 1985'te Tahran'da gazi mertebesine ulaştı. Terör tehdidi altında geçen o yıllar, bizim ve ailelerimizin ruhunda nasıl travmalar yarattığını tahmin etmek zor olmasa gerek. Fakat tüm sıkıntılara karşın, kişisel çıkarlarımızı hiçbir zaman görev bilincimizin önüne çıkarmadık. Mutlaka az veya çok hatalarımız olmuştur. Hiç bir zaman toplumdun ve köklerimizden kopmadık.

Sonuçta, geleneksel Türk Dış Politikası'ndan uzaklaşan bazı çevreler, tüm camiamızı 'monşerler' olarak aşağılama vefasızlığını gösterdiler. Ne diyelim!

Ender Arat

Ender Arat, Galatasaray Lisesini bitirmiş ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1971 yılında mezun olmuştur. Fransızca, İngilizce ve İspanyolca bilmektedir. 1973 yılında Dışişleri Bakanlığına girmiş, Halep Başkonsolosluğu, Buenos Aires Büyükelçiliği, Brüksel’de AB Daimi Temsilciliği, Bonn Büyükelçiliği ve Büyükelçiliği açmak üzere Kışinev’de çalışmıştır. Süleyman Demirel döneminde 1996-1998 yıllarında Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü, 1998-2002 döneminde Macaristan Büyükelçisi, 2002-2004 yıllarında Başbakanlık Dışişleri Başdanışmanı, 2004-2007 yıllarında Ekonomik ve Kültür İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı ve 2007’den 2011’e kadar da Madrid Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Haziran 2011’de emekliye ayrılmıştır. 2013 yılındaki kuruluşundan beri Türk – Rus Toplumsal Forumunun Genel Sekreterliğini yürütmektedir.

Arjantin’in ‘Liyakat’, Macaristan’ın ‘Yüksek Liyakat’, Avrupa’yı Teşvik İspanyol Grubu’nun ‘Altın Haç’ madalyası ve Moldova/Gagauz Özerk Yönetimi Üstün Hizmet Madalyası sahibidir.

Macaristan’daki Türk varlığına ilişkin ‘Török Macaristan’, Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti topraklarına sığınan kişi ve toplumların hikayelerini araştırarak derlediği bilgi ve belgeleri içeren ‘Türlere Güvendiler, Tarih Boyunca Türk Topraklarına Sığınanlar’, ‘Moldova-Gagauziya Anıları’ ve ‘Türkiye-Macaristan, Büyükelçi’den Anılar’ adlı kitapların yazarıdır.

Uluslararası Zeytin Konseyi Olayı

*“... Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile,
mesela, zeytin dikeceksin
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak yanı ağır bastığından...”*

Nazım Hikmet (Yaşamaya Dair)

Zeytin yetiştiriciliğinin ilk insanlarla birlikte başladığı kabul edilmekte ve “zeytin bütün ağaçların ilkidir” denilmektedir (Olea prima omnium arborum est). Zeytin mitolojide adı geçen bir meyve: Tufan durulduğu zaman Hazret-i Nuh, suların çekilip çekilmediğini anlamak için geminin penceresinden bir güvercini güneşin battığı yere doğru salar. Sular çekilmediği için güvercin gemiye döner. Hz. Nuh, yedi gün sonra güvercini tekrar salar. Güvercin bu sefer, ağzında yeni koparılmış zeytin yaprağıyla gelir. O zaman Nuh, suların yeryüzünden çekildiğini anlar. Ağzında zeytin yaprağı tutan güvercin, o günden bu güne, ümidin, bolluğun, esenliğin ve barışın simgesi olur. Tufanın yok edici gücüne karşı direnen zeytin ağacı ise ölümsüzlüğün simgesidir artık.

Eski Mısırlıların zeytinyağı üretmeyi Yunanlılardan ve Filistinlilerden çok daha önce bildiğinin öne sürüldüğünü görüyoruz. Efsaneye göre bundan 6.000 yıl önce evlilik tanrıçası İsis, Mısırlılara zeytin ağacı yetiştirmeyi ve ürünlerinden faydalanmayı öğretmiş. Eski Mısır’da zeytinyağı otlar ile karıştırılıp kozmetik olarak da kullanılmış. Hayfa’da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan zeytinyağı değirmeninin yaklaşık M.Ö. 4 binli yıllara ait olduğu hesaplanıyor. Bu değirmen, Mısır medeniyetinin yeşerdiği coğrafyada zeytinin üretildiğini gösteren en eski tanık. Mısır’da zeytin üretiminin yapıldığını ortaya koyan tarihi belgelerden biri de, en eski firavun piramidi (M.Ö.2500) olan Sakkara’nın duvarlarındaki zeytin sıkma işlemini gösteren figürlerdir.

Klasik mitolojide her tanrıya belirli bir ağaç atfedilmekte, zeytin ağacını Athena temsil etmektedir. Athena, Zeus’un hem kızı hem de en yakınındaki ilâhedir ve bu nedenle imtiyazlıdır. Eski Yunan’da, zeytini yalnızca bâkireler toplayabilirdi. Bâkire olmayanlar bu meyveye el süremezlerdi. Zeytin bu denli kutsanmıştı. Athena da bâkiredir ve arılığı temsil eder. Sistemin ona biçtiği rol, bekâreti temsil etmesidir. O nedenle, Athena ilk zeytin ağacını yeşertir.

Zeytin ağacı ile ilgili bir mitolojik öykü, Parthenon alınlığında bulunan kabartmalarda resmedilmektedir. Öyküye göre, Atina şehrinin tanrısı bir zeytin dalı sayesinde belirlenir. M.Ö.17. yy’da kurulan site devleti Atina’yı hangi tanrının koruyacağı tartışması

gündeme gelince Zeus, Tanrılar Meclisi'ni toplar. Alınan karara göre yeni kente en değerli armağanı veren tanrı veya tanrıça yarışmayı kazanıp Atina'nın koruyucusu olacaktır. Yarışı kazanmaya kararlı olan deniz tanrısı Poseidon, denizden savaşlarda çok işe yarayacak bir at yaratır ve meclisin dikkatine sunar. At, neredeyse rüzgar kadar hızlı koşabilmesi ve güçlü görünümüyle gerçekten göz kamaştırıcıdır. Akıl, bilim ve sanat tanrıçası Athena'nın hediyesi ise bir zeytin dalıdır. Bu ağaç büyüyüp yüzyıllarca yaşayacaktır. Ağacın meyvesinden, lezzetli yemekler hazırlanmasına yardımcı olacak sağlıklı bir sıvı elde edilecektir. Bu sıvı yaraları iyileştirecek, geceleri aydınlık saçacak, sıcak havalarda gölgesiyle insanları kucaklayacak, odunuyla onları ısıtacaktır. Yarışın galibi Athena olur. Ağaç Akropolis'e dikilir. Barışın sembolü zeytin ağacı yerleşik kültürün ve bereketin de temsilcisi olmuştur artık. Bir süre sonra ise Poseidon'un Atina'ya hakim olamamasını hınçla karşılayan oğlu Halirrothios, hediye edilen zeytin ağacını kesmek için elindeki baltayı sallar, fakat büyülü bir şekilde balta ters döner ve Halirrothios'un kafasını keser.

Antik Yunan'da yedi bilgeden biri kabul edilen Solon'un koyduğu kanunlara göre zeytin ağacı kesmenin cezası insan öldürmekle bir sayılıyor ve suçlu ölüm cezasına çarptırılıyormuş. Bu, tarihteki bilinen ilk zeytin koruma kanunudur. Tıp biliminin kurucusu sayılan Hipokrat, yıkanamayanlara hiç olmazsa zeytinyağıyla vücutlarını ovmalarını önerir. Gimnazyumda spor yapan atletler, kaslarını parlatıp yumuşatmak için zeytinyağı kullanırlar. Zeytinyağıyla yanan kandiller, evlerin vazgeçilmez eşyasıdır. Olimpiyat kahramanları, zeytin dalından taçlarla onurlandırılır.

Keza Panathenaia Şenlikleri'nde birinci olan araba sürücülerini sadece zafer değil, Akropolis'teki kutsal zeytin ağaçlarından üretilen zeytinyağı da kazanırlar. Antik Yunan'da günlük beslenmenin en değerli parçası zeytinyağı ve zeytindir.

Ekonomik değeri ve günlük yaşamda çoklu kullanım olanağına bağlı olarak tarih boyunca insanlar tarafından büyük ilgi gören zeytin, birçok kültürde bütüncül bir rol oynamış ve tabii ki Akdeniz ekonomisinin gelişmesine de önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle, zeytin tarımını yayan ve yağ üretim tekniklerini de geliştiren Roma İmparatorluğu'nun güçlenmesinde zeytinyağı ticaretinin etkisi büyük olmuştur.

Tek tanrılı üç büyük dinin kutsal kitaplarında da zeytin ağacı kutsallığın, bolluğun, adaletin, sağlığın, gururun, zaferin, refahın, bilgeliğin, aklın, arınmanın ve yeniden doğuşun, kısaca insanlık için en önemli erdem ve değerlerin sembolüdür.

Ne yazık ki, zeytin ağacı ve zeytin kültürü tarihine ilişkin yapılan çalışmaların hiçbirinde Anadolu'nun adı geçmiyor. Ön Asya ise, üstünkörü birkaç sözle geçiştiriliyor. Oysa zeytin ağacı ve zeytin kültüründen söz açıldığında, Anadolu'dan bahsetmemek söz konusu olmamalı. Aslında, zeytin kültüründe, Anadolu coğrafya olarak hep vardır. Ön planda görünen ise Ege'nin karşı yakasıdır. Çünkü Homeros'un

Batı medeniyetindeki tartışmasız ağırlığından ötürü, zeytin kültürünün merkezine sürekli olarak Antik Yunan yerleştirilir, Anadolu medeniyetleri görmezlikten gelinir , üstelik Helen medeniyetinin kökünün Ege'nin karşı kıyısını değil, Anadolu coğrafyasını kapsadığı unutulur.

Ülkemizde zengin tarihsel geçmişi ile kandillerde, yemeklerde, sabunculukta, şifa kaynağı olarak yaygın şekilde kullanılmış olan zeytin ve zeytinyağı, Anadolu'nun kültürel zenginlikleri arasında özel bir yere sahiptir. Arap ülkelerinde hurma ile açılan oruç, Anadolu'da zeytin ile açılır. Türk mutfağı, 'zeytinyağlılar' olarak adlandırılan bir yemek kategorisine sahip dünyadaki tek mutfaktır.

XI.yüzyılda zeytinyağının anavatanı Doğu Akdeniz'den İtalya'ya (Roma İmparatorluğu) düzenli gemi seferleriyle yağ taşınmış. En önemli hat Antakya-Bari hattıymış. Fakat bu yağın %95'i 'Lampant' yağ, yani kandil yağıymış. Bir anlamda o dönemim petrol tankerleri, enerji yatağı Antakya'dan Batı Roma'ya yakıt taşırlarmış.

Zeytin ağaçlarının 3000 yıl yaşadığı kabul ediliyor. Zeytin ağaçları çok yaşlı, ama zeytinyağı insanda hücre ve dokuların yaşlanmaya karşı direncini artırıyor, yaşlanmayı geciktiriyor. Yüksek miktarda doymamış yağ içerdiği için kötü kolesterolü dengede tutarken, iyi kolesterolü yükseltiyor, kemikleri güçlendiriyor. Mide dostu, yemeklerden önce içildiğinde mide çeperini kaplayıp, gastrit ve ülser gibi hastalıklara yakalanma riskini önlüyor. Zeytinyağı katı ve sıvı yağlar arasında en kolay hazmedilen yağ. Yeni doğmuş bebeklerin beyin gelişimi için gerekli olan linoleik asit oranı zeytinyağında yüksek seviyede olduğundan, bebek bekleyen ve emzikli annelerin beslenmesi için en uygun yağ.

Günümüzde dünyada zeytin üretiminin %98'i Akdeniz ülkelerinde yapılmakta. Zeytin ve zeytinyağı Akdeniz bölgesinin tarih boyunca ekonomik yapısında önemli bir yer tutmakta. Zeytinyağı tüketiminin yıldan yıla artması Akdeniz ülkelerinin zeytinyağı ticaretindeki önemini daha da arttırmış.

Zeytin sektöründeki uluslararası iş birliği, Akdeniz havzasındaki önde gelen 4 üretici ülke, Fransa, İtalya, İspanya ve Tunus'un önyak olmasıyla, BM bünyesinde 1955 yılında Cenevre'de toplanan 'Uluslararası Zeytinyağı Konferansı' ile başlamış. Bir yıl kadar süren konferans sonunda 'Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması (UZSZA)' 1956 yılında imzaya açılmış. Bu 4 ülkeyi takiben Libya (1956), Portekiz (1956), Yunanistan (1958), İsrail (1958), Fas (1958) İngiltere (1958) ve Belçika (1959) anlaşmayı imzalamışlar, böylece 1959 yılında kurulan 'Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (UZK)'nin kurucu üyesi olmuşlar.

BM'nin hükümetlerarası bir alt örgütü olan UZK'nın görevi, zeytin sektöründe uluslararası iş birliğinin teşvik edilmesi, zeytin üretimi ve zeytinyağı işleminde

modernizasyon gerçekleştirilmesi, zeytinyağı tüketiminin küresel ölçekte artırılması ve üretim, işleme ve ticaretinde standardizasyona gidilmesini öngören ‘Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması’nın (UZSZA) uygulanmasını sağlamak. UZK’nın Sekreteryası kuruluşundan bu yana Madrid’de. Konsey, zeytin sektöründe teknik bilgilerin elde edilmesi ve tüm üyelere ulaştırılması, bunların ulusal programlara uygulanması, özellikle zeytin yetiştiren gelişmekte olan ülkelere yine zeytin yetiştiren fakat bu konuda ileri üretim teknikleri ve teknolojisi kullanan ülkelerden teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi için UNDP, FAO gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmakta. Konsey, bu amaçlar doğrultusunda ve uluslararası iş birliğinin gereği olarak özel bir fon da oluşturmuş. Anlaşma gereğince başlıca üretici ve ihracatçı ülkeler bu fona her yıl katılmak zorunda. Başlıca ithalatçı ülkeler ise bu fona özel anlaşmalar gereği katılımda bulunuyor. Ayrıca Konsey dünya genelinde kullanılabilir biyolojik ve teknik araştırmalara da özel bir ilgi gösteriyor.

Önemli bir zeytin ve zeytinyağı üreticisi ve tüketicisi olan Türkiye nedense ‘Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması’na ancak 1963 yılında taraf olmuş ve o tarihten itibaren UZK’da temsil edilmiş. Ancak 1998 yılında üyelikten ayrılmış. Bunda bir gariplik yok mu? Akdeniz’de en uzun sahile sahip olacaksınız, zengin doğal zeytinliklere sahip bulunacaksınız, ama önde gelen zeytin üreticisi Akdeniz ülkelerinin bu alandaki iş birliği girişimine mesafeli kalacaksınız! Anlaşılır gibi değil.

Dışişleri Bakanlığında ekonomik ve kültür işlerinden sorumlu Müsteşar Yardımcısı olarak göreve başladığımda ekonomik dairenden arkadaşlar önüme bu çelişkili durumu sergileyen bir dosya koydular. Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın, Türkiye’nin UZK’ya üye olmasına karşı olduğunu bildirdiler. Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen’in 1998 yılında, Dış Ticaret Müsteşarlığı’nda Müsteşar Yardımcısı iken, Türkiye’nin UZK’ndan çıkmasına karar verildiğini, şimdi de tekrar üye olunmasına Bakanın taraftar olmadığını, buna mukabil zeytin ve zeytinyağı sektöründen doğrudan sorumlu olan Sanayi ve Ticaret Bakanı Ali Çoşkun’un Türkiye’nin muhakkak UZK’ya tekrar üye olması gerektiğini kuvvetle desteklediğini anlattılar.

UZK’nın başlıca görevi dünyada zeytin ve zeytinyağı üretimini ve tüketimini artırmak, üretim ve işlemeyi modernize etmek, zeytin sektöründe teknik bilgileri derleyip üye ülkelerin istifadesine sunmak, teknoloji transferini sağlamaktı. Bu meyanda zeytin ve zeytinyağı ticaretinin standartlaştırılmasıyla da ilgileniyordu. Dolayısıyla esas itibarıyla Dış Ticaret Müsteşarlığımızın değil, Gıda ve Tarım Bakanlığımız ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığımızın görev alanına giriyordu. Buna mukabil Türkiye’nin UZK’ne üye olduğu 1963 yılından, ayrıldığı 1998 yılına kadar Konsey ile ilişkilerimiz , konunun yalnız ticaretinden sorumlu olan Dış Ticaret Müsteşarlığımız tarafından yürütülmüştü. Konsey’den ayrılmamızın nedeni ise , Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından ödenen 500.000 ABD Doları dolayındaki yıllık üyelik aidatının fazla görülmesi, buna karşılık UZK içinde yeterince etkin olamamamız, faaliyetlerinden arzu

ettiğimiz ölçüde yararlanamamamız ve AB tarafından Ürdün, Tunus ve Suriye'den zeytinyağı ithalatında kota uygulanırken, yani belirli miktarda satın alma yükümlülüğü üstlenilirken, Türkiye'ye böyle bir kota sağlanmamasıydı.

UZK'da Konsey üyesi ülkelerin belirledikleri 5 komite faaliyet göstermekteydi: Ekonomik Komite, Teknik Komite, Tanıtım Komitesi, Mali Komite ve Danışma Komitesi. Mevcut anlaşmaya göre bu komiteler Konsey İcra Direktörü'nün başkanlığında ve Sekreteryası'nın desteğiyle çalışmalarını yürütmekteydi. Dış ticaretle ilgisi çok kısıtlı olan bu komitelerde layıkıyla temsil edilememiş, dolayısıyla da Konsey'in çalışmalarından yeterince yararlanamamış, çareyi ayrılmakta bulmuştuk. Dünyada UZK'ya eş değerde başka bir uluslararası örgütlenme de bulunmadığından biz iş birliğinin tamamen dışında kalmıştık. Bu arada gerek üretim, gerek tüketim bakımından zeytin sektöründe lider konumundaki AB üyesi Akdeniz ülkeleri İspanya, İtalya ve Yunanistan, AB içerisindeki sürekli müzakere ve uzlaşma kültürünü UZK'ya taşıyarak ortak menfaatlerini arttırmışlar, UZK üyesi diğer ülkeler de bu menfaatlardan yararlanmayı bilmişler, biz ise UZK'da ülkemiz için öngörülen projelerin durdurulması sonucu zarara uğramış, UZK'nın yürüttüğü standardizasyon ve bilimsel çalışmalardan da yararlanamamış, zeytincilik alanında arzu edilen atılımı yapamamıştık. Ayrıca, UZK'nın dünyada zeytinyağı ve sofralık zeytin tüketimini artırma amacıyla, büyük nüfusa sahip olmanın yanı sıra ekonomik ağırlıkları her geçen gün artan Hindistan ve Çin pazarlarında yürüttüğü tanıtım faaliyetleri sonucu yaratılan önemli pazardan da pay alamamıştık. Üstelik 1987 yılında AB'ye üyelik müracaatında bulunan Türkiye, Avrupa kurum ve kuruluşlarıyla bütünleşmeyi hedeflerken, 1998 yılında UZK'dan ayrılmayı tercih etmişti. Bunun başka nedenleri olmalıydı.

İlgili bakanlıklarımızla yaptığımız istişareler sonucunda durum aydınlanmaya başladı. Dış Ticaret Müsteşarlığımız zeytin ve zeytinyağının üretiminden ziyade ihracatına önem vermekteydi, ihracatı artırmak için çalışıyordu. Ticaret erbabı, üreticiden kaliteli zeytinyağını yok pahasına topluyor ve dökme olarak ihraç ediyordu. Türkiye'nin ihracatı artıyordu. Türk zeytinyağını satın alan ülkeler ise birinci sırada İtalya, ikinci sırada İspanya idi. Dünyanın en büyük zeytinyağı üreticisi olan bu iki ülke, Türkiye'den satın aldıkları dökme zeytinyağını cicili bicili şişelere koyuyor ve bütün dünyaya yerli zeytinyağı olarak pazarlıyordu. Türk tüccarlar kaliteli Türk zeytinyağını kolaylıkla ihraç ederek kazanç sağlamalarının yanısıra, Suriye'den kalitesiz zeytinyağı ithal ederek yurt içine pazarlıyor, böylece iki kez kazançlı çıkıyordu. Kaybeden ise malını çok düşük fiyata toptan pazarlayabilen, gelişen teknolojiye, yeniliklerden, standardizasyondan ve iş birliğinden yararlanamayan zavallı Türk üreticisi ile kalitesiz zeytinyağı kullanmak zorunda kalan Türk tüketicisiydi. Sanayi ve Ticaret Bakanlığımız işte bu gerçeğin farkındaydı.

Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması'nı gözden geçirip yenilemek ve Uluslararası Zeytinyağı Konseyinde yapısal değişiklikler yapmak üzere 2005

yılında Cenevre’de bir konferans düzenlenecekti. Mesai arkadaşlarım, Türkiye’nin UZK’da tekrar yerini alması için bunun güzel bir fırsat olduğu görüşündeydi. Üye olmamıza rağmen bu konferansa ilgili bakanlıklarımızın temsilcileri katıldılar, gelişmeleri izlediler. Konferans sonunda UZSZA geliştirilerek yenilendi. Konsey yeniden yapılandırıldı, adının 2006 yılından itibaren ‘Uluslararası Zeytinyağı Konseyi’ yerine ‘Uluslararası Zeytin Konseyi’ olarak değiştirilmesi kararlaştırıldı. O tarihte Dünya zeytinyağı üretiminde %5,8’lik payı ile 5. sırada, sofralık zeytin üretiminde ise %14,3’lük payı ile, İspanya’nın arkasında, 2. sırada bulunan Türkiye muhakkak bu örgütün içinde yer almalı ve önemli rol oynamalıydı.

Konferansı müteakip 2006 yılında Türkiye’nin UZK’ya yeniden üye olması kamuoyunda gündeme geldi. Sanayi ve Ticaret Bakanlığımız, zeytin ve zeytinyağı üreticisi kuruluşlarla yaptığı bir seri toplantılar sonucu, ülkemizin UZK’ya yeniden üye olması yönündeki talebi Bakanlığımıza ilettiler. Bu doğrultuda UZSZA’ya katılımımız için ‘Uygun Bulma Kanunu’nun çıkartılmasını teminen konu Bakanlığımızca Başbakanlığa sunuldu. Buna paralel olarak, UZK’ne yeniden üye olma niyetimiz Mayıs 2007 ayında UZK’ya iletildi. Maalesef hazırlanan kanun taslağının Bakanlar Kurulu’nda imzalanması tamamlanamadı. Devlet Bakanımız Kürşad Tüzmen dosyayı sümen altı ediyordu. Aldığımız duyuma göre, Kürşad Tüzmen ile Ali Coşkun kanun taslağını Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın huzurunda tartışmışlar; Tüzmen, “Ben Dış Ticaret Müsteşar Yardımcısı iken Türkiye’yi üyelikten çıkardım”, demiş. Coşkunise “Ben de Bakan olarak Türkiye’yi yeniden üye yapacağım” diyerek restleşmişler. Sanayi ve Ticaret ile Tarım ve Ormanlık Bakanlıklarımızın girişimiyle 21 Mayıs 2007 tarihinde Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyimiz faaliyete geçti. Ne var ki, 2007 Temmuz ayında yapılan seçimlere kadar UZK’ya katılma kanunu çıkartılmadı, tasarı kadük oldu, işleminden kaldırıldı.

Madrid’e Büyükelçi tayin edilince, Dışişleri Bakanımız Abdullah Gül’e yaptığım veda ziyaretinde, yeni görevimde özellikle ele alacağım projeler arasında, Madrid’de mukim olan UZK’ya yeniden üye olmamız için yaptığımız çalışmaları arz ederek, bu konuyu takip edeceğimi bildirdim, talimatını aldım.

Ankara’dan ayrılmadan ziyaret ettiğim Adalet Bakanı Antakyalı Sadullah Ergin’e, AKP hükümetinin 40 milyon zeytin fidesi dağıttığının söylendiğini bildirip, bunun doğru olup olmadığını sordum. Bakan “Elbette doğru, seçimler öncesinde bizzat ben 9 milyon zeytin fidesini Hatay ve Antakya’da köylülere dağıttım” dedi. Hükümetin zeytin ve zeytinyağı üretimini daha da geliştirmekte kararlı olduğu, Türkiye’nin uluslararası sıralamada daha üst sıralara çıkacağı anlaşılıyordu, ama Türkiye UZK üyesi değildi.

Madrid’de göreve başlayınca ilk ziyaret edeceklerimin arasında UZK Genel Sekreteri Tunuslu Habib Essid de vardı. Sekreterimiz Pilar, randevu almasını istediğimde, UZK’da Ender Gündüz adında bir Türk’ün çalıştığını söyledi. Yıllar önce

Büyükkelçiliğimizde güvenlik görevlisiymiş, merkeze tayini çıkınca istifa etmiş, bir İspanyol kızla evlenmiş, üniversitede eğitim görmüş, mezun olunca UZK'ya müracaat etmiş, mülakatta başarılı olmuş ve işe alınmış. Pılar'a, "Ender Gündüz'ü hemen Büyükkelçiliğimize davet edin" dedim.

Adaşım Gündüz davetimizi memnuniyetle karşıladı, ziyaretime geldi. UZK'da İdari Ünite Şefi olduğunu, Türkiye'nin UZK'nin uluslararası piyasada zeytinyağı tüketimi ve pazarlanması çalışmalarına katılmamayı tercih etmesinin anlamadığını, ülkemizin UZK'da temsil edilmemesinin örgüt için de önemli bir eksiklik olduğunu anlattı. Türkiye'nin yeni büyükkelçisinin göreve başladığını UZK İcra Direktörü Tunuslu Habib Essid'e bildireceğini, Direktörün hemen benimle görüşmek isteyeceğini söyledi.

Habib Essid, kendisini ziyaret ettiğimde duyduğu memnuniyeti ifade etti. Türkiye gibi zeytin ve zeytinyağı üreticisi ve tüketicisi bir ülkenin UZK üyesi olmamasının önemli bir eksiklik olduğunu söyledi. Konseyin geliştirdiği teknikler sonucunda uzun süren zeytin fidanı yetiştirilmesini hızlandırıldığını, örneğin yetişmiş bir zeytin ağacının boylamasına dörde bölünerek üç tarafının dağıldığını ve ayrı ayrı ekildiğini, böylece ertesi yıl dört ağaçtan ürün alındığını anlattı. Bu gelişmelerden Türkiye'nin yararlanmadığını belirtti. Bana Konseyin Türkçe olarak da yayımlanmış olduğu kalın zeytin ansiklopedisini hediye etti. Bu görüşmemizi Bakanlığa rapor ettim. Üyelik başvurusunda bulunmamız için talimat istedim. Gelen yanıt, maalesef Dış Ticaret Müsteşarlığımızın görüşünün değişmediği yönündeydi.

2007 Kasım ayında Tunuslu İcra Direktörü'nün görev süresi sona erdi. Yerine 22 Kasım'da bu kez Faslı Mohammed Ouhmad Sbitri atandı. Bir hafta sonra Sbitri'yi ziyaret ettim, görevinde başarılar diledim. Kendisine, Türkiye'nin kuruluşunun başlarında üyesi olduğu UZK'na tekrar katılmak için Ankara'da yaptığımız çalışmaları anlattım ama başarılı olamadığımızı belirttim. Yüksek düzeyde bir UZK heyetinin Ankara'yı ziyaret ederek temaslarda bulunmasının yararlı olacağını bildirdim.

Sbitri UZK'nın misyonunu anlattı, zeytin üretiminin ve dünyada zeytinyağı tüketiminin artırılması için yaptığı faaliyetler hakkında bilgiler verdi. Nane, gül, limon, ceviz gibi çeşitli aromalı zeytinyağı üretildiğini, İspanya'nın ABD'de ve Kanada'da zeytinyağı barları açtığını, barlarda içki ısmarlayanlara kahve tabağında değişik aromalı zeytinyağı ikram edildiğini, isteyenin beğendiği zeytinyağını satın aldığını anlattı. Göreve yeni başladığını, bazı üye ülkeleri ziyaret ederek temaslarda bulunacağını, Türkiye ziyaretini ancak gelecek yılın ortalarında düşünebileceğini ifade etti. Nedense İcra Direktörü Türkiye'nin UZK'ya geri dönmesine önem verir gözükmeyle birlikte, aceleci davranmıyor, girişimde bulunmayı sürüncemede bırakıyordu.

UZK'nın Faslı İcra Direktörü, ısrarla takip etmemize rağmen ancak 6 ay sonra, 3 Haziran 2008'de Ankara'ya gidebildi. Beraberinde Ender Gündüz de vardı. Bu gecikme bir bakıma iyi oldu, zira bu sürede Ankara'da 2007 yılında kurulmuş olan Ulusal

Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) örgütlenmesini tamamlamış, çalışmalarını geliştirmişti. UZK İcra Direktörü Sbitri ve İdari Ünite Şefi Gündüz, Ankara’da Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehdi Eker’i makamında ziyaret ettiler, UZZK Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Mustafa Tan ayrıca Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Dr. Yusuf Balcı ile görüştüler, Bakanlık bürokratları ile toplantılara katıldılar. Zeytin ve zeytinyağı ticareti ile ilgili olan ve UZK’dan 1998 yılında ayrılıncaya kadar Türkiye’yi temsil eden Dış Ticaret Müsteşarlığı ve bağlı olduğu Devlet Bakanı ile görüşemediler.

Madrid’e döndüklerinde Ender Gündüz’den Ankara’daki temasları hakkında ayrıntılı bilgi aldık: Tarım ve Köy İşleri Bakanı Mehmet Mehdi Eker, zeytinin anavatanının Güneydoğu Anadolu olduğunu vurgulayarak “Türkiye zeytin ve zeytinyağı üretiminde sayılı ülkeler arasında. Dünyada sofralık zeytinde ikinci, zeytinyağında beşinci sırada. Türkiye, sektörde önemli bir aktör. Bundan sonraki süreçte bu ürünün gelişmesi, standardının yükselmesi için bir takım tedbirler aldık. Bunlardan bir tanesi de Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi yani UZZK’nın kurulmasıdır. Türkiye bazı sebeplerle UZK’dan çekilmiş. Şimdi üyelik için hem talep var, hem şartlar bunu gerektiriyor. Hükümet olarak buna destek veriyoruz. Türk zeytinyağı içeride ve dışarıda daha çok tanınacaktır. Bizim dışımızda alınan kararlara hep seyirci kaldık. Bizden boşalan yeri rakiplerimiz doldurdu. Ancak hâlâ şansımız sürüyor. Türkiye bugün İspanya’nın ardından ikinciliği hedefliyorsa, bu kadar ürünü satabilmek için standartları hazırlayan, tanıtım faaliyetlerini belirleyen ve zeytincilikle ilgili her projede konuşanların, pazarlık yapanların arasında olma zorunluluğumuz var. 500 bin dolar civarındaki aidat meselesi çok önemli değil. Bunu zeytincilik sektörü karşılayabilir. UZZK’nın gelirlerini düzenleyerek de bu sorunu çözeriz” demiş.

Tarım ve Köyişleri Bakanı Mehdi Eker ile birlikte Bakanlık bürokratlarının da katıldığı toplantıda heyet başkanı sıfatıyla konuşan UZZK Başkanı Dr. Mustafa Tan, 1964 yılında kurucu üye olan Türkiye’nin UZK’dan 1998 yılında ayrıldığını hatırlatmış, yeniden üyelik konusunda Tarım Bakanlığı ile hükümetin desteğini istediklerini söylemiş.

UZK İcra Direktörü Muhammed Ouhmad Sbitri, UZK’nın Türkiye üye olmazsa eksik kalacağını, AB ülkelerine ek olarak 14 ülkenin üye olduğu UZK’ya son olarak Arjantin’in katıldığını belirterek “Bütün bu ülkeler Türkiye’nin yerini dolduramaz. Türkiye’nin zeytin ve zeytinciliği güçlü. Büyük üretici Türkiye’nin bize, bizim Türkiye’ye ihtiyacımız var. Türk uzmanların, delegasyonunun mevcudiyeti, konseyde İspanya, İtalya, Yunanistan ve Fransa gibi ülkelerin ağırlığına karşı denge sağlayacak ve dünyanın ikinci büyük zeytinyağı üreticisi ve ihracatçısı olacağız” diye konuşmuş. Dünyanın belli başlı zeytinyağı uzmanlarının UZK çatısı altında toplandığını anlatmış. “Bu imkandan yararlanmanız gerek. Bu vesile ile Bakanlığınızın iki uzmanını derhal teknik kurslara ve master planlarına dahil edebiliriz” demiş.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığındaki toplantıda da Türkiye'nin UZK'ya yeniden üyeliği konusu ele alınmış. Müsteşar Balcı, konuyu değerlendirip Bakan Zafer Çağlayan'a ileteceklerini ve UZK'ya yeniden üyeliğin gerçekleşmesi için destek olunacağını belirtmiş.

Bu bilgileri Dışişleri Bakanlığımıza rapor ettik.

Aradan üç hafta geçti, Bakanlığımızdan gelen bir telgrafla Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen'in 24-28 Haziran 2008 tarihlerinde kalabalık bir iş adamı heyetiyle temaslarda bulunmak üzere Madrid'e geleceği bildirildi. Bakanın yoğun bir programı vardı ama UZK ile herhangi bir temas öngörülüyordu. Heyetimizi havaalanında karşıladık, otellerine yerleştirdik. Yolda Devlet Bakanımız Kürşad Tüzmen'e UZK İcra Direktörü Sbitri'nin kendisiyle görüşmek istediğini bildirdim. Tüzmen hiç memnun olmadı, kerhen "Ben UZK'ne gitmem, ille görüşmek istiyorsa otele gelsin" dedi. Hemen Ender Gündüz'e telefon edip, iş adamlarımızla temaslarda bulunmak üzere Madrid'e gelen Devlet Bakanımızın Sbitri ile görüşmekten memnun olacağını, ama programının çok yoğun olduğunu, İcra Direktörüyle otelinde buluşabileceğini bildirdim ve görüşmeyi ayarlamasını rica ettim.

Ertesi gün Faslı Muhammed Sbitri, önceki İcra Direktörü Tunus'lu Habib Essid ile birlikte otele geldiler, kendilerini karşılayarak ayarladığımız bir odaya götürdüm. Türkiye'nin tekrar UZK üyesi olması için kilit adamın Bakan Tüzmen olduğunu anlattım ve ikna etmeye çalışmalarımı rica ettim.

Bakan Tüzmen, muhataplarına çok soğuk davrandı, UZK'nın geçmişteki çalışmalarını eleştirdi, Türkiye'nin yılda çok yüklü bir katkı payı ödemesine rağmen yeterince yarar sağlayamadığını, sorumlusunun har vurup harman savuran o dönemdeki İtalyan İcra Direktörü olduğunu anlattı, karşısındakileri adeta dövdü. Sbitri ve Essid şaşırıldılar, üzüldüler, sus pus oldular. Kendilerini teselli ederek otelden uğurladım.

Birkaç gün sonra telefon edip görüşmeyi anlattığımda Ender Gündüz "Sayın Büyükelçim, siz hiç üzülmeysin, Sbitri ve Essid geri döndüklerinde hiç de üzgün değillerdi, Türkiye tekrar üye olmayacak diye her ikisi de adeta zil takıp oynayacaklardı. Fas ve Tunus Türkiye'yi rakip görüyor, UZK dışında kalmasını tercih ediyor" dedi. Tunuslu ve Faslı İcra Direktörlerinin UZK'da tezgah kurduğu, Türkiye gibi bir ağır topun gelmesini hiç de istemedikleri anlaşılıyordu.

14 - 16 Ekim 2008 günlerinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyeleri heyetiyle birlikte İzmir Milletvekili Mehmet Tekelioğlu Madrid'e geldi. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün eniştesi olan Tekelioğlu için konutta düzenlediğimiz akşam yemeğinde, Kürşad Tüzmen'in UZK İcra Direktörleri ile yaptığı görüşmeyi anlattım. Şaşırıldı kaldı, "Ben TBMM'deki zeytinyağı komisyonunun başkanımı, Türkiye'nin

UZK'ya üye olduğumu sanıyordum, Ankara'ya dönünce bu işi soruşturup gereğini yapacağım” dedi. Uzun zaman geçti maalesef olumlu bir gelişme olmadı.

Bir görüşmemizde Ender Gündüz, mesai arkadaşı Fransız Jean Louis Barjol'in benimle görüşmek istediğini ancak çekindiğini, görüşmenin gizli kalmasını istediğini bildirdi. Fransız Barjol'u Gündüz ile birlikte Büyükelçilik konutunda yemeğe davet ettim. 28 Nisan 2009 günü öğle yemeğinde ikisi ile buluştuk. Jean Louis Barjol, UZK'da uzun süredir görev yaptığını, halen idari ve mali işler yanı sıra AB dışındaki alanları geliştirmeden de sorumlu Müdür Yardımcısı olduğunu, önceki Tunuslu ve günümüzdeki Faslı İcra Direktörlerinin dayanışma içindeki teknelci çalışmalarından teşkilatın memnun olmadığını, ayrımcı uygulamalarından çoğu teşkilat görevlisinin şikayetçi olduğunu anlattı. Türkiye'nin teşkilata geri dönmesi halinde üst düzey görevlerden birini hemen alabileceğini vurguladı. Bu durumu da Bakanlığa rapor ettik.

Üç gün sonra haber bülteninde Ankara'da kabine değişikliği yapıldığını, Kürşad Tüzmen'in sağlık sorunları nedeniyle Devlet Bakanlığında istifa ettiğini okuduk. Bakanımıza acil şifalar diledik, Türkiye'nin nihayet UZK'ya üye olacağına inandık, sevindik. Nitekim UZK'ya yeniden katılmak için gerekli kararname hemen imzaya açılarak Bakanlar Kurulu kararı 11 Şubat 2010 tarihli resmî gazetede yayımlandı. Dışişleri Bakanlığımız tarafından hazırlanan katılım belgemiz, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın İspanya'ya yaptığı ziyaret sırasında, İspanya Dışişleri Bakanlığına 21 Şubat 2010 günü tevdi edildi, böylece yeniden UZK'ya üye olduk. Ama maalesef bütün üst düzey makamlar doldurulmuş bulunduğundan önemli bir görev almak için bir süre daha beklememiz gerekecekti.

Hilal Başkal

Hilal Başkal, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden 1969 yılında mezun olmuştur. 1973 yılında Dışişleri Bakanlığına aday meslek memuru olarak girmiştir. Merkezde ve yurt dışında çeşitli ülkelerde (İsviçre, Yugoslavya, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Bahreyn) ülkemizi temsil etmiştir. HABİTAT-II'nin (4-6 Haziran 1996) İstanbul'da düzenlenmesinde organizasyon İcra Direktörü Başyardımcısı olarak görev yapmıştır. HABİTAT-II'nin düzenlenmesindeki başarısından dolayı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından takdirname ile onurlandırılmıştır.

1998-2001 yıllarında Diplomatik İşlemlerden sorumlu Protokol Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yapmıştır. Diplomat eşlerinin ve aile bireylerinin ev sahibi ülkelerde çalışabilmesine imkan sağlayan karşılıklılık esasına dayalı ikili anlaşmaların gündeme alınması ve kabul edilmesindeki gayretleri netice vermiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından anlaşmaların ilk defa imzalanmaya başlanması bu dönemde gerçekleşmiştir. 2001-2005 yıllarında Bahreyn Büyükelçisi olarak Türkiye'nin Arap dünyasına atadığı ilk kadın Büyükelçi ünvanını almıştır. Aynı zamanda Bahreyn Krallığında göreve başlayan ilk yabancı kadın Büyükelçidir. Bu görevi sırasında NATO'nun ittifak dışı ülkeler ile güvenlik iş birliği kapsamında geliştirdiği "Akdeniz Diyalogu"nda Bahreyn Krallığını Türkiye'nin temsil etmesinde öncülük etmiş ve Bahreyn Dışişleri Bakanlığı ile NATO arasındaki irtibatı sağlamıştır.

2006 yılında Dışişleri Bakanlığı Müşaviri olarak atanmış ve EURO-MED Koordinatörü olmuştur. EURO-MED'in 2008 yılında Akdeniz için Birlik'e (AİB) dönüşümü ve hukuki yapılanmasının tüm aşamalarında Türk Heyeti Başkanlığını yapmıştır. Barselona'da faaliyete geçen AİB'nin üç Genel Sekreter Yardımcılığı makamından birinin Türkiye'ye tahsisinde ısrarlı gayretleri etkili olmuştur. Emekli olduktan sonra da dört yıl boyunca Türkiye'yi Koordinatör Büyükelçi olarak AİB'de temsil etmeye devam etmiştir.

Kadın Diplomat Olarak Türkiye Cumhuriyeti’ni Temsil Etmenin Onuru

Geçmişe Bakış

Global İlişkiler Forumu Şubat 2021’de “ Açık Telgraf ” Büyükelçi Anıları kitabını yayınlamıştı. İcra Komitesi Başkanı Büyükelçi Selim Yenel’in koordinatörlüğünde biz 21 büyükelçi kayda değer bazı anılarımızı 10-15 sayfaya sığdırmıştık.

Şubat 2022’de ise bu defa dönem meslektaşımız Büyükelçi Ender Arat’ın koordinatörlüğünde, 20 büyükelçinin anıları ‘Kayıt Dışı Anılar’ 20 diplomat anlatıyor başlığıyla Tarihçi Kitabevi tarafından yayınlandı. Üç ay sonra da ikinci baskısını yaptı.

Bugün 9 Eylül 2024, İzmir’in Kurtuluşu daha doğrusu Mustafa Kemal Atatürk’ün nihai hedefi bağımsız, özgür, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’nin dünyada yerini alması için başlattığı mücadelenin geri dönülmez bir aşamaya geldiği ve onun vizyoner, dahi kişiliğiyle öngördüğü sürecin önemli gününde yeniden yazmaya başladım.

Büyükelçi Selim Yenel, aradan geçen 4 yıl içinde GİF’e yeni büyükelçilerin de üye olduğunu ifadeyle, anılarımızdan yine birkaç demet yazmamızı istedi.

Anıların yazılmasını önemsiyorum. Arşivler, belgeler tarihi öğrenmede önemli araçlardır. Aynı şekilde son yıllarda giderek artan sayıda büyükelçi, bürokrat, diplomat anıları da söz konusu dönemleri birebir yaşamış bireylerin gözünden, tarihe tamamlayıcı notların düşülmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca anlatım kabiliyeti yüksek yazarların kaleminden çıkan anılar, değerlendirmeler tarihi daha anlaşılır, renkli, keyifli hale getirmekte ve özellikle gençler, diplomasiye yeni girenler için yol gösterici olmaktadır.

2011 yılında emekli oldum. Avrupa Birliği’nin EUROMED, daha sonra yeni yapılanması Akdeniz için Birlik (AİB) sürecinin ilk aşamaları dahil emekli olduktan sonra 4 yıl daha Bakanlığıma gönüllü olarak hizmet ettim.

EUROMED’in AİB’ye evrilmesi, Arap Baharı’ndaki gelişmelerin AB’nin yaklaşımını nasıl etkilediği, sürecin hukuki, siyasi, idari yapılanmasındaki üye ülkeler arası yarış, rekabet, pay kapma gibi gelişmeleri birebir yaşadığımdan yazdığım birçok değerlendirmenin yer aldığı arşivlere dayalı bakanlık içi bir çalışma, yayın da yapmak istiyorum.

Ayrıca, Bahreyn’e Büyükelçi atanmamın Türkiye’nin Arap dünyasına gönderdiği ilk kadın Büyükelçi olmam nedeniyle dünya basınında ve ülkeler Dışişleri yayınlarında yer alması, doktora, master tezlerinde atf yapılmasını önemli bir gelişme olarak değerlendiriyorum.

Bahreyn'e atanmam Bahreyn Krallığı ve toplumu için önemli bir gelişme, örnek ve yol gösterici olmuştur.

Bugün itibarıyla Bahreyn'deki gelişme önemlidir. Bahreyn Dışişleri'ndeki kadın diplomatların sayılarında dikkati çeken artış olmuştur. Görev yaptığım dönemde Bahreyn'i yurt dışında Kraliyet ailesinden sadece bir kadın Büyükelçi olarak temsil ediyordu. Paris Büyükelçisi Şeyha Haya Rashid Al Khalifa görev süresi bitince Bahreyn'e dönmüş, ancak avukatlık mesleğine devam etmişti. Daha sonra Musevi asıllı Huda Nunu Vaşington'a büyükelçi olarak atanmıştır. Bu tarihlerde Bahreyn Dışişleri Bakanlığında kadın diplomat yoktu. Toplumdaki iki meslek sahibi kadın, Emirlikten Krallığa geçiş sürecinde Danışma Meclisine üye olarak Kral tarafından atanmışlardı (Hristiyan asıllı Alice Samaan ve Behiye Jishi). Her iki kadın daha sonra Londra, Stokholm ve Brüksel'de Bahreyn'i Büyükelçi olarak temsil etmişlerdir. Bahreyn tarafından Birleşmiş Milletler 61. Dönem Genel Kurul başkanlığına aday gösterilen Şeyha Haya ise söz konusu görevi başarıyla yerine getirmiştir. Bugün itibarıyla Bahreyn Dışişleri'nde kadın diplomat sayısının giderek arttığı gözlenmektedir. Bahreyn yönetiminin kadınlara fırsat ve değer verme bakımından çağdaş yaklaşımının göstergesidir.

Bahreyn'in Emirlikten Krallığa geçiş sürecinde orada görev yapmış bir Büyükelçinin gözünden Bahreyn anılarımı da umarım yazabilirim.

Aslında diplomasi mesleği, yaşamı çok dinamiktir. Gözlem ve yaşanmışlık tecrübeyi de birikimi de zenginleştirir. İçlerinden seçim yapmak da zordur. İyisi ve kötüsüyle tüm anılar anlamlıdır. Beyin süzgecimden geçirdiğim, hatırladığım birkaç anımı, özellikle gençlere ışık tutması bakımından özetliyorum.

Sınav ve Bakanlık Merkez Hizmeti

Geleneksel giriş sınavı üniversite mezununun gözünde zordur. Mezun olmadan önce öğrencinin kendini bu sınava hazırlaması gerekir. Kitaba dayalı bilgilerin yanında kişiliği ve birikimi yansıtan donanımlara da sahip olunması gerekir. Yazılı sınav sonuçları değerlendirilir, listede adı olanlar sözlü sınava girme hakkını alırlar. Sözlü sınavda tarih, hukuk, ekonomi, genel kültür yanında vücut dili, tepkiler, analiz ve sentez yetenekleri de değerlendirilir. Sözlü sınavlara 13. sırada girdim. Değerli meslektaşlarım Büyükelçi Kenan Tepedelen ve Osman Korutürk'ü sınav günü tanıdım. Sözlü sınava öğleden sonra giriyordum. Listede benden sonra olanlar ise ertesi ve diğer günler sınava giriyorlardı. Sözlü sınavlara birkaç gün değişik konularda girdiğimi hatırlıyorum. Yaklaşık 60 dakika süren sözlü sınavlar insanın sabrını, dayanma gücünü çok zorluyordu.

Komisyon üyelerinin zarif tavırlarını, heyecan içinde olan aday memura konuyu açmak ve yardımcı olmak için gösterdikleri gayreti de şükranla hatırlıyor, rahmetli Büyükelçi

İsmail Soysal'ı saygıyla anıyorum. Aslında 1969 yılında Mülkiye Siyasi şubeden mezun olmuşum. Bakanlık sınavına hemen girmedim. Dışişleri aday meslek memurlarının maaşının çok düşük (zamanın parasıyla 450 TL) olduğunu öğrenmişim. Bu maaşla geçinmek imkansız olduğundan Bakanlığa daha sonra girmenin ve özel sektörde, iktisadi devlet teşebbüslerinden birinde iş bulmamın daha doğru olacağına karar vermişim. Petrol Ofisi Genel Müdürlüğünde 1200 TL ile işe başladım. Mülkiye mezunu olarak yaptığım işler çok da doyurucu değildi. Aslında söz konusu geçiş döneminde Merkez Bankası, Devlet Planlama Teşkilatı, TRT ve benzeri yerlerde göreve başlamak mesleki bakımdan benim için daha yararlı olurmuş ama bunu o zaman bilmiyordum, yol gösterenim de olmamıştı.

Mülkiye mezuniyetimden 3 yıl sonra 1973 Ocak ayında Dışişleri'nde göreve başladım. Dışişleri Bakanlığına adım atıldığında kurumun her yönüyle çok özel bir yer olduğu anında fark edilir.

Bakanlık koridorlarındaki düzen, çalışanların hal ve tavırları farklıydı. Meslektaşlarım, amirlerim, kordiplomatik mensupları ile temaslar, zaman karşı yarışma, çalışmak, görev yaparken öğrenmek, hızlı karar vermek, hızlı not tutmak, bilgi kağıtları hazırlamak, kriz çözmek, daha mesleğin başında kıdemsizken bile siyasetler, askerler, MİT görevlileri ve diğer kurum yetkililerinden ilgi ve saygı görmek çok değerli ve onur duyulacak bir mesleki yaşamın habercileriydi. Konularla ilgili olarak amirlerimiz görüşlerimizi de sorarlardı. Öneride bulunmak olağandı ve bireye değer verildiğinin göstergesiydi.

Üniversitedeki hocalarımızın yerini bu defa küçüğünden en kıdemlisine kadar amirlerimiz ve onların değerli eşleri almıştı. Çoğunluğu, genç memurlarla ilgileniyorlardı, adeta bir aile dayanışması vardı. Yurt dışı geçici görevlere gidildiğinde de merkezde gösterilen ilgi, dayanışma devam ediyordu. İmkanları ölçüsünde bizleri evlerinde misafir ediyorlar veya verdikleri davetlerde sofralarında ağırlıyorlardı. Çıraklık eğitimi düzenli ve sistemliydi.

Dışişleri memuru her işi yapar, her konuda hazırlıklı olmalıdır yaklaşımı bu mesleğin olmazsa olmaz kuralıdır. Adeta yüzme bilmeyenin, ancak yüzmeyi öğrenmek isteyenlerin, havuza atılması gibidir. Başlangıçta zorlanırsınız ama bilirsiniz ki amirlerinizin, büyüklerinizin dolaylı koruması altındasınız. İhtiyaç olduğunda anında sizin yanınızdadırlar. İnsiyatif vermeyi severler, insiyatif almanızı beklerler.

Bakanlık mesai saatini daha ziyade iş belirlerdi. İş bitmeden, amirler çıkmadan çıkılmazdı. Diplomatin her işi yapması genel kuraldır. Meslek hayatında bu bağlamda karşılaşılacak bazı örnek olayları kendi yaşamımdan veriyorum.

Bakanlığa Birleşmiş Milletler Dairesinde başladığım ilk gün Mülkiye'den sınıf arkadaşım Engin Yazıcıoğlu evrakla tıka basa dolu bir dolabın kapağını açarak bu

evrakları dosyalamamı benden istemişti. Kendisi, üç ay önce yurt dışına atanan şimdi emekli Büyükelçi, değerli ağabeyimiz Halil Akıncı'nın konularını da üstlendiğini ancak yoğun iş nedeniyle klasörlere dosyalayamadığını, bunu benim yapmamın istendiğini belirtti. Zorlu bir sınav sonrası, hayal ettiğim Dışişleri Bakanlığındaki ilk işim bir dolap dolusu evrakı dosyalamak oldu. Hayal kırıklığı yaşamadım diyemem ama dosyalama külfeti konularımı öğrenmemde bana kolaylık sağlamıştı. Bundan sonraki süreçte benzeri işler hep gündeme geldi. Hiç şikayet etmedim. Hepsinin eğitici tarafına baktım. Zira genç diplomatın süreci mutfağında öğrenmesi, yaşaması önemliydi.

Önemli ve gizli evrakları diğer birim amirlerine elden götürmek de bizlerin göreviydi. Bu şekilde Bakanlık'taki önemli şahsiyetleri, üst düzey makamları ilk aşamada tanıma imkanımız oluyordu.

Genç diplomat çok kısa sürede hızlı akışa, yoğun ve dinamik çalışma stiline alışmak mecburiyetindedir.

Acemi olduğuna bakılmaksızın toplantılara katılır, ikili ve üst düzey görüşmelerde not tutarak tutanakları hazırlar, amirlerinin ön onayına sunar.

Yabancılara verilecek resmi iş yemekleri için tüm düzenlemeyi yaparken protokol kurallarını öğrenir.

Resmi iş yemeklerinde son anda gelmeyenlerin yerini boş bırakmamak için masaya davet edilir.

Özellikle kadın erkek dengesinin korunması gereken düzenlemelerde genç kadın diplomat kıdemli büyüklerin masalarında yerini alır. Çok genç yaşta Bakanlık büyüklerinin resmi yemeklerinde bulunmak her yönüyle ayrı bir eğitim ve görgüdür. Uluslararası ve ikili anlaşmaların müzakereleri tamamlandığında son aşama imza törenidir. İmzalanacak anlaşma metinleri titizlikle hazırlanır, doğru yazımın yanında estetik görüntü de çok önemlidir. Tören Bakanlık toplantı salonunda veya Ankara Palas'ın görkemli binasında yapılırdı. Devlet adına kararname ile yetkilendirilmiş heyet başkanları her iki taraftan temsilcilerin huzurunda anlaşma metinlerini imzalarlardı. İki tarafın sırayla imzaladığı metinlerden her biri muhafaza ve tescil edilmek üzere heyet başkanlarına veriliirdi. İmza töreninde heyet başkanları birer konuşma yapar, beyaz eldivenli şık garsonların sundukları şampanya kadehleri şerefe kaldırılırdı. Uzun yazışmalar veya müzakerelerden sonraki bu aşama Devletin, Bakanlığın gelenek ve zarafetinin hissedildiği anlardı.

Özellikle kriz zamanlarında Bakanlığın tarihi arşivinden istenen belgeyi arayıp bulmak da görevler arasında idi. Özel kitle açılan arşiv 1970'lerde binanın en alt katındaydı.

Arşivin hafif nemli ağır kokusu, nispeten loş hali, kısmen düzensizliği değişik duygular veriyordu. Tarihi belgeler arasında olmak, kaligrafik el yazısı ile yazılmış belgelere dokunmak kişiye adeta geçmişi yaşattırıyordu. Bakanlık arşivi daha sonraki yıllarda elektronik ortama aktarılmış, uluslararası standartlara kavuşturulmuştur.

Göreve başladığım Bakanlıklar semtindeki Dışişleri Binası Başbakanlık Binası ile bitişikti. Bina, Ulus Atatürk Bulvarı'nda şu an Kültür Bakanlığına ait olan eski Dışişleri Binası kadar heybetli olmasa da, koridorları, yüksek tavanlı odaları ve toplantı salonlarıyla görkemliydi. Uzun koridorların iki yanına yerleştirilmiş eskimiş deri kaplamalı banklar, bordo kırmızı renkli yolluklar, Remington marka daktilo makineleri, siyah renkli eski tip telefonlar, odalardaki ve özellikle makamlardaki antika halılar ve eşyalar, duvarlardaki zengin Türk resim koleksiyonları aday diplomat için eğitimdi, görgüydü. Ayrıca çalışanlardaki sade formal şıklık, cilalı ayakkabılı amirler etkileyiciydi.

Dört kattan oluşan yatay binada koridorlar uzun ve genişti. Koridorda devamlı hareketlilik olurdu. Koridorlar amirler dahil birçok meslektaş ile karşılaşma, selamlaşma alanıydı. Büyüklerimiz geçerken biz gençler adeta duvara yapışırçasına kenara çekilir, saygıyla selamlar ve eğilirdik. Bazen sohbet kümelerindeki büyüklerimiz bizleri yanlarına davet ederek sohbetlerini izlememize izin verirlerdi. Bu davranışları 'biz' duygusunu, kabul edilmişlik keyfini verirdi.

Yatay binadaki uzun koridorlar aslında kişilerin sosyal temaslarda buldukları mekanlardı. Bakanlık memurlarının koridor sicillerinin oluşmasında bu mekanın önemi büyüktü. Dışişleri Bakanlığı, 1988 yılında Balgat semtinde bugünkü hizmet binasına taşındı. Bina, Yatırım ve Sinai Kalkınma Bankası için inşa edilmişti ve dikeydi. Yeni bina adeta bir geleneği bozmuştu. Bakanlığın koridor düzeni ve keyfi kaçmıştı.

Bakanlık ikinci katında Genel Sekreter makamının karşısındaki koridordan Başbakanlık binasına geçilirdi. Dışişleri Bakanının, Başbakanın ve yardımcılarının makamı aynı koridorda yan yanaydı. 'U' şeklindeki binanın diğer kanadında Başbakanlığa bağlı kurumlar, Kanunlar ve Kararlar Dairesi ile Devlet Planlama Teşkilatı yer alıyordu. Tüm kurumlar içerden birbirine geçişliydi.

Görev yaptığım sürede uluslararası birçok anlaşmanın Resmi Gazete'de yayımlanması, heyet kararlamaları, çeşitli kararnamelerin takibi ve Bakanlar için hazırladığımız bilgi notlarını vermek üzere kırmızı halılı koridordan, Başbakanlık makamından süzülürcesine geçerek karşı tarafa giderdim. Bu alanda zaman zaman Başbakan ve ilgili bakanlarla karşı karşıya gelmek olanaklıydı. Asgari koruma ve güvenlik vardı. Bizler hiçbir engel olmadan Bakanımızın da makamının olduğu bu bölgeyi rahatlıkla kullanıyorduk.

Zürih Başkonsolosluğu

Zürih Başkonsolosluğuna atandığımda Bakanlık amirlerim ehliyet alarak Zürich'e gitmemi önerdiler. Katı kurallı ve disiplinli İsviçre'de ehliyet almak aylar sürüyordu. Bir ay süren saha eğitiminden sonra ehliyetimi aldım. Ancak özel arabamız olmadığından şehirde pratik yapma imkanım yoktu. Zürich'te Türk hocadan iki hafta süreyle özel ders alarak pratiğimi artırdım ve kendime güvenim tam geldiğinde de özel araç kullanmaya başladım. Türk hocanın İsviçre kurallarına uygun eğitimi ve verdiği önemli bilgiler hep aklımdadır. Yollarımızdaki trafik karmaşası, kural dışı hatalı sürüşler, motosikletlerin tüm şeritlerde kuralsızca kullanılması, ne yazık ki güzel ülkemde çok sık yapılan ihlallerdir.

Zürih Başkonsolosluğundaki görevim, devleti ve Anadolu'yu tanımak bakımından çok eğitici oldu. Konsolos yardımcısı olarak atandığım Zürich'te üç yıl sonra başkatiplik sınavını başarıyla vererek konsolosluğa terfi ettim. Noterlik işlerine de baktım. Aile bireylerini miras dışında bırakmak isteyen bir vatandaşımıza vasiyetname hazırladım. Bir örneği Başkonsolosluk kasasında muhafaza edilen vasiyetnamenin akıbetini hep merak etmiş ve aile adına üzülmüşümdür.

Önemli görevlerimden biri de havaalanından devlet görevlilerini karşılamak, Zürich Havaalanı üzerinden ABD'ye gidecek Bakanlık ilgililerinin, meslektaş yakınlarının transferlerine yardımcı olmak ve onlarla ilgilenmekti.

O yıllarda gözde olan Zürich Kanton Hastanesine Türkiye'den tedavi için gelenlerle ilgilenmek, hastanede ziyaret etmek de görevlerim arasındaydı.

Zürih Kanton Hastanesinin beyin cerrahı Prof. Dr. Gazi Yaşargil'e tedavi için Türkiye'den önemli sayıda hasta gelirdi. Üniversitelerimiz Tıp Fakültelerinden gelen genç beyin cerrahları da Profesör Yaşargil' in yanında staj yaparlardı.

Seçkin Türk toplumu arasında olup anne ve babasını öldüren ve evlerinin yakınındaki Zürich gölüne atan gence vekaletname hazırlamak için Zürich Kanton Hapishanesine gitmiştim. Görevli memurlar refakatinde gencin yanına giderek vekaletnameyi düzenlemiş, imzalatmış, mühürlemiş ve yetkililere vermişim. Çok masum gözükken delikanlıya ne oldu da dünyadaki en değerli varlıklarına kıyarak kendisini yaşam boyu etkileyecek bu eylemi yaptı diye düşünmüş ve üzülmüşümdür.

Zürih'te göreve başladıktan birkaç ay sonra Başkonsolos konsolosluk yetki alanına giren şehirlerdeki dernek toplantılarına kendisini temsilen katılmamı istedi. Dernek toplantılarına katılmaya ve kürsüden vatandaşlarımıza hitap etmeye başladım. İlk katıldığım bir dini dernek toplantısıydı, yıl 1976. Beni hararetle karşılayan dernek Başkanı ve yanındakiler tokalaşmak için elimi uzattığımda karşılık vermediler. Ancak

devlet temsilcisi olarak bana çok saygı gösterdiler. Elimi sıkmayı reddeden bir grupta ilk defa karşılaşmıştım. Yıllar sonra Bahreyn Büyükelçiliğim sırasında benzeri durumla çok az karşılaştım. Genelde kadın eli sıkmayanlar birkaç dini lider ve İran Büyükelçileri olmuştur.

Bir süre sonra katıldığım dernek toplantılarının sayısı giderek arttı. Genelde Başkonsolosluktan katılımın sınırlı olduğu bu toplantılarda bir kadın temsilciyi görmek onları memnun ediyordu.

ASALA terörünün çok yoğun olduğu yıllardı. Zürih Başkonsolosluğuna da güvenlik görevlileri atanmaya başladı. Gelenler genelde makam sahibi yüksek dereceli memurlardı. Güvenlik görevimiz bir gün sol eğilimli dernek toplantılarına katıldığımızı, bunun benim mesleğim için iyi olmayacağını ifade etti. Kendisine Başkonsolos'un talimatı ve görevlendirmesiyle toplantılara katıldığımızı söyledim. Talimattan haberi yoktu. Misyonlarda bilgi akışının, kurumlar arası koordinasyonun önemini bu vesileyle daha iyi anlamış oldum.

Lahey Büyükelçiliği

Diplomaside şerefli bir görev de Büyükelçinin itimatnamesini ev sahibi ülkenin Devlet Başkanına bizzat sunmasıdır. Meslek memurları, Müşavirler Büyükelçiye bu törende refakat ederler. Meslek memuru terfi edip büyükelçi atandığında da itimatnameyi bizzat sunar. Artık roller değişmiştir. Maiyetteki genç memurlar kendileri bu makama yükselene kadar aynı duyguyu yaşayacak, törene katılmaktan onur duyacaklardır.

Dört yıl görev yaptığım Hollanda'da üç Büyükelçim oldu. Üç ay Filiz Dinçmen, ikişer yıl da Ayhan Kamel ve İsmet Birsnel'in maiyetinde çalıştım. Her birinden önemli meslek ve yaşam eğitimi aldım.

Büyükelçi Filiz Dinçmen Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Büyükelçi atanan ilk kadındır. 1982 yılında Türk diplomasi tarihine damgasını vurmuş, bizlere örnek olmuş, yolu açmıştır.

İkinci Büyükelçim Ayhan Kamel'in 5 Aralık 1984 tarihinde yapılacak itimatname törenine katılacak heyetimizin isimleri saray yetkililerine iletilmişti. Ancak ben törene katılamadım. Kalbinden rahatsız olan ve biz üç kız evladımı tek başına yetiştiren fedakar annem Akgül Başkal'ı 3 Aralık günü maalesef kaybettik. Benim törene katılamayacağım saray protokolüne iletilmişti. Büyükelçim itimatname töreni sırasında Kraliçe Beatrix'in taziyelerinin bana iletilmesini kendisinden rica ettiğini daha sonra bana bildirdiğinde çok duygulandım.

İki yıl sonra Büyükelçi İsmet Birsnel itimatnamesini sunarken törende ben de vardım. Kraliçe Beatrix heyetimizdeki memurlarla teker teker sohbet etti.

Yeni yılın ilk günlerinde kordiplamatiğe verdiği yeni yıl resepsiyonlarında da Kraliçe'yi kutlama imkanım olmuştu.

Hollanda, İsviçre gibi düzenli, kuralları olan bir ülke. Tarım ve teknolojide çok ileri. ARGE üzerinde kurulu tarımda dar bir alanda en yüksek zirai verim alıyor. Uluslararası ticaret ve re-export Rotterdam limanı üzerinden ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunuyor. Gerçek bir sosyal hukuk devleti olan Hollanda da insan hakları zirvede. Gelir düzeyi yüksek, gelir dağılımı dengeli ancak belirli gelir düzeyindekileri rahatlatmak amacıyla devlet destekli sosyal konutlar projesi başarıyla yürütülüyor. Bu uygulamadan Hollanda'da ikamet eden Büyükelçiliğimiz mahalli görevlileri de yararlanıyor.

Yaşlılar, çocuklar ve gençlere çok değer veriliyor. Yaşlılara huzurlu bir dönem sağlayacak devlet destekli bakım evleri takdire şayan. Çocuk ve gençler iyi eğitim imkanlarına sahip. Liyakat esasına dayalı devlet memuriyetinde iktidar partisi dışından bireyler de en üst makamlara atanabiliyorlar. Hollanda genelde şeffaf, hoşgörülü bireylerden oluşan uygar bir toplum.

Bahreyn Büyükelçiliği

Bahreyn, Körfez ülkeleri arasında en medeni olanlardan biridir. Toplum göç almıştır. Hintliler, Pakistanlılar çoğunlukla iş gücünde istihdam edilirler. Büyük iş adamlarının özel bürolarında finans işlerini yöneten Hintli finans uzmanları görev yaparlar. İran'dan bir asır önce Bahreyn'e göç eden İran asıllılar ise toplumdaki Şiiilerin çoğunluğunu teşkil eder. Aynı grup Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e komşu Doğu bölgesi Dammam'da çoğunluktadır. İran devletinin söz konusu grup üzerindeki nüfuzu halen devam eder. Şii İranlılar Bahreyn'in ve bölgenin yumuşak karnıdır.

Bahreynli aydın kesim genellikle Batı eğitimi almıştır. İngiliz ve ABD bağlantıları çok güçlüdür. Bahreyn'in tanınmış aileleri, iş adamları ve siyasiler ile sohbetlerimde Türkiye'ye gıpta ile baktıklarını, övgüyle söz ettiklerini hatırlıyorum. Siyasi kişiler özellikle AB ile ilişkileri çerçevesinde, Türkiye'nin Bahreyn'e Avrupa kapısını açmak, ilişkilerini geliştirmek için önemli bir rol oynayabileceğini, kolaylaştırıcı, yol gösterici olabileceğini ifade etmişlerdir.

Fotoğraflarla Filistin Sergisi

Türkiye'ye olumlu yaklaşımlarına rağmen, Arap alfabesinden ayrılıp Latin alfabesine geçişimizi Arap kültürünün zayıflamasına neden olduğu gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Cumhuriyetin kuruluşu ile çağdaş eğitim aracı olan Latin alfabesine geçtiğimizi, tüm açıklamalarımıza rağmen nezaketen dinleyip görüşlerinde ısrar etmişlerdir.

Kudüs Başkonsolosumuz, meslektaşım Hüseyin Avni Bıçaklı ‘Tarihi Fotoğraflarla Filistin’ adıyla Kudüs’te başarılı bir sergi düzenlemişti. Başkonsolos Bıçaklı’nın özel koleksiyonu olan eserlerin sergisini ben de Bahreyn’de düzenledim. Körfez ülkelerindeki ilk Kur’an müzesi olan Beit Al Kur’an Müzesi Direktörü ile ilişkilerimiz çok iyiydi. Yoğun sergi programlarına rağmen son anda yaptığımız sergi açma önerimize olumlu yanıt verdiler. Bahreynli dostlarımız, siyasiler, iş dünyasından katılım ile başarılı bir sergi düzenledik. Her bir fotoğrafın altında Osmanlıca izahı da vardı. Sergi basında geniş yer aldı. Sergiye gelen dostlarımız çok müteahhas oldular ancak Arapça harfli yazıları okuduklarını ama anlamadıklarını belirttiler. Kendilerine Osmanlı döneminde sadece Arap harflerinin kullanıldığını, yazılanların ise Türkçe olduğunu, Türkçe bilmedikleri için okuduklarını anlayamadıklarını ifade ettim.

Türkiye Cumhuriyeti’nin Latin alfabesini kabulü ile ilgili eleştirilerinin haklı olmadığını uygulamalı olarak toplumun bir kesimine öğretmiş olduk. Daha sonra konuyu bir daha açmadılar.

TCG Kemal Reis (F.247) Gemisinin Bahreyn’i Ziyareti

Meslek hayatımda iki defa askeri gemide bulundum. Körfez bölgesindeki güvenlik iş birliği çerçevesinde Kemal Reis gemimiz Körfez ülkelerine yaptığı ziyaret turunda Bahreyn’e de gelmişti. Gemiye ziyaretimde yapılan askeri törende kıtayı selamlamış, bayrağımızın İstiklal Marşımız eşliğinde göndere çekilmesini heyecanla, gözlerim yaşararak, duygu coşkusu içinde izlemiştim. Adeta dizlerimin bağı kopmuştu. Bu ayrı bir duyguydu ve ilk defa bir savaş gemimiz Bahreyn’e uğruyordu.

Aynı duyguyu, coşkuyu bayrağımız İstiklal Marşımızın eşliğinde göndere çekilip, Bahreynli askerlerin selam durduğu itimatname töreninde, itimatnamemi Bahreyn Kralı’na takdim ederken de yaşamıştım.

ABD 5. Filo Üssü, Irak’a İkinci Müdahale, SS George Washington Gemisi

Bahreyn’de konuşlu eski İngiliz üssü, şimdiki ABD 5. Filosu Bahreyn ve bölge için önemli konumdadır. İran’ın bölgedeki nüfuzu bakımından da körfezde güven sağlayıcı rolü vardır. 5. Filo Komutanları kordiplomatik dünyasında önemli yerlere sahiptir. Gözlemlerime göre de ABD büyükelçilerinden daha yoğun koruma altındadırlar.

Konutta verdiğim resmi yemeklere ABD Büyükelçisi diğer büyükelçiler gibi gelmiştir. 5. Filo Komutanı Amiral Yardımcısı Timothy Keating’e Bahreyn’den ayrılması vesilesiyle verdiğim veda yemeği davetimde, farklı bir uygulamayla karşılaştım. Zamanlama ABD’nin Irak’a ikinci müdahalesinden bir süre sonraydı. 5. Filo Güvenlik ekibi köpekleriyle birlikte bir saat önce konuta gelerek davet salonu ve bahçede ortam incelemesi yapmışlardı. Bunun zamanı ve bölgenin hassasiyetinden kaynaklandığını düşünüyorum. İkili veya çoklu temaslar çerçevesinde 5. Filo Üssü’ne yaptığım ziyaretlerde de üsse girişte çok detaylı güvenlik tedbirleri olduğunu görmüştüm.

5. Filo'nun, Irak'a ikinci müdahale ile başlayan yoğun dönemi Bahreyn'den ayrıldığı 2006 yılı başında bile devam ediyordu. Müdahale sonrası ABD bölgedeki düzeni kurmuş, savaş gemileri Basra Körfezi'nde seyir halinde güvenliği sağlıyorlardı.

Bahreyn'deki büyükelçilere, iş dünyası temsilcilerine savaş gemileri tanıtılır, yapılan işlemler hakkında bilgi verilir. Savaş gemisi turlarına ben de davet edilmişim. Bakanlığımın onayını aldıktan sonra SS George Washington savaş gemisinin davetine katılacağımı ilgililere bildirdim. ABD, Fransa, Almanya, İtalya büyükelçileri ve 5. Filo Komutanı'nın eşi ve üs yetkilileri ile birlikte, koruyucu yeleklerimizi giydikten sonra üsten hareket ettik.

56 numaralı helikopter oldukça büyüktü. Koltuklar bildiğimizin dışındaydı. Ergonomik olarak zor pozisyonda, yere yapışırçasına oturduk, sıkıca bağlandık. Helikopterin düşmesi halinde yapmamız gerekenler hakkında bilgilendirildik. Helikopterin Irak'a yakın bölgeye ulaşması yarım saat sürdü. Son derece gürültülü ve rahatsızdı. Savaş gemisine yatay değil dikey iniş yapılacağı, sarsıntıya hazırlıklı olmamız belirtildi. Gerçekten çok sert biçimde dikey inişle gemiye ayak bastık.

Gemi komutanı ve yetkililer tarafından karşılandık. Geminin hemen hemen tüm bölümlerini gezdirdiler. Gemi devasa bir şehir gibiydi. Dar, küçük demir merdivenlere tırmanarak, inerek katları gezdik. Her bölüm asker doluydu. Gemi hakkında detaylı bilgi verdiler. Gemi kumanyasından yemek yedik. Seyir halindeki gemi Basra Körfezi'nde devriyesini yaparken Irak karasına kadar yaklaştık. Gemiden ayrılırken her bir katılımcıya diploma benzeri bir belge verildi. Dönüşte helikopter daha normal kalkış yaptı, rahatladık.

Her iki savaş gemisi ziyaretim unutulmayacak anılar sayfasında yerini aldı, mesleki tecrübelerimi, anılarımı zenginleştirdi.

ABD Büyükelçiliği Elçi Müsteşarı Robert Ford

Bahreyn'de nezaket ziyaretlerim çerçevesinde ABD Büyükelçisini de ziyaret etmişim. Elçi Müsteşarı Robert Ford toplantılarda, davetlerde karşılaştığım dinamik bir diplomattı. Ramazan aylarında akşamları teravih namazından sonra Bahreynli bakanlar, devlet yetkilileri ve iş adamları kabul (meclis) düzenlerler. Benim de katıldığım bu davetlere genelde Arap ülkeleri büyükelçileri büyük ilgi gösterirlerdi. Çin, Rus ve Japon büyükelçileri de meclislerin devamlı konuklarıydı. ABD Büyükelçiliğinden ise elçi müsteşar bu toplantılara katılırdı. Arapçası çok iyiydi ve sempatik bir kişiliği vardı. ABD'nin Irak'a ikinci müdahalesi Bahreyn'i oldukça hareketlendirmişti. 5. Filo'nun Bahreyn'de konuşlu olması güvenlik endişelerini de artırmıştı. 5. Filo uçakları bölgedeki savaş uçaklarının havada yakıt ikmalini de sağlıyorlardı. Bahreyn doğrudan savaş içinde olmamasına rağmen savaş ortamındaydı. Biz de T.C. Büyükelçiliği olarak güvenlik tedbirlerimizi almış, vatandaşlarımızı herhangi bir tahliye için organize etmiştik.

Genç meslektaşım Ford, ABD'nin Irak'a müdahalesinden kısa bir süre sonra Bahreyn'den ayrıldı. Veda ederken, Irak'taki ABD yönetim ekibinde görevlendirildiğini şartların çok zorlayıcı olduğunu ifade etti. Ford yanılmıyorsam ABD'nin düzeni tesis etmesine kadar Irak'ta görev yaptı. 2006-2008 yılları arasında Cezayir'e Büyükelçi atandı. Başkan Obama, Ford'u 2010'da Suriye'ye Büyükelçi atamak istedi. ABD Kongresi atamayı onaylamadı. Ancak Obama ayrı bir düzenlemeyle atamayı gerçekleştirdi. Ford, 2011 yılına kadar ABD'nin Şam'daki Büyükelçisi olarak görev yaptı. Dünya basınında Ford'un Esat rejimine karşı Suriye'deki muhalefeti desteklediği ve isyana teşvik ettiği, Irak benzeri ölüm tugaylarının yapılanmasını örgütlediği iddiaları yer almıştır. Ciddi hayatı tehlike nedeniyle de Dışişleri Bakanlığının Ford'u Vaşington'a çağırdığı ve aynı konularda görevlendirdiği basında yazılıdır. Çok iyi Türkçe bilen Ford'un İzmir'de de görev yaptığı bilinmektedir. Ford, 2014 yılında emekli olmuş ve ABD'deki birçok düşünce kuruluşunda görev yapmaya devam etmiştir. ABD tarafından verilen üstün hizmet madalyaları sahibidir.

Değerlendirme

Yıllar çok hızlı geçiyor. Bugün yedinci dekattayım. Emekli olurken kendi kendime neden sorusunu sormuştum. Enerjim ve çalışma isteğim devam ediyordu. Sonunda emekliliği de kabullendim, akademik çalışmalarına devam ettim. Mülkiye'deki dönem arkadaşlarımla, çalışma hayatımdayken yapamadığım, özellikle de yurt dışı tayinler nedeniyle zayıflayan temaslarıma yeniden başladım.

2011'den sonraki yıllarda uluslararası ilişkiler boyut ve nitelik değiştirmeye başladı. Bu değişim çok hızlı oldu. Diplomasi alanına tamamlayıcı yeni unsurlar girdi. Bizim neslin gözde mesleği 'hariciyecilik', iletişim ve bilgisayar çağında doğmuş gençler için olmazsa olmaz kategorisinden çıktı. Çok boyutlu uluslararası ilişkiler ve meslekler gençlere birçok alanda yurt dışında çalışma kapılarını açtı.

1960'lar başında işçi statüsünde Avrupa'ya ilk giden vatandaşlarımızın tahsilli üçüncü, dördüncü kuşak evlatları, buldukları ülkelerde vatandaşlık alıp siyaset dahil önemli mertebelere ulaştılar. 2020 yılında yaşanan pandemi tüm dünyayı etkiledi. Değer yargıları ve kavramlar değişti.

Uluslararası ilişkilere yaklaşım ve uygulama günümüzde değişim sürecinde, çok boyutlu, çok cepheli, dinamik ve karmaşık. Aynı zamanda savaşımlı unsurlar uluslararası ilişkilere hakim olmaya, barışı bozmaya başladı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş düzen, kurumlar, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra yaşanan gelişmeler, 11 Eylül 2001'de New York İkiz Kuleler'e yapılan saldırı; hepsi dönüm noktası oldu. Savaşların şekli ve niteliği değişti. İsrail'in Gazze'deki Filistin halkına yaptığı son saldırının ardından, Lübnan'da çağrı cihazlarına

gönderilen sinyal sonucunda birçok kişinin hayatını yitirmesi, dijital savaş dönemi mi başlıyor korkusunu doğurdu. Diğer taraftan bölgesel savaş sonucu yerlerinden olan insanlar önemli bir sorunun göç konusunun gündeme gelmesine yol açtılar. Türkiye de bundan nasibini aldı.

Uluslararası ve ikili ilişkilerde diplomasi önemli yerini koruyor. Ancak dengeler bozulduğunda ve bölgeye zarar vermeye başladığında aktörlerin de artmasıyla sorunların çözümüne ulaşmak zorlaşıyor, zaman alıyor.

Dışişleri Bakanlığımızın Osmanlı'dan gelen geleneksel yapısı ve kurallarındaki değişim ve dönüşüm 2009 yılından sonra hızlandı.

Son birkaç ay içinde yapılan hukuki düzenlemeler ise Dışişleri Bakanlığı yapısının, uygulamalarının köklü bir şekilde değişeceği sinyallerini vermektedir.

Ali Bilge Cankorel

1971 yılında Dışişleri Bakanlığına intisap etmiştir.

Ottawa, Pekin Büyükelçiliklerimizde ve Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi nezdinde Daimi Temsilciliğimizde Başkatip, Müsteşar ve Daimi Temsilci Yardımcısı Elçi Müsteşar olarak görev almış, Kabil ve Kiev Büyükelçiliklerimizi yapmış, AGİT Bakü Temsilciliğini yürütmüştür. Merkez görevleri arasında Protokol, Kıbrıs-Yunan, Denizcilik-Havacılık, Çok Taraflı Ekonomik İlişkiler dairelerinde Şube Müdürlüğü, Daire Başkanlığı yanında Bakan Özel Müşavirliği, Koordinatörlük, Bakanlık Müşavirliği ve Özel Temsilcilikler ile, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Topluluğu Başkanlığı olmuştur.

2011 yılında devlet hizmetinden emekli olan Büyükelçi Cankorel, “Bir Dönem Biterken” ve “Afghanistan and Beyond: Diplomacy Under Siege” başlıklı iki kitap ile çok sayıda makale yayınlamıştır.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitelerinde muhtelif zamanlarda misafir öğretim üyesi sıfatıyla dış politika dersleri de veren Cankorel evli, iki çocuk ve iki torun sahibidir. İstanbul’da ikamet etmektedir.

Diplomasinin Temel Destek Güçleri: Arşiv, Protokol, Tanıtım, Güvenlik

Arşiv-Protokol

1971 yılı Ekim başında Dışişleri Bakanlığında Protokol Genel Müdürlüğünde görevime başladım. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Diploması Şubesinde mezuniyetim sonrasında ABD Ohio State Üniversitesinde uluslararası ilişkiler master derecem de almış, yurda dönüşümün ardından altı ay kadar bir süre Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığında da uzman olarak çalışarak ekonomi ve dış ticaret konularında bir miktar tecrübe kazanmıştım. Dışişleri'ndeki görev beklentim de bu birikimime uygun bir siyasi veya ekonomik işler dairesi iken protokol işleriyle görevlendirilmem beni biraz şaşırtmıştı. Daha doğrusu, diploması mesleğinde protokol işlerinin yerini ve önemini pek bilmiyordum, duymamıştım. Genel Müdürüm Büyükelçi Veysel Versan ile ilk görüşmemde bu duygularımı anlamış olsa gerek, İngiltere Kraliçesi 2. Elizabeth'in resmi ziyaretinin henüz sonuçlanmış olduğunu, önümüzdeki haftalarda da Cumhuriyet'in 50. yıl dönümü etkinliklerinin yapılacağını, daha sonra Pakistan Cumhurbaşkanı Zulfikar Ali Bhutto ve Afgan Kralı Zahir Şah gibi konukları beklediğimizi, dairenin personel yetersizliğinden sıkıntılar yaşadıklarını, bu sebeple Bakan'dan Protokol Dairesinin takviyesini rica ettiğini belirterek bu tayininin geri planını açıklamış, hem beni tatmin etmeye çalışmış hem de beklentilerini vurgulamıştı. Bakanlık'taki ilk günlerime uyandığımda beni etkileyen gözlemlerimin başında, Genel Müdürlüğün hemen karşısında Genel Sekreterlik Makamı, kırmızı yol halılı koridorun bize yakın ucunda Bakan Makamı, biraz ötede de Başbakanlığa geçiş holünün üzerinde Başbakan Makamının bulunduğu oldu. Bu merkezi konumdaki ofisimin kapısından koridora çıktığımda sıkça bir yabancı bakan veya büyükelçiyle karşılaşmaya kısa zamanda alışacaktım. Genel Sekreterimiz Büyükelçi Orhan Eralp (sonradan Büyükelçi İsmail Erez) zaten her an karşı karşıya geldiğimiz kişilerdi. Koridorun sürekli hareketliliği günlük mesaimizin parçasıydı. Diplomasıde protokol işlerinin konumlandığı yeri böylece anlamaya başlıyordum.

Protokol görevim hem Dışişleri ailesine giriş hem de meslek hayatımın çok erken bir döneminde diploması ve bürokrasi hayatının iç mutfağıyla en alt düzeyden en üstüne kadar tanışmam anlamını taşıyacaktı. Gerçekten küçük sayılabilecek bir kadro ile Devlet protokolü konumunda icra olunan yoğun üst düzey resmi ziyaret programları ve diğer etkinlikler yanında Genel Müdürlüğün bitişik dairesinde yürütülen hususi pasaport (o yıllarda az sayıda kamu görevlisi ve emeklisine tahsis olunan hususi pasaportlar da gayet sınırlı kadrolu bu daire tarafından tanzim olunurdu) ve büyükelçi yetki mektupları (itimatname) gibi diplomatik belgelerin düzenleme işleri, genç bir memur için bir yandan acemiliklerini yaşarken diğer yandan sürekli aldığı derslerle olgunlaşma fırsatı sunan eşsiz bir staj olma niteliğiyle meslek hayatımda önemli yer tutmuştur.

Yıllar sonra Protokol Koordinatörü sıfatıyla tekrar görev yaptığım Protokol Genel Müdürlüğünde pek çok anım vardır. Ancak bunlar arasında zihnimde kalan en sıcak anılar ilk yıllarıma ait olmuştur.

Diplomasi mesleği her şeyden önce devlet memuriyetidir. Dolayısıyla devlet bürokrasisinin diğer Bakanlıklarda da mevcut bütün özellikleri Dışişleri'nin yapısının da temel taşlarıdır. Bu yapının belki ana direğini oluşturan taş ise arşivdir. Bugünkü dijital sistemin çok gerisindeki o yıllarda arşiv dosyalarına hakimiyet, bu dosyaları muntazam tutmakla ve iyi tasniflemek ile mümkündür. Dosya bilgileri, yıllar sonra dahi arandığında kolayca bulunabilecek titizlikle eksiksiz yerine yerleştirilmeli ve muhafaza edilmeliydi. Devletin hafızasını oluşturan bu belgeler kurumsal yapıya hayat veren kandır. Devlet memurundan ilk beklenen de bu sistemi seri biçimde kullanmayı öğrenmektir. Üniversite kütüphanelerinden alışık olduğumuz katalog sisteminden ve o sistemin arkasındaki kütüphanecilerin desteğinden yararlanılabilmesi ancak büyük Devlet Arşivi'nde mümkünken, Bakanlık dairelerinin kendi özel arşivleri daha kişisel özen ve sorumlulukla tutulur. Dolayısıyla her memur kendi yaptığı işin dosyasından sorumludur. Her ne kadar her dairede ve dış temsilcilikte evrakın tamamından sorumlu bir evrak memuru varsa da asıl sorumluluk bu evrakı okuyan, yazan ve gereğini yerine getiren meslek memuruna aittir. Evrakına hakim olamayan memur meslekte zorlanır. Daire arşivlerindeki evrak 10-15 yıl gibi bir süre sonunda Bakanlık merkez arşivine gönderilir. Bu arşiv, Arşiv Ulaştırma Genel Müdürlüğüne (AUGM) bağlıdır. O yıllarda yine AUGM'ye bağlı olan İstanbul'daki Osmanlı Arşivi 2000'li yıllarda Dışişleri'nden alınarak önce Başbakanlığa daha sonra Cumhurbaşkanlığına bağlanacaktır. Devlet memuriyetinin bir başka hayati uzvu ise resmi yazışmalardır ki, zaten arşivin büyük kısmı da bu yazışmalardan oluşur. Bin yıllık devlet geleneği içinde yoğrularak gelişmiş resmi yazışmanın üslubu ve adabı özeldir. Edilgen fiilde, biraz soğuk fakat kendi içinde tutarlı, çelişkisiz, eksiksiz, yanlış bilgilerden ve gereksiz ayrıntılardan arı, abartısız, gramatik açıdan kusursuz, duygusallıktan uzak, 'etrafını cami, ağyarını mani' bu üslup Türk dilinde edebi bir ekol ve birikimdir. Hitap tarzı da muhatabın düzeyine göre değişir. Alt makama daha buyurgan, üst makama ise derecesine göre ayarlanan ölçüde daha saygılı üslup kullanılır. O tarihlerde biraz ağdalı Osmanlıcanın tercih edildiği yazışma üslubu zaman içinde sadeleştirilecektir. Dışişleri yazışmaları Bakanlık içi daireler arası yazışmalar, bilgi notları, Bakanlık ile diğer milli makamlar arası yazışmalar, Bakanlık ile dış temsilcilikler arası yazılar, açık-kapalı (kripto) telgraflar, dönemsel raporlar ve diplomatik notalardan oluşur. Notalar Ankara'daki yabancı temsilcilikler ile Bakanlık arasında olduğu gibi, dış temsilciliklerimiz ile buldukları ülke Dışişleri Bakanlıkları veya o ülkedeki diğer yabancı temsilcilikler arasındaki yazışmalardır. Bu yazışmalara memorandumlara (muhtıra) ve resmi mektuplar da eklenir. Dışişleri Bakanlığı ile Ankara'daki yabancı misyonlar arasındaki yazışmalar Türkçe olduğu gibi yabancı dilde de olabilir. Yabancı dillerde yapılan yazışmalar bazen tercüme hatalarını önlemek amacıyla tercih edilebilir ancak yazışmanın yapıldığı yabancı dile mükemmel hakimiyet zaruridir. Zaten bütün yazılar kıdemsiz memurların ('müsevvid'

denirdi) kaleminden çıktuktan sonra daha yüksek kademelerden geçerek olgunlaştırılıp son halini bulur ve hata ihtimali en aza indirilir. Dışışleri'ne yeni adımını atan, bir veya iki yabancı dil ve üniversite diploması sahibi de olsa genç bir memurun resmi arşiv ve yazışma hakimiyetine kısa zamanda tam anlamıyla ulaşması kolay değildir. Hiç unutmadığım bir “ilk günlerim” anısında “leffen” kelimesinin “ilişikte” anlamına geldiğini bilmediğimden bir yazıyı “leffen ilişikte takdim olunur” ibaresiyle bitirmiş, amirlerim gülererek düzeltmişti. Dışışleri Akademisindeki altı aylık eğitimin de yardımı ve amirlerin gözetim ve desteğiyle bu nitelikler ilk iki yıllık merkez görevinin sonunda yeterince kazanılırdı.

Her ay birkaç kez Cumhurbaşkanlığı Çankaya Köşkünde muhtelif görevler ifa etmekteydik. Bu kapsamda o dönem Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay'ın kabulüyle gerçekleştirilen büyükelçi güven mektubu törenlerinde ve resmi yemeklerde de görev alırdık. Törenlerin ve diğer etkinliklerin resmi kıyafeti olan koyu renk takım elbise, smokin, frak veya jaquette-a-taille gibi giysilerin hepsinin genç memurların gardrobunda bulunması beklenemeyeceğinden, genellikle, olanlardan borç alınırdı. Bestekar Sokak'taki evimden frak giyinmiş olarak beni almaya gelen Cumhurbaşkanlığı plakalı araç kapıya yanaştığında komşularım ve civar esnafı üzerinde yarattığı merak ve ilgiden ilk zamanlarda doğrusu biraz sıkıldığımı hatırlıyorum.

1971-73 yılları arasındaki Protokol görevlerim sırasında Cumhurbaşkanlarımız Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk'ün resmi davetlerinin düzenlenmesinde ve zaman zaman büyükelçi güven mektubu sunma törenlerinde tercüme hizmetinde bulunmam dışında Başbakan Melen ve daha sonra Ecevit, Dışışleri Bakanlarımız Osman Olcay ve Haluk Bayülken ile diğer Bakanlarımız, hemen her gün çeşitli vesilelerle karşılaştığımız siyasilermizdi. Bakanlarımız genç memurları yetiştirmede son derecede sempatik ve hoşgörülü davranırlardı. Bakanlığa giriş sözlü sınavımın ortasında Dışışleri Bakanımız Osman Olcay'ın sınav salonuna girerek tam arkamda oturuşunu, sonraki Bakanımız Haluk Bayülken'in bir opera gösterisinde beni aile locasında oturmasını ve Devlet idaresiyle ilgili görüşlerini paylaşmasını bugün büyük saygı ve özlemle anıyorum. Genel Sekreterimizin, Bakanlarımızın imzalarına sunulan birçok yazının Bakanlığın en kıdemsiz memurları olarak bizler tarafından makama çıkartılarak olabilecek soruları yanıtlama sorumluluğunu yüklenmek, sistemin parçasıydı. Çankaya Köşkünde konuk Devlet Başkanları onuruna düzenlenen resmi yemeklerin organizasyonu da bize ait olduğu gibi, sık sık yemek sırasında tercüme görevleri de düşmekteydi. Tercüme hizmeti verdiğim şahsiyetlerin, aralarında hemen arkalarındaki bir koltukta görevimi sürdürürken zaman zaman bana dönerek hakkımda bilgi aldıkları, sempati gösterip iltifatta buldukları, hatta yemek boyunca yemek yemeyişimden dolayı üzüntü ifade ettikleri olurdu. Yabancı devlet büyüklerine eşlik ettiğim görevler bazen intikaller sırasında aynı araçta bazen bir konser veya başka bir gösteride de söz konusu olabilirdi. Yüksek şahsiyetler arasındaki görüşmelere tanıklık ve kendilerine yakından refakat etmek genç bir diplomatın yetişmesinde kuşkusuz eşsiz bir tecrübe teşkil ederdi.

Devlet protokolü görevinin ve yabancı şahsiyetlerle yapılan görüşmelerde zabıt tutma ve tercüme işlerini yürütme sorumluluklarının bütünüyle Dışişleri Bakanlığı diplomatlarının uhdesinde bulunduğu o dönemde kazanılan zengin birikim, diplomamızın eriştiği yüksek nitelik ve saygınlığının değerli kaynaklarından olmuştur. Son yirmi yıldır Devlet Protokolü görevi Dışişleri'nin uhdesinden çıkarılmış, daha ziyade Cumhurbaşkanlığı bünyesine taşınmıştır. Dış temaslarda tercüme ve zabıt konularında da münhasıran Dışişleri meslek memurlarının görevlendirilmesinde gösterilen titizliğin büyük ölçüde esnetilmiş bulunduğu duyulmaktadır.

Mesleğimin hem başında hem de son yıllarında hizmet verdiğim Protokol Genel Müdürlüğünde olduğu gibi, mesleğin her kademesindeki iç ve dış görevlerimizde çok değişik ortamlarda sürekli karşılaştığımız protokol ve davranış konularında edindiğim tecrübeden aldığım ders, Bakanlığımızda da sıkça hatırlatıldığı gibi, 'yakışanı yapmak' odaklı yaklaşımın esas olduğudur. Bunun sonucunda da, yüksek disiplinli hazırlık safhasının ardından uygulamada ise 'aşırı' protokolden kaçınmak, 'disiplinci' protokol görünümünden ve şatafattan mutlaka uzak durmak, sadeliği ve tevazuyu esas almak gibi ülkemizin kültür ve geleneklerine uygun zarif ve düşük profilli yaklaşım, protokolda başarılı davranış kodları olarak kendini gösteriyor. Ancak bu 'esnek' yaklaşım asla bazı ilke ve kurallardan taviz verme anlamında anlaşılmalıdır. 1973 yılında yeni ABD Büyükelçisi'nin Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk'e güven belgesini sunma töreni için randevu tespit edilmişti. Büyükelçi önce Dışişleri Bakanı'nı ziyaret ederek kendi Devlet Başkanı'ndan aldığı güven mektubunun bir kopyasını bırakır, bilahare mektubun aslını Cumhurbaşkanına sunar. Törenden iki gün önce büyükelçinin Dışişleri Bakanımızı ziyareti sırasında mektubun aslını yanında getirmediği anlaşıldığında Cumhurbaşkanımız bu durumda töreni erteleyeceğini bildirmiş, sonuçta, bir ABD askeri uçağıyla mektubun aslının yetiştirilmesi üzerine tören zamanında yapılmıştı. Bizim kendi ilkeli protokol uygulamamızın ötesinde ise, özellikle farklı kültürlerle sahip başka ülkelerde protokol kural ve geleneklerinin o kadar farklı algılanabildiğine tanıklık ettiğimiz olmuştur ki, o farklı ortamda 'yakışık alıyorsa', muhataplarımızdan her zaman 'standart' sayılabilecek uygulamaları beklemek gerçekçi olmayabiliyor. Mesela bazı ülkelerde özellikle daha samimi ortamlarda ev sahibinin farklı yemek yeme adabına bazen uymak durumuyla karşılaşılabilir. Davet veya diğer protokol etkinliklerinde bizim çok önem verdiğimiz dakiklik de, özellikle Güney Amerika, Afrika, Slav ve Doğu-Orta Doğu ülkelerinin çoğunda pek önde gelen bir kural olmadığından programda belirtilen saate riayet ettiğinizde bazen bir saatten fazla bekletilmeye, ona göre de peşin tedbir almaya alışkın olmanız gerekebilir.

'Diplomasi stajı' olarak nitelendirilebilecek ilk iki yıllık 'adaylık' dönemi, Dışişleri ailesine giriş dönemidir. Bu dönemde genç memur hakkında oluşmaya başlayan izlenim (Dışişleri jargonunda 'koridor sicili'), genellikle meslek hayatı boyunca kaybolmaz. Bu zor sınavdan geçerek acemiliğin ilk safhasını tamamlayan memur, iki yılın sonunda ilk dış atamayla bir basamak daha ilerleyecek ve gerçek diplomasi deryasıyla tanışacaktır.

Tanıtım

Dış temsilde tanıtım diplomasinin en güçlü desteğidir. Stratejik açıdan bakıldığında bu konuda esas olarak nerede neyin ve nasıl tanıtılacağı hakkında net bir görüş sahibi olmak gerekir. Değişik kültürlerdeki ülkelerde tek bir standart yaklaşım yerine o ülke koşullarına hitap edecek tercihlerle yola çıkmak kuşkusuz en uygunu oluyor. Ülkemiz kültür birikiminin engin zenginliği de farklı kültürlerle hitap imkanlarımızı çoğaltan büyük bir avantaj.

Başta tükenmeyen bir enerjiyle tanıtım faaliyetlerimize destek olan devlet sanatçılarımız olmak üzere, eşine ender rastlanabilecek zengin tanıtım kaynaklarına sahibiz. Zaman zaman kendilerini yabancı ülkelerde tanıtmak isteyen başarılı genç sanatçılarımıza sağladığımız imkanlar da son derecede verimli sonuçlar veriyor. Popüler sanat faaliyetlerimiz arasında filmlerimiz de son yıllarda yükselen bir başarı çizgisi izliyor. Önemli olan, büyükelçilerimizin tanıtım konusuna öncelik veren ve yerli-yabancı imkanları olabildiğince seferber eden bir çalışma programını uygulamaları.

1976-78 yıllarında görev yaptığım Çin Halk Cumhuriyeti’nde, yirmi yıl süren ve her türlü kültür faaliyetini yasaklayan ‘kültür devrimi’nin son kalıntılarıyla karşı karşıyaydık. Bir halk dansları ekibimizin repertuarındaki Erzurum bar oyunundaki “bar” kelimesinin içki içilen bar olmadığını izahta zorluk çekmiştik. Bir piyano resitalimizde Batı bestecilerine yer verme imkanı olmadığından Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey gibi “Türk Beşleri” bestecilerimizin eserleri büyük başarı kazanmıştı. Kiev’de opera, piyano, keman ve kanun sanatçılarımız ayakta alkışlanmıştı. Düzenlediğimiz Türk Sinemaları Haftası büyük sükse yapmıştı. Yazar Orhan Pamuk’u Nobel Ödülü’ne aday gösterilişinin hemen öncesinde Kiev’e davetim vesilesiyle Batılı büyükelçilerle tanıştırmam, Ukrayna Yazarlar Birliği Başkanı Andrey Gurkov ile buluşturmam, televizyon ve üniversitelerde konuşma imkanı sağlamam ve kitaplarının Ukraynacaya tercümesi sözleşmelerinin imzalanması da edebiyatımızın tanıtımında güzel bir fırsat oluşturmuştu. Kiev’de düzenlediğimiz KIBATEK (Kıbrıs, Balkanlar, Avrupa Türk Edebiyatları Kurumu) konferansı ile Güney Ukrayna Osmanlı arkeolojik buluntuları sergisi ise akademik hayata değerli katkılar sağlamıştı.

Uluslararası ilişkilerde bir yandan kendi kültürünüzü tanıtırken öte yandan diğer ülkenin kültürünü ve tarihi hassasiyetlerini anlamak, onlara değer vermek, o ülke liderlerinin ve halkının gönlünü kazanmada en etkili yoldur.

Görev yapılan her ülkede yeni bir dünya keşfediliyor. Kültürler, terbiye, sosyal kurallar, aidiyet duyguları, yeme-içme alışkanlıkları... Bir ülkede iyi olanın diğer bir ülkede kötü sayılabildiğini çok yaşadık. Kullanılan kelimelerin dahi değişik anlamlar taşıyabileceğini gördük. Mesela Çin’de “hayır” kelimesini duymak zordur. Onun yerine susarak cevap tercih edilebilir, bütün mesajlar da mecazi yollarla verilir. İslam

ülkelerinde misafir ev sahibine hediye getireceği yerde ev sahibi misafirini ağırladıktan sonra bir hediyeyle uğurlar. Bu kapsamda Afganistan’da aldığım ‘diş kirası’ halının haddi hesabı yoktur. Yerel kültüre saygı anlamında, bize aykırı görülebilecek bazı geleneklere uymak gerekebilir. Mesela Çin geleneksel mutfağındaki çürütülmüş yumurta, köpek balığı solungacı, kurbağa bacağı ikramlarını geri çevirmek hoş karşılanmaz. İslam ülkelerinde sofrada adabı değişiktir. Çatal-bıçak yerine elle yeme yaygındır. Sofraya gelen kellenin gözünün elle çıkartılıp şeref misafirine ikramı da bu ritüellerin arasında yer alabilir. Bir Yakın Doğu ülkesindeki resmi yemek boyunca Protokol Şefinin, Devlet Başkanı arkasında ayakta nöbet tutup Başkanın tabağı değiştirildiğinde onun artıklarını yemesi yadırganmamalıdır. Yine aynı coğrafyada bir bölge komutanının ziyafetinde yemeğe başlanmadan önce misafirlere takdim edilen şefin doktor olduğunun açıklanması ve yemeği önce onun tatması, siyasi rakipler arasında yaygın bir yok etme yolu olan zehirlemeye karşı alınan önlem şeklinin sergilenmesidir.

Milli değerlere özen göstermeyen diplomatların antipatiyle karşılanması bir yana, bazen ciddi sonuçlara katlanmaları da mümkündür. Ankara’daki bir Kuzey Avrupa ülkesi büyükelçisinin kendi verdiği bir davette medya mensuplarının da bulunduğu içkili bir ortamda Atatürk hakkında sarf ettiği bazı yakışıksız sözlerin basına da yansması üzerine ülkesi nezdindeki Büyükelçiliğimiz kanalıyla Dışişleri Bakanlıklarına ulaştık. İki gün içinde Bakanlıkları, Müsteşar Yardımcısı yanında yüksek rütbeli iki diplomalarıyla birlikte beni Bakanlığımızda ziyarete gelerek özür diledi ve büyükelçilerinin görevine derhal son verileceğini bildirdi. Talebim üzerine Büyükelçi Protokol Koordinatörü sıfatıyla bana hitaben bir de özür mektubu gönderdi. Böylece biz de bu dost ülkenin Büyükelçisini “istenmeyen kişi” (persona non grata) ilan etmek mecburiyetinde kalmadık.

Ülkemizde Büyük Atatürk’ün sahip olduğu yüce konum ebedi liderlik sıfatı gibi, çok ülkede bir milli kahraman vardır. Bu kahraman çoğunlukla bir muzaffer asker, bazılarında bir müzisyen (Finlandiyalı kompozitör Jean Sibelius), bazılarında bir edebiyatçı olabilir. Ukrayna’nın milli kahramanı Taras Şevçenko hümanist bir şair ve ressamdır. Ukraynaca eserleri sebebiyle baskın Rus kimliğine karşı Ukrayna kimliğini öne çıkarmak için verilen savaşın simgesi olarak kabul edilir. Ancak bu ülkede bir başka efsaneleştirilmiş ‘halk kahramanı’ daha vardır ki, o da bizim ‘Hürrem Sultan’ olarak bildiğimiz Roxalana’dır.

Roxalana, Ukrayna’nın batısında Galiçya’da Rogatin kasabasında 1502-5 yıllarında bir papazın kızı olarak dünyaya gelmiştir. O tarihte doğduğu yerin Lehistan sınırları içinde kalması, Roxalana’nın da Leh (Polonya) asıllı olması ihtimali yüksek bulunmasına rağmen bugün Ukrayna’da ‘Ukraynalı’ olarak sahiplenilir. 1520’li yılların başında bölgeye yapılan Türk akınları sırasında Tatar akıncılar tarafından kaçırılarak esir edilmiş, Osmanlı Sarayına satılmış ve Hürrem adını almıştır. Kısa zamanda Kanuni

Sultan Süleyman'ın cariyeleri arasına girmekle kalmamış, Sultan üzerindeki etkisi sonucu Padişah'ın resmi nikahına girmeyi başarmıştır. Osmanlı Hanedanı'nda Padişah'ın nikahına aldığı ilk kadındır. Padişah'ın kendisine olan zaafi sebebiyle devlet işlerine de nüfuz etmeyi başaran Hürrem Sultan'ın 1525 yılı civarında Lehistan Kralı Zigmund'a gönderdiği iki mektuba arşivlerde rastlanmıştır. Tarihimizde daha çok taht kavgalarında çocuklarını ön plana çıkartma entrikalarıyla bilinen Hürrem Sultan'ın Ukrayna'da yorumlanarak yüceltildiği şekli, devrin en güçlü imparatoru üzerinde kendi anayurdunu Osmanlı akınlarından korumak için yaptığı fedakarlıklarla bir nevi Jeanne d'Arc figürüdür. Bizim açımızdan tarihin sayfalarında kalmış bu olayların Ukrayna güncel kültüründe büyük gurur duyulan yeri sebebiyle Büyükelçi olarak Roxalana'dan her zaman sempatiyle bahsetmeye dikkat ettim. Doğduğu yer olarak bilinen Rogatin Kasabasını ve babasının piskoposluk yaptığı söylenen ahşap kiliseyi ziyaret ettim. Kasabanın hanım kaymakamıyla yaptığım sohbetten çok mutlu oldular. Bu arada, Roxalana konulu çevirdikleri bir filmin galasında açılış konuşması yapmam istendi. İstanbul surlarında Ukrayna Kazaklarının Osmanlı'ya karşı gösterdiği kahramanlık(!) sahnelerinin aşırı amatörlüğüne dayanamayıp filmin başlarında bir bahane ile salondan ayrıldım. Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşçenko'nun Türkiye'yi resmi ziyareti sırasında da en fazla önem verdikleri konulardan biri, İstanbul Fatih'te Kanuni'nin türbesindeki mezar taşında yer alan yazıdaki 'Leh' kelimesinin "Ukraynalı" kelimesiyle değiştirilmesiydi. Bunu da yaparak Ukraynalı dostlarımızı mutlu ettik.

Ülkelerin kahramanlarına gösterilen diplomatik saygı belki de o ülke halkının gönlünü kazanma yolunda yapılabilecek en kolay ve etkili jesttir. İhmale gelmez...

Diplomaside Güvenlik Sorunları

Diplomasi mesleğinde güvenlik konuları günlük hayatın gerçeği, diplomatın meslek hayatını güven içinde sürdürebilmesinin ön koşuludur. Mesleğe başladığım 1971 yılında daha ziyade kendimizi karşı istihbarata ve tacizlere karşı koruma eğitimleri vesilesiyle tanıştığımız bu sorun sonraki yıllarda patlak veren ve giderek artan terör hareketleri, iç savaşlar ve dış askeri müdahalelerle çok daha ciddi bir boyut kazanacaktır. Nitekim başlangıçta Ermeni ASALA ve onu takiben PKK terörü zinciri karşısında diplomatlarımız aileleriyle birlikte sürekli teyakkuz halinde, çoğu kez üstlerinde silah taşımak zorunda kaldıkları bir meslek hayatı sürdürmüşler, silahlarını kullanma durumlarıyla da karşılaşmışlardır. Yetmişli yılların başında Devletimizin de bu yeni tehde karşı dış temsilciliklerimizde gerekli tedbirler meyanında güvenlik görevlileri ve teçhizatı ile zırhlı araç tahsisi birkaç yılı almıştır.

Yukarıda sözünü ettiğim ve artık 'olağan' sayılan güvenlik konularının rutini dışında olaylarla karşılaşmak da diplomasi mesleğinin fitratındadır. Bunların bazıları olağanüstü şartlarda değerlendirilmesi gereken durumlar, bazıları da tehdit anlamıyla bağdaştırılması zor güvenlik konuları olabilir. Her durumda, şartların gerektirdiği şekilde özgün hareket tarzları izlemek gerekir.

Dış temsilciliklerde güvenlik önlemlerinin başta gelenlerinden biri kuşkusuz iyi eğitilmiş güvenlik görevlilerine sahip olmaktır. Diplomatik temsilciliklerde en etkili koruma düzeninin ABD ve İsrail tarafından kurulduğu bilinir. ABD bu görevi Silahlı Kuvvetlerinin Deniz Piyadelerine (USMC: Marine) vermiştir. Fransa ve İtalya temsilciliklerinde polis ve jandarma daha ziyade ‘üniformalı gösterme’ amaçlı görev yapar. Bizde bu görev Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülür, Merkezden bu amaçla atanan polis-komiser düzeylerindeki görevlilerin sayısı 3-7 arasında değişebilirdi. Hepsisi belirli bir eğitim ve sınavdan geçmiş olarak atanmalarına rağmen özel bir kuvvet biriminden yetişmediklerinden görevlerine intibaklarında dış temsilcilik misyon şefinin yakın ilgi, gözetim ve denetimi şarttır. Son yıllarda bazı Afrika ülkelerinde ve Fransa’da polisimizin yerini Jandarma almaya başlamış. Bu yıl da (2024) Dışişleri Bakanlığımız bünyesinde bir diplomatik güvenlik birimi kurulacağı duyuları alınmakta fakat bu birimin sadece ülkemizdeki yabancı misyonların güvenliği için mi yoksa dış temsilciliklerimizde de mi görev yapacağı, hangi güvenlik teşkilatımız personelinden oluşturulacağı açıklanmamıştır. Bugüne kadarki uygulamada, silah kullanmadaki maharetleriyle intibak kabiliyet ve zekaları yüksek fakat hayatlarında belki de ilk defa yurt dışına çıkan, yabancı kültürlerle ilk tanışan güvenlik görevlilerinin atandıkları ülkede aileleriyle birlikte kısa sürede uyum sağlamaları kolay değildir. Uygun bir eve yerleşmeleri, varsa çocuklarının okula yerleştirilmesi gibi kişisel sorunları olması da gayet doğaldır. İntibakta zorluk çeken bir görevimizin psikolojik sorunlar yaşadığını bana dürüstçe bildirerek merkeze tayinini istediği, fakat eşinin beni ısrarla böyle bir karardan vazgeçirme çabasına girdiği bir durumda hem idareci hem de adeta psikolog gibi davranıp görevliyi bir süre yakın gözlem altında tuttukten sonra bir noktada silahını da alıp merkeze atanma dileğini gerçekleştirdiğim olay, benzer güçlüklerde karşılaşılan ince ve hassas idari sorunlara örnektir.

1995-97 yıllarında Kabil’de iç savaş sırasında göreve atandığımda Bakanlığımız ilgilileri, gerek gördüğüm takdirde bir askeri güvenlik timinin Büyükelçilik güvenliği için görevlendirilebileceğini bildirmişlerdi. Yerinde duruma bakıp cevabımı bilahare iletceğimi söylemiştim. Kabil, iç savaşta her gün onlarca kişinin şehir merkezinde roket patlamalarına kurban verildiği en yüksek güvenlik riski taşıyan bir merkez olması dolayısıyla Büyükelçilik ve personelinin güvenliği konusu da kuşkusuz birinci derecede önem ve öncelik taşımaktaydı. Ben de göreve başladığım ilk gün Cumhurbaşkanı Rabbani’yi ziyaret saatinden 15 dakika önce Cumhurbaşkanlığı girişinde patlatılan ve çok sayıda askerlerin ölümüyle sonuçlanan Taliban saldırısıyla tanıştığım bu tehlikelere sürekli yakından maruz kalmaktaydım. Ancak böyle bir durumda güvenlik güçlerimizin bana destek yerine ilave bir sorumluluk yükleyeceği kanaatına vardım. Çünkü hükümet ve halk tarafından son derecede dostane kabul gördüğümüz Kabil’de karşılaştığımız güvenlik tehdidi genellikle bize yönelik terörle ilgili olmayıp, savaşan tarafların top ve roket atışlarının çapraz ateşinin ortasında konumlanmış bulunmamızla bağlantılıydı. Kabil hükümetinin bizi bir nevi kalkan

gibi kullandığı da bir gerçektir. Bazen uçak bombardımanında Taliban uçaklarının Büyükelçiliğimiz çatısını sıyrarak üzerimizden geçişinde nefesimizi tutmaktan başka yapacak şey olmuyordu. Kırk dönümlük bir koru içinde geniş hedef teşkil eden Büyükelçiliğimiz yerleşkesini üç vardiya 24 saat korumak ve dışarı çıktığımda bana da yakın koruma görevi sağlamak üzere Kabil hükümetince görevlendirilen 30 kadar asker (mücahid), oldukça mütevazı bir donanımdaydı. Bu askerlerin postal ve üniformalarını kendi imkanlarımızla yenilemek dışında üç öğün yemek çıkartmak suretiyle biraz takviyelerini sağladım. Ancak, süngülü tüfeğiyle yakın korumamı üstlenen eğitimsiz askerin süngüsü araç tavanına batmakta, alışkın olmadığı araca girip çıkmakta zorlanmakta olduğundan ve her gittiğimiz devlet dairesinde veya siyasi parti liderinin karargahında zaten indirilip yerini oranın güvenlik görevlisine bıraktığından bu hizmetten de vazgeçecektim. Bakanlığımızın görevlendirebileceği ilave güvenlik timinin de bu şartlarda pek bir katkısı olamayacağı gibi bu personelin iase, ibate ve güvenliğinden de ben sorumlu olacaktım. Özetle, dünyanın belki güvenlik riski en yüksek bu ülkesinde güvenlik görevlilerinin faydadan çok yeni yükümlülükler getireceği değerlendirmesiyle bu konunun üzerinde durmadım. Ancak kısa zamanda idrak ettiğim bir başka etkili güvenlik önlemi vardı ve o da Büyükelçilik binalarının duvar ve çatılarının kum torbalarıyla sıkıca örtülmesiydi. Hızla tamamlattığımız bu işin semeresini, dört ay sonra 17 Nisan 1996 günü sabah 8’de yatak odamın çatısında müthiş patlamalarla uyandığımda aldığımızı anladık. Taliban tarafından atılan üç roket çatıda patlamış fakat kum torbalarında takılıp kaldığından yatak odası tavanını delememişti. Patlama tam üzerimde olduğundan Büyükelçilik personeli büyük telaşa kapılmış, telsiz telefonla bir an önce konutu terk etmemi bildiriyordu. Dışarı çıktığımda askeri hastane başhekimi hanım, generalin bizzat getirdiği ambulans, itfaiye araçları ve tabii BBC ve AFP dahil olmak üzere medya habercileri Büyükelçilik nizamîyesinin dışında toplanmışlardı. Olayın haber yapılmasını istemediğimden iyilik haberlerimi göndererek hepsinin dağılmasını istedim. Kabil’de izlediğim güvenlik politikası, silahlı korunma görüntüsünden uzak, gösterişsiz ve olabildiğince ‘sivil’ bir varlık sürdürürken fiziki korunma tedbirlerine azami ağırlık verme şeklinde olacaktı. Buna rağmen, Büyükelçilik envanterindeki silahların rutin bakımını da ihmal etmeyecektik.

Diplomaside güvenlik sorunlarıyla ilgili olarak tuhaf olaylarla da karşılaşılır. Bunlardan biri, Kiev Büyükelçiliğim sırasında geçmiştir. 2003 yılı ilkbahar aylarında bir gün Ukrayna İstihbarat Teşkilatı (KGB) Başkan Vekili arayarak çok hassas bir konuda görüşmek üzere beni davet etti. MİT Müşavirimizle birlikte gittiğim toplantıda bir kavasımızın şüpheli bir şahısla temaslarının tespit edildiği, bir kimyasal madde kaçakçılığından şüphe edildiği belirtilerek, söz konusu temasın videosunun bana gösterileceği bildirildi. Video çalıştırılmasına rağmen sesi çıkmayınca bundan bir sonuç çıkarılmasının mümkün olmadığını bildirerek toplantıdan ayrıldım. Ertesi sabah İstihbarat Başkanı bizzat arayarak kendisi Kiev dışındayken beni arama ‘cüretini gösteren’ yardımcısının büyük bir hata işlediğini, bu sebeple görevine son verileceğini bildirerek özürlerini kabul etmemi istedi. Başkan yardımcısının gerçekten görevden

uzaklaştırıldığını öğrenecektik. Bu olaydan kısa bir süre önce Büyükelçiliğimiz bahçesinde açık park alanındaki Mercedes makam aracımızın yıldızı, 24 saat nöbet bekleyen Ukrayna milis askerinin gözü önünde bir gece çalındı. Bunu yapanın, maddi bir çıkar için böyle bir riski göze alması beklenemeyeceğinden olayın başka türlü yorumlanması gerekecekti. İlişkilerimizin fevkalade düzeyde seyrettiği ve iki ay içinde de Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer'in resmi ziyaretinin hazırlıklarının sürdürüldüğü bir ortamla tamamen çelişkili bu iki olayın, Sovyet döneminden kalma çarpık bir zihniyetle, önemli zirve temasları öncesinde 'gözdağı' vermek gibi bir şartlanmanın tekrarı olabileceğinden başka biçimde izahı aklıma gelmedi.

Güvenlik konularının bir başka yönü, temsil görevinin sürdürüldüğü ülke güvenlik makamlarıyla iyi ilişkiler kurulması ve güvenlik kurallarına riayetle ilgilidir. Diplomatik ve Konsüler İlişkiler hakkındaki Viyana Sözleşmeleri uyarınca dış temsilciliklerin güvenliğinden esas itibarıyla yerel makamların sorumlu olmasına rağmen bu yükümlülüğün etkili biçimde yerine getirilmesinde yerel güvenlik makamlarıyla yakın ve dürüst bir iş birliği ortamının kurulmasının çoğunlukla faydası görülmüştür. Buna karşılık, yerel güvenliği sebepsiz yere karşısına alan bir zihniyet de her zaman zararlı sonuçlanmıştır. Örnek vermek gerekirse, şahsen dış temsilde özenle dikkat ettiğim bir konu, trafik ihlalinde bulunan diplomatlarımızın kendilerine gönderilen fakat ödeme mecburiyetinde olmadıkları trafik cezalarını mutlaka ödemelerini sağlamak olmuştur. Bu sayede Büyükelçilik mensuplarımızı trafik ihlallerinden uzak durmaya da sevk ettiğimi sanıyorum. Diplomatik muafiyetlerin diplomatlarca kötüye kullanılması ev sahibi ülkelerin her zaman ciddi bir sorunu olagelmıştır. Özellikle trafiğin yoğun olduğu büyük metropollerde bu konu ciddi bir güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. Yıllar önce New York Belediyesi trafik cezalarını ödemeyen diplomatik temsilciliklerin listesini, ihlal sayılarını da belirterek medyada yayınlamak suretiyle bu temsilcilikleri afişe etme yoluna gitmişti. Ancak daha ciddi ihlaller de vardır. 1992-95 Yugoslavya iç savaşı sırasında krizin uluslararası diplomasi merkezi olan Cenevre'deki BM nezdinde Daimi Temsilciliğimiz önemli rol oynamakta, zaman zaman toplantılara katılan Dışişleri Bakanlarımız Murat Karayalçın ve Hikmet Çetin de bize güçlü destek vermekteydiler. Bölgeye olan tarihi ve coğrafi yakınlığımız dolayısıyla Başbakanlarımız ve yardımcıları da Saraybosna'yı ziyaret ederek muhataplarıyla görüşmelerde bulunmaya önem verirlerdi. Ancak Saraybosna'ya gelen yüksek düzeyli ziyaretçiler ile karşılayıcıları Sırp çetelerinin baş hedefi olduğundan, ziyaretlerin BM uluslararası barış gücü UNPROFOR tarafından alınan çok ciddi güvenlik tedbirleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekliliği bulunmakta, UNPROFOR ise talimatını bizim de üyesi olduğumuz BM-AB Yönlendirme Komitesi Başkanlığından almaktaydı. Yüksek güvenlik riski sebebiyle Daimi Temsilciliğimiz makamlarımızı sürekli uyarmasına rağmen politikacılarımız bazen başlarına giydikleri miğferlerle de basında görülerek iç ve dış kamuoyuna Bosna-Hersek'i en ileri safhalarda desteklediğimiz imajı verme iddiasından vazgeçmiyorlar ve zaman zaman Bosna-Hersek güvenlik güçleri ile UNPROFOR'u zor durumda bırakıyorlardı. Nihayet bir keresinde korktuğumuz

başımıza gelecek, güçlü istihbarata ve UNPROFOR'un ikazlarına dayanan ısrarlı hatırlatmalarımıza rağmen Saraybosna'yı ziyaretinden vazgeçmeyen (eski general) bir Devlet Bakanımızı karşılamaya gelen Bosna Hersek Başbakan Yardımcısı Hakija Turajlić, Saraybosna havaalanından şehre dönüşünde Sırp çetelerince katledilecekti.

Ev sahibi ülke güvenlik kurallarına uyulmasıyla ilgili bir başka konu silah taşıma meselesidir. Yurt dışında görevli diplomatlarımızın ve o ülkeye resmi ziyarette bulunan diplomatik statüdeki yetkililer ile korumalarının ruhsatlı silah taşıma hakları vardır. Havayolu intikallerinde bu silahlar uçağa biniş öncesi güvenlik noktalarına kaydedtirilerek teslim edilir ve inişte de güvenlik kontrolünden geçiş sonrası yine güvenlik yetkilerinden teslim alınır. Bu basit formalite nedense bazen bizim siyasilerimiz tarafından 'haysiyet' meselesi yapılır, kendileriyle ilgilenen diplomatları da zor durumda bırakırdı. 1984 yılında bir Bakanımızı karşılamak üzere BM Cenevre Ofisi nezdinde Daimi Temsilcimiz Büyükelçi İlter Türkmen ile birlikte havaalanına gittik. Bakanın geçişinde detektörün ötmesi üzerine polisin ikazıyla karşılaşan ve tepki gösteren Bakanın üzerinden tabanca çıkması olayını çözüme kavuşturmakta bir hayli zorlanmıştık. Teröre karşı önlem kapsamında özellikle havalimanlarında güvenlik yetkilileriyle iş birliğinin diplomatik dokunulmazlıklarla karıştırılmasını son derecede abes bulduğumdan icabında gizli bir evrakım bulunmayan bagajımın aranmasında her zaman yerel görevlilere yardımcı olmaya özen göstermişimdir.

Bu konularda yerel güvenlik ile iş birliğini tercih eden diplomatların bu tutumlarının saygı ve şükranla karşılanırken temsil ettikleri ülkenin itibarını da yükselttiğini, aksi davranışların ise her zaman ters tepkilere yol açtığını eklemem gerekir. Tabii bunun önemli istisnası, ev sahibi ülkenin belli bir diplomatik temsilciliğe özellikle taciz politikası sürdürmesidir ki bu da gerek bazı komşularımızla ilişkilerimizde, gerek Soğuk Savaş sırasında bloklar arası sürtüşmelerde gerekse halen süregelen hasmane ilişkilerdeki tezahürüdür.

Hasan Göğüş

Hasan Göğüş, 1953 yılında Gaziantep'te doğmuştur. 1976'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası Bölümünden mezun olmuştur.

Diplomatik kariyerine 28 Nisan 1977'de başlayan Göğüş, yurt dışında sırasıyla Yeni Delhi Büyükelçiliğinde İkinci Kâtip, BM Cenevre Ofisi nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde başkâtip, Londra Büyükelçiliğinde Müsteşar, AGİT'te Daimi Temsilci Yardımcısı olarak çalışmıştır.

Dışişleri Bakanlığı merkezde; Müsterek Güvenlik İşleri, Savunma Anlaşmaları ve Uygulama dairelerinde İkinci Kâtiplik, Müsteşar Özel Kalem Müdürlüğü, Bağımsız Devletler Topluluğu Genel Müdürlüğü'nde Orta Asya Daire Başkanlığı, AGİT Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Genel Müdür Yardımcılığı, Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlüğü ve Avrupa Birliği ve Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkilerden sorumlu Müsteşar Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Merkezdeki son görevi sırasında Türkiye-Hollanda ilişkilerine katkılarında dolayı Hollanda Kraliçesi Beatrix tarafından 'Oranje- Nassau' nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Büyükelçi olarak Türkiye'yi sırasıyla Yeni Delhi, Atina, Viyana ve Lizbon'da temsil etmiştir. 23 Ekim 2018'de Dışişleri Bakanlığından emekliye ayrılan Hasan Göğüş, Uluslararası Kalkınma Hukuku Örgütü Danışma Kurulu ve Okan Üniversitesi Mütevelli Heyeti üyeliklerini sürdürmekte, T24'te dış politika konusunda yazılar yazmaktadır.

Hasan Göğüş'ün ayrıca 42 yıllık meslek anılarını derlediği, Doğan Kitap'tan yayımlanmış 'Zor Başkentlerde Diploması' ve köşe yazılarını topladığı İdeal Kitap'tan yayımlanmış 'Diploması Yazıları' isimli iki kitabı bulunmaktadır.

2008 Yılında Güvenlik Konseyi Seçimlerini Nasıl Kazandık

17 Ekim 2008 tarihinde Türk diplomasisi yakın geçmişinin en büyük başarılarından birine imza attı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 2009-2011 dönemi geçici üyeliğine aday olduğu, ‘Batı Avrupa Ve Diğerleri’ (WEO) Grubu’ndan, Avusturya ve İzlanda’yı geride bırakarak rekor bir oyla seçildi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 62.dönem toplantıları sırasında yapılan seçimlerde, Türkiye 151 oy alırken, diğer adaylardan Avusturya 132 oyla kıl payı Konseye seçilebildi. İzlanda ise 87 oyda kalarak ilk kez katıldığı seçimleri kaybetti. Bu sonuçlar, Türkiye’nin salonda bulunan ve oy kullanan her beş ülkeden dördünün oyunu aldığına işaret etmektedir. 1996 yılında 153 oy toplayan İsveç’ten sonra hiçbir ülke ilk turda bu kadar yüksek oy alarak BMGK’ya seçilememiştir. 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün sonuçlar belli olduğunda yaptığı açıklamadaki “Bu netice, esasen cumhuriyet diplomasisinin her vatandaşımızın iftihar etmesi gereken bir başarısıdır” sözleri, bu gerçeği en üst düzeyde, en güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Beş yıllık yoğun bir uğraşı sonucunda kazanılan BMGK seçimlerinde yaşanan bazı ilginç gelişmelere gelin hep birlikte bakalım.

Yeni Delhi Dönüşü Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlüğüne Atanmam

En rahat büyükelçilik yıllarımı geçirdiğim Yeni Delhi’de ağırladığım son konuğum Müsteşar Ali Tuygan oldu. Kendisini uğurlamak için havaalanına giderken arabada, ben sormadan benim için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi dosyalarının da bulunduğu Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlüğü görevini düşündüğünü söyledi. O tarihlerde merkez görevlendirmelerinde hâlâ uzmanlık alanları dikkate alınırdı. Daha önceki tayinlerimde BM Cenevre Ofisi, AGİT Daimi Temsilciliği ve Bakanlıkta da NATO Dairelerinde görev yapmış olmam, herhalde Müsteşarın bu tercihinde rol oynamış olmalı.

1 Ocak 2006 tarihinde Ankara’daki yeni görevime başladığımda dört yıl boyunca en fazla BMGK seçimleriyle uğraşacağımı bilmiyordum. 2009 yılına gelene kadar Türkiye, kuruluşundan bu yana BMGK’da, sonuncusu bir seneliğine 1961 yılında olmak üzere sadece üç kez yer almıştı. 1990’larda yine üç kez aday olmamıza rağmen kampanya sırasında yeterli desteği sağlayamadığımız anlaşıldığı için adaylığımızı geri çekmiştik.

BMGK seçimleri BM sistemi içerisinde en değerli seçimlerdir. Uzun ve pahalı kampanyalar gerektirir. Genel Müdürlüğüm sırasında Ankara’daki Irak Büyükelçisi 2032 yılında aday oldukları seçimler için destek istemeye ziyaretime geldiğinde, şakayla karışık o tarihte muhtemelen ikimizin de hayatta olmayacağını, bugün verilecek sözlerin fazla bir anlam ifade etmeyeceğini söylediğimi hatırlıyorum.

Özel Temsilci Ziyaretleri

2008 yılındaki BMGK seçimleri için 23 Temmuz 2003 tarihinde adaylığımızı açıkladık. Seçim kampanyamıza rakiplerimiz Avusturya ve İzlanda'dan daha sonra başladığımız için süratle hareket etmek zorundaydık. İlk aşamada yerleşik büyükelçiliklerimizin bulunmadığı ülkelere özel temsilciler göndermeye karar verdik. Ancak bakanlığın sınırlı bütçe imkanlarıyla, özel temsilcilere uçak bileti alınması, iaşe ve konaklama masraflarının karşılanması temaslarında muhataplarına verilecek hediyelerin satın alınması için kaynak bulunması büyük sorun olmaya başladı. Bu amaçla Başbakanlıktan özel ödenek talebimize olumlu yanıt alınca rahatladık. Bu kaynağın bir kısmını o sıralarda Hakan Fidan'ın başkanlığını yaptığı 'Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'na (TİKA) aktararak birlikte geliştirdiğimiz ortak bir mekanizmayla, en az gelişmiş ülkelere gelen taleplerin karşılanmasında kullandık. Beş yıllık kampanya süresince hiçbir ülkeye rüşvet anlamına gelecek şekilde elden para verilmediğini rahatlıkla söyleyebilirim. Diğer ülkelere büyükelçiliklerimiz ya da Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliğimiz üzerinden aldığımız Somut Projeleri finanse ettik. Gelen talepler jeneratör kurulmasından, su kuyusu kazılmasına, teknik yardımdan, fabrika yapılmasına kadar geniş bir yelpazeye yayılıyordu. En ilginç de Yeni Zelanda Büyükelçimiz Uğur Ergun aracılığıyla aldığımız futbol topu talebiydi. Ağırıklı olarak Afrika, Latin Amerika ve Karayipler ile Asya Pasifik ülkelerine gönderdiğimiz özel temsilcilerden ilginç anılarla dönenler oldu. Fiji'ye giden büyükelçimiz Nezihi Özkaya askeri darbeye işbaşına gelen devlet başkanıyla görüşmesi sırasında muhatabının Türkiye'deki 27 Nisan 2007 tarihli e-muhteranın çok ilgisini çektiğini ifadeyle ilave bilgi talep ettiğini söylediğinde epey gülüştük.

“İnşallah size oy vereceğiz” Mektubu

'Pacta Sund Servanda' ne yazık ki diplomaside günümüzde artık çok itibar gören bir ilke değil. Seçimlerden sonra Avusturya ve İzlanda Temsilcileriyle BM'nin kafeteryasında bir araya gelerek notlarımızı karşılaştırdığımızda aralarında biri BMGK daimi üyesi olmak üzere, 25 ülkenin her üç adaya da destek vaadinde bulunmuş olduğunu tespit ettik. Uluslararası diplomaside yazılı destek vaadlerindeki fire oranı sözle alınan desteklere göre daha düşük kalır. Bu nedenle destekleyeceğini söyleyen ülkelere mümkün mertebe yazılı bir belge almaya çalışılır. Bu diplomatik bir nota veya Büyükelçi tarafından imzalanan bir mektup olabilir. Bu çerçevede BM'deki Çad Daimi Temsilcisinin Büyükelçimiz Baki İlkin'e gönderdiği 2 Şubat 2007 tarihli mektubu hiç unutmuyorum. "My dear brother" diye başlayan mektup, "We will vote for you İnçallah" diye bitiyordu. İşin içine maşallah/İNŞALLAH karışınca verilen sözü hangi kategoride değerlendirmek gerektiğine karar vermekte epey zorlandık.

Özbekistan'ın Oyunu Nasıl Aldık?

Kerimov'un yönetimi altındaki Özbekistan ile ilişkilerimiz hiç de parlak değildi. Ne yapsak, ne etsek Özbekistan'ın oyunu alamayacağımızın farkındaydık. Taşkent'e özel Temsilci göndermeye bile cesaret edemedik. Ama "bir oy bir oydu" hesabıyla işin peşini de bırakmazdık. Merkezden ne yönde talimat gelirse gelsin oylama gizli yapıldığı için sonuçta oy pusulasını sandığa atan kişinin iradesi önemliydi. Özbekistan ile özel bağlantıları bulunan New York Başkonsolosu Mehmet Samsar aracılığıyla Özbekistan'ın BM nezdindeki Daimi Temsilcisini Türkiye için oy kullanmaya ikna ettik. Hatta seçim günü Başkonsolos Mehmet Samsar'a salona giriş kartı çıkartarak Özbekistan sıralarında Daimi Temsilcinin yanına oturtup oy pusulasına Türkiye yazdığını teyit ettirdik.

Şii İran'a Giden Ali-Hasan-Hüseyin Heyeti

Kampanyamızın son yılında üyesi olup olmadığımıza bakmadan tüm uluslararası kuruluşların toplantılarına katılım sağlamaya çalıştık. Bunlar arasında 29-30 Temmuz 2008 tarihlerinde Tahran'da düzenlenen 'Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı' da vardı. Bu toplantıya Bakanımız Ali Babacan başkanlığında benimle birlikte Orta-Doğu Genel Müdürü Büyükelçi Hüseyin Diriöz'den oluşan bir heyetle katıldık. İranlılar heyette Ali-Hasan-Hüseyin isimlerini görünce herhalde çok etkilenip bu Türkler ne kadar akıllı demişlerdir.

Ali Babacan İmzalı Kripto Talimat

Dışişleri Bakanlığında merkezden yurt dışına çekilen açık telgraf ve kripto denilen şifreli telgrafların son olarak kimin tarafından görülüp onaylandığı büyükelçiliklerce bilinmez. Altında sadece "Dışişleri" yazılıdır. Kampanya boyunca her üç ayda bir periyodik olarak yurt dışındaki büyükelçiliklerimize bu tür destek talebi talimatları çektik. Seçimlerden birkaç hafta önce dış teşkilata gönderilen destek talebimizin yinelenmesine ilişkin bir talimatın altında ise 42 yıllık meslek hayatımda ilk kez gördüğüm bir uygulamayla Dışişleri yerine 'Ali Babacan' yazıyordu. Böylelikle konunun bizzat bakan seviyesinde takip edildiği gösterilerek yapılacak girişimlerin sureti haktan değil canı gönülden yapılması gerektiği mesajı verilmiş oluyordu. Sonradan öğrendiğime göre İhsan Sabri Çağlayangil'in bakanlığı döneminde de bu tür isim yazılı bir talimat gönderilmiş.

Seçimlerden önceki hafta seçimin kazanılması halinde başarıdan nemalanmak isteyen kalabalık bir milletvekili heyetinin New York'a gelerek lobi faaliyetlerinde bulunmak istediklerini duyduk. Büyükelçi Baki İlkin, bu haberi öğrendiğinde çok sert tepki gösterdi, hatta görevi bırakmakla tehdit etti. Bakan Ali Babacan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile telefonla konuşarak gelmesi öngörülen heyetteki milletvekillerinin heveslerini kursaklarında bıraktı.

17 Ekim Seçim Günü

Kampanyamız büyük bir titizlikle her türlü ayrıntı düşünülerek yürütüldü. Seçim günü herhangi bir sürprizle karşılaşmamak için önceden her türlü tedbiri de almayı unutmadık. Türkiye karşıtı Ermeni ve Rum lobilerinin oylama günü büyük gazetelere Türkiye’yi kötüleyen ifadeler içeren tam sayfa ilanlar çıkartmasına karşı biz de hazırlık yaptık. Ancak buna gerek kalmadı.

Oylama günü Birleşmiş Milletler binası önünde toplantıya gelen delegeleri etkilemek için şer odakları mensuplarının gösteri yapmalarını engellemek amacıyla Başkonsolosluğumuz aracılığıyla bu alanları erken saatlerde ellerinde Türk bayrakları taşıyan vatandaşlarımızla doldurduk. Karşıt gruplar geldiklerinde BM çevresinde duracak yer bulamadılar.

17 Ekim sabahı geldiğinde BM’nin karşısındaki eski Türk evinden topluca Genel Kurul salonuna geçtik. Herkeste belirli bir tedirginlik vardı. Özellikle Büyükelçi Baki İlkin’in o gece gözüne uyku girmediğine eminim. Oyların tasnifi bir saatten fazla devam etti. Bu süre benim için de hayatımın en heyecanlı anlarıydı. 151 oy aldığımız açıklandığında kimse bu sonucu beklemediğinden salonda önce derin bir sessizlik oldu. Sonra büyük bir alkış tufanı koptu. Başta Avusturya Dışişleri Bakanı Ursula Plasnik olmak üzere diğer ülke temsilcileri tek tek Türkiye’nin oturduğu sıralara gelerek Bakan Ali Babacan’ı ve Büyükelçi Baki İlkin’i tebrik ettiler. Ben de Müsteşar Ertuğrul Apakan’ı cep telefonumdan arayarak sonucu ilettilim. Bu arada hayatımda ilk kez gözlerimden sevinç gözyaşları döküldüğünü hissettim.

Kutlama Etkinlikleri

17 Ekim gecesi Bakan Ali Babacan tüm ekibi ‘Long Island City’de deniz kenarında bir restoranda yemeğe götürdü. Burada yaptığı konuşmada kazanılan bu zaferi benim nakış gibi öreerek hazırladığımı belirterek övgülerini dile getirdi. Üç yıllık emeklerimin karşılığında amirlerimden aldığım tek teşekkür de bu oldu. Ne başka biri tebrik etti, ne de takdirname aldım. Hatta 13 Kasım akşamı New York’un ünlü mekanlarından ‘Cipriani’de Başbakan Erdoğan’ın verdiği teşekkür yemeğine Türkiye’den bir uçak dolusu insan götürülürken ben davet edilmedim.

Zaferin çok sayıda evladı, mağlubiyetin ise tek bir yetimi olurmuş. 17 Ekim’deki seçimlerden sonra kampanya sırasında parmağımı kıpırdatmayan çok sayıda siyasetçimizin, Bakanlıktaki meslektaşımın seçilmemiz için neler yaptıklarını ballandıra ballandıra anlatmalarına şahit oldum. Hâlâ da başarıyı sahiplenmeye çalışanlar çıkıyor.

BMGK seçim kampanyası dışışlerine sadece zengin bir diplomasi deneyimi kazandırmakla kalmadı. Seçimlere giden süreç içerisinde Türkiye birçoğumuzun adını bile duymadığı Afrika, Pasifik ve Karayip ülkeleri ile tanıştı.

Türkiye BM Güvenlik Konseyi üyeliğinden ayrılır ayrılmaz 2011 yılında bu kez İspanya ve Yeni Zelanda'ya karşı 2015-16 dönemi için yeniden aday oldu. Bu kadar kısa bir süre sonra yeniden aday olmak bir hataydı. İkinci büyük hata ise ikinci turda oylarımızın düşme eğilimine girmiş olmasına rağmen çekilmek yerine geleneklere ve diplomatik nezakete aykırı bir şekilde üçüncü tur oylama için ısrar etmekle yapıldı. Bu defa belki de Güvenlik Konseyi seçimlerindeki en düşük oyu aldık. 2008 yılında aldığımız 151 oy 61'e düştü.

Zaferin Gerçek Mimarı Büyükelçi Baki İlkin

Bu yazıyı 2008 yılındaki seçim zaferinin gerçek mimarı rahmetli Büyükelçi Baki İlkin'i anmadan bitirmek büyük vefasızlık olacaktır. Büyükelçi Baki İlkin ile daha önce hiç birlikte çalışmamıştık. Aynı tarihlerde Merkezde de görev yapmadık. Bakanlık koridorlarında tez canlı, çabuk sinirlenebilen, titiz ve çok çalışkan bir diplomat olarak bilinirdi. Ne yapıp tuttuğu işi koparan bir kişiliği vardı. Başarılarla dolu diplomatik kariyerini Güvenlik Konseyi seçimlerini kazanarak taçlandırmak için gerçekten dört yıl boyunca durmak bilmeden çalıştı. New York'taki meslektaşlarıyla iyi ilişkiler kurdu.

Kaderin bir cilvesi olarak seçimlerin yapılacağı tarihten 1 hafta önce emeklilik yaşını dolduruyordu. Seçimlere Daimi Temsilcisiz girmek, adaylığımız için bir handicap yaratacaktı. Asgari kadirşinaslık da görev süresinin uzatılmasını gerekli kılıyordu. Bulunan bürokratik bir formülle 3 Ekim 2008 tarihinde BM Daimi Temsilciliğinde yeniden görevlendirildi. Bu görevlendirme için en yakın arkadaşları arasında bile eleştiride bulunanlar çoğunlukta idi. Rahmetli bu imkandan uzun süre yararlanmak istemedi. İki yıl sonra emekliye ayrıldı.

29 Nisan 2018 tarihinde de kısa bir süre savaştığı amansız hastalığa yenik düşerek aramızdan ayrıldı.

Ruhu şad olsun.

Erdoğan İşcan

Erdoğan İşcan, öğrenimini Orta Doğu Teknik Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Uluslararası Hukuk Bölümünde yapmıştır. Ekim 1978'de Dışişleri Bakanlığına girmiştir. Diplomaside 40 yılı aşan hizmeti sonunda Nisan 2019'da emekli olmuştur.

Ekim 2019'da 2020-2023 dönemi için Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite üyesi olarak seçilen İşcan. 2023'te 2024-2027 dönemi için yeniden seçilmiştir.

Eylül 2019'dan bu yana İstanbul Kültür Üniversitesinde öğretim görevlisidir. Ayrıca, çeşitli düşünce kuruluşlarının çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'yi 2005-2009 döneminde Ukrayna'da ve 2009-2011 döneminde Güney Kore'de (aynı zamanda Kuzey Kore'ye de akredite) Büyükelçi; 2014-2018 döneminde Strazburg'da Avrupa Konseyi Nezdinde Büyükelçi-Daimi Temsilci olarak temsil etmiştir. Önceki görev yerleri: Doha, Frankfurt, Bonn, Viyana (silahsızlanma müzakereleri), Londra (Başkonsolos), Cenevre (Birleşmiş Milletler Daimi Temsilci Yardımcısı).

Ankara'da son olarak genel siyasi işlerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı (2013-2014); daha önce, çok taraflı siyasi işlerden sorumlu Genel Müdür (2011-2013) ve Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Direktörü (2001-2005) olarak görev yapmıştır.

*Diplomasi kariyeri boyunca bağımsız olarak sürdürdüğü uluslararası pozisyonlar:
- Kadına Yönelik Şiddet ve ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) Taraf Devletler Komitesi Başkanı (2015-2018).*

- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi eğitim, kültür, spor, gençlik ve çevreden sorumlu Raportör Grup (GR-C) Başkanı (2017-2018).

- Demokrasi kültürü ve insan hakları alanında çalışan Oslo'da yerleşik 'European Wergeland Centre' Yönetim Kurulu Üyesi (2017-2018)

Avrupa Konseyi Günlerinden İki Anı

Global İlişkiler Forumu'nun 'E-Yazı: Büyükelçi Anılarına Devam' başlıklı girişimine, diplomasi kariyerimin son görev yeri olan Avrupa Konseyinde yaşadığım iki deneyime ilişkin anılarımı paylaşarak katılıyorum:

1. Avrupa Konseyinde Büyük Üye Serüveni: Kaybedilen Kazanım!

Ekim 1978 – Nisan 2019 arasında 40 yılı aşan süreyle diplomasiye gururla hizmet ettim. Her zaman herkese "Geçmişe dönebilsem, hiç düşünmeden yine aynı seçimi yapardım" dedim. Emekli olduktan sonra üniversitede ders verdiğim öğrencilerimi de gelecekte geçmişe dönüp baktıklarında, "İyi ki bu seçimi yapmışım" diyebilecekleri kararları vermeye özendirdim.

Diplomasi kariyerimi, Avrupa Konseyi Nezdinde Daimi Temsilci olarak tamamladım. Gerçekte, ulusal kariyerimi tamamlamakla birlikte, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite üyesi olarak uluslararası diplomasi kariyerimi sürdürüyorum.

Avrupa Konseyi ve Türkiye

Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan uluslararası güvenlik mimarisinin bölgesel düzeyde önemli bir unsurudur. 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması ile 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde tanımlanan ilkeler uyarınca 1949'da kurulmuştur. Avrupa'da demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanında ortak değerler temelinde ortak hukuk alanı geliştirilmesi ve bu zeminde oluşacak sözleşme sisteminin etkin ve denetlenebilir şekilde uygulanması ile 'demokratik güvenlik' anlayışının güçlenmesi ve yaygınlaşması amaçlanmıştır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından, 1990'a kadar 23 devletin üye olduğu Avrupa Konseyi, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın tarih sahnesinden çekilmesini izleyen dönemde Doğu Avrupa ve Kafkasya ülkelerinin katılımı ile bugünkü 46 üye devletten oluşan yapısına ulaşmıştır. 1996'da Avrupa Konseyine 'büyük üye' olarak katılan Rusya Federasyonu'nun üyeliği, Şubat 2022'de Ukrayna'ya saldırısı sonrasında Mart 2022'de sona ermiş, böylece üye devlet sayısı 47'den 46'ya inmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Konseyine üyelik süreci 13 Nisan 1950'de tamamlanmıştır. Ülkemiz Avrupa Konseyinin kurucu üyeleri arasında sayılır. Bu önemli ve ayrıcalıklı bir konumdur. Türkiye, Avrupa Konseyi standartlarının geliştirilmesine önemli katkılarda bulunmuş, çok sayıda sözleşmenin yazımında öncü rol üstlenmiştir. Buna karşılık, Avrupa Konseyi de ülkemizde demokrasinin geliştirilmesi sürecinde yol gösterici olmuştur. Karşılıklı yarara dayanan bu ilişkinin korunması, Avrupa'da demokratik

güvenliğin sürdürülebilirliğinin güvencelerinden biridir. Türkiye - Avrupa Konseyi ilişkilerine bu anlayışla yaklaşılması, ülkemizin ve Avrupa Konseyinin yararına olduğu gibi, bölgesel ve uluslararası güvenlik açısından da önem taşır.

Ben Avrupa Konseyini, Birleşmiş Milletler ve NATO ile birlikte, Türkiye'nin uluslararası konumunu belirleyen üç ana köprüden biri olarak görüyorum. Avrupa Birliği üyeliği de ana köprüler arasına katılmaya aday olmakla birlikte, bu aşamada henüz yıkılmasa bile, görünebilir gelecekte geçişe kapalı kalmaya devam edeceği anlaşılıyor. Doğallıkla bunlara ek yan köprüler de var. Uluslararası ve bölgesel koşulların evrimine bağlı olarak yeni köprüler de oluşabilecek. Ancak, bunlardan hiç biri üç ana köprünün yerini alamayacaktır, almamalıdır. Ana köprülerin hasar görmesi, Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel konumunu ve etkinliğini olumsuz etkileyecektir. Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile bağlarının güçlü olması, ulusal düzeyde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları standartlarının güvencesidir. Avrupa Birliği siyasi kriterlerinin temelini oluşturan Avrupa Konseyi yükümlülüklerine uyum, aynı zamanda Avrupa Birliği ile katılım müzakerelerinin anahtarlarından biridir. Tarih, Türkiye'nin Batı ile ittifakının istikrarlı zeminde geliştiği dönemlerde, bölgesel ve uluslararası konumunun da güçlendiğini göstermektedir.

Batı'nın örgütlenmesi ve dayanışmasının temel çerçevesi, demokrasi, hukuk ve insan hakları alanında buluşulabilen ortak değerlerdir. Türkiye bu alanın parçasıdır, dışında kalmamalıdır. Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Konseyi, Türkiye'yi bu alana bağlayan üç ana köprüdür.

Avrupa Konseyinde Büyük Üye Statüsü

Avrupa Konseyinde üye devletlerin bütçe katkıları, ilke olarak, nüfus ve ulusal gelir kriterlerini kapsayan bir formülle belirlenir.

Bunun dışında, 'büyük üye' (grand payeur / major contributor) statüsüne sahip devletlerin her biri Avrupa Konseyinin yıllık bütçesine yüzde 10-12 dolayında katkıda bulunurlar. Böylece, Avrupa Konseyi bütçesinin yarısı büyük üyeler tarafından karşılanır. Buna karşılık, karar süreçlerindeki etkileri, komitelerde temsil, Sekreteryada personel kotası ve çalışma dilleri bakımından ayrıcalıklı konum elde ederler. Bir anlamda, veto yetkisi olmasa da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeliğine benzer bölgesel bir konum olarak düşünülebilir. Ekonomik yetenekler ve bunu tamamlayan siyasi irade sonucu uluslararası alanda yönlendirici etkinlik aracı olarak tanımlanabilir.

Büyük üyelik, Bakanlar Komitesi'nin süreci başlatmayı uygun bulması durumunda, Avrupa Konseyinin danışma organı niteliği taşıyan yasama kanadı Parlamenter Meclis'in (AKPM) olumlu görüşü ve yürütme kanadı Bakanlar Komitesi'nin onayı ile gerçekleşebilir. Bu konuda uzlaşa sağlanmasının kolay olmadığı tahmin edilebilir. Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya, kuruluşundan bu yana büyük üye

statüsündeki dört üye devlet. 1996'da Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi'ne büyük üye olarak kabul edilmesi üzerine büyük üye sayısı beşe yükseldi. Mart 2022'de Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliğinin sona ermesi üzerine büyük üye sayısı yine dörde indi.

Bu arada, Türkiye'nin 2016 ve 2017 yıllarında büyük üye statüsü kazanması sonucunda Avrupa Konseyinin büyük üye sayısı bu dönemde altı olmuştu. Türkiye'nin büyük üye olduğu 2016-2017 döneminde Avrupa Konseyi yıllık bütçesinin yüzde 60 dolayındaki bölümü altı büyük üye tarafından sağlanmıştı.

Türkiye'nin Büyük Üyelik Serüveni

40 yıl süren diplomasi kariyerimde ağırlıklı olarak, NATO ve uluslararası güvenlik konuları dahil, çok taraflı siyasi konuları içeren sorumluluklar üstlendim. Özellikle son yirmi yılda yürüttüğüm görevlerde, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, AGİT, uluslararası insan hakları hukuku, insani hukuk ve mülteci hukuku, öncelikli sorumluluklarım arasında yer aldı.

2000'lerin ilk on yılında Türkiye'de siyasi istikrar ve ekonomik büyüme bakımından gözlenen gelişmelerin uluslararası alana da yansımaları olmuştu. Türkiye 2009-2010 döneminde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği yapmıştı. Gelişen ekonomik yetenekleri temelinde, uluslararası konumunu güçlendirmek amacıyla, 2013'te Birleşmiş Milletler'e yıllık bütçe katkısını gönüllü olarak kapsamlı düzeyde artırmış, böylece Birleşmiş Milletler'in yönetim konularında danışma meclisi niteliği taşıyan Cenevre Grubu'na üye olmuştu. Uluslararası alanda görünürlüğü, etkinliği ve sorumlulukları artmış, yumuşak gücü yükselmişti.

Merkezdeki son olarak çok taraflı siyasi işlerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı olarak görev yaparken, 2014 yılında Avrupa Konseyi Nezdinde Daimi Temsilci olarak görevlendirileceğim bildirildi. Yeni görevime yönelik hazırlık sürecinde, Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Avrupa Konseyinde büyük üye statüsü kazanmasına yönelik girişimin başarı şansının değerlendirilebilmesi için zemin yoklaması yapmamı istedi. Türkiye o dönemde, nüfus ve ulusal gelir kriterlerine bağlı olarak, Avrupa Konseyi bütçesine yüzde 4,5 düzeyinde (yaklaşık 14 milyon Avro) katkıda bulunuyordu. Beş büyük üyenin ardından ve İspanya'nın yüzde 6 dolayındaki katkısından sonra, yedinci en büyük katkıyı sağlıyordu.

Büyük üye olma başvurusunun olumlu sonuçlanması durumunda, yıllık bütçe katkısı yüzde 4,5 düzeyinden yüzde 10 düzeyine (14 milyon Avro'dan 34 milyon Avro'ya) yükselecek, altı eşit konumdaki büyük üyeden biri olacaktı. Böylece, bütçe komitesi dahil, karar süreçlerini etkileyen önemli komitelerde daimi üyesi olacak; Sekreteryada görevlendirilen personel bakımından kotası yükselecek; İngilizce ve Fransızca'nın iki

resmi dil olduğu Avrupa Konseyinde, Almanca, İtalyanca ve Rusça ile birlikte Türkçe de çalışma dilleri arasına katılacaktı.

Özetle, Türkiye'nin görünürlüğü, saygınlığı, etkinliği ve sorumlulukları artacaktı. Başvuru Genel Sekreter'e yapılacak, konu Bakanlar Komitesi'nin gündemine alınacak, AKPM'den görüş istenecek, olumlu görüş gelmesi durumunda hazırlanacak karar tasarısı Bakanlar Komitesi'nin onayına sunulacaktı. Kararın uzlaşa ile alınmasına öncelik verilecek, olmazsa oylamada üçte iki çoğunluk aranacaktı. Sürecin olumlu sonuçlanması durumunda, Türkiye izleyen bütçe yılından itibaren altı büyük üyeden biri olacak, Avrupa Konseyinin ilgili tüm normları buna göre değiştirilecekti.

Bu konu Ekim 2014'te Strazburg'a giderek başladığım Avrupa Konseyi görevimin ilk yönergesi ve gündemi oldu. Süreci başlatacak başvurunun değerlendirilebilmesi amacıyla yürüttüğüm zemin yoklama girişimlerinde aşağıdaki unsurları vurguladım ve sorulara yanıt bulmaya çalıştım:

- Türkiye'nin büyük üyeler arasına katılması, sorumluluklarını artıracak ve yükümlülüklerine bağlılığını güçlendirecek, katkılarını zenginleştirecek, Avrupa Konseyi ile ilişkileri istikrarlı bir zeminde yürüyecektir.
- Avrupa Konseyi bütçesi ihtiyaçların gerisinde kalmaktadır. Türkiye'nin büyük üye olması ile sağlayacağı ek 20 milyon Avro ile bütçe yüzde 6 dolayında ek kaynak sağlamış olacaktır.
- Mevcut büyük üyeler Türkiye'yi aralarında görme konusunda ne derece istekli olurlar?
- Yunanistan, GKRY, Ermenistan ve onlarla birlikte davranma eğilimi güçlü diğer bazı üyelerin tutumları ve çabaları, girişimin başarısını ne ölçüde etkileyebilir?

Rusya hızlı ve güçlü destek verdi. Diğerleri (Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya) başkentleri ile uzun süren danışmalarda bulundular. Sonunda destekleyeceklerini bildirdiler.

Girişimimizi önlemeyi amaçlayabilecek devletler grubunun yakın danışma ilişkisi içinde olduğunu izledik. Biz, uzlaşa sağlanamazsa oylamaya gidilmesi durumunda üçte iki çoğunluğu sağlamayı da amaçlayarak girişimlerimizi sürdürdük. Ayrıca, Ankara'da ve ilgili başkentlerde de siyasi ve diplomatik kanallardan temaslar yürütüldü.

Zemin yoklaması bağlamında elde edilen veriler üzerine girişimin başlatılması kararlaştırıldı. Genel Sekreter'in Ocak 2015'te Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında, Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Avrupa Konseyinde büyük üyeler arasına katılma talebini içeren mektubu ilettiler. Genel Sekreter Strazburg'a dönüşünde ilk toplantıda talebi Bakanlar Komitesi'nin gündemine getirdi ve süreç başladı. İlk aşamada AKPM'den görüş istendi.

Daimi temsilciliğimiz ve Avrupa Konseyi Sekreteryası ilgili birimlerinin katılımı ile oluşturduğumuz çalışma grubu, süreç boyunca yoğun çalışarak, Türkiye'nin büyük üye olmasını izleyen dönemde yapılması gereken işlemlerin alt yapısını oluşturdu. AKPM Genel Sekreteri ile kurduğumuz yakın çalışma ilişkisi çerçevesinde düzenli toplanarak gelişmeleri değerlendirdik. AKPM ulusal heyetimizin de katkısı ile ilgili komisyonların talebimizi olumlu değerlendirmelerini sağlamaya çalıştık.

Türkiye'nin büyük üye olarak bütçeye katkısını artırmasının bir de dolaylı etkisi olacaktı. AKPM'de ulusal heyetlerin büyüklüğü ülkenin nüfusu ile orantılı olarak belirleniyor. 12 kişiden oluşan parlamenter heyetimizin Türkiye'nin artan nüfusuna bağlı olarak 18 kişiye çıkması gerekirken, AKPM'ye tahsis edilebilen bütçenin yetersizliği nedeniyle bu artış erteleniyordu. Türkiye büyük üye olunca parlamenter heyetimizin üye sayısı da 12'den 18'e yükselebilecekti.

Ayrıca, Türkçe'nin çalışma dilleri arasına katılması sonucu tüm AKPM toplantılarında, iki resmi dil ve diğer üç çalışma dilinin yanı sıra Türkçe de çeviri yapılacak, tüm belgeler Türkçeye de çevrilecekti. Bu parlamenter heyetimizin çalışmalara katılımını kolaylaştırıcı bir gelişme olacaktı.

AKPM'de süreç sonuçlandı ve Bakanlar Komitesi'ne olumlu görüş verildi.

Bakanlar Komitesi'nde Karar

Ocak 2015'te başlattığımız girişim Mayıs 2015'te sonuçlandı.

Türkiye'nin büyük üye olmasına ilişkin kararın gündeme alınacağı toplantıdan önceki gece beni arayan Bakanlar Komitesi dönem başkanı Belçika Daimi Temsilcisi, bazı üyelerin kararın onaylanmasını engelleme yönünde çalıştıklarını bildirdi ve başkan olarak izleyeceği tutumu belirlemek için görüşümü sordu.

Ön bilgi verdiği için teşekkür ettim ve talebimiz konusunda kararlılığımızı vurguladım. Kararın uzlaşa ile kabul edilmesini tercih ettiğimizi, buna karşılık, oylama istenmesi durumunda, üçte iki çoğunluğun sağlanacağına ve kararın engellenmesi çabalarının başarısız olacağına güvendiğimi, toplantının ertelenmesine razı olmayacağımızı, bu tutumumuzu karara karşı olan temsilcilere iletebileceğini, Avrupa Konseyinin yararına olacak bu gelişmeyi engellemeye çalışmalarının sorumluluğunu toplantıda dile getireceğimi belirttim.

O gece boyunca olası senaryolara ilişkin hazırlıklarımızı tamamladık. Sabah toplantı öncesinde büyük üyeler ve diğer bazı devletlerin temsilcileri ile temas ederek olası gelişmeleri gözden geçirdik. Desteklerini yinelediler. Belçika Daimi Temsilcisi de

kararın uzlaşısı ile kabul edilmesi yönündeki çabalarını sürdürmekte olduğunu bildirdi. Toplantının başlangıcında yönetime ilişkin konuşmalar yapılırken, karara karşı grubun toplantı marjında danışmalarda bulduklarını, GKRY temsilcisinin sürekli telefonla konuşarak salondan çıkıp döndüğünü gördük.

Sonuçta, Belçika daimi temsilcisinin onaya sunduğu karar tartışmasız ve uzlaşısı ile kabul edildi. Türkiye izleyen bütçe yılı olan 2016'dan itibaren Avrupa Konseyinin altı büyük üyesinden biri oldu.

Avrupa Konseyinde Büyük Üye Olmanın Sonuçları

Türkiye'nin saygınlığı ve etkinliği görünür şekilde yükseldi, öte yandan sorumlulukları da kapsamlı şekilde arttı.

Yerleşik uygulama gereği, her Pazartesi sabahı diğer beş büyük üye daimi temsilcisi ile birlikte Genel Sekreter'in odasında toplanıp, haftanın gündemini ve geliştirilecek projeleri belirledik.

Altı daimi temsilci kendi aramızda düzenli olarak toplanarak gelişmeleri ve izlenebilecek ortak tutumları değerlendirdik.

Avrupa Konseyi karar süreçlerinde güçlenen etkinliğimizin sonucu olarak, daimi temsilciliğimiz danışılan ve talepte bulunulan bir misyon niteliği kazandı.

Bakanlar Komitesi'ne bağlı tüm alt komitelerin yapısı ve çalışma yöntemleri, ülkemiz temsilcilerinin daimi üye olarak katılımlarını sağlayacak şekilde yeniden düzenlendi.

Avrupa Konseyi Sekreteryası'nda üye devletler için ayrılan kota yeniden düzenlenerek Türkiye'nin kotası mevcut düzeyin üç misline yükseltildi. Bundan böyle boşalacak ya da ihtiyaç ölçüsünde oluşturulacak kadrolara atanma konusunda, uygun nitelikte adaylar göstermesi durumunda, Türkiye'nin adaylarına öncelik verilmesi, böylece Sekreteryaya'da görevli Türk vatandaşı personel sayısının zaman içinde diğer büyük üye devletlerin düzeyine yaklaştırılması hedeflendi. Sekreteryaya ile danışma içinde, gerektiğinde gecikmeden atamaların gerçekleştirilebilmesi için bir potansiyel adaylar listesi oluşturulması kararlaştırıldı.

Türkçe, Avrupa Konseyinin çalışma dilleri arasına eklendi. AKPM bir Türk çeviri firması ile sözleşme imzaladı. AKPM toplantılarında Türkçe çeviri başladı. Belgelerin Türkçe'ye çevrilerek dağıtımı yapıldı.

AKPM heyetimizin üye sayısı 12'den 18'e yükseltildi. Bu büyük üye olmak ile doğrudan bağlantılı olmayan, ancak büyük üye olarak artan bütçe katkımızın sağladığı

ek kaynak ile gerçekleŖebilen bir gelişme oldu. Sonradan Türkiye'nin büyük üye statüsünden geri çekilmesini izleyen dönemde, büyük üye statüsü ile elde edilen diğerk tüm kazanımlar kaybedilirken, bunda bir değışiklik olmadı.

15 Temmuz 2016

15 Temmuz 2016'da FETÖ darbe girişimi oldu. Avrupa Konseyi en başından itibaren darbe girişimine karşı Türkiye'nin yanında yer aldı.

15 Temmuz gecesi, Strazburg'da izlediğim gelişmeler üzerine, yıllık izin için ülkesi Norveç'te bulunan Genel Sekreter ile temas kurarak bilgi verdim. Dışışleri Bakanı ile temasını sağladım. Genel Sekreter desteğini göstermek için hemen Ankara'ya gitme talebinde bulundu. Kısa sürede koşulların bu ziyarete imkan verdiği ilk fırsat olan 3 Ağustos 2016'da Türkiye'ye gelen ilk uluslararası kuruluş yöneticisi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri oldu. Türkiye'nin demokrasi kulvarında kalmasını sağlamaya yönelik tüm imkanları harekete geçirdi. Bu amaçla Türkiye ile Avrupa Konseyi arasında oluşturulan çalışma grubu düzenli toplandı ve olağanüstü hal uygulamaları kapsamında geliştirilen tavsiyeler siyasi düzeyin değıerlendirmesine sunuldu.

Dışışleri Bakanı iki kez Strazburg'a gelerek Eylül'de Bakanlar Komitesi'ne, Ekim'de AKPM'ye bilgi verdi. Türkiye'nin Avrupa Konseyi yükümlülüklerine bağılılığını vurguladı.

Türkiye İçin AKPM Denetiminin Yeniden Açılması

Avrupa Konseyi, darbe girişimi sonrasında, Türkiye'de olağanüstü hal uygulamalarının demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları standartlarına uygun sınırlar içinde kalması yönünde çaba gösterdi. Bu çerçevede, Genel Sekreter'in (eski Norveç Başbakanı) yapıcı yaklaşımının da katkısıyla, Avrupa Konseyi standartlarından uzaklaşan olağanüstü hal uygulamalarına karşın, Bakanlar Komitesi ile siyasi ve teknik düzeylerde danışmalarımız sürdürülebildi.

Buna karşın, Avrupa Konseyinin bağımsız parlamenter kanadı AKPM'de, Türkiye'de olağanüstü hal uygulamalarının Avrupa Konseyi standartlarından uzaklaştığı gerekçesiyle siyasi gruplar tarafından geliştirilen girişimler sonucunda, 1996'da açıldıktan sonra 2004'te kapatılan denetimin Nisan 2017'de yeniden açılması, Avrupa Konseyi ile iş birliğimizin bütününe zarar veren bir gelişme oldu. Böylece, AKPM denetimine alınan tek kurucu üye olan Türkiye, denetimden çıktıktan sonra yeniden denetime alınan tek Avrupa Konseyi üyesi devlet durumuna düştü.

Václav Havel İnsan Hakları Ödülü

Václav Havel İnsan Hakları Ödülü, Çekya’da yerleşik ‘Vaclav Havel Library’ ve ‘Charta 77 Foundation’ adlı sivil toplum kuruluşlarının geliştirdiği bir girişim. Çek hükümetinin de bu girişimi desteklediği biliniyor. Ödülün kime verileceği her yıl Prag’da kararlaştırılıyor. AKPM ile yıllar önce yapılmış bir anlaşma uyarınca, Prag’da kararlaştırılan ödül Strazburg’da AKPM sonbahar oturumu sırasında veriliyor.

2017 Václav Havel ödülünün Türkiye’de FETÖ bağlantılı olarak yargılanan birine verilmesi kararlaştırılmış. İnsan hakları alanında tanınmayan bu kişiye insan hakları ödülü verilmesinin, FETÖ bağlantılı kişiz ve kuruluşların düzenleyici Çek sivil toplum kuruluşlarını etkilemelerinin sonucu olduğu tahmin edilebilir.

Buna Türkiye’nin tepkisi, Avrupa Konseyi büyük üye statüsünden çekilmek oldu.

Darbe girişimi ile bağlantılı olarak yargılanmakta olan bir kişiye ödül verilmesine tepki gösterilmesinin gerekliliği tartışılmaz. Ancak, tepki için Avrupa Konseyindeki çok önemli kazanımın kaybedilmesinin gerekliliği tartışılabilir. Tersine, büyük üye olarak gösterilecek tepki daha da etkili olabilirdi.

Prag’da Çek sivil toplum kuruluşları tarafından verilmesi kararlaştırılan ödül Strazburg’da AKPM oturumu sırasında veriliyor. Avrupa Konseyinin karar organı yürütme kanadı Bakanlar Komitesi’nin bu süreçte herhangi bir rolü yok. Tepkinin doğru hedefe odaklanması anlamlı olurdu. Örneğin, tepki parlamenter heyetimiz tarafından AKPM’ye yönelik olarak planlanabilirdi. Türkiye’nin uluslararası konumu bakımından önem taşıyan Avrupa Konseyinde büyük üye olma statüsü korunabilirdi. Türkiye’nin Avrupa Konseyinde büyük üye olmasını hazmedemeyenler memnun oldular. Türkiye’nin aralarına katılmasından hoşlanmayan, belki Rusya dışındaki, diğer büyük üyeler ile Türkiye’nin Avrupa Konseyinde güçlü bir konum elde etmesini stratejik hedefleri ile bağdaştıramayan GKRY ve ona destek verenler bu gelişmeyi memnuniyetle karşılamış olmalılar.

Türkiye’nin kurucu üyesi olduğu Avrupa Konseyinde yönlendirici etkisi daraldı. Personel kotası zaten dolu olan eski düzeye indi. Sekreteryada Türk personel istihdamı zorlaştı. Türkçe’nin Avrupa Konseyinin çalışma dili olma ayrıcalığı sona erdi.

2017 yılı, Türkiye’nin Avrupa Konseyi köprüsünün de hasara uğradığı zor bir yıl oldu. AKPM denetimi yeniden başladı, 2004 öncesine döndü. 2016’da başlayan ve Türkiye’ye önemli ayrıcalık ve güç sağlayan Avrupa Konseyinde büyük üyelik serüveni, kimsenin talebi olmadan, Türkiye’nin seçimi ile 2017 sonunda bitti. Türkiye’nin uluslararası diplomasi alanında elde ettiği önemli bir kazanım, geri dönülemeyecek şekilde kaybedildi.

Keşke siyaset diplomasiye kulak verebilseydi! Diplomasimiz her durumda stratejik düşünme yeteneğine sahiptir, geliştirdiği tavsiyeleri siyasi düzeyin değerlendirmesine sunar. Karar yetkisi siyasetin. Kararın uygulanması yükümlülüğü diplomasinin.

Günümüzde, Avrupa Konseyi büyük üyesi Türkiye'nin Avrupa'da eli daha güçlü olurdu.

Türkiye yeniden büyük üye olmaya dönebilir mi? Özellikle bu konumdan çekilirken Avrupa Konseyi Statüsü ve Mali Tüzük hükümlerine uygun davranmadığı da dikkate alınırsa, en azından yakın gelecekte bu yönde bir girişimden sonuç alınması olası görünmüyor.

Václav Havel İnsan Hakları Ödülü 2023'te de Osman Kavala'ya verildi. Kamuoyuna yansıyan ciddi bir tepki gözlenmedi. Siyaset benzer gelişmelere farklı koşullarda farklı tepki verebiliyor!

2. GKRY'ye Resmen Giden İlk Türkiye Büyükelçisi Olmak

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyinin hukuken bağlayıcı karar alan yürütme organıdır. Dışişleri bakanları düzeyinde yılda bir kez Mayıs ayında dönem başkanı ülkede, bunun dışında, her hafta düzenli olarak daimi temsilciler düzeyinde toplanır.

Bakanlar Komitesi başkanlığı, altı aylık dönemler için dönüşümlü olarak alfabetik sırayla üye devletler tarafından yürütülür. Benim görev yaptığım 2014-2018 döneminde Bakanlar Komitesi başkanlığı sırasıyla Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Estonya, GKRY, Çekya, Danimarka ve Hırvatistan tarafından yürütülmüştü. Hırvatistan ve Estonya aralarında anlaşarak alfabetik sıradaki yerlerini değiştirmişlerdi.

Bakanlar düzeyindeki toplantılar yılda bir kez Mayıs ayında yapıldığından, bu dönemde Bakanlar Komitesi toplantıları Belçika (2015), Bulgaristan (2016), GKRY (2017) ve Danimarka (2018) tarafından düzenlendi.

2017 yılı Bakanlar Komitesi toplantısı 18-19 Mayıs tarihlerinde GKRY'de yapıldı.

Bunun ikili bir düzenleme olmamasına, çok taraflı bir toplantı olmasına karşın, olası duyarlılıklar dikkate alınarak, toplantıya bakan düzeyinde katılmaması tercih edildi. Öte yandan, Avrupa Konseyi ile güçlü bağlarımız ve büyük üye statümüz göz önünde bulundurularak, toplantıya Avrupa Konseyi Nezdinde Daimi Temsilci Büyükelçi olarak benim katılmam uygun görüldü.

Yaptığım araştırma sonucunda, GKRY'ye bir Türk diplomatının ilk kez resmi bir amaçla gidiyor olacağını belirledim.

Sekretarya aracılığıyla GKRY misyonuna bilgi verildi. Türkiye’den bir katılım beklemiyor olmalılar ki kısa süreli bir şaşkınlık yaşadıklarını anladık. Birkaç gün sonra toplantı salonunda yanıma gelen GKRY Daimi Temsilcisi, “Türkiye’nin bu toplantıya katılma kararının memnuniyetle karşılandığını, bana ayrı bir kağıt üzerinde vize verileceğini, üst düzey güvenlik önlemleri alınacağını” bildirdi. Bunun belki büyükelçi düzeyinde bir Türk diplomatının GKRY’de düzenlenen çok taraflı bir toplantıya katılımının bir ilk olabileceğini, ama Türkiye’de düzenlenen çok taraflı toplantılara GKRY’den de temsilcilerin katıldığını bilindiğini dikkatine getirdim.

Strazburg’dan doğrudan uçuş olmadığından, Frankfurt ve Viyana aracılığıyla gece saatlerinde Larnaka’ya ulaştım. Bana tahsis edilen aracın önünde ve arkasında iki eskort aracının ve yakın koruma görevlisinin refakatinde Lefkoşa’ya gittik.

Orada yerleşik diplomatik misyonu olanların dışındaki bakanlar ve diğer katılımcılar için toplu taşıma sağlanmışken, benim için yapılan özel güvenlik düzenlemesi toplantının bitiminde Larnaka’dan ayrılanaya kadar kesintisiz devam etti.

Bakanlar Komitesi toplantısında Avrupa Konseyinin gündemindeki konular ele alındı. Ben de yaptığım konuşmayı bu konular ile sınırlı tuttum. Konuşma sırası bana geldiğinde, toplantıyı yöneten GKRY Dışişleri Bakanı, toplantıya katılımımın memnuniyetle not edildiğini ifade etti.

GKRY medyasının katılımıma geniş yer verdiği görüldü. Bir televizyon kamerasının toplantı süresince sadece beni izlediğini fark ettim. Mülakat taleplerine olumsuz yanıt verdim.

Toplantının yapıldığı binadan belirgin biçimde görülen, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde yüksek bir tepeye işlenmiş KKTC bayrağının beni duygulandırırken, GKRY tarafını farklı şekilde etkilediğini gözledim.

Kaldığımız otelin lobisinde yanıma gelen ve kırık bir İngilizce ile dostane olmayan bir tutum izleme eğiliminde olduğu anlaşılan kişinin yakın koruma görevlisi tarafından hızla uzaklaştırıldığını izledim.

Bu ziyaretin sonrasında Türkiye’den üst düzey bir resmi görevlinin GKRY’ye gittiğini duymadım. Bu durumda, yanılmıyorsam, GKRY’ye resmi bir amaç için giden ilk ve şimdilik son Türk diplomatı olmaya devam ediyorum.

Bir gün Kıbrıs Türk halkının egemen eşitliğini ve eşit uluslararası statüsünü güvence altına alacak kalıcı bir çözüm için zemin oluşursa, diplomatların karşılıklı ziyaretleri de “anı” olmaktan çıkabilir!

Osman Korutürk

Osman Taney Korutürk, 22 Kasım 1944'te İstanbul'da doğmuştur. Saint Joseph Lisesi ve İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Avukatlık stajını tamamlayıp İstanbul Barosu'na kaydolmuştur.

Askerlik hizmetini Polatlı Topçu ve Füze Okulundan sonra İstanbul Boğaz Komutanlığı Deniz Topçu Birliklerinde batarya komutanı olarak yapan Korutürk, askerliğini yaparken 1972 yılı sınavıyla Dışişleri Bakanlığına girmiştir.

Merkez teşkilatında sırasıyla Milletlerarası Güvenlik İşleri (NATO) Genel Müdürlüğünde Meslek Memuru, daha sonra Şube Müdürü, Kıbrıs Dairesi Başkanı, Orta-Doğu ve Afrika Dairesi Başkanı, Orta-Doğu Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışmıştır.

Yurt dışında BM Cenevre Ofisi nezdindeki Türkiye Büyükelçiliğinde İkinci Kâtip ve Başkâtip, Moskova Büyükelçiliğinde Başkâtip, Lefkoşa Büyükelçiliğinde Müsteşar ve New York BM nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinde Daimi Temsilci Yardımcısı görevlerini yürütmüştür.

1996 yılında, aynı zamanda EKO nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak, Tahran Büyükelçiliğine atanmıştır. 1997-2000 yılları arasında Oslo (aynı zamanda Reykjavik), 2000-2003 yılları arasında Berlin Büyükelçiliği yapmıştır.

2003-2005 yılları arasında Türkiye'nin ilk Irak Özel Temsilcisi olarak çalışmıştır.

Dışişlerindeki son görevi 2005-2009 yılları arasında Paris (aynı zamanda Monte Carlo) Büyükelçiliğidir.

Norveç Krallığının 'Grand Croix' dereceli 'Royal Norwegian Order of Merit' ve Fransa Cumhuriyeti'nin 'Grand Officier' dereceli 'Ordre national du Mérite' liyakat nişanları sahibidir.

2009 yılı sonunda emekli olduktan sonra Cumhuriyet Halk Partisine katıldı. 2010 yılında CHP Parti Meclisi üyesi ve dış ilişkiler ile yurt dışı örgütlenmeden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı olmuştur. 2011 yılında İstanbul'dan Milletvekili seçilerek 24.Yasama Dönemi boyunca TBMM Dışişleri Komisyonunda CHP Sözcüsü olarak görev yapmıştır. Partinin Dış Politika Danışma Kurulu üyesidir.

İyi düzeyde Fransızca ve İngilizce bilen Korutürk, evli ve bir çocuk babasıdır.

1990'lı Yıllarda Türkiye'nin Filistin'e Desteği

(Türkiye'nin Maddi Katkısını Elden Takdim Etmek Üzere FKÖ Lideri Yaser Arafat'ı Tunus'ta Ziyaretimiz ve Abu Davud ile Yemek Sohbeti)

1992 yılında BM nezdindeki Türkiye Daimi Temsilci Yardımcılığı görevinden dönerek merkezdeki üçüncü tur dönemime başladım. Benim dönüşüme rastlayan büyükelçiler kararnamesi ile çok çalışkan ve bir o kadar da parlak bir diplomat olan Orta Doğu-Afrika Genel Müdür Yardımcısı (OAGY) Solmaz Ünaydın Stokholm Büyükelçiliğine atanmış, yeni görevine ayrılmak üzereydi. Yerine ben, ilk aşamada Genel Müdür Yardımcı Vekili olarak atandım. Birkaç ay sonra da Elçi ünvanıyla asaletim onaylandı. OAGY'de göreve başladığımda 1991 Madrid Konferansı'yla Orta Doğu uyuşmazlığının çözümüne ilişkin yeni bir uluslararası hareketlilik başlamış, ancak süreç amaçlanan sonuca ulaşamamıştı. Bununla birlikte Madrid Konferansı Araplarla İsrail'in doğrudan görüşmelerini sağlaması açısından ileriye dönük umut verici bir açılım gerçekleştirmişti. Bu bağlamda, Norveç'in inisiyatifiyle 20 Ocak 1993 tarihinde Oslo'da yeni bir Orta Doğu Barış süreci başlatıldı. Bu süreç içinde Filistinliler, işgal ettiği topraklardan çekilmesi karşılığında İsrail devletini tanımayı kabul ettiler. Tarafların üzerinde mutabakat sağladıkları Oslo İlkeler Deklarasyonu 13 Eylül 1993'te Vaşington'da FKÖ lideri Yaser Arafat ile İsrail Başbakanı İzak Rabin tarafından imzalandı. Arafat'la Rabin'in el sıkıştıklarını gösteren fotoğraf dünya basınında geniş bir yer buldu ve Orta Doğu uyuşmazlığının uzun bir aradan sonra ilk kez çözüme yönelik umut verici bir rotaya girdiğinin göstergesi olarak algılandı. Bölgede Orta Doğu sorununun tüm taraflarıyla dostça ilişkiler içinde bulunmak gibi bir ayrıcalığa sahip olan Türkiye de sürece katkı sağlamak ve tarafları çözüme teşvik etmek için yeni açılımlar geliştirmenin yollarını aramaya yeniden hız verdi.

Gerçekten de Türkiye, Orta Doğu sorununa olumlu anlamda müdahil olabilme açısından, bölge ülkelerinin hepsinden daha avantajlı bir konumdaydı. Filistin topraklarının bölünerek bir bölümünde İsrail devletinin kurulmasını öngören BM Genel Kurul kararının 29 Kasım 1947'de yapılan oylamasında Türkiye Arap ülkeleriyle birlikte karara ret oyu vermişti. Ancak karar Genel Kurulda kabul edilip 1948 yılında İsrail Devleti kurulunca Türkiye, Orta Doğu uyuşmazlığının tüm taraflarıyla ilişki kurarak çözüme katkıda bulunma olanağına sahip olabilme düşüncesinin de etkilediği isabetli bir kararla İsrail'i tanıdı ve bu ülkeyle diplomatik ilişki kurmuştu.

Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, Enver Sedat yönetimindeki Mısır'ın 1977 yılında sürpriz bir kararla İsrail'i tanımasına kadar, bu ülkeyi tanıyan ve onunla diplomatik ilişkisi olan tek 'Müslüman ülke' olagelmışti. Bu özellik bize bir yandan İsrail ve ortakları nezdinde saygınlık ve ayrıcalık, öte yandan da İsrail nezdinde Filistinlilerin haklarını gözetebilme hususunda hiç yabana atılmayacak bir güç ve etkinlik sağlıyordu. İsrail ile başlangıçta Büyükelçi düzeyinde kurmuş olduğumuz diplomatik ilişkiyi, İsrail

devletinin 1980 yılında Batı Şeria'yı işgal ederek Kudüs'ü başkent ilan etmesi üzerine 'Maslahatgüzar' (işgüder) düzeyine indirmiştik. Bunun sonucunda Türkiye ile İsrail birbirleri nezdinde İkinci Katip düzeyinde temsil ediliyorlardı. Hal böyle olmakla beraber, ilişkilerin önemini göz önüne alan iki ülke de gerçekçi bir tutumla, birbirleri nezdine Maslahatgüzar olarak karşı tarafa resmen 'İkinci Katip' diye takdim ettikleri, ama aslında daha kıdemli olan deneyimli diplomatlar atıyor, ilişkilerde ve Orta Doğu konusunun yönetiminde deneyim eksikliği ya da kendi makamlarına erişim güçlüğü nedeniyle bir aksama yaşanmamasını bu şekilde sağlamaya gayret ediyorlardı.

Oslo sürecinin umut verici bir yola girmesi üzerine Türkiye olarak öngördüğümüz teşvik açıklmaları içinde önemli bir siyasi karar, İsrail ile aramızdaki temsil düzeyini 'Maslahatgüzar'dan tekrar 'Büyükelçi' seviyesine yükseltmek oldu. Bu bağlamda, daha da önemli bir adım olarak Türkiye, Orta Doğu uyuşmazlığının tarafları arasında gözetmeye özen gösterdiği eşitlik dengesi çerçevesinde, İsrail ile arasındaki diplomatik temsil düzeyini yükseltirken FKÖ'ye de 'Devlet' statüsü tanıyarak, Ankara'daki FKÖ Temsilcisine Büyükelçi statüsü verdi. Bu, başlangıçta İsrail ve Batılı ülkeler tarafından en hafif ifadeyle 'hoşnutsuzluk' olarak tanımlanabilecek bir tavırla karşılandı. Bu ülkelerin Ankara Büyükelçilikleri tepkilerini 'Filistin Büyükelçisini' dışlamak suretiyle göstermeye kalkıştılar. Ama bu tavır ve tepki, Türkiye'nin Ankara'da FKÖ Büyükelçisinin statüsü konusunda ısrarla sürdürdüğü kararlı tutum sayesinde zamanla aşıldı. Benim OAGY olarak Ankara'da görev yaptığım zaman diliminin sonlarına doğru, FKÖ Temsilciliğinden bu yana uzun yıllar Türkiye'de görev yapmış bulunan Ankara'daki Filistin Büyükelçisi Fuad Yasin, bu kıdemi neticesinde 'Kordiplomatığın duayeni' olarak resmi bir sıfat daha kazanarak kordiplomatik ile bütünleşti. Türkiye böylelikle Filistin'e başka hiçbir yerde emsali görülmeyen bir konumu resmen sağlamış oldu.

Bu gelişmelerde o tarihte Dışişleri Bakanı olan Hikmet Çetin'in ciddi çaba ve katkılarını bu vesileyle kaydetmek gerekir. Bakan Çetin bütün görev süresi boyunca Orta Doğu uyuşmazlığı ile ilk elden ve gerçek anlamda şahsen ilgilendi. 13 Eylül 1993 İsrail-Filistin anlaşmasının ardından Gazze ve Eriha'daki ekonomik durum düzeltilmesi, bu bölgelerin kalkındırılması ve buralara özel yatırımların canlandırılması amacıyla 1 Ekim 1993 tarihinde Vaşington'da yapılan 'Filistine Yardım Konferansı'nda, doğrudan Bakan Çetin'in inisiyatifiyle, Türkiye Filistin'e proje bazında 20 milyon dolar; nakit olarak da 2 milyon dolar yardım taahhüdünde bulundu.

Proje bazındaki yardımı, Gazze'de Filistinli göçmen gençler için 'Meslek öğretimi sağlayacak kurslar' oluşturulmasına hasrettik. Bu projenin geliştirilmesi için, OAGY-1 Dairesi Başkanı Kemal Gür ile birlikte yoğun araştırmalar sonucu mükemmel bir ekiple karşı karşıya geldik. Çalışma Bakanlığından, yanılmıyorsam Oxford Üniversitesi mezunu (soyadını ne yazık ki hatırlayamadığım) İbrahim Bey ve UNDP Türkiye'den Ferda Şahmalı adlı iki çok değerli uzman Kemal ile birlikte geceli gündüzlü çalışarak ve bölgeye gidip gelerek meslek öğretimi projesini ayakları üzerine oturtular.

Nakdi yardımı da o tarihte henüz Filistin'e girmesine izin verilmeyen ve bu yüzden Tunus'ta mukim bulunan FKÖ Lideri Yaser Arafat'a 2 milyon dolarlık bir çek olarak bizzat elden vermek üzere Orta Doğu Afrika Genel Müdürü Büyükelçi Gün Gür ile ikimiz Tunus'a gittik. Bizi Tunus'ta Büyükelçimiz Altan Güven karşıladı. Altan Bey akşam bizi Büyükelçilik ikametgahında, sadece sefaretin meslek memurları, Saint Joseph Lisesinde benden birkaç sınıf küçük olan ama Tiyatro kolunda beraber çalıştığımız arkadaşım Müsteşar Osman Ulukan ve Başkâtip Artemis Erbeyli (sonra Sümer) ile bizim katıldığımız bir çalışma yemeğinde ağırladı. Ertesi sabah FKÖ elemanları Gün Bey ile ikimizi otelden alarak Tunus şehri içinde neredeyse saatlerce süren bir dolaşmadan sonra ağaçlar içinde geniş bir bahçede konuşlu korumalı bir villaya getirdiler. Filistinlilerin, içinde bulunduğumuz camları karartılmış beyaz Toyota Land Cruiser ile önümüzde ve arkamızda aynı model ve renkte, içinde uzun namlulu silahlar taşıyan dörder kişi bulunan birer koruma aracı olduğu halde, daracık sokaklardan birine girip öbüründen çıkarak, gittiğimiz yönün tam aksine dönüp başka istikametlere yönelerek, bir bahçeye girecekmiş gibi yapıp sonra geri dönerek ve bu defa başka bir tarafa saparak bize yaptıkları bu uzun ve dolambaçlı gezinin bizim kafamızı karıştırmaya ve güzergah ile gittiğimiz adres hakkında herhangi bir fikir edinmemizi önlemeye yönelik olduğunu anlamamak mümkün değildi. Nitekim, Arafat'ın bizi kabul edeceği yere vardığımızda, bizim aracımızda şoförün yanında oturan ve düzgün Fransızca konuşan silahlı şahıs, FKÖ olarak sürekli bir tehdit altında yaşadıklarını, özellikle Başkan Arafat'ın her an bir suikast girişimiyle karşılaşma tehlikesi içinde bulunduğunu; bu bakımdan bize bu tatsız yolculuğu bir yandan "Takip edilmemiz halinde takipçilerimizi şaşırtmak", öte yandan da "Bir şekilde karşı tarafın eline geçip de sorguya çekildiğimiz takdirde Arafat'ın yerini bilip söyleyememiz için!" yaptıklarını söyledi. "Yoksa bizden herhangi bir şekilde kuşku duymalarının söz konusu bile olamayacağını" ekleyip sözde özür diledi!

Arafat bizi çok iyi karşıladı. Türkiye'nin yapmış olduğu nakdi yardımın ne kadar makbule geçtiğini tahmin dahi edemeyeceğimizi söyledi. FKÖ'nün cari giderlerini karşılamak için şu sıralar büyük bir nakit sıkıntısı içinde olduğunu; bu paranın deyim yerinde ise tam zamanında 'imdatlarına yettiğini' belirtti. Türkiye'ye minnettar olduğunu; bizim Filistin davasına yaptığımız yardımı ve çözüme yönelik çabalarımızı hiçbir zaman unutmayacaklarını ekledi. Gün Bey'le birbirimize baktık. İki milyon dolar nakit hatırı sayılır bir meblağ olmakla beraber, Filistin'e yardım konferansında Suudi Arabistan'ın ikiyüz milyon dolar nakdi yardım taahhüdünde bulunduğu bir ortamda bu kadar abartılı bir teşekkür ikimize de açıkçası biraz garip gelmişti. Acaba. miktar hususunda beklentisi daha fazlaydı da kendince kinaye mi yapıyordu? Yoksa bu aşırı ifadeler Arapların hep sözü edilen sahte nezaket ifadelerinden mi ibaretti? Gün Bey'den izin alarak Arafat'a "Filistin konusu ve Filistinli kardeşlerimize katkıda bulunabilmek Türkiye için her zaman en öncelikli konulardan biridir. Aslında çok daha fazlasını yapabilmek isterdik. Proje bazında sağlayacağımız katkı şimdi size takdim ettiğimiz meblağın çok üzerinde. Doğrudan katkı itibarıyla şu an için elimizden ancak

bu geliyor. Makbulünüze geçmesi bizleri çok mutlu etti. Ama görebildiğimiz kadarıyla örneğin Suudi Arabistan Filistin'e yardım konferansında çok daha büyük bir taahhütte bulundu.” dedim. Arafat'ın yüzünde buruk bir tebessüm belirdi. “Sizin şimdi bana verdiğiniz çek, dediğim gibi çok acil ve büyük bir ihtiyacımızı karşılayacak. Bu gelmeseydi ne yapardık bilemem” dedi. “Tekrar Türkiye'ye çok teşekkür ediyorum. Suudilere ve öbür zengin Arap ülkelerine gelince, onların taahhütlerine fazla kulak asmayın. Biz onlara inanmamayı acı tecrübeler sonucu artık öğrendik. Uluslararası toplantılarda hep büyük rakamlar taahhüt ederler. Ama bu taahhütleri ne yazık ki hiçbir zaman gerçeğe dönüşmez. Eğer Suudiler Filistin'e gerçekten yardım etmek isteselerdi bugün Gazze de Eriha da bambaşka yerler olurdu. Diğer Filistin topraklarında, Batı Şeria'da halkımızın çektiği azap ortadan kalkardı. Ben onların taahhüt ettiği ama lafta kalan afaki 200 milyon dolara, Türk kardeşlerimin taa buralara kadar gelip bizzat elden takdim ettikleri somut 2 milyonu her zaman tercih ederim.” diye devam etti.

Arafat daha sonra Gün Bey'le beni yemeğe alıyordu. Büyükelçi Altan Güven ile Müsteşar Osman Ulukan da gelerek bize katıldılar. Filistinliler onları da eskortlayıp bizim gibi dolambaçlı yollardan mı getirdiler, o sırada aklıma gelip de Osman'a sormadım, bilmiyorum. Sonradan FKÖ'nün İçişleri Bakanına denk gelen İçişleri Sekreterine ait olduğunu öğrendiğimiz bu villada, halk diliyle 'bir tek kuşu sütü yoktu' denecek kadar zengin ve Orta Doğu usulü, masanın üzerinde fincan koyacak yer bırakılmamış, dolu bir sofrada yemek yedik. Yasir Arafat, ikram olsun diye, kızarmış barbunya balıklarını elleriyle ikiye ayırıp ortalarındaki kılçıkları ayıklıyor ve yine eliyle tabaklarımıza koyuyordu. Ellerinde beyaz 'sedef' lekeleri ve siğiller vardı. Eliyle ayıkladığı balıkları benim tabağıma da uzatırken, “Ne yazık ki (!) deniz ürünlerine ve balığa karşı alerjim olduğunu” söyleyerek teşekkür ettim. Yemek esnasında iyi giyimli, kısa boylu bir adam hizmet ediyor, yemekler, şerbetler getirip götürüyor, oradan oraya koşuyordu. Osman Ulukan'a, “Adamcağıza bir işaret et de şu önümüzdeki boşları alıversin” diyecek oldum. “Ağabey ne diyorsun!? O adam ev sahibimiz. Filistinlilerin İçişleri Bakanı konumundaki FKÖ Yönetim Kurulu üyesi!” dedi. “Bunlarda adet böyle. Çok saygın misafir olduğunda onlara hürmet göstermek için ev sahibi sofraya bizzat hizmet eder!” dedi. Neyse, boş tabakları alması için adamı kendim çağırılmaya kalkmamış, böylece büyük bir pot kırmaktan kurtulmuştum. Yemekten sonra kahvelerimizi içerken yaptığımız sohbet sırasında ev sahibimizin mükemmel bir İngilizce ile Filistin sorunu ve sorunun 'çok zor' çözümünün geleceği konusunda yaptığı, gerçekçi, dolayısıyla az ümitli, fakat mücadelede kararlı, son derecede dikkat çekici vurgular içeren analizi dinleyince, yemekte istemeden bir densizlik yapmamış olduğum için içimden bir kez daha şükrettim.

Bu ziyaret sırasında Arafat'ın zengin Arap ülkeleri ve bu ülkelerin Filistin konusu başta olmak üzere Arapların ortak sorunlarına yaklaşımları hakkında sarfettiği ilginç ve buruk sözleri hiç unutmadım. Söylediklerinin gerçekleri ifade ettiğini ve Arafat'ın bu gerçekleri bizimle paylaşırken hakikaten samimi olduğunu da ileriki yıllarda Orta Doğu'da yaptığım çeşitli görevler sırasında ibretle gözlemledim.

Tunus'taki son gecemizde Büyükelçi Altan Güven, heyetimiz onuruna adını şimdi hatırlamadığım, deniz kenarında büyük bir otelde bir akşam yemeği düzenledi. Büyükelçilik mensuplarının yanısıra bu yemeğe aralarında Tunus Dışişlerinden, kordiplomatikten ve Tunus'ta yerleşik yabancı şahsiyetlerden de konuklar çağırılmıştı. Ben masada şık giyimli, topluca, hafif dalgalı kır saçları briyantınle geriye doğru taranmış, ince bıyıklı, kerli ferli, gösterişli ama kibar tavırlı bir zatın yanına oturtulmuştum. Bu gibi sosyal toplantılarda usulden olduğu üzere önce biraz havadan sudan söz ettik. Kendinden emin ve biraz yukarıdan bir edayla konuşuyordu. Benim kim olduğumu, hangi görevde bulunduğumu sordu. Adımı ve görevimi söyleyince soyadımı tanıdı. Babamın adını söyleyerek bir akrabalığımız olup olmadığını sordu. Oğlu olduğumu söyledim. Başka kardeşlerim olup olmadığını, onların ne yaptığını sordu. Daha önce hangi görevlerde bulunduğumla sorgulamayı sürdürdü. Birleşmiş Milletler ile NATO dairesinin ilgisini çektiğini, ben Lefkoşa'dan söz edince Kıbrıs konusunu geçiştirmeye çalıştığını hissettim. Konuşmanın benim etrafımda sürmesinden sıkılmıştım. Yaşça benden epeyi büyüktü. Beni bu kadar sorgulamasına karşılık veriyormuş gibi "Peki siz kimsiniz?" demenin kabalık olacağını düşündüm. Usturubuyla nasıl sorsam diye düşünürken, anlamış gibi, hafif bir tebessümle, "Şimdi siz de benim kim olduğumu merak etmişsinizdir" dedi. "Doğrusu ettim" diye cevap verdim. Kim olduğunu söylemek yerine "Eski bir El-Fetih özgürlük savaşçısıyım" demekle yetindi. Ben de üsteleyemedim. Sohbetimiz ilerledikçe, ilk bakıştaki kasıtlı havasına ve gösterişli tavırlarına karşın konuşkan, bilgili ve esprili bir insan ortaya çıkıyordu. Sohbetin yönünü, ustalıklı bir şekilde o belirliyor ve ele aldığı hemen her konuda ilginç bir şeyler söylüyordu. Atatürk'ü ve Türkiye için yaptıklarını biliyordu. Sözü Türk-Arap ilişkilerine getirip, Arapların Türkiye'ye karşı tarafsız olmadıklarını, karmaşık duygular beslediklerini, Türklere bir yandan hayranlık bir yandan da kızgınlık duyduklarını, ama sonuçta Türkleri sevmediklerini "açık kalplilikle itiraf ettiği" tabirini kullanarak anlattı. Ama bir bölümü Araplaşmış Berberi ve diğer yerel halklardan oluşan Kuzey Afrikalıların bu duyguları paylaşmadıklarını; onların Türklere olan geçmişlerini, Orta Doğu ve Körfez Araplarından farklı olarak 'boyunduruk' değil 'ortak geçmiş' olarak gördüklerini ve Türklere sempati duyduklarını söyledi. Yahudilerin asırlar boyu dünyada itilip kakılmış olmaları neticesinde değişik ülkelerde yaşayan ve birbirlerinden farklı kültürler içinde yetişmiş olanlarını da kuvvetle birbirine bağlayan özel bir kimlik geliştirmiş olmalarına koşut şekilde, yine asırlar boyu Orta Doğu'da ezilen, hakları gasp edilen ve esasen bir bölümü Hristiyan olan Filistinlilerin de, ortak kimliklerinin Müslüman veya Hristiyan olmaktan ziyade 'Filistinlilik' olarak öne çıktığını; onların bu bakımdan diğer Araplardan ayrıldığını nakletti.

Bu bağlamda Filistinlilerin, diğer Arapların Türklere hakkındaki olumsuz duygularını paylaşmadıklarını ilave etti. Arap ülkelerinde uzun süren Osmanlı egemenliği sırasında Türklerin bölgede ciddi yatırımlar, kalıcı alt yapı katkıları yapmalarına; kolonyalist ülkelerin hakim oldukları Afrika ve Asya ülkelerinde yaptıklarının aksine yönettikleri ülkelerde sömürgecilik yapmamalarına rağmen Orta Doğu ve Körfez Araplarının

Türlere karşı duydukları olumsuz hisleri, Araplarca iddia edilegeldiği gibi, Osmanlının ‘Arapların zenginliklerini sömürmüş olmasına’ ve ‘Onları kasten geri bırakmasına’ değil, Türklerin yönettikleri Arap uluslarına her zaman üstten bakmalarına ve onları hep hor görerek bunu da kendilerine açıkça belli etmelerine bağlıyordu. Bu görüşünü doğrulamak için taa Yavuz Sultan Selim’in Hilafeti Abbasilerden aldığı 1500’lü yıllardan, Sultan IV. Murat’ın Bağdat seferine, oradan çok daha yeni tarihlere geçerek Şam’a, Cemal Paşa zamanlarına kadar giden, benim hiç duymadığım, bilmediğim, kısa ama Arap özneleri için onur kırıcı-kızdırıcı anekdotlar nakletti. (Bizim, kendimizden daha aşağıda veya yönetimimize tabi gibi gördüğümüz halklara fazlaca yukarıdan baktığımız, kendilerine ‘ağalık’ veya en azından daha iyi koşullarda ‘ağabeylik’ tasladığımız, genellikle onları hor gördüğümüz ve bunu da kendilerine belli ettiğimiz hususunda, utanarak söylemem gerek ki benim de bazı gözlemlerim olmuştur.) Bu minval üzerinde gelişen konuşma, ana temasının uzunca bir süre ‘Arapların Türklerle karşı duydukları nefret’ olması nedeniyle olacak, benim yönümden tatsızlaşmaya başlamıştı. Sanırım yüzümün gayri ihtiyari asılmasından bunu hissedince, kıvrak bir diplomatik dönüşle “Buna karşılık Arapların Türklerle o devirlerden beri belirli bir hayranlığı vardır ve bu hayranlık Cumhuriyet döneminde imrenmeye dönüşmüştür” diye dümeni dalgasız sulara kırdı! Bu hayranlığın sebeplerinin önce Türkiye’nin hiçbir zaman kimsenin boyunduruğu altına girmemiş, asla sömürge olmamış; buna karşılık en güçlü olduğu zamanlarda bile hiçbir ülkeyi sömürgeleştirmeye kalkışmamış olmasına, sonra imparatorluğunun çöküş devrinde tüm olumsuz koşullara rağmen emperyalizme karşı koyup başarılı olmasına; Cumhuriyeti kurarak demokrasiye yönelmesine, geri kalmışlıkla mücadele etmesine bağladı. Bu düşüncesini de tutkulu bir anlatımla ve yine ilginç anekdotlarla uzun uzun izah etti.

Sonuçta, Türkiye gibi etkili ve güçlü bir Müslüman ülkenin Batı camiası içinde kendisine önemli bir yer edinmiş olmasının ve bu camia içinde bağımsız ve özgün bir dış politika izleyebilmesinin gerçekten hayranlık uyandıracak bir başarı olduğunu ekledi. Bu özgün politikaya örnek olarak Batılıların tüm itirazlarına karşın Türkiye’nin FKÖ lideri Yaser Arafat’ı resmi bir ziyaret çerçevesinde 1979 yılında Ankara’da ağırlayarak ona orada FKÖ bürosunu açtırmasını; şimdi de Filistin’e resmen Devlet statüsü tanıyarak FKÖ bürosunu Filistin Büyükelçiliği, FKÖ Temsilcisini de Filistin Büyükelçisi olarak kabul etmesini gösterdi. Sözü Oslo sürecine ve bu sürecin yolunu açmış olduğu İsrail-Filistin anlaşmasına getirerek kendisinin bu anlaşmayı canı gönülden desteklediğini belirtti. Anlaşmanın iki devlet temelinde hayata geçirilebilmesi halinde İsrail ile Filistin arasındaki düşmanlığın sona ereceğini; esasen akraba olan Araplarla İsrail arasında yepyeni iş birliği alanlarının ortaya çıkacağını, Orta Doğu’nun bütün çehresinin değişeceğini anlattı. Türkiye’nin bugünkü konumu ve sahip olduğu değerlerle bu değişime yol gösterebileceğini ekledi.

Sonra daha hafif konulara geçti. Tanıdığı, görüştüğü, çoğunun arkadaşı olduğunu söylediği önemli uluslararası şahsiyetlerden söz etmeye başladı. Neredeyse bütün

Doğu Avrupalı eski komünist liderleri tanıyor, hepsinden dostu olarak söz ediyor, hepsi hakkında kısa ama ilginç ve eğlenceli hikayeler biliyor ve bunları kahkahalarla paylaşıyordu. Eski liderlerden Cezayir Devlet Başkanı Ahmet Ben Bella'yı, Yugoslavya Lideri Josip Broz Tito'yu, Demokratik Alman Komünist Partisi Birinci Sekreteri Walter Ulbricht'i iyi tanıyordu. Söylediğine göre yine eskilerden Demokratik Almanya Komünist Partisi Birinci Sekreteri Erich Honecker, Romanya Devlet Başkanı Nikolay Çavuşesku ve halihazır Cezayir lideri Abdülaziz Buteflika ile Libya lideri Muammer Kaddafi, Irak lideri Saddam Hüseyin arkadaşlarıydı. Fidel Kastro'yu da iyi tanıyor, birbirleriyle senli benli konuşuyorlardı. Adam adını söylemek istememiş ve kimliğini 'eski özgürlük savaşçısı' gibi fiyakalı bir tanımla geçiştirmişti ama bildiklerinden ve anlattıklarından kendisinin gerçekten önemli bir kişi ve FKÖ içinde çok üst düzey bir yetkili olduğu anlaşılıyordu.

Yemek bitip konuklar birer ikişer ayrılınca Büyükelçiler Altan Güven ile Gün Gür, ben, Osman Ulukan ve Artemis Erbeyli ile Büyükelçiliğimizin Kara Ataşesi ve Ticaret Ataşesi baş başa kaldık. Altan Bey bizlere birer kahve ve birer Fransız konyağı söyledi. Bunları beklerken Osman'ı kenara çekip "Birader yanımda oturanın kim olduğunu biliyor musun? FKÖ liderlerinden biri olduğunu anladım ama adını bir türlü söylemedi. Uzun uzadıya sohbet ettik, çok ilginç şeyler anlattı. Türkiye'yi de iyi biliyor. Kim acaba?" dedim. "Bilmez olur muyum! Gerçekten çok önemli bir Filistinli yöneticidir. Meşhur Abu Davud. Senin hoşuna gideceğini bildiğimden masa planını yaparken seni özellikle onun yanına oturttum!" demesin mi!?

Abu Davud'u ismen ben de tanıyordum. Hakkında birçok yazı, makale okumuştum. El-Fetih teşkilatının kurucularından, Kara Eylül örgütünün lideri, birçok uluslararası kanlı olaya karışmış, vurmuş-vurulmuş; 1972 Münih Olimpiyatlarında 11'i İsraili Olimpik atlet, biri Alman polisi 13 kişinin öldürüldüğü meşhur Münih katliamının planlayıcısı olarak kirli bir şöhret yapmış ünlü bir teröristti. Asıl adı Mohammad Daoud Oudeh, mesleği öğretmen ve hukukçuydu. Abu Davud kod adıyla tanınıyordu. Federal Almanya ve İsrail servisleri tarafından uzun süre takip edilmiş, bir defasında sahte Irak pasaportuyla bir cenaze için gittiği Fransa'da 1977 yılında tutuklanmış; o sırada Suudi Arabistan'la önemli bir petrol bağlantısını sonuçlandırma arefesinde olan Cumhurbaşkanı Valery Giscard D'Estaing'in yargıya müdahalesiyle, petrol uğruna 'Fransa'nın ali menfaatleri' gerekçesiyle ne Almanya'ya ne de İsrail'e iade edilmeyip yurt dışına çıkarılmış; bu konu hakkında Fransız ve Amerikan üniversitelerinde doktora tezleri yazılmıştı. 1981'de Varşova'daki Victoria Intercontinental otelinin lobisinde, kendi iddiasına göre Mossad'ın elde ettiği bir Filistinli ikili ajanın silahlı saldırısına uğrayıp 5 yerinden vurulmasına rağmen, bilincini kaybedip yere yıkılmadan önce bu ajani otelin kapısına kadar kovalayıp kaçırmış, hayatı maceralarla geçmiş bir tedhişçi; önemli ama gerçek anlamda korkunç tehlikeli bir insandı. Sonraları şiddet politikasından vazgeçerek Filistin içi siyasete ağırlık vermiş, Oslo sürecini izleyen İsrail-Filistin yumuşamasının ardından İsrail ile yakınlaşmayı desteklemiş; Arafat'ın

isteğiyle FKÖ üst-yönetiminde görev almıştı. İlginç tarafı, bu arada İsrail başta olmak üzere yasal takipçilerinin de kendisini eski tedhiş suçları nedeniyle kovuşturmaktan vazgeçmiş, adını temize çıkarıp itibarını iade etmiş olmalarıydı. Halen FKÖ içinde önemli bir konumdaydı ve artık Tunus'ta Arafat'ın yakın çevresinden, kordiplomatiğin de ön planda tuttuğu siyasi bir şahsiyetti. Ama peşinde kendisine hâlâ kin güden, hâlâ onu öldürmek için planlar yapan, aralarında Arap ve Filistinli olanların da bulunduğu kim bilir kaç gizli örgüt vardı? Altan Bey'in yemeğinde masa komşuyla hoş vakit geçirdiğim iki üç saat boyunca aslında onun yanında ben de bilmeden bayağı bir tehlike atlatmışım! Osman'a yarı şaka yarı ciddi "Yahu Osman ben sana ne yaptım? Hangi kötülüğümü gördün? Bana kastın mı var? Beni bu herifin yanına oturtup beni de telef mi ettirecektin!? Ne kadar uğursuz teşkilat varsa bu adamın başına ödül koymuş. Her an tetik üzerinde yaşıyor. Bu akşam şurada biri buna bir suikast yapacak olsa arada biz de gidecektik!" diye takıldım. "Vallahi hiç aklıma gelmedi..." dedi. Osman Ulukan'a bu şekilde takılmış olmama karşın, işin esasına bakılacak olursa Orta Doğu konularından ve bu bağlamda Filistin'den sorumlu olan bir Türk Dışişleri yetkilisi için Abu Davud gibi bir sima ile tanışıp konuşmuş olmak neresinden bakılsa paha biçilmez bir deneyimdi. Bunun için aslında beni özellikle onun yanına oturtmuş olan Osman Ulukan'a kızmak bir yana, ona teşekkür etmem gerekirdi. Öyle de yaptım. Neyse o akşam kimse Abu Davud'a bir saldırı düzenlemeye kalkışmadı. Biz de böylece Arafat ziyaretimizi kazasız belasız kapayıp, ertesi sabah da Gün Bey ile beraber salimen memlekete döndük.

Aslında Abu Davud daha sonra da ömrü boyunca hiçbir suikast girişimine maruz kalmadı. Uzun yıllar sonra, 2010 senesinde Şam'daki Al Andalus Hastanesinde böbrek yetmezliğinden öldüğünü ve Filistin bayrağına sarılı olarak Yarmuk'taki Al-Wasim Camiinde El Fetih, İslami Cihat ve diğer Filistin Örgütlerinin temsilcilerinin de katıldıkları bir cenaze merasimini takiben Yarmuk Şehitler Mezarlığında toprağa verildiğini gazetelerde okudum. Öldüğünde 72 yaşındaydı.

Ertuğrul Kumcuoğlu

1938 yılında Aydın, Sultanhisar 'da doğmuştur. Aydın Lisesini ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini (Mülkiye) bitirdikten sonra State University of New York'tan master derecesi almıştır.

Maliye Müfettişi olarak başladığı memuriyet kariyerinde, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdür Yardımcısı, Başyardımcısı, BM Cenevre Ofisi Nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinde Maliye ve Ekonomi Müşaviri, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürü olarak görev almıştır. Daha sonra, Maliye Müsteşarı, Maliye ve Gümrük Müsteşarı, Lefkoşa Büyükelçisi ve Başbakan Başdanışmanı görevlerinde bulunan Kumcuoğlu, bu dönemde TÛMOSAN, TPOA, PETKİM'de yönetim kurulu üyesi, EİEİ'de denetici olarak görev yapmıştır.

Kamu hizmetinden emekli olduktan sonra, bankacılık kesiminde yönetim kurulu başkanlığı ve üyeliği yapmıştır. Yeditepe Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak ders vermiş, 2007-2010 yıllarında Beşiktaş Kulübü'nde (BJK) yönetim kurulu üyesi ve ikinci başkan olarak görev almıştır.

1999 yılında Aydın'dan milletvekili seçilmiş ve 21. dönemde TBMM'de Sağlık ve Çalışma Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. 2007 yılında yine Aydın'dan milletvekili seçilmiş ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyesi olarak görev yapmıştır.

Hariciye'ye Dair Kırık Kopuk Anılar

Bu yazı benden, diploması ile ilgili deneyimlerimi, özellikle Lefkoşa Büyükelçisi olarak görev yaptığım yıllarda yaşadığım veya tanık olduğum ilginç olayları anlatmam için istendi. Fakat ben kayda değer KKTC anılarımı, daha önce bir kitap halinde, yazıya döktüğüm için izninizle burada yine hariciye ile ilgili ama daha değişik bazı anılarıma değinmeyi tercih edeceğim.¹

1960'lı yılların sonuna doğru, ABD'deki lisansüstü eğitim programını tamamlayıp asli görevim olan Maliye Müfettişliğine geri dönmüştüm. O günlerde Maliye Bakanlığının ilgili birimlerindeki görevliler meşhur Devlet Memurları Kanunu'nun uygulanması sırasında ortaya çıkan çeşitli pürüzleri gidermeye, kanunu yerli yerine oturtmaya çalışıyorlardı. Zira yeni kanun daha önce A, D ve E cetvelleri şeklinde üç ayrı barem altında ücretlendirilen kamu görevlilerini tek bir barem altında toplamıştı. Ayrıca kamu görevlileri artık sadece her üç yılda bir terfi etmeyecek, ayrıca her yıl bir kademe ilerlemesi alacaklardı. Bunlara ek olarak yüksekokulu bitirdikten sonra master ve doktora yapanlara da bazı ilave haklar tanınmıştı. Bütün bu düzenlemeler doğal olarak bütün kamu görevlilerinin maaşlarının derece ve kademe itibarıyla yeniden belirlenmesini, yani kapsamlı bir 'intibak' çalışmasını gerektiriyordu ve bu işlemler memurların bağlı olduğu kurumlar tarafından yapılacaktı.

Ancak yüz binlerce devlet memurunun intibak işlemlerinin doğru yapıldığından nasıl emin olunacaktı? Konu, Bakanlar Kurulu'nda konuşuldu ve intibak işlemlerinin denetiminin Maliye Teftiş Kurulu'nca üstlenilmesi kararlaştırıldı. Bütün Maliye Müfettişleri Ankara'da toplandık, ilgili kanun maddelerinin yorumunda, yöntem ve uygulamada yeknesaklığı sağlamak üzere bir hafta süreyle kendi aramızda çalıştık ve bazı ilkeler ve usuller belirledik. Kanun kapsamındaki kamu görevlilerinin tamamının intibak işlemlerinin incelenmesinin neredeyse imkânsız olduğu düşünülerek, ilke olarak, sadece merkezde taşrada (veya yurt dışında) görevli üst düzey memurlara ilişkin intibak işlemlerinin incelenmesinin yeterli olacağı konusunda mutabık kalındıktan sonra görevli olduğumuz kurumlara dağıldık.

İş bölümünde benim payıma Dışişleri Bakanlığı düşmüştü. O sıralar Dışişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürü Büyükelçi İsmail Berduk (Olgaçay) Bey'di. Kendisini telefonla aradım. Karardan haberdardı ve gerekli hazırlığı yapmış olduğu anlaşılıyordu. Ertesi gün bakanlığa gittiğimde bana hemen bir oda tahsis ettiler, genel sekreterden başlayarak bütün personelin -tezkiye varakaları ve bazı özel belgeler dışında- dosyaları önüme gelmeye başladı. İntibak işlemlerini birer birer inceledim, gerektiğinde Berduk Bey ve görevlendirdiği kişilerle birlikte çalışarak görevimi tamamladım. İşlemlerde dikkate değer bir hata veya eksiklik çıkmadı, muhataplarımız rahatladı. Sonuçta, ben

¹ Ertuğrul Kumcuoğlu, "Kıbrıs ve Diploması/Bir Büyükelçinin Gözünden, 1987-1991", T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Ocak, 2022.

de bu işten oldukça kazançlı çıktım: Zira onlar benim kim olduğumu, ne yaptığımı bilmeseler de ben Türk diplomasisinin pek çok seçkin mensubu ile tanışmış oldum. İşte benim Türk ‘Hariciye Camiası’ ile ilk temasım ve birlikteliğim bu vesileyle oldu. Şimdilerde zaman zaman düşünüyorum da, acaba Şemsi Tebrizî’nin “hiçbir karşılaşma tesadüf değildir” sözüne inansak mı diyorum.

Yıl 1976 idi, Maliye Bakanlığında Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Başyardımcısı olarak görev yaparken Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğine Maliye Müşaviri olarak atandım. Daimi Temsilci Büyükelçi Coşkun Kırca idi, bir ay kadar sonra ayrıldı, yerine Büyükelçi Ercüment Yavuzalp geldi. BM Cenevre Ofisi Dünya Ticaret Örgütü (o sıralar GATT), Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü gibi ağırlıklı kurumların ve diğer bazı ikincil uluslararası kuruluşların yerleşik olduğu çok ağırlıklı, çok hareketli bir merkezdir; isteyene ve gayret edene çok şeyler öğrenme olanağı veren bir akademi gibidir. Nitekim üç yıllık hızlı ve yoğun bir çalışma ve uluslararası ilişkilere dair deneyim döneminden sonra Cenevre’den birisi benim kaleme aldığım *‘Ana Mallar Sorunu ve Uluslararası Ortak Fon’*, diğeri eşim Ümran’ın derlediği *‘Birleşmiş Milletler Cenevre Kütüphanesindeki Türkiye ve Türkler Üzerine Kitaplar’* başlıklı iki kitapla ayrıldık.

Özelde oradaki görevimle, genelde İsviçre ve İsviçreli ile ilgili anılarıma ‘Müsteşar’ isimli kitabımda genişçe yer verdiğim için burada ayrıntıya girmeyeceğim; sadece farklı birkaç ayrıntıya değinmekle yetineceğim.²

Cenevre’de göreve başladığımda ilk dikkatimi çeken husus müstakbel mesai arkadaşlarımızdan bazılarının ön isimleri oldu. Ercüment (Yavuzalp), İstemi (Parman), Haşim (Utkan), Recai (Erk), Samiye (Aydar) gibi ön adlara artık pek rastlanmıyorsa da bunlar yine de kulağımıza aşına gelen isimlerdi. Ama bazı arkadaşlarımızın isimleri gerçekten olağandışı idi. Örneğin genç diplomatlarımızdan birinin adı Ramih (Rahmi değil) Cankur, Hukuk Müşavirimizinki Elvent (Levent değil) Kantar idi. Ayrıca, Çalışma Müşaviri M. Ali İnal’ın eşinin adı Eveay, Enerji Müşaviri Cavit Mutuş’un eşinin adı Günebakan, büyükelçilik sekreterinin adı da Alanguva idi. Bir de yine Cenevre’de mukim, Türk ve Müslüman, varlıklı bir iş adamımızın, arada bir Daimi Temsilciliğe uğrayan üniversite çağındaki oğlunun adı da Regent idi. Hani Hem Fransızca’da, hem İngilizce’de aynı şekilde yazılan fakat farklı telaffuz edilen ve Türkçe’de naip/kral naibi anlamına gelen kelime. Seksen yılı aşkın yaşamımda bu isimleri taşıyan ikinci bir kişiye rastlamadığım için bu rastlantı bana hep ilginç gelmiştir. Bilmem siz ne dersiniz?

Cenevre’de Daimi Temsilciliğimiz iş hanına benzer kiralık bir binada, genişçe bir katta faaliyet gösteriyordu. O aralar, Birleşmiş Milletler yerleşkesine daha yakın bir yerde,

² Ertuğrul Kumcuoğlu, “Müsteşar”, Kronik Kitapevi, İstanbul, Ağustos 2019, Sah: 327-329.

Sheraton otelinin karşısında daha düzgün, yeni bir bina yapılmış, bu binanın birkaç katını İran Daimi Temsilciliği satın almış, iki katına biz talip olmuştuk. Ülkemizin 70 sente muhtaç olduğu o yıllarda her nasılsa bu iş için zar zor bir miktar ödenek ayrılmış ve satın alma işini halletmek üzere benim de dahil olduğum bir satınalma komisyonu kurulmuştu. Binayı görmek için gittiğimizde bahçede araba bırakılacak yer olmadığını, ama zemin altı ve zemin katlarında belli sayıda park yeri ayrıldığını ve bunların üçü hariç tamamının -o sıralar para içinde yüzen- İranlılar tarafından kapatıldığını öğrendik. Binanın bağlantılı olduğu cadde üzerinde de yakın mesafede araba park yeri yoktu. Bu durumda bütün çalışanlar, cadde ile arasında oldukça belirgin bir kot farkı olan binaya, karlı buzlu kış ayları dahil, uzunca bir süre yürüyerek gidip gelecektlerdi. Hemen Büyükelçi'ye gittim, "Efendim bu iş böyle olmaz, en azından Büyükelçi'nin makam arabasının güvenliği için bina içinde park yeri şart, kalan son üç yeri kaçırmayalım, biz satın alalım" dedim.ERCÜMENT BEY'i tanıyanlar iyi bilir, kendisi biraz sert bir amirdi. Yüzüme hışımla baktı ve "Ertuğrul bey, siz neden bahsediyorsunuz, ben bu işi kotarıncaya, o parayı koparıncaya kadar akla kararı seçtim; şimdi dönüp o kâbusu tekrar yaşayamam" dedi. Ben de "Efendim öyleyse izin verin bir de ben şansımı deneyeyim, belki bir şeyler yapabilirim" dedim; ne de olsa benim de bildiğim bir şeyler vardı. Birkaç ay öncesine kadar Maliye Bakanlığında Bütçe Hazırlama ve Uygulama Dairesinden sorumlu Genel Müdür Başyardımcısıydım. Daha önce birlikte çalıştığımız üstlerime ve mesai arkadaşlarıma iyi kötü nazım geçer diye düşünmüştüm. Büyükelçi bir süre düşündü, sonra razı oldu. Hemen Ankara'ya telefon ettim, nitekim tahmin ettiğim gibi oldu ve gerekli ek ödenek süratle sağlandı ve bu iş için ayrılan meblağa eklendi. Böylece, daimi temsilcilik binamız ile ilgili tapu işlemi tamamlanıp yeni yerimize taşındığımızda üstteki iki kata ilaveten üç adet de kapalı park yerimiz olmuştu.

Maliye Müsteşarı olarak görev yaptığım 1980'li yıllarda Marmaris/ İçmeler'de Hazine arazisi üzerine izinsiz olarak kondurulmuş Altınışık adında sıradan bir motel vardı. Yıllar önce açılmış fuzuli işgal davası Maliye Hazinesi lehine sonuçlandığı için, bu yeri üstündeki yapıların enkaz bedelini ödeyerek bakanlık personeli için eğitim ve dinlenme tesisine çevirmiştik. Biz de birkaç yaz, diğer meslektaşlarımız gibi bu imkândan yararlandık. "Yine ailece orada dinlendiğimiz bir zamanda, hemen yanımızdaki otelde tatil yapmakta olan zamanın Dışişleri Bakanı İltar Türkmen ve eşi Mina Hanım'la bir günlük bir tekne gezisi, deyim yerindeyse kısa bir mavi yolculuk yapma şansını yakaladık. Bu gezide, doğal olarak, gün boyu bazen dörtlü, bazen Sayın Bakan'la ikili olarak sohbet etmek, aklıma takılan bazı konuları tartışmak, bu arada yeni şeyler öğrenmek fırsatım oldu. Sohbet sırasında birden aklıma geldi. Cumhuriyetimizin temel simgelerinden birisi olan ve bir ara önemli KİT'lerimizden DESİYAP tarafından kullanılıp terk edilen 'Ankara Palas' işlevsiz kalmış, harap bir biçimde duruyordu. Ben de günde iki defa bu talihsiz binanın önünden geçiyor, gördükçe hayıflanıyordum. Gezi boyunca oluşan yakınlığımızdan cesaret alarak, İltar Bey'e bu binanın bir zamanlar önemli bir sosyal etkinlik merkezi olduğu kadar da bir

devlet misafirhanesi olarak kullanıldığına işaret ederek, “Sayın Bakanım bu binayı başlangıçtaki işlevine uygun bir biçimde ayakta tutacak bilgi ve görgü birikimi sizin bakanlıkta var. Maliye Bakanlığı olarak burasını Dışişleri Bakanlığına tahsis edelim, siz de amacına uygun bir biçimde değerlendirin” önerisinde bulundum. Kendisi önce “Yeterli parayı nereden bulacağız, düzenleme işini kime yaptıracağız?” diyerek önerime fazla sıcak bakmadı. Ben “Kaynak sorununu dert etmeyin, o taraf Maliye olarak bizim işimiz, restorasyon işini yürütecek kişi ise elinizin altında; Bakanlık Mimarı Ertuğrul Özakdemir bu işin üstesinden pekala gelebilir” diyerek ısrarcı oldum. Ertuğrul Bey’i Cenevre’deki görevim sırasında yeni daimi temsilcilik binasının edinilmesi sürecinde tanışmış, mesleki becerisine yakından tanık olmuşum. İlder Bey sonunda ikna olmuş gibi görüldü, ama yine de “Bu işi Ankara’ya dönünce değerlendirelim.” dedi. Ankara’ya döndükten bir süre sonra Dışişleri Müsteşarı, Mülkiye’den ağabeyimiz Büyükelçi Kamuran Gürün’ü arayarak “Zaten işim başımdan aşkın, yetmiyormuş gibi bir de beni bu yaştan sonra otelci yapacakmışsın, senin başka derdin yok mu?” diye tarzide bulundu. O dönemde, birkaç konuda kendisiyle yakın çalışıyorduk ve aramızda belli bir samimiyet oluşmuştu. Bu arada Kamuran Bey’in ses tonundan ‘hani olursa da fena olmaz’ imasını da sezmiştim. Demek ki maya tutmuştu, bunun üzerine fazla uzun olmayan bir görüş alışverişinden sonra projenin hayata geçirilmesi konusunda mutabık kaldık. Yenilenme işi makul bir sürede bitirilerek bina ilk günlerdeki görkemine yakın bir biçimde, hizmete sunuldu. Uzun yıllar Türk ve yabancı diplomatların uğrak yeri, hatta diplomasi dışı Ankaralıların da yararlandığı bir kolaylık oldu. Umarım Cumhuriyet döneminin anıt eserlerinden birisi ve Ankaramızın yüz akı olan Ankara Palas hâlâ bu işlevini sürdürüyordur.

Madem yazımız biraz yapılaşma ağırlıklı oldu, isterseniz seriyi bozmayalım ve bu minval üzerine devam edelim. Yıl 2000 veya 2001, yine kamu görevlisiyim, ama bu sefer devletimize bürokrat olarak değil, Aydın Milletvekili olarak hizmet veriyorum. Yıl sonuna doğru Cenevre Daimi Temsilciliğinde mesai arkadaşlığı yaptığım Berlin Büyükelçimiz Osman Korutürk aradı. Berlin’de uzun yıllar arandıktan sonra Türkiye’ye yakışacak bir rezidans binası satın alma fırsatının doğduğunu, gerekli bürokratik işlemlerin tamamlandığını, ama bu arada Aralık ayının sonuna gelindiği için devletin nakit durumunun iyice sıkıştığını, gerekli nakit yılbaşından (yani mali yıl sona ermeden) sağlanamazsa bu fırsatın muhtemelen kaçırılacağını söyledi. Ve mealen “Evet farkındayım maliyecilik yönün çok gerilerde kaldı ama hâlâ o kanatta etkin vardır diye düşünüyorum. Son çare olarak aklıma Kumcuoğlu geldi, acaba yardımcı olabilir misin?” diye sordu. “Tabii ki elimden geleni yaparım, sanırım başarırız.” dedikten sonra hatırım olan makamlar nezdinde gerekli girişimlerde bulundum; gerekli nakit sağlandı ve yerine gönderildi. Böylece söz konusu bina da devletimizin mamelekine katılmış oldu.

Osman arkadaşımız, sonuçtan çok memnun olmuş ki ardından telefon ederek memnuniyetini ve teşekkürlerini ilettiler, mealen “Sizin müdahaleniz olmasaydı bu işi

başaramayabilirdik, onun için buradan ayrılmadan önce ilgililere bir not bırakarak ‘Büyükelçi Kumcuoğlu çifti arzu ve talep ettikleri zaman bu binada misafir edilir’ şeklinde bir not bırakarak ayrılacağım.” diyerek gönlümü aldı. Doğal olarak ben de bundan hoşnut oldum. Ancak ikimiz de bir şeyin farkındaydık. İleride ne ben böyle bir talepte bulunacaktım, ne de daha sonraki büyükelçiler böyle bir istekle karşılaşacaklardı. Zira biz, ‘Eski Türkiye’nin düzgün memurları, mevki ve makamın sunduğu imkan ve fırsatları kişisel tatmin ve çıkarımız için kullanmayı aklımızdan dahi geçirmezdik.

Günümüzde, maalesef bu anlayıştan uzaklaşmış bazı kamu görevlilerinin bulunduğunu duyuyor, görüyoruz. Biz yine de bazılarınca eski diye dışlanmaya çalışılan ama asla eskimeyecek olan Cumhuriyet Türkiyemizde bizim gibi düşünen ve davranan kamu görevlilerinin, gün gele, tekrar baş tacı edileceğini ümit etmeye devam edelim.

Sumru Akıncı Noyan

Ula, Muğla'da doğan Sumru Akıncı Noyan, Büyükelçi (E) Süha Noyan'la evlidir. Mehmet ve Tuluy adında 2 erkek çocuk sahibidir.

Ula'da ilkokulu bitirdikten sonra, sınavlarını kazanarak girdiği İzmir Amerikan Kız Koleji, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Diplomasi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu.

Aynı fakültede Türkiye-SSCB ilişkileri hakkında doktora çalışması yaptı, Salzburg Üniversitesinde Güney Afrika ve Apartheid Politikası konusundaki programı bitirdi.

Paris Sorbonne Üniversitesinde Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde Fransızca, Goethe Enstitüsünde Almanca dersleri aldı.

1969 yılında Dışişleri Bakanlığı meslek memuru sınavlarını kazandı. Ankara merkez ve Belgrad Büyükelçiliği, Paris UNESCO Daimi Temsilciliği, Düsseldorf Başkonsoloslukunda, yurt dışı görevlerinden dönüşünde 6 yıl merkezde Elçi, Genel Müdür Yardımcılığı yapmıştır.

Daha sonra Bakanlıkça aday gösterildiği BM sınavlarını kazanmış, aynı zamanda hak ettiği Büyükelçi ünvanı ile Bakanlık'tan izinle BM Viyana Ofisinde (UNODC) Başkan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. Büyükelçi olarak döndüğü Bakanlık'ta kısa bir süre Bakan danışmanı olarak görev yapmış, sonra Karadeniz Ekonomik İşbirliği Temsilciliği Genel Sekreter Yardımcısı olarak 3 yıl İstanbul'da görev yapmıştır. Bu son görevini müteakip 2007 yılında emekliye ayrılmıştır.

Myanmar (Birmanya)

Dışişleri Bakanlığında 25 yıl çalıştıktan ve Genel Müdür Yardımcısı, Elçi düzeyine eriştikten sonra, Bakanlık'tan ücretsiz izinle ayrılarak BM Viyana Ofisinde direktör olarak göreve başlamıştım. Bir süre sonra terfi ederek BM Uyuşturucu ve Suç ile Mücadele Ofisinde (UNODC) Başkan Yardımcılığı görevine yükseltildim. Bu önemli görevim çerçevesinde sorunlu birçok ülkeyi ziyaret etmem, sorunların çözülmesine yardımcı olmam gerekiyordu. Bunlardan en önemlilerinden biri de adeta bir sorunlar yumağı olan Myanmar'dı.

55 milyon nüfuslu Myanmar'da kapalı bir rejim vardı, insan haklarına saygı yoktu. Hükümetin tanıdığı 135 etnik grup bulunmasına rağmen 800 bin nüfuslu Müslüman Rohingyalar azınlık olarak tanınmıyordu. Hiçbir hakları korunmuyordu. Arakan eyaletinde Budistler ve Müslümanlar arasında sık sık çatışmalar çıkıyordu. Bu seyahatimde Arakan eyaleti gitmem gereken yerler arasında değildi.

Bu konu benim sorumluluk ve resmi ilgi alanım dışındaydı, seyahatimin amacı görevim çerçevesinde Myanmar'da, Wa bölgesi yöre halkı ve resmi makamlarla temasta bulunmak, bozuk düzen konusunda ilgili makamları uyarmak, destek sağlanabilecek konuları tespit etmektir. O sırada Myanmar'da demokratik bir rejim yoktu. Hâlâ da yok gerçi.

Yönetime muhalif olanlar hapisaneye atılmadıysa ev hapsinde tutuluyorlardı. Birçok ülke ve BM kuruluşları insan haklarına saygı göstermeyen, demokratik yönetimi olmayan bu ülkeye her türlü yardımı kesmişti. Myanmar kara listedeydi, boykot ediliyordu. Kötü uygulamalara en iyi örnek olarak da muhalefet lideri ve Nobel Barış Ödülü sahibi, yıllar sonra iktidara gelecek olan Ang San Su Çi'nin, hâlâ siyasi yasaklı statüsünün devam etmesi gösteriliyordu. Oysa Myanmar devletinin kurucusu Ang San Su Çi'nin babasıydı. Ülke halkı hem ona hem de babasına çok saygı ve sevgi duyuyordu.

UNODC'nin ana konusu uyusturucu ve suçla mücadele olduğundan bu ülke ile ilişkimizi sürdürmek zorundaydık. Myanmar bizim programımızın hedefleri açısından mutlak surette temas edilecek ülkelerin en önemlilerinden biriydi.

Uzak Doğu'da başlıca haşhaş ekiminin yapıldığı 'Altın Üçgen' (Laos, Tayland ve Myanmar) olarak adlandırılan yer alan bu ülkelerin en zararlısı eski adı Birmanya olan bugünkü Myanmar'dı.

Myanmar yetkilileri ısrarla beni davet ediyorlardı. Bu ısrarlı davette başkan yardımcısı olmamın da rolü vardı. Daha önce bu ülkeye gönderdiğimiz uzmanlar pek etkili olamadan dönmüşlerdi. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, bir uzmanlar heyetinin benim başkanlığında gitmesine karar verildi. Amacımız, aynı zamanda resmen inkâr

etseler de kaçak afyon üretiminin bırakılmasının yanında, eroin laboratuvarlarının imha edilmesini ve sentetik uyuşturucu madde üretiminin durdurulmasını talep etmekte. Ayrıca, kara para akladığını ve insan kaçakçılığının yaygın olduğunu bildiğimizi açıkça ifade etmek; bu konularda Myanmar yetkililerini uyararak ve iş birliği yapılmaması durumunda uygulanabilecek olası yaptırımları görüşmek. Ayrıca proje bölgelerini de ziyaret edecektik.

Her misyon ziyaretinden önce verilen brifing toplantısında anlatılanlardan, işimiz pek de kolay olmayacakmış gibi görünüyordu. Bu ülkeye gitmiş ve başlıca proje bölgelerini ziyaret etmiş olan uzmanlarımız, en çok da defalarca Myanmar'a gitmiş olan yardımcım Japon kadın uzman durmadan, "yollar berbat, güvenlik yok," diyor, beni caydırmaya çalışıyordu. Fakat BM'de yeni başladığım bu önemli görevimde en az diğer meslektaşlarım kadar cesur, deneyimli ve bilgili olmaya karar vermiştim bir kere. Öte yandan, Ofis'teki en üst düzey kadın yöneticiydim. Örnek davranışlarım olmalıydı. Tayland'ın başkenti Bangkok'tan Myanmar'ın o sıradaki başkenti Yangon'a (Rangoon) gidecek olan uçağı sabah saatlerinde başlayan beklememiz akşam saatlerinde uçağın kalkmasıyla son buldu. Bu gecikmelere alışmıştım, heyet üyelerini de teskin ederek sabırla bekledim. Neredeyse uçağın kalktığına şükrettik. Uçak, genç, yaşlı Budist rahiplerle doluydu. Derin ve ağır kokular içinde, nefes almaya korkarak zor denebilecek bir yolculuktan sonra, başkent Yangon'a indik.

Bizi bekleyen grup yetkilileri erkeklerden oluşuyordu. Fakat o da ne? Hepsi etek giymişti. İlk şaşkınlığım ve dikkatimi çeken husus, erkeklerin giydikleri etekler oldu. Zamanla ona da alıştım. Zira, daha sonraki günlerde de bize refakat edecek hükümet temsilcisi bir general ve yerel kıyafetleri olan etek giymiş çok ciddi yüzlü resmi kişilerden oluşan bir erkek grubu vardı.

Herhangi bir sorunla karşılaşmadan otellerimize yerleştik. Kaldığımız yerden bakıldığında şehir çok güzel, ıslık ıslık parlıyordu. Her yer yeşillik. Altın kubbeli, görkemli pagodalar şehre mistik bir görünüm veriyordu. Her şey düzgün, çok çekici görünüyordu. Çok yorgunduk ve şehir gezisini ertesi gün yapmaya karar verdik.

İlk günümüz, hükümet üyelerini ziyaretle geçti. Başta Dışişleri ve İçişleri Bakanları olmak üzere resmi zevatla yaptığımız görüşmeler çok iyiydi; resmi makamlar, kaçak haşhaş ekimini yasaklamaya devam edeceklerini taahhüt ettiler ve bize on yıllık uygulama planlarını sundular. Ancak, bölgeyi zehirlediklerini bildiğimiz sentetik maddelerin üretimi konusunda tek bir kelime bile etmediler. Bu konuyu tamamen inkâr etmeye devam ettiler. İnsan kaçakçılığı ve kara para aklama gibi konulardan bahis dahi etmek istemediler.

Devlet erkânı ile yaptığımız toplantıların sonunda, ev hapsi altında bulunan Nobel Barış Ödülü sahibi, muhalefet lideri Ang San Su Çi'yle görüşmek istediğimizi söyledik. Bu güçlü muhalefet lideri yıllardır ev hapsindeydi. Genellikle, BM heyetlerinin

görüşmesine izin veriliyordu ancak resmi bir görevliyi de heyete dahil ettiler. O sırada Yangon'da yine ayaklanmalar çıkmıştı. Muhalefet lideri evinde daha sıkı 'korunuyordu'. Görüşme talebimiz reddedildi. Israr edince de suratlar asıldı ve içeriye derin bir sessizlik çöktü. Bir daha bu konuyu gündeme getirmemize de izin verilmedi. O anda, yönetimdeki cunta rejiminin baskısıyla karşı karşıya olduğumuzu anladık. Daha sonraki günlerde, kaçak haşhaş ekimiyle mücadelenin etkin bir biçimde yapılp yapılmadığını yerinde görmek, bölgenin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla uyguladığımız projelerin bölge halkı tarafından nasıl karşılandığını, yaptığımız yardımların ekonomik kalkınmaya katkısını ilk ağızdan öğrenmek istedik.

Ertesi gün erkenden o güzelim altı kubbeli pagodaları, cennet benzeri bahçeleri, katedralleri, budist tapınaklarını gezmeye başladık. En sona 10 yıl Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olarak görev yapmış U Thant'ın ebedi istirahatgahına ziyareti bıraktık.

Gezdiğimiz mabetler, özel turistik yerler tıklım tıklımdı. Birçok kilise, hatta Ermeni kilisesi de vardı, tek olmayan cami idi. Bize refakat eden kişiye nedenini sorduğumda, Yangon'da Müslüman halk olmadığı için buna gerek duyulmadığını söyledi.

Mutlaka 10 yıl Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olarak görev yapmış U Thant'ın Mozolesini ziyaret edecektik. 1974 yılında New York'ta vefat etmiş olan U Thant'ın cenazesi Yangon'a gönderilmiş, o sırada görevde olan askeri yönetim, cenazeyi resmi askeri törenle karşılamayı reddetmiş, karşılamaya giden devlet erkânı görevden alınmış, cenazeye üniversiteli öğrenciler ve halk sahip çıkmıştı. Büyük kargaşa ve nümayişler sonunda cenaze önce üniversitede yapılan bir mozoleye götürülmüş, bir müddet sonra hükümet cenazeyi, ziyaret edeceğimiz pagodaları ve devlet büyüklerinin defnedildiği Kandawnin bahçesinde yaptırdığı mozoleye defnettirmişti.

U Thant Mozolesi, pagodaları ziyaretlerimizden sonra otele dönüp, ertesi günün çok yorucu olacağını tahmin ettiğimizden, hafif bir yemekten sonra odalarımıza çekilmiştik.

Havaalanına giderken çok görkemli iki binanın meşhur uyuşturucu kaçakçısı, neredeyse bir kaçakçı ordusuna hükmeden savaş lordu Khun Sa'ya ait olduğunu öğrendik. Binalardan biri, Yangon'un en lüks oteliydi. Böylece uyuşturucu kaçakçılığından kazanılan paraların nasıl aklandığına da şahit olduk.

Proje bölgesine ulaşmak için önce uçakla, sonra da karayoluyla gitmemiz gerekiyordu. Yangon'dan epey rötarla kalkan uçak tıklım tıklım doldu. Bu defa, uçakta hayvanlar da vardı. Ayrıca, yolculuk sırasında uçağın Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO) kıstaslarının zorunlu kıldığı elektronik cihazlarla donatılmamış olduğunu da öğrendik. Hiç de yadırganacak bir durum değildi. Artık her şeye alışmıştım. İlk durak, Wa'da yegâne havaalanının olduğu Chentong kasabasıydı. Proje bölgesine ulaşmak için karayoluyla bir gün sürecek zorlu bir yolculuk vardı önümüzde.

Chentong’da, bizlere çok eskiden yapıldığı her yerinin dökülmesinden anlaşılan bir motelde yer ayrılmıştı; odalarda ve otelde telefon yoktu, telefon konuşmalarını otelin çatısına çıkıp yanımızda götürdüğümüz uydu telefonuyla yapabildik. Beraberimizde getirdiğimiz çarşafı serdik yataklara! Neyse ki su akıyordu, elektrik de vardı. Dolayısıyla, halimizden memnunduk. Akşam kasabanın en iyi restoranına gittik. Yağmur mevsimi sona erdiği için o bunaltıcı rutubet ve sıcak yoktu. Bahar mevsimini andıran mis gibi bir hava olduğu için bahçeye oturduk. Yemek sırasında gözüm karşıdaki, dalları kıpırdayıp duran ağaca ilişti ve onlarca farenin ağacın dallarında hareket halinde olduğunu gördüm. Şaşkınlık içinde, sorgu dolu bakışlarla bize refakat eden generale döndüm. General hemen ne soracağımı tahmin etti. Bana dini inançlarına göre hiçbir canlıyı öldürmediklerini, bu nedenle gördüklerime şaşırمامam gerektiğini söyledi.

O gece yorgunluktan baygın vaziyette yatağa girdim. Az sonra sağanak yağmur gibi bir gürültüyle uyandım. Pencereden bakınca, gökyüzünün yıldızlarla dolu olduğunu gördüm. Yağmur falan yağmıyordu. Gece duyduğum seslerin ne olabileceğini sorduğumda, teneke damda koşuşan aç fareler olduğunu anladım.

Uyuşturucu bağımlılığıyla mücadelenin uluslararası standartlara uygun yapılp yapılmadığını bağımlıların yoğun oldukları yerlerde görmek çok önemliydi. En sorunlu bölge olması nedeniyle, aynı zamanda en fazla BM yardımının yapıldığı Wa bölgesi, Çin ve Tayland sınırında, 22 (yirmi iki) etnik grubun yaşadığı, hemen hemen ortak dilleri olmayan insanların bulunduğu çok yoksul bir yerd. Ayrıca bölge, ünlü uyuşturucu kaçakçısı ve ‘savaş lordu’ ünvanını taşıyan Khun Sa’nın ordusunun kontrolündeydi. Yaşam koşulları çok zordu ve en güvenliksiz bölgelerden biriydi. Bu bölgede hâlâ Maocu bir yönetim tarzı hüküm sürüyordu. Yönetim tamamen Çin’in etkisindeydi..

Chentong’dan erken saatlerde yola çıktık. Adeta yol yoktu. Çamurlara bata çıka saatlerce süren yolculuk gece geç vakit Çin sınırındaki Mong Yong’a ulaşmamızla sona ermişti. 100 km’lik yolu katetmemiz bir günümüzü almıştı. Tek istediğimiz yatıp uyumaktı. Yöreyi bilenlerin, “Misafirhaneye geldik,” sesleri içinde arabalarda indik. Alacakaranlıkta kulübe benzeri bir binanın önünde olduğumuzu görebiliyordum. Şoför geceyi burada geçireceğimi söyledi. İçeri girdim. Odada zemin topaktı ve çamur içindeydi; etrafta içi dolu çuvallar vardı. Elektrik kesikti! İsteğim üzerine bir el feneri getirdiler. Herşey çok kötüydü.

Bizi beklemesi gereken Nordik proje müdürümüz ortalıkta yoktu. Yanımdakilere, hemen proje müdürünü bulmalarını, bana başka bir yer aramalarını istediğimde suratlar asıldı. Ama çare bulundu. Bizim proje müdürünü yatağından kaldırıp odasını bana verdiler. Başka da yer olmadığından, biraz da kızarak, üzülererek geceyi o odada geçirdim. Böylece rahat bir uyku uyuyabildim. Çok gelişmiş bir ülke vatandaşı olan

proje müdürü bölgede yaşamaya o kadar alışmıştı ki gidip benim beğenmediğim evde kalmış; sabah buluştuğumuzda, halinden hiç de şikayetçi değildi.

Yıllardır binlerce kişinin ölümüne yol açan Nergis Kasırgası gibi doğal afetlerden zarar gören halkın çaresiz hali... Halka insani yardım için gelen yabancıları otellerine kapatıp afet bölgelerine gitmelerine izin verilmemesi... Hükümetin yardım etmek isteyen birçok gelişmiş ülkeyi düşman olarak görmesi nedeniyle yardım kabul etmemesi... Budist rahiplere yapılanlar, insan hakları ihlallerinin yarattığı vahşet, en son da Kuzey Kore ile Cunta'nın sıkı iş birliği...Bu durum yabancı uzmanların pek de umrunda değil gibi idi.

Her şeyi unutup, hemen işe koyulmak gerekiyordu. Projemiz yaklaşık 40 kilometre uzaklıkta idi. BM logolu ve mavi bayraklı ciplerimize binip yola koyulduk. Sınırdaki bu bölgede, merkezi hükümetin sözü geçmiyordu. Bu defa, can güvenliğimiz yerel yönetim ve isyancı gruplar tarafından sağlanıyordu. Durum tehlikeli gözüküyordu. Hepimiz, “Biz BM mensubuyuz, bize kimse bir şey yapamaz” düşüncesindeydik. Bu bölge hükümet kontrolünde değildi. Yanımızda bize seyahat boyunca refakat eden, kendi başına bölgeye hiç girmemiş, ısrarla bizimle gelmek isteyen bir de albay vardı. Neyse ki sivil kıyafetliydi.

Doğa çok güzeldi; her yer ulu ağaçlardan oluşan yağmur ormanıya kaplıydı. Ancak yine yollar berbattı; daha doğrusu yol yok sayılırdı. Yağmur mevsimi yeni sona erdiği için nehirler taşmış vaziyetteydi; köprü falan zaten yoktu, olanlar da yıkılmıştı. Bazı yerlerde traktörlerin çekmesi, bazen arabaları boşaltıp yürümek suretiyle kaygan zeminde saatte yaklaşık on kilometre giderek tam on bir saat sonra akşam vakti proje bölgemize varabildik.

Ertesi gün tekrar yola çıktık. Bu defa, neredeyse her on kilometrede elleri silahlı, terörist sayılan on beş yaşlarındaki gençlerin kontrolünden geçerek resmi yerel makamlarla da görüşmelerde bulunacağımız köye geldik. Evler derme çatma, direkler üzerine kurulmuş, damları ağaç dalları ve yapraklarla örtülmüş, en alt katlarda hayvanların barındığı ahır benzeri yapılarıydı. Çimento, tuğla, kiremit gibi yapı malzemeleri kullanılan yapı çok azdı. Yollar ise topraktı. En güzel ve sağlam görünen binalar kutsal padogalar ve her amaca hizmet eden kumarhane, genelev ve otellerdi.

Yollarda mola verdiğimiz kafe benzeri yerde durduk. Çok yorgunduk, biraz dinlenmeye ihtiyacımız vardı, Adı kafe olan bu yer, çok pis olsa da tıklım tıklımdı. Anladığımızı göre kafenin bir kısmında kadın ticareti yapılıyor, diğer tarafta uyuşturucu satılıyor, başka kısımda da kara para aklanıyordu. Kısaca her ihtiyaca hizmet ediyordu. Nereye düştük biz diyerek, kafeyi terkettik. Yanımızdaki refakatçilerimiz, bana bu bölgede tüm kafelerin benzer hizmetleri verdiğini anlattılar. Susuzluğa yorgunluğa dayanarak yolda hiç durmamaya karar verdik.

Bu bölgeye Çinliler hâkimdi. Yerel makamlar Çin kökenliydi. Yönetim, ticaret onların elindeydi. Resmi yönetim mensupları yine bu bölgeye sokulmuyordu, girmeleri yasaktı.

Görüşmeler mahalli görevlilerle yapılıyordu. Görüşmeler sırasında, ısrarla on yıllık program çerçevesinde haşhaş ekimini yasakladıklarını, kaçak ekim yapanları cezalandırdıklarını, haşhaş tarlalarını imha ettiklerini iddia ettiler. Ancak biz bu görüşmelere hazırlıklı gelmiştik. Gelmeden önce, projemizin gerçekten etkili olup olmadığını anlamak amacıyla yasak bölgelerde haşhaş ekimi yapılıp yapılmadığını kontrol etmiştik. Resmi makamların söyledikleri ile bizim gördüklerimiz hiç uyuşmuyordu. Dolayısıyla, tam bir sağırklar diyalogu içinde gerçekleşti görüşmeler.

Bir de, haşhaş ekiminden vazgeçmelerini teşvik ve bölge halkının kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla uygulanan ve milyonlarca ABD dolarının tahsis edildiği alternatif gelişme proje bölgesinde, yerinde incelemeler yaptık. Projemizde görevli Fransız tarım uzmanının tavsiyesi üzerine, enginar, ananas gibi halka gelir getirmesi için ekimi yapılan sebze ve meyvenin tarlalarda toplanmadan bırakıldığını gördük. Görüştüğümüz köylülere bunun nedenini sordüğümüzda, daha önce hiç görüp tatmadıkları, alışık olmadıkları ürünleri tüketmediklerini anladık. Yol olmadığı için de dış pazarlara satmak için sevkiyat yapamadıklarını, dolayısıyla ürünlerin tarlalarda çürümeye terkedildiğini gördük.

Proje kapsamında inşa edilen sağlık ocağı, okul gibi sağlık ve eğitime dönük yapıların ise nitelikli sağlık personeli, araç gereç eksikliği nedeniyle kullanılmadıkları ortaya çıktı. Makamlardan uyuşturucu bağımlılığıyla mücadele konusunda aldığımız bilgiler ise ürkütücü. Genç yaştaki bağımlıları hapse attıklarını, elli yaşın üstündekilerin ise dağlarda ücra bir alanda bırakıldıklarını, uyuşturucudan vazgeçmezlerse ölüme terkedildiklerini öğrendik. Proje kapsamındaki başka köylerde temaslara devam ettik. Her yerde benzer sonuçlarla karşılaştık. Projelerimiz başarısız olmuştu... Moralimiz bozuktu. Hiçbir şey uluslararası standartlara uymuyordu. Durum berbatı!

Derken, Çin sınırında çok güzel, bakımlı, yeşillikler içinde çok hoş villaların bulunduğu bir köye geldik. Bu köy diğerlerinden çok farklıydı, adeta başka bir ülkedeydik. Polis şefi bize bu güzelliğin arkasında yatan sınır köylerinin dramını anlattı. Hikaye şöyleydi: Çinli ve Taylandlı insan tacirleri köylere gelip ev ev dolaşıyorlar, on üç-on beş yaş arasındaki güzel kızları tespit ettikten sonra ailelerinden satın alıp, Bangkok, Şanghay gibi büyük şehirlerde genelevlerde çalıştırıyorlardı ve kızlara iyi de para veriyorlardı. Kızlar yirmi yaşlarına geldiklerinde yaşlanmış, eskimiş, yıpranmış, işe yaramaz olduklarından ve çoğu zaman HIV/AIDS virüsü taşıdıklarından, köylerine geri gönderiliyorlardı. Bu güzel evleri yapan, dönüp köyün en doğru dürüst erkeğiyle evlenen ve köydeki birçok kişiye de HIV/AIDS bulaştıranlar hep bu zavallı kızlardı...

Dolaştığımız köylerde, dikkatimizi çeken bir başka konu da sokaklarda dolaşan prangalı mahkumların çokluğu idi. Elleri, ayakları arkadan zincirle bağlı mahkumlar sokaklarda başıboş dolaşıyordu. Yerli halk onları hiç yadırgamıyordu. ‘İnsan hakları’ gibi konular onlar için lükstü; tüm istekleri karınlarının doymasıydı. Halkın yoksulluğu inanılmaz ölçüdeydi, bu sefalet, çocuk Budist rahip adaylarının çokluğunu da açıklıyordu. Neredeyse her aile tarafından bir çocuğu küçük yaşta, bir süre için hem Budizm’in temel ilkelerini öğrenmesi, hem de karnını doyurması için Budistlerin ibadet yerleri olan pagodalara veriliyordu. Bu, aynı zamanda yoksul aileler için aileden bir erkek çocuğunun hayatının kurtulması anlamına geliyordu. Çok çocuklu yoksul ailelerin, erkek çocuklarından birini rahip adayı olarak vermeleri genel bir uygulamaydı.

Nitekim, sabah saat beş dolayında ellerinde küçük bir tahta kase ve çanla dolaşan çocuk rahip adaylarının sesleriyle uyanıyordum. Meğer bu çocukların sabahın erken saatlerinde, ellerinde kaselerle ev ev dolaşıp yiyecek, pirinç toplamaları da herkesin alışık olduğu bir şeymiş. Yiyecekleri topladıktan sonra pagodaya dönüp topladıkları yiyeceklerle karınlarını doyuruyorlarmış, sonra da eğitiliyorlarmış. Böylece, hiç değilse ailede bir kişi açlıktan kurtulmuş oluyordu.

Daha sonraki yıllarda tekrar tekrar gittiğim Myanmar’da refah düzeyi ve insan haklarına saygı açısından pek bir gelişmenin olmadığını gördüm. Haşhaş ekimi yapmadığını iddia edip bir tür affa uğrayan ünlü uyuşturucu baronu Khun Sa artık bir inşaat patronu olarak kabul görüyordu. Yaptırdığı güzel binaların çoğaldığını, kumarhane ve genelevleri bir arada barındıran binaların arttığını, dolayısıyla kara paranın aklanmasının somut örneklerini de gördüm...

Tek olumlu sayabileceğimiz konu, haşhaş ekimindeki önemli düşüş oldu. Projelerimizde gerekli değişiklikleri yapıp bölge halkına gerçekten yararlı, daha etkili projeler uyguladık. Halkın ihtiyacı olan ve alışık olduğu pirinç gibi gıda maddelerinin üretimini destekledik; resmi makamlar da kaçak haşhaş ekimini durdurma konusunda BM’e verdikleri sözü kısmen tuttular. Yine de haşhaş ekiminden vazgeçen bölge halkına gerekli yeterli yardım sağlanamadığı için halk daha da yoksullaştı. Uluslararası kuruluşlar, haşhaş ekiminden vazgeçtikten sonra başka bölgelere giden ve hiçbir gelir kaynağı kalmadığı için açlıkla pençelesen çiftçilere, kriz bölgelerine yapılan acil yardımı yapmaya başladılar. Dolayısıyla, tamamen dış yardımla yaşayan gruplar oluştu.

Öte yandan, sentetik uyuşturucu üretiminin önüne geçilemedi. Bölge halkının en çok kullandığı ve bağımlılık yaratan sentetik uyuşturucu maddelerin en çok üretildiği ve tüketildiği ülkelerden biri yine Myanmar!

Rauf Engin Soysal

1960 İstanbul doğumlu olup, evli ve bir çocukludur.

Liseyi İstanbul Saint Joseph Fransız Erkek Lisesinde 1978 yılında bitirdikten sonra, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde lisans öğrenimi görmüş ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden 1982 yılında mezun olmuştur. Anılan Üniversitede kısa bir dönem Rektör Prof. Dr. Orhan Oğuz'un yanında Araştırma Görevlisi olarak çalıştıktan sonra, Mart 1983'te Dışişleri Bakanlığına girmiştir.

Büyükelçi Soysal'ın merkezdeki görevleri arasında Müsteşar Büyükelçi Özdem Sanberk'in Özel Kalem Müdürlüğünde başkâtiplik, İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığı döneminde Bakan Özel Kalem Müdürlüğü (1997-99) ve Bakan Özel Müşavirliği (2000-02) bulunmaktadır.

Büyükelçi Soysal ayrıca 2009-2010 yıllarında Ortadoğu, Güney Asya ve Siyaset Planlamadan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı (2009-10) ve 2014-2016 yılları arasında Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarı olarak görev yapmıştır.

Yurtdışında ise, sırasıyla Tahran Büyükelçiliği, Avrupa Toplulukları Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciği, Paris Büyükelçiliği ve New York'ta Birleşmiş Milletler Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde görev yapmıştır. 2003-2007 arasında Vaşington Büyükelçiliğinde Birinci Müsteşar ve Elçi-Müsteşar olarak görev yapan Büyükelçi Soysal, 2007 yılında İslamabad'a Büyükelçi olarak atanmış ve bu görevini 2009 yılı ortasına kadar sürdürmüştür. 2010 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un Pakistan Özel Temsilcisi olarak görev yapan (GS Yardımcısı-USG düzeyinde) Büyükelçi Soysal, bir yıllık bu görevinin tamamlanmasını takiben, Ekim 2011'de Avrupa Konseyi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak atanmış, Büyükelçi SOYSAL 30 Ekim 2016 – 1 Mart 2021 tarihleri arasında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak görev yapmıştır.

Büyükelçi Soysal'ın Bruges Avrupa Koleji (Altieri Spinelli) ve Fransa Ulusal Yönetim Okulu ENA'dan (Saint-Exupéry) iki yüksek lisans derecesi bulunmaktadır.

Amcam Mümtaz Soysal ve Diploması Anıları

Amcam Mümtaz Soysal'ın öğrencisi olmadım. Ama amcam Dışişleri Bakanım oldu. Esasen, bir Galatasaraylı büyüğümün bana hatırlattığı üzere Mümtaz Soysal hem akademisyen hem gazeteci hem parlamenter ve ayrıca Dışişleri Bakanı olarak dışişleri camiasına en yakın insandı.

Meslek yaşamımda amcamla bağlantılı birçok anım oldu. Bunlardan bir kısmını üç başlık altında özetlemeye çalışacağım.

Bir hususun altını hemen çizmeliyim: Amcamın Mülkiyeliler Birliği Vakfı Armağanlar Dizisi'nde yayımlanan İlder Ertuğrul ile söyleşisinde 'hatırat' yazmak ile bağlantılı söyledikleri böyle bir sunumun kapsamı için sanırım geçerli olmalı. Amcam o söyleşide şöyle demiş "...sanki o gün düşünmüş gibi yazıyorlar. Sonradan hatırat yazmak kadar büyük sahtekarlık yoktur. Hatırlayabildiğin kadar yazarsın, insan ister istemez kendinden yana yontmaya çalışır (...) öyle bir defter tutsan bile, o anda söylediklerini de gidip notere bırakıyor musun, bırakmıyorsun".

İlk başlık, Dışişleri Bakanlığı sınavlarına hazırlanırken Ankara'da Güniz Sokak'taki evinde amcamın yanında geçirdiğim günler. Üniversiteyi bitirdiğimde akademik kariyer ile dışişleri arasında bir tercih yapmak kolay olmadı. Amcam bana öyle uzun konuşmalarla değil, her zamanki üslubuyla mesafeli, kısa ama hafızamda yer eden sözlerle dışişleri tercihinde bulunmamı telkin etti. "Dışişleri aynı zamanda bir okul gibidir, orada yetişirsin, senin için akademik kariyer gibi olur" dedi. Amcam söz konusu söyleşide kendi yaşam çizgisinden bahsederken, "Siyasal Bilgiler Fakültesine hariciyeci olacağım diye gelmişim" der.

O günlerden bir diğer anım, amcamın Dışişleri sınavlarına iki dilden girmekteki tereddüdümü görünce, The Economist dergisinde yer alan bir makaleyi bana vererek kısa bir özetini şifahen yapmamı istemesi. Sonrasında "Engin sen iki dilden sınava gir" demesi.

Altını çizmek istediğim husus şu: Amcam karşısındaki insanı iyi tartabilen, sağlıklı yönlendirebilen biriydi. Aynı zamanda insana güvenen, özgüveni önde tutan biriydi. Öğrenmenin ve çalışmanın önemini onun yanındayken daha iyi anladım. Dili güzel kullanmanın ve kendini iyi ifade edebilmenin önemini de.

İkinci başlık, amcamın Dışişleri Bakanı olduğu dönem. Paris Büyükelçiliğimizde Başkatip olarak görev yapıyordum. Büyükelçimiz maiyetinde görev yapmaktan onur duyduğum Sayın Tansuğ Bleda idi.

Başbakan Sayın Tansu Çiller, Fransa'ya 21-23 Temmuz 1994 tarihlerinde resmi bir ziyaret gerçekleştirmişti. Sayın Başbakan'a, Dışişleri Bakanı Sayın Hikmet Çetin de refakat etmekteydi. Yeni kabine açıklandığında amcamın Bakan olacağını Sayın Çetin'in yanında öğrendim.

Hiç unutmuyorum, amcam göreve başladığında, Büyükelçim odama geldi, oturduğum masaya önce uzaktan şöyle bir baktı, sonra masanın ayakları tam sağlam mı diye yokladı ve idari memura “Engin Bey’in masasını hemen değiştirin” talimatını verdi. Bana da dönüp “Engin Bey başka bir şeye ihtiyacınız var mı söyleyin” diye takıldı. Tabii inanılmaz güzel bir espri anlayışı, amcamı yakından tanıyan ve bilen Galatasaraylı bir Büyükelçimin - bir Grand Ambassadeur’ün - o günkü esprisini hatırlayınca hâlâ tebessüm ediyorum. Dört ay sonra amcam istifa ettiğinde ise, Büyükelçim bu kez “Engin’in masasını geri getirin!” demesini yine aynı güzel şekilde nasıl hatırlıyorsam.

Amcam Fransa’ya 12-13 Ekim tarihlerinde resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Görüşmelerine not tutucu olarak girdim. 13 Ekim sabahı önce Fransa Savunma Bakanı Léotard ile bir kahvaltıda buluştum. Görüşmede Léotard’a refakat edenler arasında danışmanı Jean-Christophe Rufin de vardı. Rufin, Médecins Sans Frontières’in eski başkanı, önemli bir entelektüel. Rufin, aynı zamanda 1991 yılında yayımlanan ve aslında bugünlerin gerçeğini ortaya koyan ‘İmparatorluk ve Yeni Barbarlar’ kitabının yazarı. Etkilenmiş, amcama da göndermişim kitabı. Amcam bir köşe yazısında Rufin’den ve kitabından söz etmişti. Savunma Bakanı ile kahvaltıda ele alınan başlıklar kadar amcamın Rufin ile kitabı etrafındaki sohbeti hafızamda kaldı. Amcamın çok geniş bir yelpazede deneyimi vardı. Önemli gördüğüm, dikkatine sunmak istediğim bir husus olduğunda duyarlılık gösterirdi.

Resmi ziyarete geri dönecek olursam, kahvaltıyı takiben Dışişleri Bakanımız Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppé ile görüştü. Amcam Fransa’yı Fransızlar kadar hatta onlardan daha iyi biliyordu ve mesajlarını etkili biçimde veriyordu. Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği’nin tamamlanması sürecinde önemli bir zaman kesitindeydik. Almanya’dan sonra Fransa 1995 yılının ilk yarısında AB Dönem Başkanlığını üstlenecekti. Avrupa Birliği dördüncü genişlemenin arefesindeydi, ayrıca Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine öncelik veren adımları da atmaktaydı. Amcam Türkiye’nin Avrupa’nın oluşumuna katılabilesinin önemini altını çizerek, Avrupa’nın gelecekteki yapısına dair yeni adımları kapsayacak 1996 yılında yapılması öngörülen Hükümetlerarası Konferans çalışmalarına bir şekilde ortak edilmemiz gereğine işaret etmişti. Juppé de bunun üzerine, “Türkiye’nin bir şekilde bu sürece entegre olmasında, size bilgi verilmesinde bir sakınca görmüyorum” dediğinde amcamın verdiği karşılık bir ders niteliğindedeydi: “Sayın Juppé, bilgi edinmenin bildiğiniz gibi birçok yolu bulunmaktadır. Gazete okur bilgi sahibi olursunuz, konuşarak bilgi alabilirsiniz ve nihayet katılarak bilgi edinirsiniz”.

Juppé ve amcam arasında kimya tutmuştu. Sorunlu konular eksik değildi ancak iki Bakanın görüşmede konuları ele alma tarzları, karşılıklı anlayış havası, gerçek bir diyalog kurulduğunu gösteriyordu.

Görüşmeyi takiben iki Bakan ‘Galatasaray Üniversitesi Ek Protokolü’nü’ imzaladı. Paris’te Quai d’Orsay’nin ihtişamlı bir salonunda yapılan törende amcamın Fransızca irticalen yaptığı konuşma etkileyiciydi. Fransızca diline müthiş bir hakimiyet, her ifadesi bir düşünce silsilesinin içinde yerleşmiş yalın, çarpıcı ve odaklı bir anlatım.

Öğle yemeğinde amcam, Fransa AB Bakanı Alain Lamassoure ile bir araya geldi. Quai d’Orsay’dan ayrıldığımızda makam aracına bindim. Amcam görüşmelerinden memnun ayrılmıştı. “Engin bana kaç verirdin?” diye sordu. Soruyu hafife almadığımı herhalde göstermek için olacak “7.5’tan 8 verirdim, çok iyi görüşmeler oldu” dedim. Ne de olsa Sen Jozef’te Felsefe Hocam amcamın da Galatasaray’dan hocası Mosyö René Larroumets idi. Larroumets’den 8 almak ise harikaydı. Amcam güldü. Bu arada ben iyi mi kötü mü puan aldım doğrusu hep merak ettim.

Üçüncü başlık altında kronolojik sırayla paylaşacağım farklı kesitler:

Bunlardan ilki, İsmail Cem’in Özel Kalem Müdürü ve Özel Müşaviri olarak görev yaptığım dönemden. Bir keresinde İsmail Bey bana, sanırım KKTC’yi bir ziyaret öncesi olacak, “Engin Bey, bir amcanızla konuşsanız, bir araya gelsek, bir istişarede bulunsak” diyerek, bir görüşme ayarlamamı rica etti. Ben de amcama biraz çekinerek telefon açtım. Yoğun çalışma temposu içinde belli bir süredir amcamla görüşme imkânım olmamıştı. Amcam telefonu açar açmaz, konuşmama fırsat vermeden, “Engin ne oldu? Yoksa AB’ye mi girdik” deyince, ne karşılık vereceğimi şaşırdım, ama ciddiyetimi korumaya çalışarak – biraz da aileden gelen bir tarzla olsa gerek – “Amca, Sayın Bakan AB’ye girmeden önce son bir kez sizinle görüşmeyi arzuluyor” deyiverdim. Amcam da “Tamam öyleyse, görüşelim” dedi. Ben de bunun üzerine çerçeveyi kendisine kısaca arz edebildim.

İkinci kesit, aynı dönemden gerçekleşen KKTC ziyaretinden. Cumhurbaşkanı Sayın Denктаş ile Sayın İsmail Cem’in görüşmesine ilişkin. Görüşmede amcam Sayın Denктаş’ın danışmanı olarak masadaydı. Ben de Sayın Cem’in Bakan Özel Müşaviri olarak. Karşı karşıya oturmak dahi beni heyecanlandırdı, “umarım bir kaza olmadan bu görüşme hemen biter” diye düşündüm. Görüşmenin bir aşamasında amcamın özlü bir analizi sonrasında herhalde İsmail Bey olacak, bana dönüp “Engin Bey, siz ne dersiniz?” sorusunu yöneltmiş olacak ki, birden yüksek sesle “Amcam haklı” dedim ve hemen sustum. Görüşmede bulunanlar tabii bu durumda güldü, neyse ki Sayın Denктаş hemen devreye girdi: “Çocukcağız ne yapsın! Elbette böyle söyleyecek, ne de olsa amcası” dedi. Bunun üzerine yine herkes güldü. Ben de sevindim, kazasız belasız bu görüşme bitti diye.

Üçüncü kesit, Pakistan’a Büyükelçi olarak atandığımda amcamı ziyaret edip onun tavsiyelerini aldığım görüşmem. Amcam, Pakistan’a Büyükelçi olarak gidecek olmamdan mutluluk duyuyordu. “Senin için çok iyi bir başlangıç olur, Pakistan’da

Türk Büyükelçisinin başarılı olmasının dışında başka bir ihtimal yok” dedi. Ayrıca Zülfikar Ali Bhutto’nun idam edilmemesi için zamanında Başbakan Sayın Ecevit’in Özel Temsilcisi olarak Pakistan’a yaptığı ziyaretten bahsetti, Amnesty International adına Pakistan’daki durum ile ilgili bir meslektaşı ile hazırladığı raporu bana verdi.

Dördüncü kesit, Avrupa Konseyi nezdinde Daimî Temsilci olarak görev yaptığım döneme ait. İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg’di. Amcamı Amnesty International günlerinden yakından tanıyordu. Amcama büyük saygı duymaktaydı. Amcamın Nobel Ödül töreninde Uluslararası Af Örgütü adına yaptığı konuşmanın öyküsünü ondan dinledim.

İnsan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, kamu yararı, ulus devletin çağın yeni sınamalarını karşılayacak şekilde reformu gibi başlıklara eğildiğimde, amcamın düşünceleri, onunla belki az da olsa konuşabilmek imkânı benim açımdan hep önem taşıdı. Amcamın devlet memuriyetine verdiği önemi de birçok vesileyle bizzat şahit oldum.

Paylaşmak istediğim beşinci ve son kesit ise, Türkiye’nin Afganistan-Pakistan Özel Temsilcisi olarak görev yaptığım ve Büyükelçi Richard Holbrooke ile bir araya geldiğimde unutmayacağım anlar. Vaşington’u 2010 yılı başlarında başkanlığımı yaptığım bir heyetle ziyaret ettiğimde, Holbrooke da ABD heyetine başkanlık ediyordu. Heyetler arası görüşmenin başında nezaket sözlerini tamamlarken, Holbrooke “Profesör Mümtaz Soysal ile bir akrabalığınız olduğunu öğrendim”, kendisi ile Kıbrıs bağlamında çok çetin geçen görüşmelerimiz oldu. Kendisine benden selam söyleyin” dedi. Sonraki dönemde ise nedense bana hep “You’re my preferred Soysal” diye takıldı. Amcama bunları anlattığımda, o da bazı güzel anılarını paylaştı. Amcam uluslararası bir şahsiyetti. Türkiye’nin çıkarlarını her şeyden önce tutan, evrensel dili konuşan biriydi.

Sayın Okuyucular,

Bu yazı için hazırlanırken amcamın çok sayıda eserine tekrar göz gezdirdim. “Dış Politika ve Parlamento” 1964 yılında yazdığı bir kitap. Doçentlik tezi. Vaktimiz olsa kitaptan, özellikle de “Milli Dış Politika Efsanesi”, “Partiler, Sokaktaki Adam ve Dünya” başlıklı bölümlerinden uzun alıntılar yapmak isterdim. Önemli birçok saptaması var. Kavramsal çerçeve çiziyor bize. Devamlılık kavramı üzerinde de duruyor: Şöyle yazmış: “Devamlılığı, kendi başına öyle ‘iyi’ bir şey saymak imkânsız. Ancak ‘iyi’ bir şeyin devamı ‘iyi’ olabilir. Millet çoğunluğu için neyin iyi neyin kötü olduğu ise, başka konularda olduğu gibi, dış politika konusunda da halk özlemlerini yansıtan yolların tam olarak işleyebilmesine bağlıdır”.

Amcam, yılların deneyimiyle, Avrupa’nın inşası sürecinin açmazları ve Türkiye’nin çabalarının önündeki güçlükleri herhalde en iyi tartabilecek konumdaydı. Bir keresinde,

“Engin, biliyor musun gençken sıkı bir Avrupa Birliği taraftarıydım” demişti. Amcamın vefatından sonra Profesör Jale Civelek’in İKV’nin dergisinde (Aralık 2019) güzel bir yazısını okudum. Amcamın o sözlerini hatırdım. Jale Hocam, Fransa’da 2011 yılında birlikte katıldıkları bir sempozyumda amcamın verdiği konferansı anlatmış. Amcam: “Tout au long de ma vie, j’ai milité pour l’adhésion de mon pays à l’Union européenne (yaşamım boyunca Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesinin militanlığını yaptım)” şeklinde ifadeler kullanmış. Jale Hocam, amcamın 1954’te yayınlanan ‘Avrupa Birliği ve Türkiye’ başlıklı kitabını okuduğunu ve amcamın çarpıcı olan bazı saptamalara yer verdiğini de yazmış. Örneğin, Para Birliği kurulması gerektiğini amcam daha o tarihte söylemiş. Yazımı hazırlarken Milli Kütüphaneye gidip ‘Gençliğin Avrupa Kampanyası Türkiye Yayınları’ arasında yer alan 66 sayfalık kitabın fotokopisini çektim, heyecanla okudum. Amcam birçok kez atıfta bulunduğum söyleşide esasen 1952 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrenciyken katıldığı Avrupa ile ilgili bir kompozisyon yarışmasında birincilik ödülü aldığından söz eder. Amcamın 23 yaşındayken kaleme aldığı kitabın sonuç bölümü kanaatimce başlı başına bir mesaj veriyor.

Aynen aktarmak isterim:

“Avrupa, artık, birleşme yoluna, bir daha dönülmeyecek şekilde girmiştir. Birliğin tam manasıyla gerçekleşmesi, her memleketteki zümrelerin anlayışlı davranmalarına ve işbaşındakilerin de devletleri birbirine yaklaştırmak için ellerinden geleni yapmalarına bağlıdır. Barış ve kardeşlik havası içinde mes’ut yaşayacak olan Avrupa’nın gelecek nesilleri kendilerine minnettar kalacaktır.

Bu arada en güç iş gençliğe düşmektedir. Millet devrinden birleşmiş Kıta devrine geçişin bütün güçlüklerine her memleketteki gençler katlanacaktır. Alışılmış kavramları bırakıp yepyeni bir anlayış tarzına girmekten yılmamak gerekiyor. Bugünkü nesiller böyle hassas bir devreyi ne derece olgunlukla atlatırlarsa ilerde geleceğin saadeti de o derece tam olacaktır.

Türkiye’de mesele daha da zor. Henüz yeni girilen bir aleme iyice alışmadan, onun bir üst kademesine çıkmak, bütün bir kıtaya kaynaşıp “Avrupalı” olmak icabediyor. Bu bakımdan idealleri uğruna çalışmakta olan genç zümrelerin karşılaşacakları güçlükler başka yerlerdekine nisbetle daha ağır olacaktır. Fakat Türkiye’nin gerçekten batılı ve Avrupalı bir memleket olduğunu ispat için bu davanın başarılmasından daha iyi bir fırsat olamaz.”

Amcamın dünyaya bakışı, ortaya koyduğu vizyon, Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk’ün “Çağdaş uygarlık” sözüne atıfları yol göstericidir. Onun sözleriyle “Türkiye Cumhuriyeti’nin iddiası büyük bir iddiadır, dünya çapında bir iddiadır.”

Kendisini rahmetle ve minnetle anıyorum.

Namık Tan

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) İstanbul Milletvekili olan Büyükelçi Namık Tan, 2010-2014 yılları arasında T.C. Vaşington Büyükelçisi olarak görev yaptı. Bundan hemen önce, Dışişleri Bakanlığında, İkili Siyasi İşlerden ve Kamu Diplomasisinden sorumlu Müsteşar Yardımcılığı görevinde bulundu. 2007-2009 yıllarında T.C. Tel Aviv Büyükelçisi idi.

Büyükelçi Tan, Dışişleri Bakanlığına 1982 yılında katıldı ve Ankara, Moskova ve Abu Dabi'deki görevlerinin ardından, 1991 yılında Vaşington Büyükelçiliğine atandı. Vaşington'da Müsteşar (1991-1995) ve Birinci Müsteşar (1997-2001) olarak iki dönem görev yaptı. 1995-1997 yıllarında Dışişleri Bakan Özel Kalem Müdürü idi. 2001 yılında Vaşington'dan döndüğünde Amerikalılar Daire Başkanlığına getirildi. Bunu takiben, 2002 yılında Enformasyon Daire Başkanı oldu.

Büyükelçi Tan, 2004-2007 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü görevinde bulundu.

Türkiye'nin ABD'de Caz Diplomasisi

Vaşington'a Büyükelçi olarak atandığımda, en önemli hedeflerimden biri, Büyükelçiliğimiz konutunun caz müziği ile ilgili emsalsiz hikâyesini kitlelere duyurabilmektir.

Vaşington'daki Türkiye Büyükelçiliği konutunun, ABD'de siyah-beyaz ayrımı ve siyahilerin kültürel mirası açısından çok büyük önem taşıdığını evvelki iki tayinimden biliyordum. Onun ötesinde, Vaşington'daki Büyükelçilik konutumuzun hikâyesi, hem Amerika'nın tarihiyle hem Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihiyle yakından ilişkiliydi. Türkiye'de hemen hiç kimse böylesine kıymetli bir hikâyeyi bilmiyordu. Oysa, tanıtım kültüründen biraz olsun anlayan herhangi bir kişi, Büyükelçiliğimiz konutunun bu tarihi geçmişini kitlelere anlatabilmek için neler vermezdi.

Büyükelçilik konutumuzun yapıldığı arazinin sahibi George Everett isimli milyarder bir iş insanı. Kendisi, Vaşington'a taşınmaya karar verdiğinde, dönemin ünlü mimarı George Oakley Totten'dan bugün Sheridan Circle diye adlandırılan çok değerli mahallede kendisine bir ev inşa etmesini istiyor. Everett'in, mimar Totten ile tanışmasının ilginç bir hikâyesi var. Everett, Amerika'nın güneyinde petrol kuyuları olan çok varlıklı bir insan. 1800'lü yılların sonlarına doğru bildiğimiz gazoz kapağını keşfediyor. Bununla zenginliğine zenginlik ekleyen Everett, zamanının büyük bölümünü hayır işlerine ve dünyayı gezmeye vakfediyor. Nitekim, 1900'lü yılların başlarında yaptığı seyahatlerinden birinde yolu İstanbul'a da düşüyor ve orada mimar George Oakley Totten ile tanışıyor.

Mimar George Oakley Totten da seyahat etmeyi seven, dünyanın çeşitli yöreleri hakkında bilgi sahibi olan bir insan. Nitekim, Totten 1900'lü yılların başlarında Avrupa turuna çıktığında, İstanbul'da da vakit geçirmiş. Bu sırada, İstanbul Tepebaşı'ndaki eski ABD Büyükelçilik (Cumhuriyet döneminde Başkonsolosluk) binasının müstemilatının inşa projesinde çalışmış. Hatta, Washington Post gazetesine İstanbul'un mimari açıdan zenginliğini anlattığı bir demeç bile vermiş. Devrin Padişahı Sultan Abdülhamid kendisini beğenip, sarayda görevlendirmek istemişse de tahttan indirildiği için bu mümkün olmamış.

Totten, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Vaşington'daki Everett House projesini gerçekleştirme kararını almış. 1910 yılında başlayan inşaat 5 yıl sürmüştür. Neticede, ortaya, sonraları "Küçük Beyaz Saray" olarak adlandırılan, beş katlı, toplam 7.200 metrekarelik görkemli bir yapı çıkmış. Totten, yapının tasarımı sırasında Türk motiflerini de binaya taşımış. Bu bağlamda, cami kubbelerini andıran tavan yapıları ve kemer geçişleri, eşsiz tahta oyma duvar ve kapı süslemeleri ile masalar, mobilya ve merdiven tirabzanları, masif tahta sütunlar, masif mermer oyma şömineler, ipek kumaştan duvar kağıtları, İstanbul'dan getirilen avizeler ve aplikler binanın Osmanlı

izlerini taşıyan barok mimarisi içinde en göze çarpıcı örnekler olarak sayılabilir. Binanın tahta oyma işlerini yapmak üzere Türkiye’den Ermeni ustalar getirildiği söylenir. Örneğin, müzik salonunun girişindeki kapının üzerindeki yuvarlak süsleme, üç adet masif tahtanın oyularak daire haline getirilmesiyle yapılmış bir şaheserdir. Anlatılanlara göre, mermer eserlerin tümü İtalya’dan getirilen mermerler üzerinde çalışan İtalyan ustalar tarafından yapılmış. Tabii, binada dönemin Avrupa sanat ve mimarisinden de çeşitli örnekler bulunuyor. İtalyan ressam Alessandro Allori’nin (Bronzino) binanın ikinci katına çıkan merdivenlerin karşılıklı iki duvarında bulunan “Kuyu Başındaki Narsist (Narcissus at the Well)” ve “Truva’nın Yanışından Kaçan Aenas (Aenas Fleeing the Burning of Troy)” isimli tabloları bu çerçevede çok etkileyici iki örnek olarak sayılabilir. Ayrıca, Everett’in opera sanatçısı olan ikinci eşi için özel olarak yaptırdığı akustik düzenlemesi olan müzik salonu ile aynı anda 32 kişinin ağırlanabileceği eşsiz bir tahta oyma yemek masasının yer aldığı yemek salonu arasında bulunan odadaki, Tiffany Stüdyoları tarafından özel olarak imal edilen nadide vitrayları da unutmamak gerekir.

Everett, binanın inşası tamamlandıktan sonra 1915 yılında ailesiyle birlikte bugünkü Büyükelçiliğimiz konutuna taşınır. O dönemde, Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşı’nda yanlış yerde durması, yani İtilaf Devletleri’ne karşı İttifak Devletleri’ni desteklemesi sebebiyle ABD, Türkiye ile ilişkileri kesmişti. İki ülke arasında 1927 yılına kadar herhangi bir diplomatik ilişki olmadı. 1927’de alınan karar uyarınca ilişkiler yeniden tesis edildi. O tarihte, ünlü iş insanımız Muhtar Kent’in büyük amcası Ahmet Muhtar, Cumhuriyet döneminin ilk Türk Büyükelçisi olarak Vaşington’a atandı. Ahmet Muhtar, 1934 yılına kadar Vaşington’da görev yaptı.

Bu zamana kadar Everett ailesi, Vaşington’un, WASP’ların (White-Anglo-Sakson-Protestan) ve büyük ölçüde siyahi Amerikalılara karşı ırkçı yaklaşımlarıyla bilinen elit nüfusun oturduğu Kuzey Batı sektöründe yer alan evlerinde, Vaşington sosyetesine görkemli davetler veriyor, bu çerçevede Kongre üyelerini, üst düzey bürokratları, basın, sanat ve iş camiasına mensup önemli isimleri ağırlıyorlardı. Şehir sakinlerince Everett House olarak adlandırılan bina, artık herkesin dikkatini çeken bir konut haline gelmişti. Zaman içinde, Everett House, Vaşington’daki en etkileyici ve görkemli 7 binadan biri olarak bilinir oldu. Hatta, bugün dahi Vaşington’a turistik ziyarette bulunan yabancıların şehir gezilerinde görmeleri ve gezmeleri önerilen mimari eserlerden biri olarak kayıtlıdır. Türk diplomatlara yönelik Ermeni terörü başlamadan önceki dönemde, belirli saatlerde turistlerin binanın içini de gezmelerine müsaade edilirdi.

Ahmet Muhtar’ın Büyükelçi olarak atanmasının hemen ertesindeki sene, yani 1928 yılında, Edward H. Everett vefat etti. O yıllarda dünya büyük bir ekonomik bunalıma doğru sürüklenmekteydi. Ailenin mali durumu bunalımdan menfi olarak etkilenmişti. Binayı satmak düşüncesindeydiler. Everett, Türkiye ile olan bağları çerçevesinde, ailesine bir vasiyette bulunmuştu. Buna göre, aile efradı bir gün evi satmak zorunda

kalırsa, Türkiye'ye öncelikle satın alma için teklif götürecekler, Türk hükümeti binayı satın almak istemezse, ancak o zaman diğer taliplere bu hakkı tanyacaklardı.

Nitekim, Everett'in vefatından hemen sonraki sene, yani küresel ekonomik bunalımın zirve yaptığı 1929 yılında, Everett'in dul eşi Grace Burnap, Türk sefaretine gelerek binayı Türkiye'ye satmak için teklifte bulundu. O dönemde, Atatürk Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü Başbakan ve Tevfik Rüştü Aras da Dışişleri Bakanıydı. Hükümet karar vermek hususunda tereddüt etmedi. Aslında, o devirde Türkiye'nin mali bakımdan büyük harcamalar yapacak gücü yoktu. Buna rağmen, binanın satın alınması kararlaştırıldı. Önce bir kiralama sözleşmesi (lease) yapıldı. Ardından, 1932 yılında, bina 440 bin dolar bedelle ve içindeki bütün mobilyalarla birlikte satın alındı. Büyükelçiliğim döneminde (2010-2014) mevcut mobilya ve mefruşatın yüzde 60'ı orijinaldi. Bina, 2004-2008 yılları arasında büyük bir restorasyon geçirdi. Hatırladığım kadarıyla 22 milyon dolara mâl olan restorasyon çalışmaları, ilgili ABD makamları ve Dışişleri Bakanlığı tarafından onaylanan proje uyarınca gerçekleştirildi.

Cumhuriyet döneminde ABD'ye atanan ilk Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Mollaoğlu'dur. Ahmet Muhtar, TBMM hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı, ayrıca Ankara'da kurulan Himayei Etfal Çocuk Esirgeme Kurumunun Başkanı olarak görev yapmıştır. Dışişleri Bakanlığı yapmış olmasının, Ahmet Muhtar'ın ABD'ye Büyükelçi olarak atanmasında rol oynadığı söylenir. Ahmet Muhtar, Amerika'daki görevi sırasında çok iyi ilişkiler kurmuş, hastalanınca Türkiye'ye dönmek durumunda kalmıştır. Nitekim, Türkiye'de vefat etmiştir. Ahmet Muhtar, 1989 yılına kadar kançılırya (ofis) ve konut olarak kullanılan binada kısa bir süre oturmuştur.

Ardından, Vaşington Büyükelçiliği görevine Mehmet Münir Erteğün atandı. İstanbul'da doğan Erteğün, Atatürk'ün sevdiği ve takdir ettiği bir diplomattı. 1883 yılında İstanbul'da doğdu. Babası evkaf nazırlarından Mehmet Cemil Bey, annesi ise İstanbul Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi Şeyhi İbrahim Edhem Efendi'nin kızı Ayşe Hamide Hanım'dır. Şirketi Hayriye idarecilerinden Rüstem Bey'in kızı, Kadın Öğretmen Okulu mezunu Hayrünnisa Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Nasuhî, Ahmet ve Selma adında üç çocukları oldu. 1908 yılında İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Hukuk Bölümünden mezun oldu ve Hariciye Nezaretinde memur olarak göreve başladı. Osmanlı yönetimi sırasında çeşitli görevlerde bulunduktan sonra bizzat Atatürk tarafından Orta Elçi olarak Bern'e atandı. Ardından, Paris ve Londra'da Büyükelçilik görevlerinde bulundu. 1934 yılında Vaşington Büyükelçiliği görevine atandı ve 1944 yılında kalp krizinden dolayı hayatını kaybedene kadar bu görevini sürdürdü. ABD'de görev yaptığı sırada Başkan Franklin D. Roosevelt ile yakın dostluk kurdu. Türkiye ile ABD arasında kuvvetli ilişkiler kurulmasını sağlayan, sevilen ve etkin bir Büyükelçi oldu. Hatta vefatından bir süre önce kordiplomatığın duayenliğine seçildi. Kendisine verilen değer bir yansıması olarak, vefatından sonra naaşı 1946 yılında ünlü Missouri zırlıslı ile Türkiye'ye getirildi (ABD yönetiminin bu jesti neden yaptığına ileriki

bölümde değineceğim). Naaşı, İstanbul Üsküdar'da Özbekler Tekkesi'ne, tekkenin son postnişini dedesi İbrahim Edhem Efendi'nin de bulunduğu kabristana defnedildi. Türkiye'nin caz müziği ile tanışması ve ABD'deki ırkçılığa karşı mücadelesinin hikâyesi Mehmet Münir Ertegün'ün Vaşington'a Büyükelçi olarak atanmasıyla başlıyor. Baba Ertegün'ün Londra'da Büyükelçilik yaptığı dönemde caz müziğine ilgileri başlayan oğulları Ahmet ve Nasuhi Ertegün, caz müziğinin vatanı olan Amerika'ya gelir gelmez, evvelce tanıdıkları caz müzisyenlerini yakından takip etme imkânına kavuşuyor. Babaları Londra'da Büyükelçi olarak görevliyken, ergenlik çağındaki Nasuhi, 1932 yılında 9 yaşında olan kardeşi Ahmet Ertegün'ü Londra'da Duke Ellington ve Cob Calloway orkestralarının konserlerine götürüyor. Dolayısıyla kardeşler, Londra'da izledikleri Duke Ellington ve arkadaşlarının Vaşington'da yaşadığını biliyor. Nüfusunun yüzde 60'ı siyahilerden oluşan Vaşington, o sıralarda henüz isimleri pek bilinmeyen birçok caz müzisyeninin yaşadığı bir şehir. Vaşington, New Orleans gibi caz müzisyenlerinin merkezi konumunda. Ahmet ve Nasuhi Ertegün, Büyükelçiliğin siyahi hizmetlilerinden biri olan Cleo Payne aracılığıyla Vaşington'da caz müzisyenlerinin yoğun olarak yaşadığı ve müzik yaptığı Güney Doğu bölgesini ziyaret etmeye ve tamamen siyahilerin bulunduğu bu mahalledeki müzik salonlarında vakit geçirmeye başlıyor. Günlerinin neredeyse tamamını, caz müzisyenlerinin toplanarak, gösteri yaptıkları Howard Theater'da ve çevresindeki mekânlarda geçiriyorlar. Ahmet Ertegün, Howard Theater'ı siyahiler bakımından eğlencenin Mekke'si olarak adlandırır ve müzik eğitimini Howard'da aldığını vurgular. Zaman içinde, sonradan ünleri dünyaya yayılacak olan birçok müzisyenle dostluklar tesis ediyorlar. Bilahare, bu müzisyenleri Büyükelçilik konutuna davet ederek, onları genelde pazar günleri öğle yemeğinde ağırlamaya ve ardından birlikte müzik yapmaya başlıyorlar. Bu davetlerde beyaz ve siyah caz tutkunları bir arada vakit geçiriyorlar. Babaları Mehmet Münir Ertegün önceleri bu durumdan rahatsız oluyorsa da genç oğulları onu ikna etmeyi başarıyor. Bir süre sonra, Büyükelçilikte, yani Everett House'ta toplanan caz müzisyenleri, eserlerini canlı olarak icra etmeye başlıyorlar. Bunlardan ilki, siyahi caz sanatçısı Duke Ellington ve arkadaşları oluyor. Nasuhi Ertegün, 1979 yılında o günleri Washington Post gazetesine şöyle anlatıyor: "Büyükelçilikte Duke Ellington ve ekibini dinlemek hayatımın en keyifli anlarından biriydi. Müzik, o gün orada bulunan bütün dost ve arkadaşlarımızı mutlu etmişti. Bir keresinde, böyle bir müzikli parti veriyorduk. Birçok müzisyen bir aradaydı. Epey gürültülü bir şekilde müzik yapılıyordu. Odanın dışındaki insanların müziği duyarak rahatsız olabileceğini düşünmüş ve endişelenmişim. O sırada kapıda babam belirdi. Bana dönerek, 'kayıyı açık bırakabilir misin, müzik çok güzel çalıyor' dedi".

Ahmet ve Nasuhi Ertegün kardeşler bu suretle oluşturdukları dostluklar sayesinde, zaman içinde başta Duke Ellington ve ekip arkadaşları Johnny Hodges, Harry Carney ve Barney Bigard olmak üzere, Lester Young, Henry "Red" Allen, Adele Girar, Zutty Singleton, Max Kaminsky, Tommy Potter, Ruth Brown, Ray Charles, Aretha Franklin, Charles Mingus, Frank Zappa, The Rolling Stones ve Led Zeppelin gibi isimlerden

birçoğunu Büyükelçilikte ağırlıyor, bazıları ile de ömür boyu sürecek yakın ilişkiler kurmayı başarıyorlar.

İrkçılığın zirve yaptığı o yıllarda, Ertegün kardeşler, başkentin beyaz ve siyah caz müzisyenlerinin birlikte yer aldıkları ilk konserlerini Yahudi Sosyal Merkezinde düzenliyorlar. Müslüman iki kardeşin, siyahileri, Hristiyan beyazları ve Yahudileri bir araya getirdiği bu gösteri başkent Vaşington'da büyük yankı yaratıyor. Nasuhi, o günleri şöyle anlatıyor: “Zamanın derin ayrımcılık ve ırkçılık ortamında olan biteni kimse hayal dahi edemezdi. Büyük bir gerginlik ve huzursuzluk vardı. Biz bunu bir ölçüde yatıştırabilmek için konserler düzenledik ve cazı bir nevi sosyal faaliyet silahı gibi kullandık”.

Ahmet Ertegün de bir röportajında o dönemi anlatırken şunları söylüyor: “Vaşington'da birçok siyahi arkadaşımız vardı. Onlarla, sinemaya, tiyatroya veya lokantaya birlikte gitmemize izin verilmiyordu. Hatta, birlikte kapının dışına adım atmamıza dahi imkân yoktu. Öyle ki bir gün zamanın dahi müzisyeni Duke Ellington'u bile akşam yemeğine götüremedim. Durum böylesine kötüydü. Ancak biz bunu hiçbir şekilde kabullenmedik”.

Ahmet ve Nasuhi kardeşlerin düzenlediği caz konserleri öyle büyük ses getirmeye başlamıştı ki Büyükelçilik konutu adeta bir müzik merkezi haline dönüşmüştü. Bu durum, bir süre sonra başkentin ileri gelenlerini rahatsız etmeye başladı. Türk Büyükelçiliği, o dönemde uygulanmakta olan yasaklara ve kısıtlamalara aldırış etmeden, siyahlarla beyazları bir araya getiriyor, bu suretle adeta ırkçılığa karşı meydan okuyordu. Bir gün, güneşli bir Senatörden Büyükelçi Ertegün'e bir mektup geldi. Mektupta özetle şöyle diyordu: “Sayın Büyükelçi, her gün Kongre'ye gelip, giderken konutunuzun önünden geçiyorum. Hemen her defasında birçok siyahinin ön kapıdan binaya girip, çıktıklarına şahit oluyorum. Bu insanlara nasıl muamele edileceğini biliyor olmalısınız. Ön kapıyı kullanmalarını yadırgadığımı söylemeliyim. Benim gördüklerim doğru mudur?” Büyükelçi Mehmet Münir Ertegün, Senatöre şu tarihi cevabı gönderir: “Sayın Senatör, Kongre'ye gidip, gelirken gördükleriniz doğrudur. Ön kapımızı kullanan siyahiler bizim dostlarımızdır. Biz dostlarımızı daima ön kapıdan evimize alır ve ağırlarız. Bir gün sizi de evimizde misafir etmekten şeref duyacağımızı belirtmek isterim. Ancak, ön kapıyı kullanmak sizi rahatsız edecekse, sizi arka kapımızdan evimize alır ve ağırlarız”. Büyükelçimizin bu yanıtı, kısa sürede Vaşington çevrelerinde duyulur ve büyük yankı yaratır. Özellikle, siyahi camiada derin bir memnuniyete sebep olur. Büyükleri o devirde yaşayan siyahilerin birçoğu bu hikâyeyi bugün dahi şükran duygularıyla anlatırlar.

Ahmet ve Nasuhi Ertegün kardeşler babalarının Vaşington'daki görev dönemi boyunca caz ile yakın ilgilerini devam ettirirler. Ahmet Ertegün, bu sırada önce Maryland'deki London School isimli özel okuldan, ardından da 1944 yılı sonbaharında Vaşington yakınındaki Annapolis'de bulunan St. John's College'dan mezun olur. Kısa bir süre

sonra, 1944 yılı Kasım ayında babası Mehmet Münir Ertegün kalp krizi geçirerek hayatını kaybeder. Tam bu sırada İkinci Dünya Savaşı'nın son günleri yaşanmaktadır. Büyük fedakârlıklar sonucunda tarafsız kalarak İkinci Dünya Savaşı'na girmemeyi başaran Türkiye, savaşın galiplerinden Sovyetler Birliği'nin dolaylı ve doğrudan tehditlerine maruz kalmaya başlar. Sovyetler Birliği, Türk Boğazları ve Anadolu'nun Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olan Kars ve Ardahan toprakları üzerinde hak iddia etmektedir. ABD, ağır baskı altında bulunan Türkiye'yi kendi müttefikleri safına çekmek amacıyla, Türk hükümetini destekleme kararı alır. Bu sırada, İkinci Dünya Savaşı 14 Ağustos 1945'te, Japonya'nın koşulsuz teslimiyet prensiplerinde anlaşarak resmen teslim olmasıyla sona erer. Buna dair anlaşma 2 Eylül 1945 tarihinde Japonya ile ABD arasında, zamanın en görkemli zırhlısı olan Amerikan savaş gemisi USS Missouri'nin güvertesinde imzalanır. ABD, Türkiye ile bir yakınlaşma süreci başlatmak ve Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı Türkiye'yi desteklediği mesajını vermek amacıyla, Mehmet Münir Ertegün'ün naaşının, Missouri zırhlısı ile Türkiye'ye gönderilmesine karar verir. Nitekim, Başkan Harry Truman'ın talimatı üzerine, Büyükelçi Ertegün'ün naaşı, 21 Mart 1946 tarihinde Missouri zırhlısı ile İstanbul'a gönderilir. Amerika'nın bu jesti Türkiye'de memnuniyetle karşılanır. İki ülke arasında başlayan yakınlık, ABD'nin Türkiye'ye, Kore Savaşı'na katılan Birleşmiş Milletler (BM) gücüne birlik göndermesi için çağrıda bulunması ve Türk hükümetinin buna olumlu karşılık vermesiyle yeni bir boyuta taşınır. Türkiye, TBMM'nin 30 Haziran 1950 tarihli oturumunda verilen karar çerçevesinde Kore'ye asker gönderir. Kore Savaşı sırasında, 1950'den 1953'e kadar, BM Ordusu'nun komutası altında savaşan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir tugayı, ABD 25'inci Piyade Tümeni'ne bağlı olarak görev yapar. Türk Tugayı birçok operasyonda savaşır ve Kunuri Muharebesi'nden sonra Kore ile ABD tarafından Birlik Takdimnameleriyle ödüllendirilir. Türk Tugayı muharebe hüneri, inatçı savunması, göreve bağlılığı ve cesaretiyle dünya çapında ün kazanmakla kalmaz, gösterdiği kahramanlıklar Amerikan Yönetimi ve halkı nezdinde çok olumlu ve kalıcı izler bırakır.

Türkiye, ABD'den sonra Kore'ye kara kuvveti göndereceğini bildiren ilk ülkeydi. O dönemde, Türkiye'ye gelen Amerikalı Senatör McCain, basına verdiği demeçte, "General McArthur'un karargahında BM bayrağının yanında, Amerikan bayrağı ile Türk sancağının da yan yana dalgalanması ve Kore savaşına fiilen yardımı, Türkiye'nin Atlantik Paktına (NATO) girmesini sağlayacaktır." diyordu. Aynı gün, yani 25 Temmuz 1950'de hükümet, Kore'ye asker gönderme kararını aldı. Kore savaşında en ağır kaybı Türk birlikleri verdi. ABD'nin kuvvetli desteğini arkasına alan Türkiye, Ağustos 1950'de NATO'ya girme talebini yeniledi. 1951 Eylül'ünde Türkiye NATO'ya kabul edildi. 18 Şubat 1952'de, 5886 sayılı yasa ile TBMM, NATO anlaşmasını onayladı ve Türkiye resmen NATO üyesi oldu.

Görüleceği üzere, Cumhuriyet tarihimizin ilk dönemleri Vaşington'daki Büyükelçilik binamızın tarihiyle iç içe şekillenmiş, bu çerçevede Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişip, güçlenmesi de sağlanabilmiştir.

Babaları Mehmet Münir Erteğün'ün cenazesinin 1946'da İstanbul'daki Sufi Tekkesine (Özbekler Tekkesi-Sultantepe-Üsküdar) defnedilmesinin ardından Ahmet Erteğün ABD'ye dönerek New York'ta yaşamaya başlar. Nasuhi Erteğün ise 1944'te babası öldüğünde Kaliforniya'ya taşınır ve burada Jazz Man Record Shop sahibi Marili Morden ile evlenir ve dükkanın işletilmesine ve Crescent Records etiketinin kurulmasına yardımcı olur.

Ahmet Erteğün, New York'a gelir gelmez, önceden tanışıklığı bulunan plak şirketi sahibi Herb Abrahamson ile birlikte Atlantic Records'u kurar. Ahmet Erteğün, zaman içinde, Amerika'nın ve dünyanın en ünlü plak şirketi haline gelecek olan Atlantic Records'un kurulması için kendisine düşen katkı payını, New York'taki dişçisi Dr. Vahit Sabit'ten ödünç alır. Atlantic Records 1950'li yıllarda büyümeye başlar. Şirkete önce müzik prodüktörü Jerry Wexler katılır. Bu arada, Jazz Man Records'u satın aldıktan sonra Crescent'i bırakan ve 1952'ye kadar Jazz Man üzerine geleneksel caz kayıtları yayınlayan Nasuhi Erteğün, 1955'te Imperial Records için caz plaklarını geliştirmek ve bir LP kataloğu çıkarmak için çalışmaya hazırlandığı bir sırada Ahmet Erteğün ve Jerry Wexler, onu ortak oldukları Atlantic Records şirketine katılmaya ikna ederler. Nasuhi Erteğün de ortak olarak şirkete katılır. Atlantic Records'un caz departmanını yöneten Nasuhi Erteğün, devrin ünlü müzisyenleri John Coltrane, Ray Charles ve Roberta Flack için bir dizi klasik plak yapılmasına öncülük eder.

Vaşington'daki Büyükelçilik binasında ağırladıkları, vaktiyle isimlerini kimsenin duymadığı onlarca müzisyen, New York'a gelen Erteğün kardeşlere destek olurlar. Zaman içinde, Ahmet ve Nasuhi Erteğün, Atlantic Records'un ABD ve dünya müzik piyasasının en önemli markalarından biri hâline gelmesini sağlamayı başarırlar.

Ahmet Erteğün, 1953 yılında İsveç asıllı Amerikalı aktrist Jan Holm Enstam ile ilk evliliğini yapar. 1961 yılında da Romanyalı doktor ve siyaset adamı Gheorghe Banu'nun kızı İoana Maria (Mica) Grecianu ile evlenir.

1960'larda, Ben King, Solomon Burke, Otis Redding, Percy Sledge, Aretha Franklin ve Wilson Pickett gibi sanatçılar vasıtasıyla soul müziğın gelişip, güçlenmesini sağlar. 1970'te Stephen Stills, David Crosby, Graham Nash ve Neil Young dörtlüsünü kurar. Aynı dönemde, talep üzerine Led Zeppelin'in provalarını izleyerek grupla derhal kontrat imzalar.

Atlantic Records, 1967 yılında, 17 milyon dolara Warner Bros-Seven Arts şirketine satılır. 1969'da da Time Warner şirketinin bir parçası olur. Ahmet Erteğün, bu dönemde, Dr. John ve The Honey Dippers gibi sanatçılara Atlantic Records adına rock müziği yapım işini üstlenir. Aynı zamanda, Rolling Stones'u Atlantic Records ile anlaşmaya ikna etmek amacıyla Mick Jagger'la yoğun müzakereler yapar.

1971’de New York Cosmos futbol takımını kurar ve Pele, Carlos Alberto ve Franz Backenbauer gibi ünlü futbolcuları takımın kadrosuna katmayı başarır.

Kurulmasına öncülük ettiği, Cleveland’deki ünlü “Rock and Roll” müzesine, yaşayan en önemli müzik adamı olarak kendisine bir bölüm ayrılmak üzere 1987 yılında kabul edilir. Aynı dönemde, fazla kazanamayan blues sanatçılara destek olmak üzere “Rhythym and Blues” vakfının kurulması için 1.5 milyon dolar bağış yapar.

ABD Kongre Kütüphanesi, 2000 yılında Ahmet Erteğün’ü ‘yaşayan müzik efsanesi’ olarak dünyaya ilân eder.

Ahmet Erteğün, Türk-Amerikan ilişkilerinin, başta kültürel alanda olmak üzere, her bakımdan gelişip, güçlenmesi için inanılmaz katkılarda bulunmuştur. Amerika’da büyük bir saygı duyulan bir sanat, kültür ve müzik adamı olarak Türkiye’den ABD’ye gelen onlarca siyasetçiyi, iş insanını, yatırımcıyı, sanatçıyı ve müzisyeni Amerikalı muhataplarıyla bir araya getirmek için büyük gayret sarfetmiştir. ABD’nin en güzide üniversitelerinden Princeton ve Georgetown’da Türk araştırmaları kürsülerinin kurulması için maddi yardımda bulunmuştur. Üst düzey resmî heyetlerimizin ziyaretleri vesilesiyle verdiği özel yemek davetlerinden birçoğuna katılmış bir diplomat olarak, Ahmet Erteğün’ün hiçbir karşılık beklemeden yaptığı jestleri minnetle andığımı söylemek isterim.

Ahmet Erteğün, The Rolling Stones grubu için New York’taki Beacon Theater’da 29 Ekim 2006 tarihinde verilen, Başkan Bill Clinton’ın da hazır bulunduğu bir konserin sahne arkasında düşerek, beton zemine başını vurmuş ve süratle hastaneye kaldırılmıştır. 14 Kasım’da komaya giren Ahmet Erteğün, 14 Aralık 2006 tarihine kadar komada kalmış ve aynı gün hayatını kaybetmiştir. Ahmet Erteğün’ün cenazesi Türkiye’ye getirilerek, 18 Aralık 2006 tarihinde babasının ve 1989 yılında kanser hastalığı yüzünden erken yaşta vefat eden kardeşi Nasuhi’nin mezarlarının bulunduğu Özbekler Tekkesi’ne defnedilmiştir.

Vaşington’un en görkemli binalarından biri olan Büyükelçilik konutunun yukarıda özetlemeye çalıştığım hikâyesini, evvelce Amerika’da iki kez görev yaptığım için iyi biliyordum. 2010 yılında ABD’ye Büyükelçi olarak atandığımda, uzun suredir zihnimde olan, klasik diplomasiyi “caz diplomasisiyle” zenginleştirerek Vaşington’da farkındalığımızı attırma düşüncemi uygulamaya karar verdim. Plânlı bir kamu diplomasisi ve iletişim stratejisi çerçevesinde, yukarıda özetlediğim hikâye üzerinden Vaşington’daki muhataplarımıza daha kolay ulaşabileceğimize ve onları etkileyebileceğimize inanıyordum.

Büyükelçilik görevime başlar başlamaz, bu düşüncemi uygulamaya koymak için belirlediğim bir plan çerçevesinde, Büyükelçiliğimizin yetenekli Müsteşarlarından

Can Oğuz ile birlikte çalışmaya başladık. Kurduğum ekipte, Can'ın yanı sıra Büyükelçiliğimizin yine çok takdir ettiğim ve sevdiğim Müsteşarlarından Rauf R. Denktaş da (KKTC'nin kurucu Cumhurbaşkanı ve ebedi lideri Rauf Denktaş'ın torunu) vardı. Rauf'un, özellikle projenin tanıtım ve iletişim boyutuyla ilgili önemli katkıları oldu. Aslında, caz konserleri projemizin hayata geçirilmesinin ve başarıyla sürdürülmesinin, o dönemde Büyükelçiliğimizde görevli bütün personelin özverili çalışmaları sayesinde mümkün olabildiğini kaydetmeyi bir borç bilirim. Planımıza göre her iki ayda bir, yani senede 6 defa, Büyükelçiliğimizin tarihi konutundaki müzik salonunda caz konserleri düzenleyecektik. Her konseri, "caz ve diplomasi", "caz ve kültür", "caz ve sanat", "caz ve bilim" gibi değişik bir tema altında düzenleyecektik. Bu konserlere, ancak temalara uygun davetli olan kişiler katılacak ve her defasında Büyükelçilik konutumuzun hikâyesini, ırkçılığa karşı duruşumuzu anlatacak, ayrıca ikili ilişkilerimize dair kısamesajlar verecektik. Konserlere katılacak caz müzisyenlerini, yıllar öncesinde olduğu gibi hem siyahi hem beyaz, gelecek vaat eden sanatçılar arasından belirleyecektik. Davetliler bakımından, Kongre üyelerini, yönetime mensup bakanları, bürokratları, kordiplomatik mensuplarını, iş, kültür ve sanat dünyasının önde gelen isimlerini hedefleyecektik. Bu arada, Büyükelçilik konutunun hikâyesini bilen veya o dönemde bir vesileyle bu hikâye çerçevesinde değişik tecrübeler yaşayan isimleri tespit ederek, tarihi olayların canlı tanığı olarak onları da konserlere davet edecek ve bir konuşma yapmalarını isteyecektik. Konserlerin en önemli bölümü, sonunda vereceğimiz açık büfe yemek daveti olacak, bu sırada davetliler birbiriyle tanışmak ve konuşmak imkânını bulacaklardı. Önceki görev dönemlerimde, misyon şefimiz olan Büyükelçiler Nüzhet Kandemir ve Baki İlkin zamanında da birkaç caz konseri düzenlenmiş, ancak bunlar kültürel ve sanatsal bir faaliyet olmanın ötesinde bir anlam taşımamıştı. Dolayısıyla, biz farklı bir boyut getirmeliydik. Yapmamız gereken, konserleri mümkün olduğunca kurumsal bir zemine oturtmak ve Vaşington'daki ileri gelen zevatın zihninde kalıcı etkide bulunmasını sağlamaktır.

Öncelikle çözüm bulmamız gereken husus, işin mali portesini nasıl halledeceğimizdi. Öngördüğümüz planın uygulanması için gereken maddi kaynağı nereden bulacağımız sorusunu cevaplamamız icap ediyordu. Hesaplamamıza göre bir yıllık program için 100 bin dolar gerekiyordu. Bu meblağı Bakanlığımızdan talep etmemiz halinde olumsuz cevap geleceğini biliyorduk. Büyükelçiliğimizin bu faaliyetler için ayrılan bütçesi de yetersiz kalıyordu. Bu yüzden, Türkiye ile iş yapan büyük Amerikan firmalarına başvurmayı karar verdik.

İlk olarak, Boeing firmasının Vaşington temsilcisinden randevu istedik. Görüştüğümüz yetkililer, planımızı olgunlaştırmamız halinde, destek sağlamayı düşüneceklerini söylediler.

İkinci aşamada, caz sanatçılarını belirleyecek profesyonel bir kurum bulmamız gerekiyordu. Bunun için de, New York'taki 'Jazz at Lincoln Center' ile bir prensip

anlaşması imzaladık. Konserlere, yeteneklerini sergilemek üzere, belli bir ücret karşılığında, caz dünyasının ümit vaat eden genç müzisyenlerini getireceklerdi (Nitekim, Jazz at Lincoln Center öylesine doğru seçimler yaptı ki Büyükelçiliğimizde konser veren caz sanatçılarından biri olan Jon Batiste 2022 yılı Nisan ayında düzenlenen 64'üncü Grammy Ödülleri töreninde beş ödül birden aldı).

Üçüncü olarak, etkili bir isim tespit ederek, onu konserlere “co-host” yapmamız gerekiyordu. Bunun için en uygun isim, o dönemde Temsilciler Meclisinde 40 üyeye sahip olan “Siyahiler Grubu”nun (Black Caucus) Başkanı John Conyers idi. Neticede, faaliyetimizin temel amacı, Amerika’da siyahilere yönelik ırk ayrımcılığına karşı verilen mücadelenin hikâyesini anlatmaktı. John Conyers’tan randevu isteyerek makamında ziyaretine gittim. İki saate yakın konuşmamıza rağmen kendisini ikna edemedim. Hayal kırıklığına uğramıştım. Hikâyenin yaşandığı konutumuzu göstermek ve onu binanın görkemiyle etkilemek amacıyla Conyers’ı öğle yemeğine davet ettim. Israrlı takibimize rağmen, davete uzun süre yanıt vermedi. Yaklaşık bir ay sonra, yardımcılarından biri Büyükelçiliğimizi arayarak, Conyers’ın yemeği kabul ettiğini ancak fazla kalamayacağını söyledi ve yemeği kısa tutmamızı rica etti. O gün Conyers’ı beklerken çok heyecanlıydık. İkna etmeye muvaffak olamazsak, planımız büyük ölçüde akamete uğrayacaktı. Conyers yemeğe geç geldi. Ancak, binaya adım atar atmaz çok etkilendiğini anladık. Nitekim, en fazla yarım saat kalmak üzere geldiği konutta tam üç saat büyük bir ilgiyle bizi dinledi. Çeşitli sorular sordu. Sonunda, bizi kutlayarak, önerimizi memnuniyetle kabul ettiğini söyledi. Binadan çıkmadan önce bana dönerek, “Beni ziyarete geldiğinizde anlattıklarınızdan pek etkilenmemiştim. Yine hayal peşinde koşan bir Büyükelçi daha geldi diye düşünmüştüm. O yüzden de yemek davetinizi uzunca bir zamandır sürüncemede bırakmıştım. Büyük hata ettiğimi, hikâyenizi bu binanın içinde dinledikten sonra anladım. Konser programının başarılı olması için elimden geleni yapacağım” dedi. Ben ve Müsteşarım Can havalara uçtuk. Hazırlık aşamasında son adımlardan biri de Ahmet Erteğün’ün eşi Mica Erteğün’ü konserlerde hazır bulunmaya ikna etmektir. Elimizdeki bütün imkânları kullandık. Olumlu cevap vermek hususunda pek istekli görünmüyordu. Evvelce vurguladığım üzere, önceki Büyükelçilerimiz tarafından benzer konserlere davet edilmiş, ancak bu konserlerden hiçbiri sürdürülemediği gibi ilgili çevrelerde kalıcı etki de bırakmamıştı. Araya sevdiği şahısları da sokarak talebimizi ısrarla yineledik. Yapmak istediğimizin öncekilerden farklı olacağını defaatle anlattık. Hatta, konserler için New York’tan Vaşington’a geldiğinde, kendisini Büyükelçiliğimizde misafir etmekten onur duyacağımızı her vesileyle söyledim. Haftalar geçti, sonunda ricamızı kabul etti. Açılış konserine gelecekti.

Diğer taraftan, konserlerimizin ön tanıtımını da yapmamız gerekiyordu. Washington Post’un bir muhabirini Büyükelçiliğimiz konutuna davet ederek, konutumuzun hikâyesini kendisiyle paylaştım. Birkaç gün sonra röportajım, görseller eşliğinde gazetenin kültür ve sanat bölümünde tam sayfa olarak yayımlandı ve büyük ilgi

çaktı. Hatta, binanın sahibi Edward H. Everett'in torunu, beni arayarak röportajda anlattıklarımın kendisini çok duygulandırdığını ve küçük bir çocukken yaşadığı konutumuzu ziyaret etmeyi arzuladığını söyledi. Kendisini misafir ettik ve konutumuzu etraflıca gezdirdik. Çok mutlu oldu. Bazı eşyaları işaret ederek orijinal olduklarını teyit etti.

Her şey yerli yerine oturmuştu. Maddi katkı konusunda son noktayı koymak üzere Boeing ile tekrar masaya oturduk. Firma, 100 bin dolarlık bir taahhütte bulundu. Konserler için caz sanatçıları seçecek olan Jazz at Lincoln Center ile de bir mukavele imzaladık. Bütün bu hazırlıklarımız yaklaşık dört ay sürdü. 2010 yılının yaz ayları gelmişti. Programı başlatmak için uygun bir zaman değildi. Bu yüzden, ilk konserimizi, bir açılış ve tanıtım töreniyle birlikte 2010 sonbaharında gerçekleştirdik. Açılıшта, başta kordiplomatik mensupları olmak üzere bir grup Kongre üyesi, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, kültür ve sanat camiasına mensup davetliler yer aldı. Temsilciler Meclisi üyesi, co-host'umuz John Conyers, Coca Cola'nın CEO'su, yakın dostum Muhtar Kent ve Mica Erteğün de açılıшта hazır bulundular. Zamanında, Büyükelçiliğimizdeki caz faaliyetlerini fotoğraflamış olan, gazeteci William Gotlieb'in sağ olan eşi Dalia Gotlieb'de açılış törenine ve onu izleyen konsere katıldı.

Konserleri Vaşington'dan ayrıldığım 2014 yılına kadar kesintisiz devam ettirdik. Boeing firmasından sonra ricam üzerine Coca Cola firması faaliyetin sponsorluğunu üstlenmeyi kabul etti. Bu vesileyle, Muhtar Kent'e derin şükranlarımı teyit etmek isterim.

Konserlerimiz Vaşington'da büyük ses getirdi. Onlarca Kongre üyesini, yönetim mensubunu, siyasetçileri, Büyükelçileri, iş insanlarını, sanatçıları, müzisyenleri, Vaşington sosyetesinin önde gelen isimlerini ağırladık. Türk Büyükelçiliğinin "Ahmet Erteğün Caz Serisi" bir marka haline geldi.

Öyle ki 2012 yılının sonbaharında, Vaşington'daki 'Thelonious Monk Institute for Jazz' adlı ünlü kuruluşun direktörü Thomas Carter, önemli bir ricada bulunacağını vurgulayarak beni öğle yemeğine davet etti. Lokantaya gittiğimde, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Büyükelçisi Yousef Al Otaiba'nın da orada olduğunu gördüm. Thomas Carter, doğrudan konuya geçerek, 2013 yılı Dünya Caz Günü kutlamalarını İstanbul'da veya Dubai'de yapmayı düşündüklerini, geleneksel olarak dünyaca ünlü caz müzisyenlerinin katıldığı bu faaliyetin aday ülkelerin hükümetleri tarafından da desteklenmesi icap ettiğini söyledi ve teklifleri hakkındaki düşüncemizi sordu. Dünya Caz Günü kutlamalarının İstanbul'da yapılması heyecan vericiydi. Bu teklif herkese yapılmıyordu. İstanbul'un aday olarak seçilmesindeki en önemli etken, Büyükelçiliğimizin düzenlediği caz serisi olmuştu. Bizim için gurur verici bir karardı. Ancak, hükümetimizin bir caz faaliyetine maddi katkı sağlamak isteyeceğinden pek emin değildim. Oysa, BAE Büyükelçisiyle mevcut dostluğum çerçevesinde,

Büyükelçiliğin tanıtım, kültür ve sanat faaliyetleri bütçesinin Dünya Caz Günü için fazlasıyla yeterli olduğunu biliyordum. Teklifi nasıl cevaplayacağımı düşünürken, BAE Büyükelçisi söz aldı ve şunları söyledi: “Teklifinize teşekkür ederim. Biz bu faaliyeti düzenlemeye hazırız. Her türlü maddi katkıyı da yaparız. Ancak, Türk meslektaşımın caz faaliyetlerini hepimiz gayet iyi biliyoruz. İstanbul da tarihi görkemiyle, dünya caz günü kutlamaları için mükemmel bir mekân olur. Dolayısıyla, teklifinizi cevaplamak hususunda, meslektaşına öncelik verilmesi gerektiği düşüncesindeyim. O teklifi kabul ediyorsa, aday şehirlerden İstanbul’u seçmek hususunda tereddüt etmemeliyiz diye düşünüyorum”. BAE Büyükelçisinin bu jesti bizi memnun etti. Maddi konudaki zorlukları bilmeme rağmen, Türkiye’nin tanıtımı açısından eşsiz bir fırsat doğuracağından emin olduğum bu faaliyet için yapılan teklifi kabul ettiğimizi söyledim.

Önümüzde yaklaşık altı aylık bir süre vardı. Teklifi Ankara’ya ilettim. Biraz tereddüt olsa da kabul edildiğini bildirdiler. Şu anda ayrıntılarına girmek istemediğim çok meşakkatli bir hazırlık sürecinin içine girdik. Önce, Thelonious Monk Enstitüsü Başkanı ve UNESCO iyi niyet elçilerinden efsanevi piyanist Herbie Hancock’un katılımıyla Büyükelçiliğimizde basın toplantısı düzenledik. Caz gününün gerçekleşeceği tarihe kadar düzenlediğimiz konserlerde faaliyetin tanıtımına da zaman ayırdık. Enstitü yetkilileriyle onlarca görüşme yaptık. Devlet katkısının yeterli olmaması üzerine, ilâve maddi destek için iş camiamızın önde gelen isimleri ve kuruluşlarıyla temas ettik. Neticede, dünya caz günü kutlamaları 30 Nisan 2013’te İstanbul’da düzenlendi.

Dünyaca ünlü yabancı ve yerli caz sanatçıları İstanbul’da buluştu. Grammy ödüllü soul yıldızı Joss Stone, caz efsanesi Al Jarreau, saksafon ustası Wayne Shorter, gitarist John McLaughlin, başçılar Marcus Miller ve Ben Williams, tabla virtüözü Zakir Hüseyin, vokalist Lisa Henry, Grammy ödüllü solist Dianne Reeves, Güney Afrikalı trompetçi Hugh Masekela, davulcu Terri Lyne Carnington ve tabii efsanevi piyanist Herbie Hancock etkinliğe katıldıklarını hatırladığım bazı yabancı sanatçılardı. Bunların yanı sıra, Burak Bekdikyan, Kerem Görsev, İlhan Erşahin, Cenk Erdoğan, Ece Gökso, Elif Şahin ve Sezgi Olgaç dünya caz gününde Türkiye’yi temsil eden isimler arasında yer aldılar.

İstanbul’daki Dünya Caz Günü’nün yankıları uzun süre devam etti. Başarıyla organize ettiğimiz bu faaliyet Türkiye’nin tanıtımı açısından büyük yarar sağladı.

Son olarak, yukarıda anlatmaya gayret ettiğim, başlangıcı Türkiye’nin Vaşington’daki Büyükelçilik konutuna kadar uzanan gurur verici tarihi hikâyenin, gelecek nesillere doğru şekilde aktarılmasında zaruret bulunduğunu vurgulamak isterim. Ayrıca, ülkemizin tanıtımına emsalsiz katkıları olan Erteğün ailesini ve özellikle Ahmet Erteğün’ü minnetle yad ederim.

Ahmet Üzümcü

Ahmet Üzümcü 1951 yılında Armutlu, İzmir’de doğmuştur. Ortaöğretimi İzmir Saint Joseph Koleji ve İstanbul Galatasaray Lisesinde tamamlamıştır. Üniversite öğrenimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde yapmıştır.

1976 yılında Dışişleri Bakanlığında çalışmaya başlayan Üzümcü, Viyana Büyükelçiliği (1979-1982), Halep Başkonsolosluğu (1982-1984) ve NATO nezdindeki Daimi Temsilcilikte (1986-1989) görev yapmıştır. NATO Uluslararası Sekreteryası Siyasi İşler Bölümünde çalışmış (1989-1994) ve Merkez’de Personel Dairesi Başkanlığına atanmıştır (1996-1999). Bilahare Tel Aviv’e Büyükelçi (1999-2002) atanan Üzümcü, NATO nezdinde Daimi Temsilci (2002-2004) ve BM Cenevre Ofisi nezdinde Daimi Temsilci (2006-2010) görevlerinde bulunmuştur.

Merkez’de İkili Siyasi İlişkiler Müsteşar Yardımcısı olarak görev yapmıştır (2004-2006). 2010 yılında Lahey’deki Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (KSYÖ) Genel Direktörlüğü’ne seçilen Büyükelçi (E) Üzümcü, iki dönem (2010-2018) bu görevi yürütmüştür. 2013 yılında Nobel Barış Ödülü’nü almak üzere örgütü temsilen Oslo’daki ödül törenine katılan Büyükelçi Üzümcü, KSYÖ’nün başarısına katkılarından dolayı Fransa, Avusturya, Almanya ve Birleşik Krallık tarafından çeşitli nişanlara layık görülmüştür.

Ayrıca dört üniversite (Surrey, Buenos Aires, Bologna ve MGIMO-Moskova) kendisini fahri doktora unvanı ile onurlandırmıştır.

Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (KSYÖ) Genel Direktörlüğü ve 2013 Nobel Barış Ödülü

2009 yılı Şubat ayı başında Cenevre’de BM Nezdinde Daimi Temsilci iken Lahey Büyükelçiliğimizden merkeze gönderilen ve misyonumuza servis edilen kısa bir telgraf aldık. Telgrafta, Lahey’deki Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütündeki (KSYÖ) Genel Direktörlük pozisyonunun 2010 Temmuz sonu itibarıyla boşalacağı, Cezayir Büyükelçisinin şimdiden adaylığını açıkladığı, Haziran ayına kadar başvuruların alınacağı ve seçimlerin 41 üyeli İcra Konseyinin Ekim ayı oturumunda yapılacağı bildiriliyordu. Bunun üzerine, anılan göreve başvurmanın uygun olup olmayacağı hususunda daha önce Lahey’de görev yapan meslektaşlarıma görüşlerini sordum. Onlardan teşvik edici telkinler aldıktan sonra Bakanlık ile temas ettim. Bakanlığımız adaylığımı destekleyeceğini bildirdi. 3-4 ay süren bir kampanya yürüttüm. İcra Konseyi üyesi 26 ülkenin başkentlerine ve KSYÖ’ye akredite Büyükelçilerle görüşmek üzere sekiz kez Lahey’e seyahat ettim. Ayrıca Cenevre’deki misyon şeflerinden destek talep ettim.

Ekim ayındaki İcra Konseyi toplantısında altı aday, ayrı ayrı sunuşlar yaptık ve sorulan sorulara yanıt verdik. Daha sonra delegeler oylamaya geçtiler. Gizli olarak yapılan oylamanın her turunda en az oy olan aday yarıştan çekildi. Beşinci turun sonunda Almanya Dışişleri Bakanlığında Silahsızlanma Komiseri Büyükelçi ve ben kaldık. Alman aday seçim sürecine bir süre ara verilmesini talep etti. Ben itiraz ettim. Yapılan son tur oylamada altı oy farkla seçimi kazandım.

Atama 2009 Kasım ayı sonunda yapılan Taraf Devletler Konferansı’nda resmileşti ve 2010 Temmuz ayı sonunda KSYÖ’de göreve başladım. Benden önceki Genel Direktör Arjantinli bir diplomattı. Kendisiyle konuşmalarımızdan örgütün öncelikli işlevinin kimyasal silah stoklarının imha faaliyetlerinin (özellikle ABD ve Rusya Federasyonu’nda) KSYÖ uzmanlarınca denetlenmesi olduğu ve bunun büyük ölçüde rutin bir mekanizmaya dönüştüğü izlenimini edindim. Meslek hayatımın sonunda nispeten rahat, stressiz bir dönem geçireceğimi düşündüm. Yanılmışım.

2011 Mart ayında Suriye’de iç savaş başladı. KSYÖ’ye değişik kaynaklardan gelen bilgilerden bu ülkede her cinsten kimyasal silah üretildiği ve önemli miktarda stok bulunduğu anlaşılıyordu. Bir aşamada KSYÖ’nün göreve çağrılabilmesi ihtimalini düşünerek uzmanlarımızın çatışma bölgelerinde görevlendirilebilmelerini teminen eğitilmeleri talimatını verdim. Altmış gönüllü uzman BM’nin eğitim programlarına katıldı. 2013 Mart ayında zamanın BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon beni arayarak Suriye’deki kimyasal silah kullanım iddialarını soruşturmak üzere BM Genel Sekreteri mekanizmasını işletmeye karar verdiğini belirterek KSYÖ’nün buna destek verip veremeyeceğini sordu. BM ile KSYÖ arasındaki iş birliği anlaşmasına göre örgüte üye olmayan ülkelerdeki ihlal iddialarını soruşturmak için 1925 Cenevre

Protokolü çerçevesindeki BMGS mekanizmasına destek verme taahhüdümüz vardı ve üye ülkelere danışmaya gerek görmeden olumlu yanıt verdim. Suriye hükümeti 9 KSYÖ, 3 Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) uzmanından oluşan timin konuşlandırılmasını geciktirdi. Sonunda Ağustos ayında gidebildiler ve tam Şam'da iken Ghouta'da yeni bir kimyasal silah saldırısı oldu. Uzmanların topladığı örneklerin laboratuvarlardaki incelemelerinden sarin gazı kullanıldığı tespit edildi. ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye'ye karşı askeri bir müdahale hazırlığında iken Rusya Federasyonu'nun girişimiyle, Dışişleri Bakanları Lavrov ve Kelly başkanlığındaki heyetler arasında Cenevre'de yapılan müzakereler sonucunda bir mutabakata varıldı. Buna göre, Suriye Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne taraf olacak ve tüm silah stokları, üretim tesisleri ve fırlatma araçları KSYÖ denetiminde imha edilecekti. Buna ilişkin resmî karar 27 Eylül 2013 tarihinde KSYÖ İcra Konseyinde alındı. Bu karar, aynı gün saat farkıyla BM Güvenlik Konseyi tarafından oy birliğiyle onaylandı. KSYÖ İcra Konseyi toplantısı, o sabah Vatikan'da Papa tarafından kabul edildiğim için, Lahey'e dönmemi mümkün kılacak şekilde öğleden sonra geç saatte yapıldı. Son dakikada çıkan bazı pürüzler gece yarısına doğru aşılabildi.

27 Eylül'de alınan karar çerçevesinde KSYÖ-BM misyonuna katılmak üzere Suriye'ye gidecek olan uzmanlar hazırlıklarını sürdürürken, 10 Ekim tarihinde, Nobel Barış Ödülü Komitesi KSYÖ'nün 2013 yılı ödülünü kazandığını açıkladı. Bir gece öncesine kadar adaylar arasında olduğumuzu dahi bilmiyorduk. Komite, KSYÖ'yü 'kimyasal silahların ortadan kaldırılması hususunda gösterdiği yoğun çabalar' dolayısıyla ödüllendirmişti. Açıklamadan kısa süre sonra 11.Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve hemen ardından Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu arayıp kutladılar. Hollanda Kralı tarafından, üstüne kendi el yazısıyla kaleme aldığı tebrik mesajının iştirildiği büyük bir çiçek sepeti gönderildi. Yıllardır görüşmediğim Türk, yabancı meslektaş ve dostlar günlerce arayıp kutladılar veya mesaj gönderdiler.

Nobel ödülünün zamanlaması bizim açımızdan muhteşemdi. Çatışma bölgelerine gidecek olan uzmanlarımıza önemli bir moral takviyesi olmuştu. Öte yandan, beş yüz kadar personeli olan ve pek bilinmeyen küçük bir uluslararası örgüt, birden uluslararası basın ilgi odağı olmuştu. Geleneksel uygulama çerçevesinde ilk mülakatı 10 Ekim sabahı Norveç'ten gelen televizyon ekibine verdim. Öğle saatlerinde düzenlediğimiz basın toplantısını Brüksel ve Londra'dan gelecek olan uluslararası basın mensuplarının talebi üzerine bir süre ertelemek zorunda kaldık. Ertesi gün International Herald Tribune'un (henüz The International New York Times adını almamıştı) ilk sayfasında fotoğrafım yayınlandı. Oslo'da düzenlenen törene iki ay vardı. İlk olarak madalya ve diplomayı sergileyeceğimiz dolabı sipariş etmemiz talimatını verdim. Hollanda'da her türlü özel sipariş için sekiz haftalık bir süreye ihtiyaç vardı.

Bir taraftan Suriye'de BM ile başlattığımız ortak misyonun yönetimi için her sabah hareket merkezinde toplantılar yapıyor, Şam'daki ekibimizle görüşüp bilgi alıyor ve gerekli talimatları veriyordum. Diğer taraftan, Nobel ödül töreni hazırlıklarını

sürdürüyordum. Törene örgüt sekreteryasından bazı üst düzey görevlilerin yanı sıra Taraf Devletler Konferansı ve İcra Konseyi Başkanları ile her coğrafi bölgeden ikişer Büyükelçi katılacaktı. Benden önceki Genel Direktörü de davet ettim. Konferans başkanı henüz belli değildi. Üye ülkeler, üniversite öğretim üyeliğinden diplomasiye geçen Irak Büyükelçisi üzerinde duruyorlar, fakat kendisi tereddüt ediyordu. Ben araya girdim ve Konferans başkanı olursa Oslo'daki törene katılacağını, bunun tarihi bir fırsat olduğunu söyledim. Kabul etti. Sonradan çok memnun kaldı. Lahey'deki görevi sona erinceye kadar her karşılaştığımızda Oslo günlerini andık.

8 Aralık Pazar akşamı eşim, kızım ve Özel Kalem Müdürümle Oslo'ya geldik. Uçağın kapısında Nobel Komitesi Başkanı, aynı zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjørn Jagland bizi bekliyordu. Elindeki çiçek buketini eşime verdikten sonra beni bir limuzine yönlendirdi. Diğerleri Nobel Vakfı Genel Sekreteri tarih profesörüyle başka bir araca alındılar. Motosikletli polislerin refakatinde tamamen trafiğe kapatılan otoyoldan Oslo merkezinde kalacağımız otele (Grand Hotel) ulaştık. Otelin önünde büyük bir kalabalık bizi bekliyordu. Demir bariyerler arkasındaki kalabalık arasında bulunan vatandaşlarımızın Türkçe tezahüratları hâlâ kulaklarımdadır. Otel müdürü ve personelinin sıcak karşılamaları ve onur defterinin imzalanmasından sonra Nobel süitine alındık.

1896 yılında vefat eden Alfred Nobel'in vasiyetine göre diğer ödüller İsveç'teki komitelerin seçimlerine göre her yıl Stokholm'de düzenlenen törenlerde sahiplerine verilirken Nobel Barış Ödülü Norveç Parlamentosunun belirlediği beş kişilik bir komite tarafından seçiliyor. Alfred Nobel'in bu yöndeki tercihinin nedeni hakkında çeşitli spekülasyonlar var. Öte yandan, İsveç'in bu durumu başından itibaren hoş karşılamadığı ancak kabullenmek zorunda kaldığı söyleniyor. Norveç'in ise bu sorumluluğu son derece ciddiye aldığı ve titiz bir seçim sürecinden sonra ödül törenini yılın en büyük etkinliği olarak özenle hazırladığı, mümkün olduğu kadar halkın katılımını da teşvik ettiği görülüyor. Daha da ilginç olan, çeşitli etkinliklerin organizasyonuna ABD'de yerleşik Norveç toplumunun maddi, manevi desteğini sağlaması.

Ertesi sabah, Norveç Nobel vakfının hazırladığı program çerçevesinde BBC, ARD ve Fransız televizyon kanallarına mülakatlar verdim. Daha sonra ödül törenlerinin düzenlendiği belediye sarayına giderek komite üyeleriyle prova yaptık. Salona, tüm konuklar geldikten sonra Komite Başkan Yardımcısı eşliğinde girecek ve diğer Komite Üyeleri ve Genel Sekreter ile birlikte sahnedeki iskemlelerde yerimizi alacaktık. Benden sonra Komite Başkanı, Kral ve Kraliçe'ye refakat edecek ve kendileri sahnenin hemen önündeki koltuklara oturduktan sonra Başkan da sahneye gelecekti. Başkan konuşmasını yaptıktan sonra beni kürsüye davet edecek, madalya ve diplomayı bana verecek, fotoğraflar çekildikten sonra da ben konuşmamı yapacaktım. Bu arada tanınmış bir Japon piyanist küçük bir resital verecekti. Törenin sonunda gene Kral ve Kraliçe salondan ilk olarak ayrılacak, daha sonra ben ve komite üyeleri onları izleyecektik.

Provanın sonra salonun bir bölümünde CNN mülakatı yapıldı. Daha sonra gittiğimiz Nobel Barış Ödülü vakıf binasında Çarşamba akşamı için düzenlenen konserde kullanılmak üzere sunucular (Claire Danes ve Aaron Eckhart) benimle bir mülakat yaptılar.

Aynı gün Kral ve Kraliçe beni sarayda kabul ettiler. Yarım saat süren kabul çok sıcak, dostane bir havada cereyan etti. Kısa bir süre önce ziyaret ettikleri ülkemizle ilgili gözlemlerini paylaştılar.

Otelden ayrıldıktan dönünceye kadar polis eskortuyla hareket ettik ve geçtiğimiz yollardaki kaldırımlarda karlar içinde bizim geçmemizi bekleyen anoraklarını, şapkalarını giymiş çocukların öğretmenleriyle birlikte el sallayarak bizi selamladıklarını gördük.

Akşam, eşim ve ben sadece Komite Üyeleri ve Genel Sekreterin katıldığı akşam yemeğine davetliydik. Otelin en üst katındaki bir özel odada düzenlenen sekiz kişilik yemek gerçekten çok samimi bir ortamda geçti. Komite üyeleri seçim süreciyle ilgili bilgi verdiler. 2013 yılı için o zamana kadarki en fazla adayla (250'nin üzerinde) karşılaşmışlardı. Toplam sekiz kez düzenledikleri toplantılarda yavaş yavaş aday sayısını azalttıklarını ve son toplantıda kısa listedeki adaylardan birini seçtiklerini, bu süreci son derece gizlilik içinde yürüttüklerini, herhangi bir dış müdahaleye kesinlikle izin vermediklerini söylediler. Öte yandan, ihtiyaç halinde bazı adaylar hakkında uzmanlara danıştıklarını ilave ettiler. (Nitekim, KSYÖ'nün performansı hakkında çeşitli kanallardan bilgi derlediklerini sonradan öğrendim). Yemeğin sonunda komite üyeleri, Nobel yemekleri arasında uzun zamandır böyle güzel bir sohbet olmadığını kaydederek bana ve eşime teşekkür ettiler.

10 Aralık Salı günü belediye sarayına hareket ettik. Kaldırımlarda gene çocuklar vardı. Salona provada öngörüldüğü üzere Komite Başkan Yardımcısı ile girdim. Borular çalınıyordu. Salondaki yaklaşık 1500 kişi ayağa kalkmıştı. Sahnedeki yerimizi aldık. Daha sonra Kral ve Kraliçe geldiler ve kapılar kapandı. Başkan Jagland heyecanlı bir konuşma yaptı ve sonunda beni kürsüye davet etmesi gerekirken gidip yerine oturdu. Kısa bir sessizlikten sonra Genel Sekreterin ikazıyla kürsüye dönen Başkan beni davet etti ve madalya ile diplomayı verdi. Fotoğraflar çekildikten sonra ben konuşmamı yaptım. Konuşmamı daha önce bize bildirildiği üzere yarım saatle sınırlamıştım. KSYÖ'nün başarılı çalışmalarını anlattım ve kimyasal silahlardan arındırılmış bir dünyaya hızla ilerlediğimizi söyledim. Örgüt adına Nobel ödülünü almaktan onur duyduğumu kaydettim.

Akşam Grand Hotel'de 250 kişinin davetli olduğu yemek vardı. Yemekten önce adet olduğu üzere otelin balkonuna çıkarak halkı selamlamamız istendi. Diğer bazı büyükelçilerle birlikte balkona çıktık. Soğuk havaya rağmen otelin önünde toplanan

kalabalığa el salladık. Tezahüratla karşılık verdiler. Yemekte beni kralın sağına oturtmuşlardı. Kraliçe de karşımdaydı. Kısa bir konuşma yaptım ve önerim üzerine törene davet edilen Lahey Belediye başkanına da atıfta bulundum. (Jozias Van Aartsen daha önce Dışişleri Bakanlığı yapmış saygın bir kişiydi). Kral V. Harald'la sohbetimiz neredeyse iki eski arkadaş arasında gibi geçti. Son derece mütevazı ve hoş sohbet bir kral. Yemekten sonra canlı müzik eşliğinde dans edildi. Yorgun olmamıza rağmen önce Kral ve Kraliçe'nin ayrılmasını bekledik.

Veliaht Prens Haakon ve Başbakan Erna Solberg, Nelson Mandela'nın cenazesinde hazır bulunmak üzere Güney Afrika'ya gittiklerinden törene ve sonraki yemeğe katılamamışlardı. Ertesi gün erken saatlerde Oslo'ya dönmüşler. Önce bizi Başbakan Solberg Konferans ve İcra Konseyi Başkanlarıyla birlikte kabul etti. Norveç'in, Suriye misyonu dahil KSYÖ'yü desteklemeye devam edeceğini belirtti (Norveç, Suriye'den kimyasal silah stoklarının ülke dışına taşınması için Danimarka ile birlikte birer gemi tahsis ettiler). Daha sonra parlamento binasında düzenlenen bir panele katıldım. Günümüz bir ilkokul ziyareti ve özel olarak hazırlanan bir serginin gezilmesi ile devam etti. İlkokul çocukları ilginç sorular hazırlamışlar. Cevaplarımda onları korkutmamaya özen gösterdim.

Akşamki konser daha ziyade gençlerin doldurduğu yedi bin kişilik bir salonda yapıldı. Konseri Prens Haakon'la birlikte izledik. Konser başlamadan önce kısa bir konuşma yaptım. Ekranlarda da mülakattan bölümler yayınlandı. Konser sonrasındaki resepsiyonda Prens ve diğer bazı Norveçli ev sahipleriyle sohbetten sonra ayrıldık. Sanatçıların (Morissey, Timbuktu, James Blunt, Zara Larsson, Mary J. Blige) da katıldığı partinin sabaha kadar sürdüğünü sonra kızımdan öğrendik.

Perşembe sabahı ben Stokholm'e, heyetin diğer üyeleri Amsterdam'a uçtuk. Havaalanı yolunda motosikletli polislerden birinin buzda kayarak düştüğü söylendi. Neyse ki yarası ciddi değilmiş. Madalya ve diplomayı Lahey'e götürmesi için Özel Kalem Müdürüme emanet ettim. Örgüt sekreteryasından bir başka görevli İsveç'te bana refakat etti. Stokholm'de beni önce Başbakan kabul etti. Daha sonra Dışişleri Bakanı Carl Bildt geniş katılımlı bir öğle yemeği verdi ve birlikte basın toplantısı yaptık. Parlamentoda düzenlenen panelden sonra Nobel Vakfı binasını ziyaret ettik ve diğer ödül sahipleri için yapılan geleneksel uygulamayla bir iskemleyi imzalamam istendi. Vakıf binasında o yıl ödül alan bazı kişilerle tanıştık. Ertesi sabah üniversitede bir konuşma yapmak üzere trenle Göteborg'a gittim. Kalabalık bir salonda yaptığım konuşmadan ve sorulara cevaplardan sonra akşam resmî bir yemeğe katıldım. Cumartesi günü Hollanda'ya döndüğümde bitkin durumdaydım. Neyse ki dinlenmek için önümde iki günüm vardı.

Tahmin ettiğim gibi, örgüt binasının giriş katında madalya ve diplomayı sergileyeceğimiz camekan ancak biz Oslo'da iken teslim edilmişti. 17 Aralık Salı günü

üye ülke temsilcileri ve sekreteryaya görevlilerinin katıldığı bir resepsiyon sırasında camekanın üzerindeki örtüyü kaldırdık. KSYÖ'ye gelen ziyaretçiler madalyanın önünde fotoğraf çektirmeye devam ediyorlar.

Nobel ödülünün bir diğer unsuru ise para ödülüdür. Bir milyon doların üzerindeki meblağı örgütün hesabına transfer ettiler. Para ödülünü en iyi ne şekilde değerlendirebileceğimiz hususunda birkaç gün düşündüm. Bütçeye ilave edilse uçup gidecekti. Daha kalıcı, görünürlüğü yüksek bir kullanım yolu bulmalıydık. Sonunda bu para ve faiziyle KSYÖ ödülünü ihdas etmeye karar verdim. Bazı ülke temsilcileriyle görüşüp desteklerini aldıktan sonra, Belediye Başkanı Van Aartsen'i ziyaret ederek, ödüle maddi katkıda bulunmalarını önerdim. Belediye meclisinin onayıyla kabul ettiler. 2014 yılından bu yana, KSYÖ'nün çabalarına olağanüstü katkıda bulunan kişi veya kurumlara her yıl 90000 Euro ödül veriliyor. Birden fazla kişi seçilirse ödül paylaşılıyor. Seçici komitede Genel Direktör, Konferans ve İcra Konseyi Başkanlarının yanı sıra Lahey Belediye Başkanı ile IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry) Başkanı yer alıyor. Her yıl Kasım ayı sonunda toplanan Taraf Devletler Konferansı'nın ilk günü komite üyelerinin katıldığı bir ödül töreni düzenleniyor.

Oslo'da bulunduğumuz sırada benimle temas eden ve kendini ABD'nin Minnesota eyaletindeki Norveç toplumunun temsilcisi olarak tanıtan bir hanım Nobel Barış ödülü sahiplerini geleneksel olarak ertesi yıl Minneapolis Üniversitesine konuşma yapmaya davet ettiklerini kaydederek bunu kabul edip etmeyeceğimi sordu. Memnuniyetle geleceğimi belirttim. 2014 yılı kışında Minneapolis'e gittim. Aynı etkinlikte benden önce konuşma yapan eski ABD Başkanı Jimmy Carter'la kısa bir sohbetimiz oldu ve birlikte fotoğraf çektirdik. İlerlemiş yaşına rağmen zinde görünüyordu. Carter geçtiğimiz günlerde yüzüncü doğum gününü kutladı.

KSYÖ Genel Direktörlük görevim, iki dönem toplam sekiz yıl sürdü. Özellikle Suriye'deki kimyasal silah kullanım iddialarının soruşturulması bağlamında zor zamanlar geçirmekle birlikte gerek mesleki, gerek kişisel anlamda son derece ilginç ve manevi açıdan çok tatmin edici bir dönemdi.

Nobel Barış Ödülü Madalyası Nasıl Kayboldu?

21 Mart 2018 sabahı Vaşington ziyaretinden döndüm. Özel Kalem Müdürüm, Amsterdam Havaalanında uçaktan indikten sonra gelen mesajları okurken heyecanla bana döndü. Fransa Büyükelçisi, Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un o gün akşam saatlerinde Lahey'e yapacağı kısa ziyaret sırasında KSYÖ'ye de gelmek istediğini bildiriyor ve bizden cevap bekliyordu. Onur duyacağımız cevabını verdik.

Macron saat 17.00 civarında havaalanından doğru bize gelecek, daha sonra Kral tarafından kabul edilecek ve bilahare Başbakan Rutte ile akşam çalışma yemeğinde

buluşacak ve geç vakit Paris'e dönecekti. KSYÖ'yü ziyareti sırasında Macron'a Nobel madalyasını göstermek istiyordum. Ancak her yıl olduğu gibi o gün, İran ve Orta Asya devletlerinin Büyükelçilikleri madalyanın sergilendiği giriş katında Nevruz Bayramı resepsiyonu düzenlemişlerdi. Resepsiyonun başında ben de kısa bir konuşma yapıyor ve bayramlarını kutluyordum. Macron'u davetlilerin arasından geçirerek madalyonun bulunduğu camkana götürmem mümkün değildi.

Camekanın üzerinde bir alarm ve görüntüsü güvenlik kontrol odasındaki görevli tarafından 24 saat izlenen bir kamera vardı. Güvenlik birimiyle de görüştüğüm sonra alarmı durdurup madalyayı bir üst kattaki toplantı odasına getirmeye karar verdik. Macron beraberinde geniş bir basın mensubu grubuyla geldi. Kendisini kapıda karşıladım ve 35-40 dakika süren ziyaret boyunca Fransızca konuştuk. Toplantı odasına geldiğimizde bir sehpa üzerinde duran madalyayı gösterdim. Basın mensupları fotoğraflar çektiler ve salondan ayrıldılar. Toplantı sonuna doğru Özel Kalem Müdürüme ve Fransız Büyükelçisine Kral'ın beklediğine dair mesajlar geldi. Macron, KSYÖ'den ayrılmadan önce basın mensuplarına kısa açıklamalarda bulundu.

Macron ayrıldıktan 5-10 dakika sonra Özel Kalem Müdürüm odama gelerek madalyanın kaybolduğunu söyledi. Hayretle kendisine bakarak, "Nasıl böyle bir şey olabilir?" dedim. Madalya kutusuyla birlikte yok olmuş ve kimse bunun farkına varmamıştı. Madalyayı bulunduğu yerden çıkarttırdığıma o anda pişman oldum. 18 ayar som altından yapılan madalyanın benzerinin üretilmesi mümkün değildi. Telif hakkı Oslo'daki Nobel Barış Ödülü vakfına aitti. Madalya bulunamazsa yenisi için vakfa yalvarmaktan başka çaremiz yoktu.

Özel Kalem Müdürüm, Fransız heyetindeki kişilerden birine ulaşmaya çalışıyordu.

Sonunda Büyükelçi ile görüşebilmiş ve o sırada konuşmaya kulak misafiri olan Macron'un yaveri "Bunu mu arıyorlar?" diyerek madalyayı çantasından çıkartmış. Meğer, ben toplantı salonunda madalyayı Macron'a gösterirken uzakta duran yaver konuşmamızı işitmediğinden, bunun tarafımdan Cumhurbaşkanı'na verilen bir hediye olduğunu düşünmüş ve toplantı sonunda kutusuyla birlikte çantasına koymuş. Bir taraftan madalyanın çok zor geçen bir yarım saat içinde bulunmasına sevinirken, diğer taraftan salondaki herhangi birinin bunu farketmemesine içerledim. Daha sonra Macron'a da bilgi vermişler, çok gülmüş. Ben kimseyi zor durumda bırakmamak için bu olaydan kimseye bahsetmedim ve Sekreteryaya görevlilerine de aynı şekilde davranmalarını rica ettim. Ancak kısa bir süre sonra, karşılaştığım Büyükelçilerin ifadelerinden, Fransa Büyükelçisi'nin bunu çok komik bir olay olarak herkese anlattığını öğrendim.

2014 yılı Nisan ayında Lahey'de düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirve toplantısına katılan bazı Dışişleri Bakanları KSYÖ'yü de ziyaret etmişlerdi. Başkan Obama beni

ABD Büyükelçiliğinde kabul etmişti. Zirveden birkaç gün önce beni arayan Japon Büyükelçisi Başbakan Abe'nin de zirveye katılacağını, benimle de görüşmek istediğini kaydederek kaldığı otele gidip gidemeyeceğimi sordu. Ben memnuniyetle gideceğimi söyledim. Büyükelçi Başbakana göstermek üzere Nobel madalyasını yanımda götürüp götürmeyeceğimi sorduğunda ise, maalesef böyle bir sorumluluğu üstlenemeyeceğimi belirtmişim. Bu defa benzer basireti gösterememiş, aynı binada bir üst kata dahi olsa madalyanın bulunduğu yerden çıkarılması kararını vermekle muhakeme hatası yapmışım. Halefim İspanyol Büyükelçisi Fernando Arias'a öncelikli tavsiyem bu oldu: "Nobel madalyasının bulunduğu yerden çıkarılmasına sakın izin verme!"

Volkan Vural

Volkan Vural, Ankara Koleji ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olduktan sonra, 1964 yılında T.C. Dışişleri Bakanlığında başladığı çalışma hayatını 1968-1986 yılları arasında Seul Büyükelçiliğinde Başkatip, Münih Konsoloslugu, Dışişleri Bakanlığı Merkez Teşkilatı Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar Şube Başkanlığı, NATO Uluslararası Sekreteryası Siyasi Bölüm Yöneticiliği gibi görevlerde sürdüren Vural, 1982-86 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı İkili Ekonomik İlişkiler Daire Başkanlığı ve Genel Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.

Diplomasi kariyerine 1986 yılı itibarıyla Büyükelçi olarak devam eden Volkan Vural, Türkiye Cumhuriyeti'nin İran İslam Cumhuriyeti nezdindeki Büyükelçisi olurken, 1988-1993 yılları arasında ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği, ardından Rusya Federasyonu Büyükelçiliği görevlerini üstlenmiştir. 1993-1995 yılları arasında yine Büyükelçi olarak Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı ve Başbakan Başdanışmanlığı görevlerinde bulunan Vural, 1995-1998 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Federal Almanya nezdindeki Büyükelçisi olarak görev almıştır. Volkan Vural, 1998-2000 yılları arasında Büyükelçi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki Daimi Temsilciliği görevine getirilmiş, 2000-2003 yılları arasında ise, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin Kurucu Genel Sekreteri olmuştur. Volkan Vural, 2003-2006 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin İspanya Krallığı ve Andorra Prensiği nezdindeki Büyükelçilik görevini tamamlamasının ardından, 29 Aralık 2006'da T.C. Dışişleri Bakanlığından emekli olmuştur.

Moskova Günlükleri

1988 yılının bir bahar günü İran'ı ziyaret etmekte olan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nüzhet Kandemir ile ikametgahın bahçesinde oturmuş sohbet ediyorduk. İran-İrak Savaşı devam ediyor, hemen hemen her gün Irak uçakları Tahran semalarında boy gösteriyor, telaşa bombalarını bırakıp kaçıyor. Ama bombalama saatlerini artık öğrenmiştik. Dolayısıyla bahçede oturmanın bir riski görünmüyordu.

Tahran'a Büyükelçi olarak gelişim nispeten yeniydi. Önümde tahminime göre bir iki yıl daha vardı. Savaşa ve tüm zorluklara karşın görevimden memnundum. "Bir tokat, bir kucaklaşma" olarak tanımladığım ilişkilerimiz, İran'ın 'devrim ihracı' çabalarına karşın iyi düzeydeydi. Özellikle ticari ve ekonomik ilişkilerimiz pürüzsüz şekilde geliyordu. İhracatımızda İran ya birinci ya da ikinci sıradaydı.

Sohbet sırasında Kandemir, Büyükelçi atamalarının hazırlığı içinde olduklarını söyledi. Ben üstüme hiç alınmadım. Yer değiştirmek için erkendi. Kendiliğinden benim sonraki görevimin ya Vaşington ya da Moskova olabileceğini söyledi. Herhangi bir yorum yapmadım ve ben de üstünde durmadım.

Haziran ayının sonlarına doğru Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz beni telefonla aradı. Başbakan Özal'ın da uygun görmesi ile Moskova Büyükelçisi olarak atanmamın kararlaştırıldığı haberini verdi. Şaşkınlığımı tam atamadan bana en geç Eylül ayında bu göreve başlamak üzere hazırlanmamı söyledi. Kardeşi Turgut Yılmaz'ın başkanı olduğu Deri İhracatçıları Birliği'nin Moskova'da bir etkinliği olduğunu ve benim de bu sırada orada olmamın faydalı olacağını belirtti.

Tahran'da ilk işimiz en azından Kiril alfabesini biraz sökmek için Rusça bilen bir hoca arayışımız oldu. Çarlık dönemi sonrası İran'a göç eden bir Ermeni ailesinden öğretmenlik eğitimi almış bir kadını bulduk. Eşime ve bana Çarlık döneminden kalma okuma kitapları ile ilk dersini vermeye geldi.

Yaz tatilinin heyecanı, yerini Moskova'ya gidişin telaşına bıraktı. Hem talimat almak hem de 10-15 gün tatil yapabilmek için Ankara'ya geldim. Dışişleri Bakanlığı ile özellikle ekonomi ve dış ticaretle ilgili yetkililer ile görüştüm. Odalar Birliği ve Müteahhitler Birliği başkanları ile toplantılar yaptım. Daha sonra İstanbul'a geçerek TÜSİAD yönetimi ile görüştüm. Başbakan Özal, Okluk Koyu'nda tatilideydi. Görüşme isteğimi ilettiğim Özel Kalemi, Başbakan'ın beni Okluk'taki evinde kabul edeceğini bildirdi. Bizim yazlık evimiz de Marmaris'te olduğu için bu randevu çok uygun geldi. Okluk'taki ev gerçekten çok mütevazıydı. Korumalar ve personel karavanlarda kalıyordu. Ev ise küçük, tek katlı bir yapıydı. Özal'ı görmeye gelenler genellikle teknelerinde kalıyor, sabahları bir iki saat Özal'la birlikte yüzüyorlardı. Tabii Özal'ınkine yüzme denirse. Daha çok su üzerinde oturuyordu. Büyük bir maharetle suda

duruyor ve etrafındakilerle sohbet edebiliyordu. Ben de kendisine yaklaşma cesareti gösterdiğimde az kalsın boğulmaktan Özal'ın güçlü elleri sayesinde kurtulabilmişim. Özal'ın bana talimatı kısa ve özdü. Sovyetler Birliği ile çok önemli bir doğal gaz anlaşması yapmış, ancak daha önemlisi bu ithalatın bedelinin ciddi bir kısmını ihracat ve müteahhitlik hizmetleri ile karşılama ilkesini Sovyetlere kabul ettirmişti. Benim görevim, hem ihracatımızı artırmak hem de müteahhitlik hizmetlerimizin gelişimine yardımcı olmaktı. Siyasi bakımdan ise karşı kamplarda olmamıza rağmen iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerimizi geliştirmekten öte bir amacımız yoktu. Kültürel alanda da iş birliğine çok açtık.

Moskova Büyükelçiliği, benim Sovyetler Birliği ile ilk tanışmam değildi.

Daha 1967 yılında Dışişleri Bakanlığının İktisat Dairesinde genç bir ikinci katipken, Şube Müdürüm Nurver Nureş, Türkiye'yi ziyaret edecek olan Sovyet Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Skachkov'a mihmandarlık görevi vermişti. 1967 yılı, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olacaktı. Başbakan Demirel, Türkiye'nin bir ağır sanayi hamlesine ihtiyacı olduğunu görmüş, ancak çaldığı batı kapılarından olumlu bir yanıt alamamıştı. Bu kez yüzünü Sovyetler Birliği'ne dönen Demirel, bedeli Türk yaş meyve ve sebze ile ödenmek üzere demir çelik, petrol rafinerileri, alüminyum gibi devasa ağır sanayi tesislerinin Sovyet teknolojisi ve finansmanı ile Türkiye'de kurulması anlaşmasını yapmıştı. Sovyet Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı da bu projelerdeki yer seçimi ve lojistik imkânlarını görmek üzere Türkiye'ye geliyordu. Dışişleri Bakanlığı bu ziyarete büyük önem veriyor ve gezinin pürüzsüz geçmesi için Şube Müdürümden sürekli uyarılar alıyordum.

Bakan Skachkov, beraberindeki teknik heyetle birlikte arabalarla Ankara'dan ilk durak olan Konya'ya doğru hareket etti. Kendisi Sovyet Büyükelçiliğinin tahsis ettiği büyük bir araca bindi. Beni de yanına oturttu. Yola koyulduktan bir iki saat sonra, Skachkov şoföre durmasını söyledi. Yol kenarında büyük bir ağacın altına doğru yürüdük. Derken arabanın bagajı açıldı, içinden battaniye ve şişeler çıktı. Sabah saat 11 gibiydi. Skachkov bana içinde Ermenistan konyakı olduğunu söylediği bir bardak uzattı. Sabah içki içme âdetim olmadığı için kibarca kabul etmedim. Bunun üzerine Skachkov bana "Ya içersin ya da Ankara'ya kadar yürürsün" dedi. Reddedilmeyecek bir teklif olduğunu çabucak idrak edip konyakı sonuna kadar içtim. Yolculuğumuz hep böyle geçti, onun için detaylarını tam olarak hatırlamıyorum.

1988 Eylül'ünde Moskova'ya ayak bastığımda, NATO Sekretarya Siyasi İşler Bölümünde izlediğim Sovyetler Birliği'ne hem benzer hem de hiç benzemeyen hibrit bir ülke ile karşılaştım. Sovyetler Birliği bir dönüşüm içindeydi. Gorbaçov'un liderliğinde Glasnost ve Perestroika sloganları ile çalkalanıyordu.

Havaalanında Sovyet protokolü ve meslektaşlarım tarafından karşılandık. Bana ve eşime gösterdikleri itibar, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik olumlu yaklaşımının ipuçlarını veriyordu. İtiraf etmeliyim ki, ailemizin üyesi olan Siyam kedimiz Faron daha fazla ilgi çekmeyi başarmıştı.

Havaalanından doğruca Büyükelçi'nin Gertsena Caddesi'ndeki ikametgâhına gittik. Bir saray yavrusunu andıran bina çok görkemliydi. Çarlık zamanında bir şeker tüccarının metresi için yaptırıldığı söylendi. Ancak binanın içine girdiğimizde perdelerin ve döşemelerin çok yıpranmış olduğu hemen göze çarpıyordu. Zihnime bir not olarak, önceliklerim arasına binanın içini yenileme gereğini de koydum.

Moskova'ya varışımın ikinci ayında Cumhuriyet Bayramımız vardı. Pek çok büyükelçinin milli günlerinde Sovyet televizyonuna çıkıp konuşma yaptıklarına şahit olmuştum. Çoğu konuşma Rusça'ya tercüme ediliyordu. Ben de 29 Ekim'de konuşma yapmak için televizyon idaresine müracaat ettim. Bu talebim kabul edildi. Tahran'da başlayan Rusça eğitimime rağmen televizyonda Rusça konuşmak kolay değildi ama arkadan bir tercümanın konuşması da pek hoş gözüküyordu. Epey çalıştım ve konuşmamı fazla aksamadan ve önümdeki kendi hazırladığım metne çok az bakarak Rusça olarak yaptım. Aldığımız mesajlardan konuşmanın çok beğenildiği anlaşılıyordu.

Sovyet ekonomisini daha iyi anlayabilmek için o dönemin en önde giden ekonomistlerinden Leonid Abalkin ile görüşme talep ettim. Kısa zamanda olumlu cevap verince buluştuk. Sorularıma cevaben verdiği bir yanıtı hâlâ hatırlıyorum. Abalkin, Sovyetler Birliği ekonomisinin düzelebilmesi için önlerinde iki model bulunduğunu söyledi. Birincisi Çin modeli, yani Komünist Parti'nin liderlik ettiği kontrollü bir liberalleşme, yabancı sermaye ve teknoloji firmaları ile ortak yatırımlar. İkinci model Türk modeli deyince çok şaşırdım. Bununla neyi kastettiğini sordum. Askeri yönetim altında Özal'ın yaptığı ekonomik reformların bir model olarak dikkat çektiğini söyledi. Görüşmemizin uzun bir kısmı, Özal reformlarının arka planını, Türkiye'nin devletçi politikalarından önce karma ekonomiye, daha sonra da özel sektörün ağırlık taşıdığı bir ekonomiye geçişi ile ilgili verdiğim bilgilerle geçti. Ancak Abalkin, arkasında askeri yönetimin güvencesi olmadan Özal'ın istediklerini yapamayacağı görüşünde ısrarlı oldu.

Sovyetler Birliği'nde özellikle ekonomide kafaların çok karışık olduğu bir dönemden geçtiğimizi görmek zor değildi. Bu arada Glasnost'un açığa vurduğu rejime yönelik eleştiriler hız kazanırken, Komünist Parti'nin de giderek itibar kaybettiği ve otoritesinin sorgulandığı açıkça belli oluyordu.

Moskova'daki yeni hayatımın ya ikinci ya da üçüncü gününde eşimle birlikte Nazım Hikmet'in mezarını ziyaret ettik. Novodevichy Mezarlığı, çok önemli Rus yazar ve

sanatçılarının son durağıydı. Büyük bir parkı andıran mezarlığın güzelliği etkileyiciydi. Nazım Hikmet'in mezarının başında dualarımızı ederken içimizi bir hüznün kapladı. Ülkesini bu kadar çok seven ve duyduğu özlemi şiirlerine işleyen bir sanatçının orada gömülü olması acıydı. Ancak bu tarihi mezarlığın en mutena bir köşesinde yer alması ferahlatıcıydı. Mezarının üstündeki çiçeklerden ziyaretçilerinin çok bol olduğu anlaşılıyordu. Bu nedenle mezarının Türkiye'ye nakli gibi projelerden uzak durdum. Buna karşılık, Nazım Hikmet'in Moskova'daki bazı eşyalarının Türkiye'ye getirilmesi çabalarına destek ve yardımcı oldum.

Moskova'ya gelişim daha üç ayı bulmamışken, Viyana'da başta Sovyetler Birliği olmak üzere, Doğu Avrupa'daki gelişmeleri ve Varşova Paketi'nin geleceği konularını irdeleyen büyükelçiler toplantısına çağrıldım. Dışişleri Bakanımız ile Dışişleri Müsteşarının başkanlık ettiği bu toplantıya Paris, Londra, Bonn gibi Batılı merkezler dışında Doğu Avrupa ülkeleri nezdindeki büyükelçilerimiz davet edilmişti. Toplantıda, en kıdemli büyükelçi ve eski Dışişleri Bakanı olarak ilk sözü alan Paris Büyükelçimiz İltir Türkmen, önce Moskova Büyükelçimizi dinlemek gerektiğini söyledi. Bunun üzerine yaptığım konuşmada, önce Moskova'daki tespit ve gözlemlerimi anlattım.

Sovyetler Birliği'nin dış etkenler yerine daha çok ekonomik sorunlar yüzünden içten çürüme ve dağılma sorunu yaşadığını, bu durumun Varşova Paketi'nin dağılması ve Doğu Avrupa ülkelerinde rejim değişikliği taleplerinin yükselmesine yol açabileceğini söyledim. Bunlar gerçekten çok iddialı söylemlerdi. Nitekim bir büyükelçi arkadaşım bana şiddetle itiraz etti. Bulunduğu ülkede rejimin çok güçlü olduğunu, askere, polise ve istihbarata tamamen egemen olduğunu vurguladı. İlginçtir ki, Doğu Avrupa'da akıbeti en kötü olan ve yıkılan ilk rejim o ülke oldu.

Bir yandan Moskova'da çeşitli bakanlıklar ile bir dizi görüşme yaparken, diğer yandan Sovyetler Birliği'ni oluşturan özellikle Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan gibi cumhuriyetlere de ziyaretleri ön plana aldım. O dönemi bilmeyenler inanmayacaktır ama, Sovyet hava yolları uçaklarında horozlarla birlikte gittiğim, arkası kırık koltuklarda oturduğum, dışarıdan hava alan delikleri gördüğüm pek çok seyahatim oldu.

Bu dönemde gittiğim tüm cumhuriyetlerde büyük bir ilgi ile karşılandım. Ortak şikayetleri ekonomiydi. Rusya artık cumhuriyetlere verdiği taahhütleri yerine getirmiyordu. Moskova ile bir iletişim sorunu yaşıyorlardı. Ancak birlikten ayrılma gibi bir niyetleri görünmüyordu. Sovyet cumhuriyetlerinin Komünist partileri, Moskova'nın aksine duruma daha hakim bir izlenim bırakıyordu.

Nitekim, bağımsızlıklarından sonra, Özal, Demirel ve Hikmet Çetin'in refakatinde ziyaret ettiğim tüm cumhuriyetlerde Dışişleri ya da Başbakan olarak karşımıza çıkan kişilerin çoğu önceki ziyaretlerimde beni karşılayan ya da ağırlayan kişiler olmuştu. Kimilerinin bu seyahatlerde Moskova Büyükelçisinin bulunmasının sakıncalı olacağı

şeklindeki görüşüne karşılık, bağımsız cumhuriyetler liderlerinin şahsen bana gösterdikleri yakınlık ve övücü sözleri dikkatlerden kaçmamıştı.

Moskova’da günlük yaşam hızla değişiyordu. Kısıtlı olarak izin verilen özel girişimcilik, ilk planda açılan etnik lokantalar ve gece hayatına katılan barlar ile kendini göstermeye başlıyordu. Bir kısmı Azeri girişimciler tarafından başlatılan bu yerler kısa zamanda popülerlik kazanıyor, yer ayırtmak bir sorun haline geliyordu. Benim böyle bir sorunum yoktu. Daha önce haber vermeden dahi gittiğimde kapıdakilere Türkiye Büyükelçisi olduğumu söyleyince hemen içeri davet ediliyor, en iyi masaya oturtuluyordum. Bu ayrıcalık kordiplomatik nezdinde bana çok prestij sağladı. Pek çok büyükelçiyi orada ağırladım.

Moskova’daki büyükelçilikler ülke içindeki her türlü mal ve hizmet alımı için, bu amaçla kurulmuş UPDK denen bir kuruma müracaat etmek ve ihtiyaçlarını bu kurum vasıtasıyla karşılamak zorundaydı. İkametgahın mobilya ve perdelerinin yenilenmesi için de UPDK’ya müracaat etmemiz gerekiyordu. Büyükelçilikteki çalışma arkadaşlarım, bu talebimizin en erken 1-2 yıl içinde karşılanabileceğini söylediklerinde şaşırılmış ve başka bir yol arama kararına varmıştım. Bir büyükelçi dostum, restorasyon işlerinde uzman bir kişinin adını verdi. Bu Ermeni uzman daha önce UPDK’nın bazı projelerinde de görev yapmış ve şimdi bağımsız da çalışabilen bir kişiydi. Kendisi ile temas kurduk ve görüştük. Projeyi çok makul bir fiyata yapabilecekti. Asıl sorun gerekli kumaşları bulabilmektir. Bize yol gösterdi. Moskova yakınlarında Kremlin için özel kumaş üreten bir fabrika varmış. Ancak öncelikleri Kremlin ve diğer saraylar olduğu için hariçten sipariş almaları zormuş. Eşim, arabanın bagajında bir kasa votka olduğu halde müdürle görüşmeye gitti. İsteğimiz kabul edilmişti ve restorasyon işi kısa zamanda tamamlandı.

UPDK ile ilişkilerimiz aslında gayet iyiydi. Ancak, yeni bir Büyükelçilik binası projesinin müzakeresi çok uzun sürdü. Bu müzakereleri aslında Bayındırlık Bakanlığımızın Büyükelçiliğimizde Müşavir olarak görevlendirilen temsilcisi Yılmaz Topkara yürütüyordu. Bazı görüşmelere ben de katılarak konuya verdiğimiz önemi göstermek istedim.

Aslında Moskova’da yeni bir Büyükelçilik binası yapımı projesi benim gelişimden çok önce başlamıştı. Ankara’da Sovyetler Birliği’ne verdiğimiz Aşağı Ayrancı’daki değerli arsaya karşılık, Sovyetler de bize ikametgaha yakın bir mesafede, Moskova’nın merkezinde park olarak kullanılan güzel bir alanı tahsis etmişti. Ancak Gorbaçov ile gelişen özgürlükçü sivil toplum hareketleri, “bu parktaki bir ağacın altında Puşkin’in şiirlerini yazdığımı” iddia ederek tepki göstermeye başlamış ve bu tepki giderek büyümüşü. Artık burada bir bina inşa edilemeyeceği açıktı. Biz de bu duruma karşılık müteakabiliyet ilkesine uygun olarak Sovyetlerin Ankara’daki Büyükelçilik inşaatını durdurmuştuk.

Katıldığım ilk toplantıda bu sorunların nasıl aşılabacağı hususunu görüştük. Bize aynı değerlerde başka bir arsa verilmesi hususunda anlaşmaya vardık.

Yeni bir bina yapımı için gösterilen yerler arasında Moskova Nehri'ne çok yakın bir alanı seçtik. Ama sorun binayı kimin yapacağı hususunda düğümlendi. UPDK yetkilileri şimdiye kadar bütün büyükelçilik binalarının kendileri tarafından yapıldığını vurgulayarak bu kural dışına çıkamayacaklarını belirttiler. Biz ise binanın Türk müteahhitleri tarafından yapılmasını istiyorduk. Amerikalılar, UPDK'nın yaptırdığı binaya yerleştirilen dinleme cihazları yüzünden bir türlü binalarına yerleşmiyordu. Tabii bunu dillendiremezdim. Mali koşullarımız ve bütçe mülahazaları ile binayı Türk müteahhitlerine inşa ettirmek zorunda olduğumuzu anlattım. Konuyu nihayet çözüyoruz derken, bu kez de iki ülke bürokrasisine takıldık. Tarafların müzakereleri abartılı olarak uzattıklarını fark ettim. İki ülke yetkilileri bir Türkiye'de bir Moskova'da toplanıyor, araya iç geziler ekleniyor ama bir sonuç çıkmıyordu.

Bunun üzerine UPDK Başkanı ile özel bir görüşme talep ettim. İşin uzamasının iki ülkeye de bir fayda sağlamadığını vurgulayarak, gerekirse yeni bina inşa etmekten vazgeçebileceğimizi belirttim. UPDK Başkanı tutumumuzu anladığını ifade edince anlaşmaya vardık.

Sonuçta, UPDK ve Sovyet tarihinde ilk kez bir ülkeye Moskova'da kendi büyükelçiliğini inşa etme iznini aldık. Sonrasında Bayındırlık Bakanlığı tarafından açılan ve bizim telkinimizle Sovyetler Birliği'nde faaliyet gösteren inşaat firmalarımızın katıldığı ihale ile Alarko firması projeyi kazandı. Hem kançılara hem de lojman olarak inşa edilen bu binanın yapım süreci ben 1993 yılında Moskova'dan ayrılmadan az önce büyük ölçüde tamamlandı. Ancak binanın açılışını yapmak kismet olmadı.

Bu projeye kançılaryanın yanı sıra lojmanların eklenmesi düşüncemiz sebepsiz değildi. Moskova'ya ayak bastığımdan birkaç ay sonra Büyükelçiliğimiz mensuplarının UPDK'ya ruble üzerinden ödedikleri ev kiralari birdenbire dolara çevrildi. Bu, memurlarımıza çok ağır bir mali yük getirdi. Batı ülkelerine nazaran daha düşük emsal uygulanan Sovyetler Birliği'nde maaşlar zaten azdı. Şimdi kiralari dolara çevrilmesi ile şartlar daha ağırlaşmıştı. İstişare amacıyla gittiğim Ankara'da ilk işim Maliye Bakanı Adnan Kahveci ile görüşmek oldu. Adnan Kahveci'yi Özal'ın danışmanı olarak tanımış, dost olmuşuk. Gerçekten çok yaratıcı ve değerli bir kişiydi. Kendisine Moskova'da memurlarımızın sıkıntılarını ve durumu anlattım. Maliye bürokrasisi, Moskova'nın emsal artışı olursa, Doğu Avrupa ülkelerinde de emsal artışı gerekeceğini ve bunun önemli bir külfet teşkil edeceği görüşündeydi. Bu dirence rağmen Adnan Kahveci bana söz verdi ve emsalimizi yükseltti. Daha sonra Doğu Avrupa ülkelerindeki büyükelçiliklerimizin emsali de bizden sonra da olsa düzeltildi.

Öte yandan ev kiralalarının dolarla ödenmesi kararına da UPDK nezdinde itiraz ettim. Bize gelen maaşları resmi kurdan bozdurduğumuzu vurgulayarak Sovyetler Birliği'nde başka bir para cinsinden ödeme yapmanın haksızlığını belirttim. Bu itirazımız haklı bulundu ve kira ödemeleri tekrar rubleye döndü. Hem emsal artışı hem de kiralaların ruble olarak ödenmesi, Moskova'daki Büyükelçiliğimiz mensuplarını çok rahatlattı. Bu güzel gelişmeleri, o dönemde Moskova'nın en gözde mekanı Mezhdunarodnaya Otelinde çalışma arkadaşlarımla birlikte kutladık.

Sovyetler Birliği ile ilişkilerimiz iyi gidiyordu. Neredeyse her ay bir firmamızın temelini attığı hastane, otel gibi projelerin açılışına katılıyor, nutuklar atıyordum. İhracatımız da gayet iyi bir seyir izliyordu. Türkiye'den gelen iş adamlarımız ve heyetlerle sık sık bir araya geliyor, karşılaştıkları sorunları çözümlenmek için yardımcı olmaya çalışıyordum. Ayrıca bazı büyük şirketlerimiz ve bankalarımız Moskova'da yerleşik temsilciler atamıştı. Bu temsilci arkadaşlarla güzel bir dostluğumuz oluştu. Henüz bilinmedik lokantalar ve barlar hakkında bilgi teatilerimiz çok yararlı oluyordu. Bu dönemde, Bolshoi Tiyatrosunun hemen arkasında yer alan tarihi Petrovski Pasajının ENKA şirketimiz tarafından restorasyonu, Türk müteahhitlik hizmetleri açısından çok olumlu bir algı oluşturdu. Bu projeye Raisa Gorbaçova büyük önem veriyordu. Moskova'da üniversitedeyken sık sık bu pasaja gelirmiş. Harabeye dönünce çok üzülmüş. Restore edilmiş yeni halini birlikte açtığımızda sevincinden uçuyordu. Doğrusu, ENKA'nın kurucusu Şarık Tara, bu ilginin bilinci ile hiçbir masraftan kaçınmadı ve kâr amacı gütmeyen projeyi zamanından önce bitirdi.

Moskova'ya gelen iş adamlarımızdan Nejat Eczacıbaşı'na bu ülkede bildiğimiz bir eczane modeli olmadığını ve şirketlerinin böyle bir girişimi olursa yardımcı olabileceğimi söyledim. Nejat Bey bu fikirden çok heyecanlandı ve derhal bir araştırma yapılması talimatını verdi. Moskova'daki temsilcileri Gülseren Onanç ile birlikte Moskova Belediye Başkanına gittik ve Kremlin yakınlarındaki bir sokaktaki yerin uzun süreli kiralanması hususunda anlaşma sağladık. Eczacıbaşı'nın kısa bir zamanda açtığı bu yer önünde bekleyen uzun kuyrukları görünce ne kadar doğru bir iş yapıldığını gördük.

Aynı şekilde Şarık Tara'nın özel daveti ile Moskova'ya gelen Vehbi Koç'a, Moskova'da dolarla alışveriş yaptığımız Yugoslavlar tarafından açılmış bir market ile İtalyanların açtığı market hakkında bilgi verdim ve eğer kendileri de Migros tarzı bir market yapılanmasına gidebilirlerse çok tutulacağını söyledim. Vehbi Bey bu önerimi çok ciddiye aldı. Hatta tatil için gittiğim Marmaris'teki evimizde beni arayarak kaldığı otele davet etti. Uzun uzun bu projeyi konuştuk. Sonuçta Koç Grubu, ENKA ile ortaklık halinde Ramstore mağazalarını Moskova ve başka yerlerde açmayı başardı. Bütün bu girişimler tüketicilerin beklentilerine cevap vererek çok başarılı oldular.

İç siyasette ise Moskova kaynamaya devam ediyordu. Gorbaçov'un popülaritesi Batı ülkelerinde artarken, kendi ülkesinde itibar ve güvenilirlik kaybına uğruyordu.

Vadettiği yapısal reformlar ve yeniden yapılanma sürecinde Gorbaçov gerek Komünist Parti içinde, gerek asker-sivil bürokraside bir uzlaşa sağlayamıyordu. Ortalama Sovyet vatandaşı eskiden çok cüzi bir bedel ödediği ev kirası, su, elektrik ve doğal gaz için çok ciddi meblağlar ödemek durumunda kalmış, karne ile satın aldığı yiyecek maddeleri kesilmiş, giderek artan bir yoksulluk ve açlık sorunu ile karşılaşmaya başlamıştı. Sovyetlerin bu duruma düşmesinin temel sebebi askeri harcamalardaki artışı. Afganistan işgalinin maddi ve manevi faturası çok ağırlaşmıştı. Buna bir de Reagan yönetiminin “Yıldız Savaşları” projesi ile yarışma kaygısı eklenince Sovyet ekonomisi çökme noktasına gelmişti.

Bu koşulların yaşandığı bir ortamda, bir durum değerlendirmesi yapabilmek için Sovyet Gizli İstihbaratının (KGB) Başkanından randevu istedim. Çalışma arkadaşlarım, Başkan Kryuçkov'un hiçbir büyükelçi ile görüşmediğini, bunun tek istisnasının daha önce tanışık oldukları ABD Büyükelçisi olduğunu söylediler. Buna rağmen randevu talebimizde bulunmakta ısrar ettim. Şaşırtıcı şekilde birkaç gün sonra randevu talebimin kabul edildiği bildirildi. Büyükelçilikten beni almaya geleceklerini söylediler. KGB merkezi Moskova'nın orta yerinde hepimizce bilinen Dzherinski Meydanı'ndaki meşhur Lyublyanka binasındaydı.

Müsteşar Ateş Balkan ile birlikte görüşmeye gittik. Benim öncelikli amacım, o dönemde Türkiye'nin başta Azerbaycan olmak üzere Türk dili konuşan cumhuriyetleri bağımsızlık yolunda teşvik ettiği şeklindeki bazı söylentilere cevap vermektir. Aslında Türkiye'de bazı siyaset adamlarımız, Sovyetler Birliği'nin yıkılması yolunda, daha çok iç siyaset malzemesi olarak bazı beyanlarda bulunmuyor değillerdi. Ama bu bir devlet politikası değildi. Sovyetlerin iç işlerine karışmaktan uzak duruyorduk. Görüşmemizde Kryuçkov'a bütün bunları samimiyetle anlattım. Beni dikkatle dinledi ve gerçekten çok olumlu geçen bir görüşme oldu. Toplantıdan ayrılırken kulağına şaka yollu sağlığımın yerinde olduğunu, ambulansla takibime ihtiyaç bulunmadığını söyledim. O da gülerek “sağlığınız gerçekten iyi görünüyor” diye cevap verdi.

Görevli olarak gittiğim her yerde bana tahsis edilen resmi aracın dışında özel bir araç edinme alışkanlığım oldu. Moskova'da da, Helsinki'den getirdiğimiz özel bir aracım vardı. Hafta sonları eşimle birlikte bu aracı kullanarak şehri tanımaya, yolları öğrenmeye çalışırdık. Cumartesi günleri Moskova'nın hemen dışında İsmailova Parkına gidip, ülkenin çeşitli yerlerinden gelen satıcıların standlarına bakar, meşhur Palekh ve Fedoshkino kasabalarında üretilen el boyaması tahta kutular ve tarihi Faberge yumurtalarından alırdık. Hepsi de göz nuru ile üretilmiş güzel objelerdi. İşte bu gezilerde, arabamın dikiz aynasından arkamdan hep bir ambulansın bizi takip ettiğini görürdüm. Kryuçkov ile görüşmemden sonra ambulans kayboldu. Yerine ne konduğunu bilecek durumda değilim.

1991 Haziran'ında Moskova'daki Türk Büyükelçiliğini kordiplomatik nezdinde apayrı yere koyan ve günlerce konuşulup dedikodusu yapılan bir olay oldu. Bu önceden hiç haberim olmayan ve bana hiç duyurulmayan bir olaydı. Brüksel'de çalışan ve iki haftada bir Moskova'ya gelen eşim Gülperi ve Büyükelçiliğin vazgeçilmez mensubu Şevki Mütevellioğlu kafa kafaya vermişler ve benim için büyük bir yaş günü partisi düzenlemeye karar vermişler. Mekan olarak ise, hiç kimsenin aklına gelmeyen ve Moskova nehrinde bağlı olarak tutulan Maksim Gorki yatını belirlemişler. Stalin'in bu yatı uzun yıllardır atıl olarak tutuluyormuş. Şevki, kendi marifeti ile yatı cüzi bir ücretle kiralamış, bir orkestra ayarlamış, yatın temizlenmesi için adamlar tutulmuş, yemek servisi evden sağlanmış ve Moskova'daki büyükelçilerin çoğuna ve tanınmış kişilere davetiyeler gönderilmiş, eşimin Brüksel'den taşıdığı balonlar yatın direklerine asılmış. Davete katılanlar şaşkınlıklarını saklamıyordu. Kremlin uzmanı olarak tanınan bazı büyükelçiler, Stalin'in yatında böyle bir davet verilebilmiş olmasına akıl sır erdirmekte en güçlük çekenler arasındaydı.

Ağustos 1991 ise Sovyet tarihinde bir dönüm noktası oldu. Sovyet rejiminin temel direklerinden olan ordu ve istihbarat kurumlarına bağlı bir grup, Gorbaçov'a karşı askeri bir darbe düzenledi. Bu hiç beklenmeyen bir gelişmeydi ve beni de tatil sırasında yakaladı. Gorbaçov, Kırım'daki yazlığında tatildaydı. Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin, demokrasi kahramanlığı göstererek tankların üzerine çıktı ve esasen büyük hazırlığı olmayan ve yeterli destek görmeyen darbecileri durdurdu. Darbenin başındaki cuntanın içinde daha önce ziyaret ettiğim KGB Başkanı Kryuçkov da vardı. Bu darbe girişiminden sonra Gorbaçov, Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevinden istifa etti. Artık yeni lider Yeltsin'di. Rusya Federasyonu Başkanı olarak seçilmesinden sonra Yeltsin'i ilk ziyarete gidenler arasındaydım. Kendisi ile hayli uzun bir görüşme de yapmışım. Doğrusu, bana kaba saba gelmiş, pek gözüm tutmamıştı. Ancak Yeltsin doğru davranmış, Sovyetler Birliği'nin bu şekilde ayakta tutulamayacağını kavramış ve Rusya'nın bağımsızlığına karar vermiştir. Bu karar, esasen dağılmakta olan Sovyetler Birliği'nin çöküşünü ve yerini bağımsız devletlerin almasını sağlamıştır. Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Baltık cumhuriyetleri hariç diğer cumhuriyetlerinin hiçbirinde, küçük kıpırdanışlar dışında ulusal kurtuluş mücadelesi ile elde edilen bir bağımsızlık olmamıştır. Yeni cumhuriyetlerin başına da daha önce yerel Komünist Partisi başkanları geçmiştir.

Görevinden istifa etmesinden sonra kurduğu vakfın binasında Gorbaçov'u ziyaret ettim. İlk kez yüz yüze uzun bir görüşmemiz oldu. Glasnost ve Perestroika süreçlerinden pişmanlık duyup duymadığımı sordum. Bana bu süreçleri kaçınılmaz olarak gördüğünü, Sovyetler Birliği'nde daha önce özellikle Kruşçev ve Kosigin tarafından başlatılan önemli reform hamleleri olduğunu, bu reformların kısa dönem başarılarına rağmen sürdürülemediğini ifade etti. Gorbaçov, imtiyazlarını kaybetmek istemeyen Komünist Partisi ve bürokrasi yetkililerinin reformlara direnç göstermiş olduğunun bilinci içinde hareket ettiğini, bu yüzden Glasnost'a ihtiyaç duyduğunu belirtti. Perestroika ile

de daha önceki reformların dar tutulmuş kapsamalarını genişletmek amacı taşıdığını vurguladı. Genç bir Komünist Partili olarak parlayan, Moskova Üniversitesi gibi ülkenin en iyi üniversitesinin Hukuk Fakültesinin mezunu olan Gorbaçov, partinin Genel Sekreterliğine kadar yükselmiş olsa da gördüğüm kadarı ile Komünist Partisi'ne çok eleştirel yaklaşıyor ve kendisini partiden soyutluyordu. Sanırım Gorbaçov, giderek sosyal demokrat bir çizgide ilerlemenin Sovyetler Birliği için tek kurtuluş yolu olduğuna inanıyordu.

Sovyetler Birliği dağılıp, bağımsız devletler ortaya çıkınca, Türkiye hiç vakit geçirmeden bu yeni cumhuriyetleri tanıma ve Ermenistan hariç tümü ile diplomatik ilişki kurma kararı aldı. Bu kararlar oluşturulurken ben de Ankara'da istişare için bulunmaktaydım. Yaptığımız toplantılarda, tanıma kararlarını doğru bulduğumu, ancak Ermenistan ile de diplomatik ilişki kurulması gerektiğini, bu şekilde Ermeni toplumları ile mevcut sorunların çözümü yolunda bir fırsat penceresi açılabileceğini ifade ettim. Ancak benim bu görüşüm, Ermenistan Anayasası ve Bağımsızlık Bildirgesi'ndeki bazı ifadeler gerekçe gösterilerek kabul edilmedi. Bugün bile bu görüşümün doğru olduğuna inanmaktayım.

Bağımsız devletlerin tanınması ve diplomatik ilişkiler kurulması süreci çok hızlı bir şekilde gelişti. Bu süreçte Moskova Büyükelçiliği olarak çok aktif bir rol üstlendik. Bağımsız devletlerle ilişki kurarken, Rusya Federasyonu ile karşı karşıya gelmemek ve Rusya'yı incitecek beyan ve eylemlerden kaçınmak yolundaki görüşlerimiz hem Dışişleri Bakanlığımız hem de devlet yetkililerimiz tarafından benimsendi. Bu tarihi süreç ayrı bir yazı, hatta kitap konusudur. İnkâr edilemeyecek bir gerçektir ki, Moskova Büyükelçiliğinin önemli katkısı ve büyükelçilik personelinin olağanüstü çabaları olmasaydı, bu süreci sarsıntısız geçirmek mümkün olamazdı.

90'lı yıllar Rusya tarihinde 'vahşi dönem' olarak tanımlanacaktır. Ekonomik ve sosyal istikrarsızlık artmış, ahlaki değerler erozyona uğramış, ayrılıkçı duygular kabarmış, Çeçen Savaşı ülkeyi yormaya başlamıştı. Sağlık sorunları ve alkol bağımlılığı bir yana, ortaya çıkan ailesine ilişkin yolsuzluk iddiaları Yeltsin'i hayli sarsmış ve yıpratmıştı. Yeltsin'in bir düzen sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla Moskova'ya getirdiği ve başdanışmanı yaptığı St. Petersburg Belediye Başkan Yardımcısı ve eski KGB ajanı Putin, siyasi kariyerinde yükselişe geçmişti. 1988'de yaşanan ekonomik kriz, merkezi otoritenin zayıflaması ve ayrılıkçı akımlarla güçlü bir mücadele gereği, Rusya'da yeni bir lider arayışına hız veriyordu. Yeltsin'in KGB yerine kurulan yeni güvenlik biriminin başına getirdiği Putin, daha sonra Başbakan olarak atanacaktı. 31 Aralık 1999'da Yeltsin bir televizyon programında görevinden istifa ettiğini duyurdu. Ardından, Anayasa gereği yerine Başbakan Putin'in geçici Başbakan olacağını açıkladı. Mart 2000'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Putin, daha sonra anayasanın süre kısıtlamasını Başbakan Medvedev ile yer değiştirerek aştı ve en son 2024'de olmak üzere bu kez süre kısıtlaması olmadan yeniden seçildi.

Putin'in yükselişinin bir Yeltsin projesi olduğu çok söylenir. Bu iddialara göre Yeltsin ve onun yarattığı oligarklar kendi geleceklerini güvence altına almak için Putin'i seçmişlerdir.

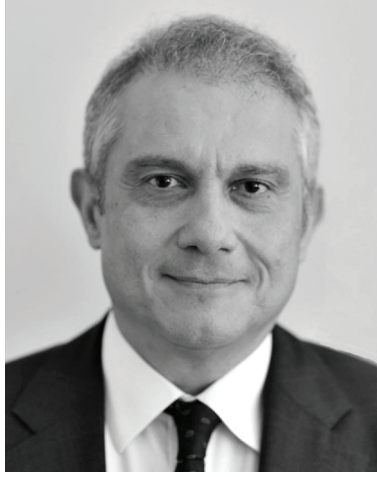
Hasta ve yolsuzluklarla anılan bir liderden sonra Putin, genç ve dinamik kişiliği, kararlı duruşu ve KGB birikimi ile Rus halkına bir güven aşılamaştır. Gorbaçov'un, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açtığı düşünülen Glasnost'u yerine Putin'in 'stabilnost'u Rus halkına daha cazip görünmüştür. Bu sürecin Rusya'da yeşermeye başlayan demokrasi arayışlarını tersine çevirmesi zamanın ruhu içinde göz ardı edilmiştir.

Yeltsin'in özelleştirme programı çerçevesinde, yılların birikimi ile oluşmuş devletin önemli sanayi tesislerini ve madenlerini adeta yağmalayan ve oligark olarak ünlenen kişilerin bir kısmı Putin tarafından tasfiye edildi. Ancak Putin, bazı oligarkları da yanına çekti. Öte yandan merkezi otoritenin gücünü artırırken, ayrılıkçı Çeçenlere karşı çok kararlı bir mücadeleye girişti. Çeçenistan'ın üçte birini işgal ederek isyana son verdi.

Rusya'nın önce Kırım'ı, ardından Ukrayna'yı işgaline bakarken, Putin'in dünya görüşünün iyi incelenmesi gerekir. Putin, hiçbir zaman Sovyetler Birliği'nin çöküşünü kabullenemediğini saklamamıştır. Putin'e göre birliğin dağılması vahim bir tarihi hata olmuştur. Bu hatada başta Gorbaçov olmak üzere son dönem Sovyet liderlerinin önemli payı bulunduğu inanmıştır. Putin, Yeltsin'in Rusya Federasyonu'nu güçlendirme çabalarına destek olurken, bu sürecin sonunda eski saygın ve şaşaalı günlere dönüşün özlemini çektiğini belirtmekten kaçınmamıştır.

Ancak hayat çoğu kez hayallerle değil, objektif gerçeklerle şekillenir. Ukrayna'da yapılan hata Rusya'ya ciddi bedeller ödetme potansiyeli taşımaktadır.

Ümit Yalçın

Ümit Yalçın, 1967'de Ankara'da doğmuştur. 1989'da Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuş ve aynı sene Dışişleri Bakanlığına girmiştir. Hollanda, Irak ve Rusya'daki temsilciliklerimizde görev yapmıştır. 2005-2009 yılları arasında Bulgaristan'ın Filibe şehrinde Başkonsolosluk yapmıştır. 2009- 2012 yılları arasında Dubai Başkonsolosu olmuştur. Yalçın, 2012 yılında Kuveyt'e Büyükelçi olarak atanmıştır.

Yurt içinde bulunduğu yıllarda Dışişleri Bakanlığının çeşitli kademe ve Dairelerinde çalışan Yalçın, bir dönem Bakan Müşavirliğinde de çalışmış, Kuzey Afrika ve Orta Doğu Genel Müdürlüğü ile Orta Doğu ve Asya-Pasifik'ten sorumlu Müsteşar Yardımcılığı yapmıştır. 2016- 2018 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olmuştur.

Son olarak, 1 Ekim 2018 - 6 Mart 2023 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Londra Büyükelçisi olarak görev yapan Yalçın, 34 yıllık diplomasi kariyerini 1 Nisan 2023'te emekliye ayrılarak tamamlamıştır.

Dubček

Diplomatlığın bana göre en güzel tarafı, eşsiz anılar biriktirme mesleği olmasıdır. İnsanın olduğu her yerde anılar olur elbette, ama bu meslekte birbirinden farklı kültürler, lisanlar, iklimler, tarihi şahsiyetler arasında geçen uzun yıllar, diplomatları anı zenginliği bakımından biraz daha fazla avantajlı kılar.

Diplomatlığın bir başka güzelliği de yaklaşık 35-40 yıla uzanan bir maraton meslek olması ve bu yıllar içinde tanıştığımız, muhatap olduğumuz bazı insanlarla kariyerimizin farklı noktalarında tekrar karşılaşmamızdır. Hele bu karşılaşma, mesleğin daha başında tarihi bir şahsiyetle yaşanıp, yıllar sonra mesleğin sonlarına doğru farklı bir biçimde de olsa tekrarlanırsa, işte o unutulmaz olur.

1992 senesinin 26 Şubat günü Dışişleri Bakanlığına gireli henüz 2.5 yıl olmuş bir Aday Meslek Memuruydum. Batı Avrupa Dairesindeydim. Genel Müdür Yardımcımız Sencar Özsoy beni odasına çağırdı. Sencar Bey'den çekinirdik, zira her verdiği iş 'çok acele' olurdu. Yoksa, telaşlı, parlamaya hazır gibi görünse de Sencar bey, bütün memurlarını ünvan, kıdem ayırt etmeksizin evinde ağırlayan, mesleki tavsiyelerde bulunan ve bütün acemiliğimize rağmen bizlere sorumluluk vermekten kaçınmayan bir amirdi. Sabah sabah odasına çağrılmamın iki sebebi olabilirdi; ya bir hata yapmıştım ve fırça yiyecektim ya da 'çok acele' bir işe koşulacaktım. İkisi de gencecik bir aday memuru endişeye sevketmeye yeterliydi. Odasına bu duygularla girdim.

Daha "günaydın efendim" in 'gün'ünü seslendirmiştim ki, Sencar Bey koltuğundan fırlayarak ve sanki bir anda kolumdan tutup dışarıya beraberce koşacakmışız gibi bir telaşla "iş sana kaldı oğlum, son anda haber verdiler, hepimiz bir yerlerde olacağız, sen gideceksin, çok acele notları falan oku, vaktinden yarım saat önce de orada ol, sakın geç kalma, adam gibi not tut, hemen tutanağı da yazıp akşama kadar önüme koy, hadi bakalım, herkese nasip olmaz böyle bir not tutuculuk" dedi ve odadan hışımla çıkıp adeta koşarak koridorun sonundaki asansöre yöneldi.

Ben işin 'çok acele' ve önemli olduğunu anlamıştım da kimle kimin görüşmesine, nereye, saat kaçta gideceğimi öğrenememişim. Sencar Bey'in sekreterine "nereye gideceğim?" diye sordum. Bana Başbakanlıktan gönderilmiş bir faks metni uzattı; evet, o yıllarda faks diye bir cihaz vardı (insan buraya bir emoji koymak istiyor).

Notta şunlar kayıtlıydı: 'Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü bugün saat 14.30'da Pembe Köşk'te Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti Federal Parlamento Başkanı Alexander Dubček'i kabul edecektir. Not tutmak üzere bir memur görevlendirilmesi.'

Notu okur okumaz ben de koşarak koridorun sonundaki asansöre atlayıp Bakanlık binasından uzaklaşmak istedim. Daha ben kendi bakanımın bir görüşmesine dahi girmemiştim, halbuki şimdi Başbakan Yardımcısının, hem de Sayın İnönü gibi saygınlığı, tarihsel konumu itibarıyla çok özel bir şahsiyetin, görüşmesine girecektim ve konuk da Prag Baharı'nın kahramanı, başka saygın bir tarihsel figür olan Dubček idi. Yer de keza tarihi bir mekan olan Pembe Köşk'tü. Değil bir acemi memur, kim olsa heyecanlıydı. Gerçi o yıllarda alt düzey memurlara sorumluluk verilmesi, not tutturulması, toplantılara sokulması yerleşik bir uygulamaydı; şimdiki zamanla kıyaslanamayacak kadar memurlara özgüven aşıl原因an inisiyatifler tanınırdı. Kurum, memurlarına güvenir, bu güven duygusu memurlarda kurumsal aidiyeti güçlendirir, bu da memurların kuruma yani devlete sadakatlerini güçlü kılardı. Nitekim, ben de henüz bakan düzeyinde bir görüşmeye girmemiştim, ama Bakanlık Müsteşarı Tugay Özçeri'nin bazı görüşmelerine girmiştim. Yani bu defaki heyecanımın nedeni, daha önce yapmadığım bir işten değil, görüşmecilerin şahsiyetinden kaynaklanıyordu. Çok da fazla endişeyle beklemeye vaktim yoktu. Sayın İnönü birşeyler sorarsa mahcup olmayayım diye hemen Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti dosyasını okudum.

2.5 sene önce Dışişleri Bakanlığına girdiğimde ilk Dairem Doğu Avrupa Dairesiydi ve Çekoslovakya 'Doğu'da idi; askerden dönünce bu defa Batı Avrupa Dairesinde göreve başladığımda ise bir de baktım Çekoslovakya bu defa Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti adıyla 'Batı'ya geçmiş. Diplomatlığın bir diğer hoş tarafı da işte buydu: tarihsel gelişmeler, sadece okuyup, izlediğimiz haberler değil, aynı zamanda günlük hayatımızın, mesleki pratiklerimizin bir parçası idi.

Görüşme vaktinden yarım saat önce Pembe Köşk'teydim. Beni bir güvenlikçi veya bir hizmetli karşılayacak diye beklerken Başbakan Yardımcımızın kız kardeşi Özden Toker karşıladı. O zamanki mütevazılığım, zarafetin düzeyini de bugünün emojileriyle izah etmek mümkün değil elbette. Özden Hanım, bana Dubček ile ilgili olarak, özellikle ikramlar hususunda ve hediye verilir verilmeyeceği konusunda sorular sordu. "Sıradan bir konuk değil, biliyorsunuz, 22 yıl önce de buradaydı" dedi. Ben her kariyer diplomatı gibi dersimi çalıştığım için Dubček'in 1970 yılında Ankara'da Büyükelçi olarak görev yaptığını biliyordum. Ancak, o zamanki ana muhalefet lideri İsmet İnönü ile yine Pembe Köşk'te görüştüğünü bilmiyordum. Özden Hanım, konuğun aynı mekanda 22 yıl arayla baba ve oğul İnönülerle görüşmesinin tarihte az rastlanan bir olay olduğunun bilinciyle Dubček'in ağırlanması işiyle bizzat ilgileniyordu.

Dubček'in gelişine 5 dakika kala Sayın Erdal İnönü de geldi ve Köşk'ün girişinde karşılama pozisyonu aldık. Bana, "Babamla da burada görüşmüşler, beni de ziyaret etmek istemesi ne büyük incelik, değil mi?" diye sordu. Bir an, aklımdan geçeni sesli ifade ediyordur, benim gibi küçük bir memurun görüşünü sormuyordur diye düşünüp sessiz kaldım. "Ne dersiniz?" diye üstelleyince benim düşünceme değer verdiğini anlayıp cevap verdim: "Çok doğru söylüyorsunuz, büyük incelik. Prag Baharı gibi

tarihi bir olayın mimarına da bu yakıştır.” Sayın İnönü devam etti: “Sovyetlere karşı durmak her babayiğidin harcı değildi o vakitler, 1989’lara ilham kaynağı olmuştur.” Ve Dubček geldi, çok sıcak bir karşılaşma oldu, ama benim açımdan çok daha unutulmaz bir şey oldu; Sayın İnönü beni “Dışişleri Bakanlığımız temsilcisi” diye Dubček’e takdim etti. Tokalaşırken Dubček, “1970’de Ankara’daki 150 günlük Büyükelçiliğim sırasında en büyük desteği Dışişleri Bakanlığından görmüştüm, Bakanlığınızda çok kaliteli diplomatlar tanıdım.” dedi. Sırtım ürperdi, sanki bütün övgüyü ben almışım gibi gururlandım.

Görüşmenin başlangıcında Özden Toker de Dubček’i selamladı. 22 yıl önce olduğu gibi sütlü kahve ve lokum ikram edildi.

Görüşmenin başlangıcında Dubček 1970 yılında Ocak ayından Haziran sonuna kadar tam 146 gün süren Ankara Büyükelçiliğinden ve İsmet İnönü’yü yine Pembe Köşk’te ziyaretinden bahsetti. Sosyalizmin insani yüzü sloganıyla milyonlarca insanın desteğini alan, ama liberalleşme sürecinden rahatsız olan Sovyetler Birliği’nin tanklarıyla bastırılan hareketin lideri, söz konusu yenilgiden sonra önce tutuklanıp Moskova’ya götürüldüğünü, sonra halkın başlattığı direniş hareketi sayesinde Prag’a dönebildiğini, ardından da ülkeden uzaklaştırılmak üzere Ankara’ya sefir gönderildiğini kısaca hatırlatıp, “Keşke herkese böyle sürgün nasip olsa.” diye Ankara’da yaşamaktan duyduğu memnuniyeti vurguladı.

Sayın Erdal İnönü de Prag Baharı’nın tarihsel önemine, Dubček’in daha sonraki yıllarda da Doğu Bloku’ndaki halklar için ilham kaynağı olmasına ve gelinen noktada tarihsel gelişmelerin Dubček’in tarihin doğru tarafında olduğunu teyit ettiğine değindi ve kendisinin bir ‘demokrasi kahramanı’ olduğunu vurguladı.

Dubček de İsmet İnönü’nün Prag Baharı sırasında Çekoslovak halkına ve kendisine gösterdiği desteği unutmamasının mümkün olmadığını, Türkiye’nin çok partili rejime geçişinde İsmet İnönü’nün oynadığı rolün 1968’de kendileri için ne kadar önemli bir örnek olduğunu anlattı. Dubček, iki ülkenin de farklı dönemlerde demokrasi mücadelesi vermesinin halklarımızı birbirlerine yaklaştırdığını, Çekoslovakya’da darbelerin dışardan, Türkiye’de ise darbelerin içerden yapıldığını, her hâlükârda demokrasinin ve özgürlüklerin ülkelerimizde yerleşmesinin kolay bir süreç olmadığını, bu konudaki tecrübelerimizden karşılıklı yararlanmak gerektiğini belirtti.

İnönü, Dubček’in görüşlerini destekledi ve geleceğe dönük olarak da hedeflerimizin özgür düşünce, serbest ekonomi, Avrupa Birliği, AGİT, NATO gibi Avrupa teşkilatlarında entegrasyon olduğuna işaret etti.

İnönü, ayrıca, askeri müdahale dönemlerinde en iyi mücadeleyi sanatçıların verdiğini ifade edip, totaliterizmin en güzel eleştirilerinden birinin Çek yazar Jaroslav Hasek’in

‘Aslan Asker Svayk’ adlı romanı olduğunu, bu eserin Türkiye’de çok okunduğunu ve tiyatro olarak da sergilendiğini, söz konusu esere iki ülkede de gösterilen ilginin halklarımızın insancıl karakterini yansıttığını belirtti.

İkili iş birliği konularına da değinildikten sonra İnönü ve Dubček bir süre çevre meselelerinde görüş alışverişinde bulundular. Daha o yıllarda iki devlet adamının çevre konusuna geniş yer ayırmalarının ve ortak kaygılarını paylaşmalarının ne kadar öngörülü bir yaklaşım olduğunu, o genç yaşında pek de anlamlandıramadığımı hatırlıyorum.

Sonra Dubček, o sırada ülkemizdeki koalisyon hükümetinin oluşumuna ilişkin olarak biri sağda biri solda rakip partilerin koalisyon kurlmaları deneyimini sordu. O sırada ülkemizde Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti koalisyon hükümeti vardı. Erdal İnönü, bu iki partinin 8 yıl boyunca Anavatan Partisi iktidarına ortak muhalefet ettiğini, seçimlerden sonra yaptıkları koalisyon protokolünde de 3 ana konuda ortak hedefler tespit ettiklerini, bunların demokratikleşme, ekonomide liberalizasyon ve dış politikada Atatürk’ün çizdiği barışçı, istikrarlı ve çok yönlü çizgiyi muhafaza etmek olduğunu ve koalisyonun halkın iradesini yansıttığını kaydetti.

İnönü, demokratikleşmede askeri müdahalenin izlerini silmek, insan haklarını tam anlamıyla yerleştirmek, ekonomide enflasyonu kontrol etmek ve gelir dağılımında adaleti temin etmek, dış politikada ise komşularımızla iyi geçinmek ve Avrupa entegrasyonunda yerimizi almak yönündeki hedeflerimizi anlattı.

Bu hatıramı yazdığım 2024 senesinde, yani aradan geçen 32 seneye rağmen, temel sorunlarımızın hâlâ aynı meseleler olduğunu görmek, hatıra yazmanın belki de en tatsız tarafı.

Sayın Erdal İnönü’nün o vakit koalisyonun kıymetinden bahsederken söylediği şu sözlerini de hiç unutmadım: “Bu tip koalisyonlar ülkelerin sıkıntılı zamanlarında farklı düşüncedeki kitleleri biraraya getirerek bir uzlaşma zemini yaratması bakımından da sorunların aşılmasında önemli bir rol oynayabilir.”

Görüşmenin sonunda İnönü, Çek ve Slovak Federal sisteminin geleceğini sorguladı ve adeta geleceği görür gibi bu iki halkın birarada yaşama arzu ve kararlılıklarına ilişkin durumu sordu. Dubček buna tereddütsüz bir yanıt verdi ve geçmişte de bu konunun birçok kez gündeme geldiğini, ancak halkın çoğunluğunun tek bir ülke istediğini ve bölünme taraftarı olmadığını vurguladı. Halbuki bu görüşmeden sadece bir yıl sonra 1 Ocak 1993’te Çekoslovakya Çek ve Slovak devletleri olarak ikiye ayrıldı. Dubček 7 Kasım 1992’de bir trafik kazasında hayatını kaybettiği için bu gelişmeyi göremedi. Çekoslovakya’nın bölünmesi, Dubček’i yanıltırken Erdal İnönü’yü haklı çıkardı. Bu olay, bir ülkenin içinde bulunduğu durumu bazen ülkenin yöneticilerinden ziyade dışardan o ülkeyi gözlemleyenlerin daha doğru tahlil edebileceğini göstermesi açısından bana önemli bir ders olmuştur.

Çok sıcak bir vedalaşmayla görüşme sona erdiğinde görüşmenin hiç bitmemesini istediğimi hatırlıyorum. Entelektüel derinliği, tarihsel referansları, konu zenginliği bakımından seyrine doyulmaz bir görüşmeydi. Hele de benim gibi mesleğinin başlangıcında bir diplomat için ufuk açıcı, ümit ve güven aşılavıcı bir toplantı olduğunu söyleyebilirim.

Bakanlığa dönüşümde Sencar Bey'e beni bu görüşmeye gönderdiği için teşekkür ettim. O da "işte bu meslek böyledir, nerede ne zaman kimlerle tanışacağın belli olmaz, işin güzelliği de budur" dedi. Nitekim dediği gibi de oldu ve tahmin edileceği üzere yıllar içinde birbirinden farklı birçok tarihi şahsiyetle tanışma fırsatım oldu. Fakat söz konusu görüşmeden 24 yıl sonra Dubček'in tekrar karşıma çıkacağını tahmin edemezdim. Tabii anlattığım görüşmeden 9 ay sonra Dubček vefat ettiği için bu defa karşıma çıkan Dubček değil, onunla ilgili bir olaydı.

2016 Ekim ayında daha yeni Bakanlık Müsteşarı olmuşken Slovakya'nın Ankara Büyükelçisi görüşmek istedi. Büyükelçi Anna Turenicova, kendi Bakanlığında Protokol Şefliği yapmış, kıdemli, sosyal, Ankara'da popüler bir diplomattı. Hemen görüştüm. Şunları söylediğinde şaşkınlığımdan neredeyse elimdeki kahveyi dökecektim. "Sayın Müsteşar, Dubček'in Ankara'yı çeşitli vesilelerle ziyaretlerine ve buradaki Büyükelçiliğine ilişkin çeşitli fotoğraflardan oluşan bir sergiyi Bakanlığımızda açmayı düşünüyorum, destek verirseniz sevinirim. İki ülke ilişkilerine tarihsel bir bakış için ve de yeni nesil diplomatlara Dubček'i tanıtmak bakımından hoş olur diye düşündüm. Muhakkak siz Dubček'in tarihimizdeki önemini biliyorsunuzdur da herhâlde kendisini görme şansınız olmamıştır. Serginin açılışını da Sayın Bakan veya siz yaparsanız çok mutlu oluruz."

Öneriye olumlu yaklaştım ve serginin Bakanlığımızda açılması için destek vereceğimizi söyledim. Dubček ile 1992 yılındaki karşılaşmamı ise sergi açılışına sürpriz olarak sakladım. Dubček - İnönü görüşmesinin tarafımdan tutulmuş gizli olmayan tutanağının İngilizce özetini de hazırlatıp çerçevelettirdim.

Sergi, 7 Aralık 2016'da Bakanlığımız sergi salonunda açıldı. Kordiplomatik, Bakanlığımız mensupları, basın mensupları, bazı tarihçi ve akademisyenler davet edilmişlerdi açılışa. Bakanımızın yurt dışında olması nedeniyle açılış konuşmasını ben yapacaktım, ardından Slovak sefir konuşacaktı. Mutad tebrik ve teşekkürler ile başlayan konuşmamda Dubček'le ilgili bazı bilgiler verdikten sonra serginin benim için önemine geçtim. Tuttuğum görüşme notunun çerçevelettiğim İngilizce özetini Büyükelçiye takdim ederek genç memurken tanık olduğum ve çok etkilendiğim görüşmeyi anlattım. İki değerli tarihi şahsiyetin görüşmesindeki 'kaliteye' dikkat çektim. Dubček'in Ankara fotoğrafları sergisinin açılışını, bir aday memurken kendisiyle tanışma onuruna erişmiş bir diplomat olarak 24 sene sonra bu defa Bakanlık Müsteşarı olarak yapmış olmaktan duyduğum heyecanı ve mutluluğu ifade

etmekte zorlandığımı hatırlıyorum. Slovak Büyükelçi de çok şaşırdı ve duygulandı. “Diplomatlığın güzelliği işte bu” dedi, “benim kendi milletimin kahramanıyla tanışma şansım olmadı ama bir Türk diplomat daha genç yaşındayken bu fırsatı elde etmiş” diye ekleyerek biraz da gıpta ettiğini gizlemedi.

Alexander Dubček de Erdal İnönü de yıllar önce aramızdan ayrıldılar. Elbette, mesleğinin daha başlangıcındaki genç bir diplomata o gün aşıladıkları güven, yaşattıkları onur ve verdikleri ilhamı hiçbir zaman bilmediler. Ama o diplomat 32 yıl boyunca o günü hiç unutmadı ve saygın bir devlet adamı olmanın, ancak bilgiyle, kültürle, nezaketle, tevazuyla, muhatabına saygı göstermekle mümkün olabileceğini, o günkü görüşmede bizzat gözlemleyerek öğrendiğini de kendinden sonraki nesillere anlatıp durdu.

Selim Yenel

Selim Yenel, 1956 yılında İstanbul'da doğmuştur. Dışişleri Bakanlığına 1979'da giren Yenel, 1981-1984 yılları arasında Paris'te OECD Türkiye Delegasyonunda ilk görevine atanmıştır. Kendisi Afganistan'ın Kabul Türkiye Büyükelçiliğinde çalışmış (1984-86), sonrasında Dışişleri Bakanlığına geri dönerek New York'taki Birleşmiş Milletler Türkiye Delegasyonuna atanmıştır (1988-92). 1994 – 1999 yılları arasında Brüksel'deki Türkiye'nin Avrupa Birliği Delegasyonunda görev yapan Yenel, Ankara'ya dönerek Türkiye'nin katılım sürecinin başlangıcına kadar AB meseleleri ile uğraşmıştır (1999 – 2005). Akabinde Aralık 2005'te Viyana Büyükelçisi olarak atanmış, Ekim 2009'da Dışişleri Bakanlığı İkili İşler ve Kamu Diplomasisi Müsteşar Yardımcısı görevinde Ankara'ya geri dönmüştür. Aralık 2011 ile Ocak 2017 arasında Avrupa Birliği'ne Büyükelçi ve Türkiye Daimi Temsilcisi olarak atanmıştır. Yenel, daha sonra Temmuz 2018'de Dışişleri Bakanlığı ile birleşene kadar AB Bakanlığında Bakanlık Müsteşarı olarak görev yapmıştır. 2019 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreter Birinci Yardımcısı tayin edilen Yenel, Ocak 2020'de Global İlişkiler Forumu İcra Komitesi Başkanlığına seçilmiştir.

Selim Yenel evli ve iki çocuk babasıdır.

Türkiye'nin Öncelikleri

İnsan belli bir yaşa gelip de geçmişine baktığında genelde nostalji içinde eskinin bir çok açıdan daha iyi olduğunu anımsar. Ama her zaman bir ilerleme ve gelişme vardır. Alıştıklarımız değiştiği için nedense geçmişe takılıp daha iyi hatırlarız. Ancak her zaman böyle değildir. Dışişleri Bakanlığına girdiğim yıllarda uluslararası konjontürü de düşünmek gerekir. O dönemde dünya iki bloğa ayrılmış, onun dışında kalan ülkeler de 'Özgür Batı' ile 'Komünistler' arasındaki sıkışmışlıktan kurtulmaya çalışıyordu. Her dönemin kendine özgü zorlukları olur. Türkiye'nin uluslararası alandaki en önemli meselesi Kıbrıs konusu idi. 1981 yılında ilk tayinim olarak İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatına (OECD) atandığımda ayrıca Türkiye'nin ağır ekonomik sıkıntıları vardı. 1974 Kıbrıs çıkarmasının üzerinden henüz yedi yıl geçmiş, 1980 Askeri Darbesinin ağırlığı herkesin üzerine çökmüş bir dönemdi.

İlk tayininizde bir uluslararası teşkilat nezdinde atandığınızda genelde kalabalık bir meslektaş ekibiniz olur. En kıdemsiz memur olduğunuzda da kimsenin istemediği konulara bakmak zorunda bırakılırsınız. OECD bir okul gibidir. Kimselerin pek ilgilenmediği meseleleri irdeler. Çok değişik konularda çalışma grupları, komiteler oluşturulmuştu. O tarihte ayrıca enerji konuları çok önemliydi ve yirmi beş yıl sonrasına yönelik çalışmaları vardı. O yıllardaki beklenti dünyanın iki blok arasında daha uzun süreceği yönündeydi. On yıldan kısa bir süre içinde Sovyetler Birliği'nin çökeceği tahmin edilmiyor veya en azından beklenmiyordu.

Bana verilen görevler arasında çevre konusu vardı. Çevre daha o yıllarda dahi OECD'nin önem verdiği alanlardan biriydi ve bu konunun etrafında komiteler yanı sıra çeşitli çalışma grupları vardı. Her gün Temsilciliğe o günün toplantı listesi gelir, hangi konuların hangi salonlarda ele alınacağı belirtilirdi. Bunlardan bir tanesi de CFC Çalışma Grubu idi. O tarihte CFC'nin ne olduğunu bilmiyordum. CFC'nin açılışı 'Chlorofluorocarbon' imiş.

Birçok CFC soğutucu akışkanlar, itici gazlar (aerosol uygulamalarında), gazlı yangın söndürme sistemleri ve çözücüler olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. CFC'lerin üst atmosferdeki ozon tabakasının incelmeye katkıda bulunmasının bir sonucu olarak, bu tür bileşiklerin üretimi Montreal Protokolü¹ kapsamında aşamalı olarak durdurulmuş ve bunların yerini hidroflorokarbonlar gibi diğer ürünler almıştır.

Bana bu çalışma grubuna gitmem söylendi. Ne yapacağımı sordum. İzleyip not al dediler. İlk tecrübem olacaktı. OECD binasını daha doğru dürüst keşfetmemiştim. Zor bela toplantının hangi odada düzenleneceğini öğrendim. Oldukça küçük bir odaya

¹ Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü, ozon tabakasının incelmelerinden sorumlu olan çok sayıda maddenin üretimini aşamalı olarak durdurarak ozon tabakasını korumak için tasarlanmış uluslararası bir anlaşmadır. Protokol 16 Eylül 1987 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Ocak 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ozon anlaşması 198 taraf (197 devlet ve Avrupa Birliği) tarafından onaylanmış olup Birleşmiş Milletler tarihinde evrensel olarak onaylanan ilk anlaşmadır.

girdim. Toplantı başlamıştı. Girişteki masanın üzerinde ülke isimlerini yazan tabelalar vardı. Türkiye'yi buldum, elime aldım, çok dolu olmayan küçük salonun bir yerine iliştim. Tabelamı önüme koyduktan sonra herkesin şaşkın bir şekilde bana baktığını fark ettim. Orada ne işim varmış gibi bakılıyordu. Katılımcılar genelde Avrupa'nın büyük ülkeleri ile Nordiklerdi. Ayrıca yaş olarak (şu an görsem bana genç gelecekler olsa da) benden oldukça büyük duruyorlardı. Herkes birşeyler konuşuyordu ve hiçbir şey anlamıyordum. Not almaya çalıştım ama çok teknik konuşuluyordu. Daha sonra katılanların listesine baktım. İstisnasız herkes başkentlerden ilgili Bakanlık veya kurumlardan gelmişti. Tek alakasız kişi diplomat bendim. Toplantı bittiğinde başkanlık eden kişi yanıma geldi ve Türkiye'den ilk kez bir katılım olduğunu memnuniyetle gördüğünü söyledi. Bu toplantılara Türkiye'nin katılmaya devam edip etmeyeceğini ve uzmanlık alanımı sordu. Konunun uzmanı olmadığımı, Ankara'dan katılım sağlamanın zor olduğunu ve benim izlemeye devam edip sadece rapor edeceğimi söyledim. Gerçekten de izlemeye devam ettim ama ancak epey sonra nelerin konuşulduğunu anlayabildim. O tarihlerde internet yoktu ve konu da çok yeniydi. Not alıp Ankara'ya gönderiyorduk ama hiçbir zaman ne bir görüş veya herhangi bir yanıt geliyordu Türkiye'nin ilgilendiği konular farklıydı. O dönem ekonomik olarak Türkiye yine sıkıntı içindeydi. Turgut Özal ekonominin başındaydı. OECD'de Türkiye Konsorsiyumu başlıklı bir oluşum vardı ve sağlanacak krediler karşılığında ülkenin ekonomik yapılandırılması ele alınıyordu. Dolayısıyla çevre ve benzeri konularla vakit kaybedilemezdi.

Yıllar sonra 1988'de Birleşmiş Milletlere atandığımda yine Türkiye'nin önceliklerinin ne olduğunu daha yakından gördüm. Dünya o tarihlerde Soğuk Savaşın son dönemlerinde idi ama bir yıl sonra köklü değişikliklerin olacağını kestiren yoktu ve ABD, Sovyetler Birliği, Bağlantısızlar veya diğer adıyla 77'ler Grubu ve Avrupa Birliği (o zaman 12 ülke) şeklinde kümeleşmeler vardı. Türkiye bunların dışında yer alıyordu. Her yıl Eylül'de Genel Kurul çalışmaları başlayıp Devlet ve Hükümet Başkanlarının konuşmalarından sonra Aralık ayına kadar süren komitelerin çalışmalarına geçilir. Ben de ekonomik ve sosyal konuların ele alındığı İkinci Komite'ye bakıyordum. Gündem yoğun idi ama başlıca mesele gelişme yolundaki ülkelerin dış borç ve kalkınma sorunları idi. Bu konuda borç veren Batı ile borç yükü altında ezilen ülkeler arasında şiddetli tartışmalar yapılıyordu. Özellikle en fakir olan ülkeler bu borcu ödeyemeyeceklerini, bir sarmal içine girdiklerini ve sadece hafifletilmesini değil büyük bir kısmının kaldırılmasını talep ediyorlardı. İkinci Komite'nin diğer Komitelerden farkı alınacak kararlar için çalışma grupları oluşturmasıydı. Çalışma gruplarına başkanlık edecekler ise önceden belirlenirdi. Genelde ele alınacak konulara daha tarafsız davranabilecek ülkelerden seçilirdi. Amerikalı veya Sovyetler Birliği'nden kimse bu göreve gelmezdi.

Ülkeler ya tek başlarına ya da grup halinde karar tasarıları sunarlar ve bunlar müzakereye açılır. Büyük devletler dahi tek başına karar tasarıları sunmayı pek istemez ve destek

için başka ülkelerin de katılmasına çalışırlar. Dolayısıyla bir taslak metin çalışma grubuna sunulmadan önce konuyla ilgilenebilecek ülkelere iletilir, görüşleri alınır ve ondan sonra ortaya konur. O dönemlerde borç gibi konular için bize kimse yanaşmazdı ve biz de sunulan karar tasarılarını çalışma gruplarında ele alırdık. Müzakerelerdeki gelişmeleri günü gününe Ankara'ya aktarmaya çalışırdık. Bazı karar tasarılarının onlarca maddesi ve hatta alt maddeleri oluyordu. Her ülkenin her cümle üzerindeki görüşlerini aktarmak o tarihlerde pek kolay değildi. Şimdi olsa bilgisayarda kimin ne sunduğunu, önerdiğini renklerle ortaya koymak mümkün olur.

Sonradan bunu yapmanın deli işi olduğunu anladım, zira Ankara'da bu konular kimsenin umurunda değildi. Hele hele kimin hangi paragrafta ne gibi değişiklik istediği veya yeni öneriler getirmeleri hiç bir mana etmiyordu.

Ankara her yıl Genel Kurul gündemine bakıp her bir madde için ilgili dairelerden görüş alıp, bir kitap haline gelen genel bir talimatı New York'a gönderir ve bu talimat çerçevesinde müzakerelere katılmamız istenir. Bunun eksik yönü bu talimatın daha önceki yıllara göre olan faaliyetler kapsamında yazılmasıydı. Halbuki o esnada yeni gelişmeler olmaktadır ve Ankara günceli yakalayamıyordu. Talimat isterdik ancak ya hiç gelmez, ya geç gelir, geldiğinde de yine gecikilmiş olur ya da çok genel ifadeler içerirdi. Haliyle an be an değişen müzakerelere merkez yetişemeyeceğine göre ne yapacağımızı biz belirlerdik.

Bazı konular günlerce ve hatta sabaha kadar müzakerelere yol açıyordu. Ankara'nın ilgisi olsun olmasın takip etmeye çalışıyordum. Açıkçası bu bir bakıma müzakere tekniği dersini almak gibi oluyordu. Ne zaman neyi ortaya koyacağını, nerede geri adım atacağını, neyi feda edebileceğini, esas hedefini nasıl saklayacağını bizzat yaşıyordum. İlk yılım öğrenmekle geçti. Artık son yılımda ise müzakerelere başkanlık edecek noktaya gelmiştim. Tabi burada Birleşmiş Milletler sekretaryasının çok yardımı dokunuyor. Yıllarca bu tür müzakerelere şahit olduklarından hangi ülkenin nasıl davranacağını bile önceden kestirebiliyorlardı. Çalışma grupları dışında ilgili ülkeler arasında toplantılar yapılır ve orta yol bulunmaya gayret edilirdi. Geriye dönüp baktığımda iki husus öne çıkıyor. Müzakerelere başkanlık etmek kolay olmasa da zevkli bir uğraş idi, ancak nihayetinde ortaya çıkan kararlarla kamuoyu ilgilenmezdi. Komitede geçen karar tasarıları daha sonra Genel Kurul'a gider ve orada nihai onay verilirdi. Bir sonraki yıla kadar da unutulur, sonraki yıl yapılan müzakerelerde önceki karara atıf yapmakla yetinilir ve benzeri bir tartışma tekrarlanırdı.

Bu nedenle bu süreci de çok taraflı müzakere eğitimi gibi yorumlardım.

Bizim o tarihlerde ciddi olarak ilgilendiğimiz tek bir konu vardı ve o da Kıbrıs meselesiydi. Kıbrıs konusu da BM Güvenlik Konseyinde ele alınırdı. Altı ayda bir Kıbrıs Barış Gücünün görev yetkisinin yenilenmesi/uzatılması söz konusu olduğunda ilgili taraflar bir araya gelir, bilinen görüşler ve suçlamalar tekrarlanırdı.

Soğuk Savaş bitince ve Sovyetler Birliği çökünce uluslararası ortam da değişti ve Türkiye de artık başka konularla daha fazla ilgilenmeye başladı. Özellikle Yugoslavya'nın parçalanması sırasında Türkiye Balkan refleksini hatırlayıp tartışmalara dahil oluyordu. Türkiye o yıllarda ayrıca İslam Konferansı'nın Dönem Başkanı idi ve bu vesileyle de Bosna'da olan mezalimi gündeme getiriyor, her komitede İslam ülkeleri adına konuşma yapıyordu. Ben de bir keresinde aynı zamanda New York'a geldiğimde Yugoslavya'yı temsil ederken arkadaşım olan ama sonra Sırbistan'ı temsil eden delege ile karşı karşıya geldim.

Bazen de merkezlerin ilgisizliği nedeniyle kendi başınıza bazı faaliyetlerde bulunabiliyorsunuz. O tarihlerde Avusturya Avrupa Birliği'ne üye değildi. İkinci Komitede hem Avusturya, hem de Avustralya temsilcisi ile yakın dost idik. Hiçbir gruba dahil değildik. Biraz eğlenelim dedik. Bir gün üçümüz bir karar tasarısı sunmaya karar verdik. Şu anda hatırlayamadığım alakasız bir konu seçtik, metni kısa tuttuk ve başkentlerimizden talimat almadan ortaya attık. Bakalım ne olacak diye bekledik. Herkes şaşırды zira tuhaf bir üçlü oluşturuyorduk ancak sorunsuz bir şekilde geçti. Zaten kimseyi rahatsız etmeyecek bir konu olduğunu hatırlıyorum. Sanırım günümüzde böyle bir girişimde bulunmak mümkün olmaz ama o tarihlerde yapılabilirdi. Her zaman da ciddi olunmaz ki.

Diplomasi, günümüzde her alanda kullanılması gereken bir unsur haline gelmiştir. Bunu uygulayan diplomatların ne yaptığı her zaman bir merak konusu olmuştur. Ortalama kırk yıl süren diplomasi mesleğinin en başından sonuna kadar hem değişik konularda uğraş verilmekte, hem tanınmış şahsiyetlerle bazen tesadüfen de olsa karşılaşma imkânları olmaktadır.

Bu kitapta, Büyükelçilerimizin başından geçen, kimisi nükteli, kimisi hazin, kimisi de öğretici ve ilginç hikâyecikler bulunmaktadır. Mesleğe olan ilgi ve süreç ortaya koyulurken, Büyükelçilerimizin görev yaptıkları süreler boyunca Orta Doğu'da gelişen olaylardan Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki Rusya'ya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi adaylığımızdan Avrupa Konseyindeki inişli çıkışlı durumumuza kadar pek çok konu yer alırken, protokolün önemi örnekleriyle anlatılmaktadır.

Bu kitabı okurken bir Türk Dışişleri Bakanı'nın portresine, Nobel kazanan bir uluslararası örgütün Türk başkanının yaşadıklarına, bir diplomatın eski bir teröristle yemekte yan yana bulunmasına ve mesleğinin başında bir diplomatın Prag Baharı'nın kahramanı ile karşılaşmasına, Vaşington Büyükelçiliğinde caz konserlerinin düzenlenmesine, zeytinyağının diplomasi dünyasındaki şaşırtıcı rolünden Ankara Palas'ın tarihine kadar birçok ilginç ayrıntıyı öğreneceksiniz. Kadın Büyükelçilerimizin hem meslek içinde karşılaştıkları zorlukları hem de görev yaptıkları tehlikeli veya nazik yerlerde yaşadıklarına tanık olacaksınız.

Nihayetinde bu anılar, Büyükelçilerimizce yaşananların sadece küçük bir kesitini oluştursa da diplomasi dünyasında yaşanan pek çok ilginç ve dikkat çekici gelişmeyi gözler önüne sermekte ve diplomasi sahnesinin perde arkasında neler yaşandığını anlama fırsatı sunmaktadır. Öte yandan, diplomasi mesleğini icra etmek isteyen gençlere ilham kaynağı olarak yol gösterici bir rehber niteliği taşımaktadır.